



GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Gintautas SURGAILIS

# **LIETUVOS KARINIS LAIVYNAS 1935 - 1940**

Vilnius 2003

UDK 359(474.5)(091)  
Su 75

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Mokslo centro viršininko plk. lt. dr. Gintauto Surgailio parengta knyga skiriama visiems besidomintiems Lietuvos kariuomenės istorija.

Atsakingasis redaktorius jūrų kpt. Juozas Alšauskas

Recenzavo:

Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto doc. dr. Vytautas LESČIUS, Lietuvos mokslų akademijos mokslo darbų leidinio „Lietuvos mokslas“ vyriausiasis redaktorius ir atsakingasis sudarytojas dr. Algimantas LIEKIS.

© Gintautas Surgailis, 2003  
© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003

ISBN 9955-423-20-X

# TURINYS

Įvadas .....	5
1. Karo laivo įsigijimas .....	7
2. Prezidentas Smetona“ – pakrančių apsaugos laivas .....	9
3. Karinio laivyno įsteigimas .....	12
4. „Prezidentas Smetona“ – Lietuvos kariuomenės mokomasis karo laivas .....	21
Karo laivyno vėliava .....	24
Priešlėktuvinės apsaugos planas .....	25
Laivo parengimas mobilizacijai .....	26
Klaipėdos gynimo klausimas .....	27
Laivo priežiūra .....	32
Karinio uosto klausimas .....	38
Klaipėdos okupacija .....	41
4.1. Karo laivas netekus Klaipėdos .....	44
5. Laivo „Prezidentas Smetona“ jūrininkai .....	48
6. Jūrininkų rengimas .....	56
Karo jūreivių ir puskarininkių rengimas .....	57
7. Uniformos .....	71
8. Karo laivo ginkluotė .....	88
9. Karo laivo etatų problema .....	92
10. Karo laivo reprezentacinė reikšmė .....	98
11. Lietuvos karinis laivynas Lietuvą okupavus SSRS .....	105
12. Planai ir siūlymai Lietuvos kariniam laivynui plėtoti .....	113
13. Pasienio apsaugos policijos laivai, perduoti karo laivui „Pirmūnas“ .....	152
14. Laivo „Prezidentas Smetona“ likimas sovietiniame kariniame laivyne .....	160
15. Lietuvos karinio laivyno karininkai .....	161
Nuorodos į šaltinius .....	176
Priedai: .....	183
Laivui „Prezidentas Smetona“ nustatytos metinės medžiagų, skirtų eksploatacijai ir mokymui, normos .....	183
Karo laivo „Pirmūnas“ 1940 m. liepos 1 d. turėta ginkluotė .....	188
Šaltiniai ir literatūra .....	193
Vartotų terminų aiškinimai .....	194
Asmenvardžių rodyklė .....	200

## Ivadas

1923 metais Lietuvai prisijungus Klaipėdą, jai atiteko ir Klaipėdos uostas, padaręs Lietuvą jūrine valstybe. O kartu su tuo iškilo ir specifinių problemų.

Atgavus Klaipėdą, jūriniais reikalais ima domėtis ir visuomenė ir, ko gero, daugiau nei prislėgta ekonominių sunkumų – jaunos valstybės vyriausybė.

1923 m. Lietuvoje gyvenę buvusieji Rusijos laivyno karininkai V. Nagius, T. Daukantas, A. Michelevičius, inž. Rėklaitis ir kiti įsteigė Lietuvos jūrininkų sąjungą. Sąjunga rašė memorandumus Lietuvos vyriausybei ir kitaip ją bei Lietuvos verslininkus skatino steigti laivyną, rengti jūrininkus, įkurti jūrininkų mokyklą. Sąjunga ėmė leisti jūrininkystės žurnalą „Inkaras“.

Į agitacinį darbą įsijungė ir Lietuvos moterys, įsteigusios Lietuvos moterų draugiją tautiniam laivynui remti.

Dėl šių organizacijų veiklos prie Technikos mokyklos Kaune buvo įsteigtas jūrininkystės skyrius, kurį baigė apie 20 jaunuolių, iš kurių ne vienas vėliau tęsė jūrininkystės mokslus užsienyje<sup>1</sup>.



Nuotraukoje: dvejų metų teorinį kursą užbaugus: centre dėstytojai Šuipys, plk. inž. T. Reingardas, gen. ltn. T. Daukantas, gen. ltn. V. Nagius-Nagevičius, inž. prof. J. Gravrogkas ir Azguridi. Mokyklos kadetai: priekyje iš kairės į dešinę Drungėla, R. Raudonikis, Žitkovas. Trečioje eilėje Z. Domeika, M. Bučinskas, J. Vasiliūnas, M. Limga, V. Babarskis, V. Dagilis, J. Kaminskas, S. Kudirka, S. Dagys, F. Marcinkus. Viršutinėje eilėje: A. Rasiulis, B. Mankevičius, P. Šaltenis, Zavestanavičius, B. Krištopaitis. (Jūra, 1938. N. 2. p. 43)

Ypač nemažą dėmesį jūriniams reikalams savo antrosios krašto apsaugos ministro kadencijos metu skyrė pulkininkas, vėliau generolas leitenantas Teodoras Daukantas. Jis 1927 m. lapkričio 11 d. aplankė Latvijos karinio laivyno vadą grafą Archibalda Keiserlingą, vizito metu susipažino su Latvijos kariniu laivynu<sup>2</sup>, domėjosi galimybėmis mokyti Lietuvos karo jūrininkus Latvijos jūreivystės mokyklose. Jam padedant, du Lietuvos jaunuoliai (P. Labanauskas ir V. Kuizinas) buvo išsiųsti studijuoti į Italijos karo jūreivystės mokyklą.



Respublikos prezidentas Antanas Smetona, kurio garbei pavadintas karo laivas (nuotrauka iš autoriaus archyvo – toliau AA)

cijos apie laivą pateikia T. Papartis straipsnyje „Šis tas apie „Prezidento Smetonos“ laivą“<sup>6</sup>. Reikėtų paminėti 1991 m. žurnale „Trimitas“ atspausdintą A. Pociūno straipsnį „Lietuvos Respublikos karinis laivynas“<sup>7</sup> ir V. P. Jurkšto straipsnį apie jūrų kapitoną Antaną Kaškelį<sup>8</sup>.

Visi šie darbai tėra tik fragmentai, nors ir vertingi karinio laivyno istorijai, kuriuose, deja, pasitaiko netikslumų. Kiek išsamesnės studijos apie tarpukario Lietuvos karinį laivyną iki šiol nebuvo. Autorius, daugiausia remdamasis archyviniais šaltiniais, pabandė užpildyti šią Lietuvos karybos nišą.

Pagrindinis darbo šaltinis buvo medžiaga, sukaupta Lietuvos centriniame valstybės archyve. Svarbiausiais buvo 832 fonde sukaupti karo laivo „Prezidentas Smetona“ dokumentai: laivo vado įsakymai, susirašinėjimas su kariuomenės vadovybe, Karo technikos valdyba, kitomis karinėmis ir civilinėmis institucijomis, ataskaitos, suvestinės ir kiti dokumentai.

Dokumentų apie karinį laivyną yra Kariuomenės štabo 929 fonde, yra išliku-

sios karo jūreivių asmens bylos, sukauptos 930 fonde, ir vienas kitas dokumentas kai kuriuose kituose fonduose.

Pasinaudota medžiaga, ypač iliustracijomis, kurią surinko ir perdavė Krašto apsaugos archyvui prie Krašto apsaugos ministerijos buvęs Kanados jūreivis Robertas Braitonas (Robert K. Bryton). Jis domėjosi Lietuvos, Latvijos ir Estijos kariniais laivynais, rinko duomenis, bet pablogėjus sveikatai išvyko gyventi į Lenkiją, o surinktą medžiagą per Lietuvos garbės konsulą Vankuveryje (Kanada) Kristoferį Jūrą (Christopher Z. Juras) perdavė Krašto apsaugos archyvui.

# 1 ■ Karo laivo įsigijimas

1923 m. liepos 14 d. Klaipėdoje pradėjo veikti Vidaus reikalų ministerijai priklausanti pakrančių apsaugos įstaiga. Ta įstaiga pradžioje disponavo vien nedideliais laivais: 16 tonų barkasu „Savanoris“ ir mažesniu „Lietuvaitė“. 1924 m. dar buvo nupirktas „Šaulys“. Visi šie laivai tiko naudoti tik uoste ir netoli jo<sup>9</sup>.

Gana greitai tiek visuomenei, tiek ir pačiai Lietuvos vyriausybei pasidarė aišku, kad Lietuvos pakrančių apsauga yra nepakankama. Keletas policijos katerių užkirsti kelią kontrabandai, ypač alkoholio, negalėjo. Reikėjo rimto laivyno.

Spaudoje šia tema prasidėjo ginčai ir diskusijos. Pagaliau Lietuvos vyriausybė 1927 m. pradžioje apsisprendė, kad sienų apsaugai būtina įsigyti karo laivą. Apie tai buvo paskelbta spaudoje.

Paskelbus, kad Lietuva perka karo laivą, iš daugelio valstybių buvo gauta pasiūlymų su laivų nuotraukomis ir kainomis. Buvo sudaryta speciali komisija, kuri buvo išvykusi apžiūrėti siūlomų laivų<sup>10</sup>.



Laivas „Prezidentas Smetona“ (AA)

525 tonos, kūrenamas anglimis. Turėjo dvi kūryklas, kiekvienoje po dvi krosnis, dvi „Shulzo“ firmos garo mašinas, kiekviena po 1000 AJ galingumo, konstrukcinis didžiausias greitis 17 jūrmylių per valandą, kuro atsarga 120 tonų anglies, radijo ryšys iki 1 300 jūrmylių, grimzlė 2,2 m, 2 stiebai, 2 sraigčiai, igula – 70 žmonių.

Pagalbiniai mechanizmai: 2 garu varomos Stefensono kulisės mašinoms valdyti, 2 garu varomi cirkuliaciniai siurbliai kondensatoriams aušinti, 2 garu varomi siurbliai kondensuotam garui tiekti, 2 vamzdiniai kondensatoriai (garo šaldytuvai),

Buvo nuspręsta pirkti Vokietijoje pagal Versalio taikos sutartį nuginkluotą vokiečių karo laivą minų gaudytoją „M-59“. Laivas buvo nupirktas 1927 m. liepos 18 d. Už laivą sumokėta 289 000 Lt<sup>11</sup>. Laivas vėliau buvo pavadintas „Prezidentas Smetona“.

„Prezidentas Smetona“ pastatytas 1917 m. spalio 31 d. G. Seebeck laivų statykloje Gestemuende. Laivo vandentalpa

1 garu varoma vairo mašina, garu varomas nuolatinės srovės generatorius su paskirstymo lenta, garu varomas siurblys vandeniui į laivo patalpas ir denį tiekti, rankinis Stono siurblys, 2 svarbiųjų mašinų varomi siurbLIAI iš mašinų patalpų van-



Prie šturvalo (AA)

deniui siurbti, filtras kondensuotam garui, garo sausintuvas, 2 garu varomi siurbLIAI vandeniui į katilus tiekti, 2 garu varomi siurbLIAI katilams forsuoti, garu varomas siurblys vandeniui į gyvenamąsias patalpas, pirtis ir tualetus tiekti, rankinis siurblys vandeniui į virtuvę tiekti, garinis katilų vandens šildytuvas, garo sirena, garo mašina tralams ir sugautoms minoms ištraukti, garu varoma mašina inkarams iškelti, N.E.G. tipo radijo stotis su elektros motoru 65 V, 22 A energijai tiekti, 60 cm skersmens prožektorius, automatinis telegrafas mašinoms iš komandinio tilto valdyti ir toks pat telegrafas katilams iš mašinų skyriaus valdyti, 2 mechaniniai (su aksiometrais) šturvalai laivo mašinai nuo tiltelių valdyti, rankinis (pagalbinis) šturvalas vairui tiesiogiai valdyti, 2 magnetiniai kompasai, mechaninis lagas, 2 gelbėjimo irklinės-burinės valtys su atitinkamu takelazu ir rangautu, 2 inkarai ir kt.<sup>12</sup> Vieno inkaro grandinė buvo 90 m, kito – 120 m ilgio.

Į laivo rezervuarus tilpdavo 50 tonų gėlojo vandens, kurio buvo gana daug suvartojama. Laivo centriniam šildymui, prausykloms, pirtims, tualetams, maistui gaminti ir gėrimui vienai parai reikėdavo 2 tonų vandens. Be to, kiekvienai plaukiančio laivo mechanizmų darbo valandai papildomai dar reikėdavo 1 tonos vandens<sup>13</sup>.

Laivas turėjo du stiebus. Priekinio stiebo aukštis nuo vandens paviršiaus buvo 17,5 m, galinio – 16 m. Atstumas tarp stiebų – 16 m<sup>14</sup>.

Nupirktas laivas Wilhelshafeno uoste, dalyvaujant Lietuvos valdžios ir vokiečių Loido atstovams, doke buvo iškeltas iš vandens, iš naujo perdažytas jo dugnas, o po to atlikti katilų ir garo vamzdžių hidrauliniai bandymai, kai slėgis 21 atmosfera<sup>15</sup>.

Atplukdytas į Klaipėdos uostą laivas atrodė apverktinai. Kadangi vokiečiai laivą jau buvo nurašę, jis buvo nuginkluotas, o kad nerūdytų, aplietas derva. Spaudoje pasirodę straipsniai labai sukritikavo laivo pirkėjus ir patį laivą. Tačiau laivas jau buvo nupirktas. Pirmiausia buvo paskelbtas konkursas laivui nuvalyti ir perdažyti. Konkursą laimėjo Klaipėdos miesto firma „Rock“, kuri ir atliko visus laivo valymo ir dažymo darbus<sup>16</sup>.

Laivo dažymas truko apie 4 mėnesius. Pirmiausia reikėjo nugramdyti dervą, vėliau paruošti dažymui, gruntuoti ir tada dažyti.

Kiek vėliau buvo daromas kitas remontas, kurio metu visi mechanizmai buvo perrinkti, išvalyti ir, jei reikėjo, pakeisti, o katilai ir garo vamzdžiai padengti izoliacija<sup>17</sup>.

Laivo galinėje dalyje buvo karininkams gyventi patalpos – kajutės, priekinėje dalyje – likusiai įgulai. Laivo viduryje buvo įrengta kūryklos ir mašinų skyriai. Be to, dar buvo maisto sandėlis, įrankių sandėlis, drabužių sandėlis, gėlojo vandens talpyklos, dažų, virvių ir kt. sandėliukai. Tarp kūryklų ir mašinų skyrių buvo įrengta virtuvės patalpa.

Virš kapitono tiltelio buvo įrengtas kompasas pelengatorius ir ten pat šalia jo buvo pastatytas didžiulis prožektorius. Laivas turėjo du irklinius laivelius. Virš kari-  
ninkų kajučių buvo įrengtas tiltelis, kur vėliau buvo pastatyta patranka. Laivo prie-  
kyje, virš įgulos patalpų, irgi buvo lizdas patrankai. Virš įgulos patalpų taip pat  
buvo įrengta garinė inkarų traukimo mašina<sup>18</sup>.

Laivo kapitalinis remontas vyko gana sparčiai. 1927 m. spalio 28 d. komisija,  
susidedanti iš pirmininko policijos inspektoriaus Girštauto ir narių: Krašto apsaugos  
ministerijos atstovo plk. ltn. Platakio, Susisiekimo ministerijos atstovo inž. Snarskio,  
dalyvaujant Valstybės kontrolės atstovams inž. Čyžiui ir Palavykui, Klaipėdos pa-  
sienio policijos vadui Šneideraičiui, laivo „Prezidentas Smetona“ vadui kapitonui  
A. Daugirdui, laivo remonto darbų vykdytojui ir einančio laivo vyr. inžinieriaus  
mechaniko pareigas mjr. A. Michelevičiui, išbandė laivą. Komisija nustatė, kad lai-  
vo remontas atliktas gerai, svarbiausios mašinos, katilai ir pagalbiniai mechanizmai  
dirbo visiškai tvarkingai<sup>19</sup>.

Po remonto laivas buvo perduotas sienų apsaugai.

## 2. „Prezidentas Smetona“ – pakrančių apsaugos laivas



A. Daugirdas  
(Jūra. - 1936.-Nr. 3- P. 3)

Kaip jau buvo minėta, laivo vadu buvo paskirtas jū-  
rų kapitonas A. Daugirdas. 1927 m. lapkričio 4 d. laivas  
po kapitalinio remonto pirmą kartą su lietuvių įgula išplau-  
kė į jūrą. Neturėdamas patyrusios įgulos, laivas į jūrą iš-  
plaukė nepasiruošęs, o kilus audrai, atsidūrė gana keblioje  
padėtyje. Kapitonas dėl įgulos nepatyrimo audros metu ne-  
rizikavo pro siaurus jūros vartus plaukti į uostą. Laivui te-  
ko kelias dienas laikytis prieš vėją, todėl sudeginta ne tik  
visa anglių atsarga, bet ir viskas, kas dega. Pagaliau laivui  
pavyko įplaukti į Dancigo uostą. Laivas buvo labai nunio-  
kotas. Po to jis ilgą laiką stovėjo Danės upėje, vėliau buvo  
remontuojamas Klaipėdos uosto dirbtuvėse<sup>20</sup>.

Dėl šios nesėkmės laivo vadas kpt. A. Daugirdas bu-  
vo atleistas, jį pakeitė kpt. Antanas Kaškelis. Pirmasis  
laivo mechanikas buvo Cvironka, pirmieji mašinistai – Pul-  
kaitis ir Kelpša, vyresnieji kūrikai – Šimkus ir Skrebys, pir-  
masis laivo virėjas – Aksamitas<sup>21</sup>.

Pirmąjį kovos krikštą laivas gavo sulaukiant turkų laivą „Hassan Bier“. Sulaikymo metu buvo sužeistas kpt. J. Tamošauskas ir du jūreiviai.

1930 m. vasario 16 d. laivas sulaikė jūroje laivą „Westa“ su dideliu kontraban-  
dos kroviniu.

Laivui „Prezidentas Smetona“ pradėjus kovinius budėjimus, greitai paaiškėjo,  
kad sienos apsaugai jis nelabai tiko, todėl į jį dėtos viltys ir lūkesčiai nepasitvirtino.  
Pirma, brangiai kainavo jo išlaikymas, antra, laivas negalėjo užkirsti kelio jūra gabe-

namai kontrabandai, nes kiekvieną laivo išvykimą kontrabandininkai pastebėdavo kur kas anksčiau, nei laivas išplaukdavo į jūrą, nes užvedus mašinas, imdavo veržtis iš toli matomi didžiuliai juodų dūmų kamuoliai. Kontrabandininkai, tai pastebėję ar perspėti savų žmonių, kontrabandą sugebėdavo paslėpti ar pasitraukdavo iš Lietuvos teritorinių vandenių<sup>22</sup>.

Laivas, būdamas policijos žinioje, buvo tvarkingai prižiūrimas, beveik kasmet remontuojamas. Laivas iš išorės du kartus per metus buvo perdažomas, 1930–1932 m. perdažytas vidus, tačiau senieji dažai nebuvo šalinami. 1928 ir 1929 m. Liepojos doke buvo perdažytas laivo dugnas. Katilai buvo valomi tvarkingai, tačiau atsparumo slėgiui bandymų nebuvo daryta.

1929 m. pastatytas naujas dvisienis dumlakas, pailgintos sraigčių mentys, o denyje pastatyta nauja liukso kajutė-salonas. Be to, nupirkti ir įrengti du tachometrai mašinoms, viršutiniame tiltelyje įrengtas naujas magnetinis pelengatorius, nupirkti du atsarginiai sraigtai, mašinoms ir mechanizmams pagaminta daug atsarginių dalių, laivo kasdieniams reikalams įrengtos dirbtuvės ir įsigyta kitokio inventoriaus. 1930 m. laive buvo paklotas naujas medinis denis<sup>23</sup>.

Kaip matyti iš žemiau pateiktos lentelės, laivo išlaikymas buvo gana brangus.

#### 1927–1930 metų laivo išlaikymo išlaidos (litas)<sup>24</sup>:

Išlaidų pavadinimas	1927 m.	1928 m.	1929 m.	1930 m. (6 mėn.)	Iš viso
Eksploatacijos išlaidos	17 809	82 814	86 450	16 500	203 575
Įgulos išlaikymas	63 411	15 499	149 516	63 885	436 312
Remonto išlaidos	20 959	9 644	92 990	7 235	130 830
Iš viso	391 180	251 658	328 957	87 621	1059718



Karinis mokomasis laivas „Prezidentas Smetona“

Jei 1927–1928 metais laivas buvo gana intensyviai eksploatuojamas, tai nuo 1929 m. jo eksploatacija gerokai sulėtėjo. Pagal išlikusius duomenis, nuo 1927 iki 1930 metų laivas po jūrą plaukiojo 781 val. ir 1 min. Taip<sup>25</sup>:

<b>Metai</b>	<b>Mėnuo</b>	<b>Val.</b>	<b>Min.</b>	<b>Iš viso per metus</b>
1927	Lapkritis	24	15	47 val. 20 min.
	Gruodis	23	05	
1928	Sausis	17	30	463 val. 10 min.
	Vasaris	37	00	
	Kovas	85	40	
	Balandis	46	15	
	Gegužė	33	35	
	Birželis	10	20	
	Liepa	32	10	
	Rugpjūtis	61	15	
	Rugsėjis	31	33	
	Spalis	51	45	
	Lapkritis	38	55	
	Gruodis	17	10	
1929	Sausis	37	35	212 val. 36 min.
	Vasaris	-	-	
	Kovas	1	20	
	Balandis	18	45	
	Gegužė	30	15	
	Birželis	38	20	
	Liepa	29	43	
	Rugpjūtis	15	13	
	Rugsėjis	18	45	
	Spalis	14	30	
	Lapkritis	7	50	
	Gruodis	-	-	
1930	Sausis	-	-	57 val. 55 min.
	Vasaris	27	00	
	Kovas	4	30	
	Balandis	23	40	
	Gegužė	-	-	
	Birželis	2	45	

# 3. Karinio laivyno įsteigimas

Pasienio policijai įsigijus naujų ir modernių katerių, 1932 m. sausio mėn. pradžioje laivas „Prezidentas Smetona“ buvo išregistruotas iš kampanijos ir perkeltas į rezervą. Iki to laiko jis atliko apie 900 valandų trukmės reisų jūroje<sup>26</sup>.



Plk. ltn. A. Michelevičius  
(Kavaliauskas V. Už nuopelnus  
Lietuvai. - P. 447)

Vidaus reikalų ministerijai nustojus laivą eksploatuoti, prasidėjo svarstymai dėl jo perdavimo Krašto apsaugos ministerijai. 1932 m. liepos 28 d. Vyriausiojo štabo valdybos einantis I skyriaus viršininko pareigas plk. ltn. A. Michelevičius, vykdydamas valdybos viršininko žodinį pavedimą, parašė raportą dėl „Prezidento Smetonos“ perdavimo tikslingumo. Jo nuomone, laivą buvo tikslinga perimti, nes:

1. Laivas, atitinkamai apginkluotas ir aprūpintas, galėtų būti panaudotas pakrančių ir Klaipėdos uosto apsaugai kaip artilerijos laivas, povandeninių laivų naikintojas, plaukiojanti priešlėktuvinė baterija, uosto bonų statytojas, pagrindinis (atviros jūros) minų statytojas ir naikintojas, brandvachtos ir žvalgybos laivas, mokomasis, hidrografinis, gelbėjimo ir policijos laivas ir net kaip jachta. Tokio universalaus tipo laivai mažoms valstybėms būtini.

2. Laivas techniškai buvo suremontuotas 1927 metais ir aprūpintas atviroje jūroje plaukioti reikalinga įranga (prožektorius, lempos, radijo stotis, kompasai, lagai, lotai, valtyės ir kt.).

3. Perėmus laivą Krašto apsaugos ministerijai, jį būtų tikslinga iš naujo suremontuoti, apginkluoti, aprūpinti paskirčiai reikiama įranga ir laikyti kampanijoje, nes tik taip galima būtų išmokyti karininkus ir kareivius, kad laivas galėtų atlikti karo meto užduotis.

Kaip alternatyvą A. Michelevičius siūlė laivą perimti ir iki bus pasiruošta jį eksploatuoti, laikinai užkonservuoti ir perduoti vietas karinės įgulos viršininko žiniai. Be to, perspėjo, kad naujo panašaus tipo laivo pirkimas kainuotų nuo 800 000 iki milijono litų.

Ant šio raporto gen. ltn. Z. Gerulaitis užrašė rekomendaciją Vyriausiojo štabo viršininkui: „Siūlau laivą perimti iš Vidaus reikalų ministerijos ir perduoti 7 p. p. vado žinion, kaip nurodyta šio raporto paskutiniame abzace“. Be to, generolas dar padarė prieraišą, kad siūlo komandiruoti į Klaipėdą plk. ltn. A. Michelevičių laivo vertei ir reikiamam remontui nustatyti<sup>27</sup>.

1932 m. spalio mėn. įvertinti laivo į Klaipėdą išvyko komisija. Be plk. ltn. A. Michelevičiaus, į komisiją dar buvo paskirti mjr. A. Kaškelis ir kpt. A. Darginavičius.

Komisija spalio 7–10 d. nuodugniai susipažino su laivu ir jo dokumentacija. Apžiūrėjęs laivo korpusą, triumus, mechanizmus ir navigacinius reikmenis, komisija konstatavo, kad jie didesnių defektų neturi ir yra geros būklės.



Gen. ltn. Z. Gerulaitis  
(Kavaliauskas V. Už nuopelnus Lietuvai. - P. 192)

Komisija konstatavo, kad laivą iš karto galima įtraukti į kampaniją, tačiau rekomendavo perdažyti dugną ir išorines dalis, taip pat atlikti katilų ir garo vamzdžių hidraulinis bandymus<sup>28</sup>.

Galutinė komisijos išvada buvo, kad laivas pakankamai stiprus, yra geros būklės, tinca plaukioti atviroje jūroje ir Lietuvos sąlygomis tiktų būti karinio laivyno sudėtyje – atlikti tralerio, minų statytojo, kanonierės, žvalgybos ir sargybinio laivo funkcijas. Tokio ar panašaus tipo laivai yra kiekviename kariniame laivyne<sup>29</sup>.

Be oficialaus laivo apžiūrėjimo akto, plk. ltn. A. Michelevičius Vyriausiojo štabo valdybos viršininkui papildomai pateikė slaptą raportą, iš kurio sužinome, kad pokalbio su pasienio policijos vadu metu paaikškėjo, kad pasienio policija nesiruošia perduoti laive esančio turto (ginklų, medžiagų atsargų, atsarginių dalių ir kt.). Vado nuomone, šis turtas bus reikalingas kitiems pasienio policijos laivams.

Buvo nustatyta, kad laivas prižiūrimas pasienio policijos tarnautojų – specialistų (mechaniko, bocmano), tačiau jie numatyti paskirti į naujai statomus policijos laivus ir jau rudenį jie laivą paliks, todėl komisija siūlė laivą perimti jau 1932 m. rudenį, nes pasienio policijos vadas negarantavo, kad laivui bus suteikta reikiama priežiūra.

Pasitarus su Klaipėdos miesto komendantu paaikškėjo, kad dėl žmonių stokos jis negalės laivo prižiūrėti, tuo tarpu Klaipėdos įgulos vadas jį prižiūrėti sutiko, jei gautų atitinkamus nurodymus, o dar geriau – specialistus. Komisija siūlė skirti atsakingą karininką ir nuolatinį, susipažinusį su techniniais darbais kareivį. Komisijos pirmininkas iš karto atsakingu specialistu siūlė skirti mjr. A. Kaškeli, buvusį to laivo vadą, o kalbamuojų laikotarpiu tarnavusį ypatingųjų reikalų karininku Vyriausiosios štabe, arba kpt. A. Darginavičių, buvusį laivo inžinierių mechaniką, tuo metu dirbusį geležinkelių kuopos ūkio vedėju. Tinkamiausiu kandidatu A. Michelevičius primygtinai siūlė A. Kaškeli, kuris jau 4 metus buvo laivo „Prezidentas Smetona“ vadas, o Pirmojo pasaulinio karo metu vadovavo panašių laivų divizionui.

A. Michelevičiaus nuomone, perėmus laivą, jo ilgai laikyti rezerve nereikėtų, o kaip galima greičiau jį įtraukti į kampaniją ir imtis priemonių Klaipėdos uosto ir Lietuvos pakrančių apsaugai sustiprinti<sup>30</sup>.

1932 m. gruodžio 28 d. Ministrų kabinetas nutarė leisti Krašto apsaugos ministerijai iš Vidaus reikalų ministerijos perimti laivą „Prezidentas Smetona“. Laivas iš Vidaus reikalų ministerijos balanso buvo perduotas Krašto apsaugos ministerijai 1933 metų sausio mėn. Laivą perdavė 1933 m. sausio 19–23 d. sudaryta komisija:

Klaipėdos Krašto Pasienio Policijos laivo "PREZIDENTAS SMETONA"

Krašto Apsaugos Ministerijai

PERDAVIMO AKTAS.

Vidaus Reikalų Ministerijos Piliečių Apsaugos Departamento  
Š.m. įsakymu 2 Nr. 1 § skirtoji komisija iš policijos inspektoriaus **B i n k e v i ū i a u s** - pirmininko, Klaipėdos Krašto pasienio policijos kapitono **R i m d e i a u s** ir e.pasienio policijos laivyno vedėjo p. **B a b a r s k i o** - narių, 1933 m. sausio mėn. 19-23 d.d. perdavė Vyriausiojo Štabo Viršininko parėdymu (Generalio Štabo Valdybos IV-jo skyriaus š.m.raštai 54055 ir 54072 Nr.Nr.) skirtai komisijai iš pulkininko leit. **M i o h e l e v i ū i a u s** - pirmininko, majoro **K a š k e l i o**, kapitono **D a r g i n a v i ū i a u s** ir kapitono **N i s u r o n i o** - narių Klaipėdos uoste stovintį pasienio policijos laivą "PREZIDENTAS SMETONA" (buvęs Vokiečių karo laivyno M.B. 59 Nr.)

Šis aktas surašytas trijuose eksemplioriuose iš trylikos lapų.

Perdavė:

*[Signature]*  
Policijos Inspektorius  
Komisijos Pirmininkas

Priėmė:

*[Signature]*  
Pulkininkas leit.  
Komisijos Pirmininkas

Nariai:  
Polic.kapitonas *[Signature]*  
Laivų vedėjas *[Signature]*

Majoras *[Signature]*  
Nariai: Kapitonas *[Signature]*  
Kapitonas *[Signature]*

Remiantis Generalio Štabo Valdybos IV-jo Skyriaus 1933 m. sausio mėn. 13 d. raštu 54055 Nr., šiame akte pažymėtą laivą ir turą priėmiau savo priešdurai:

Majoras *[Signature]*

Laivo „Prezidentas Smetona“ perdavimo Krašto apsaugos ministerijai akto dalies faksimilė (LCVA. – F. 929. Ap. 9. B. 81. L. 5–18).

laivą perdavė policijos inspektorius Sinkevičius ir Klaipėdos krašto pasienio policijos kapitonas Babarskis, priėmė – plk. ltn. A. Michelevičius, mjr. A. Kaškelis, kpt. A. Darginavičius ir kpt. J. Niauronis<sup>31</sup>.

Perduodant laivą, policijos vadovybė kai kurių laivo turta, kaip reikalingą ki-  
tiems policijos laivams, pasiliko sau. Tai yra visus ginklus (dvi 37 mm ir vieną 57 mm  
patrankas, kulkosvaidžius, šautuvus ir amuniciją, visus drabužius, tarp jų ir skirtus  
budinčiai pamainai (odinius paltus, striukes, kelnes, kepures, lietpalčius, kailinius,  
darbinius drabužius ir kt.), patalynę, komandos ir virtuvės indus, staltieses, servetė-  
les ir kt., visus laivo dirbtuvės įrankius ir reikmenis (stakles, dumplės, priekalus, gręž-  
tuvus, grąžtus ir t. t.), gaisro gesintuvus, purkštus (brandspoitus) ir vandens žarnas  
su priedais, jūrlapius, navigacijos knygas.

Taip pat buvo perimtas ir ne visas laivo brėžinių komplektas. Trūko visų pagal-  
binių mechanizmų, išskyrus vairo mašinos, ryšio (kalbėjimo) vamzdžių ir mechaninių  
telegrafų, ventiliacijos ir katilų forsavimo, garo katilų, prožektoriaus brėžinio ir jo lai-  
dų schemas, radijo stoties, elektros tinklo, garo ir vandens vamzdžių tinklo, priešgais-  
rinės sistemos ir visų jų brėžinių, schemų ir skaičiavimų, kurie privalėjo būti laivo  
formuliaruose. Pagal paaiškinimus, jų policijos vadovybė niekada ir neturėjo<sup>32</sup>.

Kaip jau buvo minėta, laivo mašinos, katilai ir pagalbinais mechanizmai buvo  
išardyti ir užkonservuoti. Tačiau perėmimo metu buvo nustatyta, kad pažeistos kon-  
servavimo, laikymo ir priežiūros sąlygos, kas galėjo pakenkti mechanizmams, nes ne-  
buvo jokių dokumentų, kaip tą reikėtų daryti<sup>33</sup>.



A. Kaškelis (Jūra. – 1935 Nr. 3. – P. 1)

Laivo prižiūrėtoju 1933 m. sausio 26 d.  
buvo paskirtas mjr. Antanas Kaškelis, koman-  
diravus jį dirbti į Klaipėdos krašto komendan-  
tūrą raštvedžio darbą. 1934 m. sausio mėn. ei-  
ti laivo bocmano pareigų buvo komandiruo-  
tas Ryšių bataliono civilinis tarnautojas Petras  
Balkys<sup>34</sup>, liepos 5 d. atsiųstas Šarvuočių rinkti-  
nės civilinis tarnautojas Kazys Rušinas<sup>35</sup>.

1934 m. sausio 30 d. mjr. A. Kaškelis Šar-  
vuočių rinktinės vadui pateikė laivo eksploa-  
tacinių išlaidų sąmatą. Pagal jo skaičiavimus,  
6 mėn. trukmės navigacijai, plaukiojant 300  
valandų ir 6 mėnesius stovint rezerve per me-  
tus, reikėtų 100 000 Lt. Į šią sumą nebuvo  
įtrauktos laivo vadovybės, komandos išlaiky-  
mo ir mokymo išlaidos<sup>36</sup>.

Be abejo, mjr. A. Kaškeliui rūpėjo, kad  
laivas kaip galima greičiau būtų pradėtas eks-  
ploatuoti, todėl 1934 m. balandžio 14 d. jis Šar-  
vuočių rinktinės vadui rašo raportą, kuriame  
teiraujasi, ar laivas 1934 metais bus remontuo-  
jamas, ar bus eksploatuojamas, ar galima pra-  
dėti rengti laivo mechanizmus plaukiojimui<sup>37</sup>.  
Tačiau aiškaus atsakymo nesulaukė.

Pagaliau 1934 m. pavasari buvo gautas nurodymas pradėti rengti laivą plaukiojimui, surinkti išardytus ir užkonservuotus mechanizmus.

1934 m. liepos 6 d. mjr. A. Kaškelis raportuoja Šarvuočių rinktinės vadui, kad leistos nupirkti medžiagos laivui parengti vykti į Liepojos uostą, kur bus atliekamas remontas įsigytos. Tuo pačiu mjr. A. Kaškelis nusiskundė, kad laivo parengimo plaukiojimui darbai vyksta visu pajėgumu, surenkami išardyti mechanizmai ir katilai. Tuo tarpu jam visą dieną tenka dirbti Klaipėdos krašto komendantūroje ir jis neturi laiko prižiūrėti minėtų labai svarbių laivui darbų, už kurių kokybišką atlikimą jis yra atsakingas.

A. Kaškelis Šarvuočių rinktinės vado prašė atšaukti jį iš Klaipėdos krašto komendantūros ir paskirti rūpintis vien laivo reikalais, kitaip laivas nebus laiku parengtas vykti į Liepoją remontuoti<sup>38</sup>. A. Kaškeliu prašymas buvo visiškai pagrįstas, nes laive A. Kaškelis galėdavo būti tik iki 10 val., o nuo 10 val. turėjo visą dieną dirbti Klaipėdos krašto komendantūroje.

1934 m. liepos 19 d. buvo gautas Karo technikos štabo raštas, kad Vyriausiojo štabo viršininkas įsakė atleisti mjr. A. Kaškelį iš darbo Klaipėdos krašto komendantūroje ir pavedė rūpintis vien laivo „Prezidentas Smetona“ reikalais<sup>39</sup>. Tačiau įdomus faktas tas, kad 1935 m. balandžio 15 d. A. Kaškeliui buvo išsiųstas kariuomenės štabo viršininko pasirašytas raštas, kad kariuomenės vadas įsakė A. Kaškeliui rūpintis vien tik laivo „Prezidentas Smetona“ reikalais. Rašte buvo rašoma: „Tamsta atleidžiamas iš darbo Klaipėdos komendantūroje ir ateityje priklausysite Šarvuočių rinktinės vadui“<sup>40</sup>. Matyt, A. Kaškeliu prašymas užsigulėjo kurio nors pareigūno stalčiuje ir atsirado dvi datos, nuo kurių A. Kaškeliui pavesta rūpintis vien laivo klausimais.

1934 m. vasarą iškilo nauja problema. Tvirtovės griovyje, kuriame stovėjo „Prezidentas Smetona“, buvo daug dumblo, o vasarą, kai vanduo nuseko, laivas dugnu atsirėmė į dumblą, o tas labai neigiamai veikė laivo fizinę būklę. Buvo kreiptasi į uosto direkciją, į Susisiekimo ministeriją prašant išvalyti griovį, tačiau buvo gauti atsakymai, kad tam 1934 metais nėra numatyta lėšų<sup>41</sup>. Klaipėdos uosto valdybos gilinimo darbų vedėjas tiesiog pasiūlė paieškoti kitos vietos laivui stovėti<sup>42</sup>.

1934 m. laivas buvo nuplukdytas į Liepojos uostą, kur nuo rugpjūčio 17 d. iki rugsėjo 13 d. dokuose buvo atliktas povandeninės laivo dalies remontas<sup>43</sup>.

Artėjo į pabaigą 1934 metai. Tačiau dar nebuvo jokio aiškumo, kada laivas taps karo laivu. Dėl šios priežasties A. Kaškelis gruodžio 10 d. rašo raportą Šarvuočių rinktinės vadui ir prašo informuoti:

1. ar etatai laivui jau patvirtinti ir nuo kada pradės veikti;
2. ar yra nustatyta laivo eksploatacijos 1935 metais išlaidų sąmata;
3. ar jau įsteigtas jūrininkų korpusas;
4. ar nustatyta ir paskelbta uniforma jūrų karininkams ir jūrininkams.

Raporto pabaigoje A. Kaškelis nusiskundė, kad jis apie minimas problemas neturi jokios informacijos<sup>44</sup>.

A. Kaškeliu raportas buvo perduotas karo technikos viršininkui.

Rašydamas šį raportą, A. Kaškelis iš esmės gudravo. Jis puikiai žinojo, kad viso to, ko jis klausė, nebuvo, o jūrininkų uniformų nebuvo net projektų. Rašydamas minėtą raportą jis, matyt, siekė atkreipti vadovybės dėmesį į laivo problemas, o karo laivo steigimo reikalą kaip nors išjudinti iš vietos.



Klaipėdos uosto gilinimo darbų vedėjas inž. B. Dobkevičius  
(Jūra. – 1936. – P. 6)



Gelbėjimo valtis  
(Karo technikos dalių  
dvidešimtmetis. – P. 383)

Laivo remonto darbams nustatyti 1934 m. gruodžio mėn. buvo sudaryta komisija, susidedanti iš pirmininko Šarvuočių rinktinės mjr. A. Kaškelio, narių: Geležinkelių kuopos kpt. A. Darginavičiaus, Klaipėdos uosto valdybos inžinieriaus B. Dobkevičiaus ir uosto kapitono A. Daugirdo, Ginklavimo valdybos atstovo kpt. O. Bliumcheno ir 2-ojo artilerijos pulko j. ltn. P. Labanausko. Gruodžio 19 d. komisija, apžiūrėjusi laivą, nustatė, kad reikia atlikti šiuos remonto darbus:

#### Denio skyriuje:

1. Apkalti kapitono tiltelį nauja skarda ir surūdijusias dalis pakeisti naujomis.
2. Viršutiniame tiltelyje užlopyti denį.
3. Nuo viršutinio tiltelio kaip nereikalingą nuimti stiebo kėlimo prietaisą.
4. Valčių kėlimo kranų laivavirves ir skryščius pakeisti naujais ir pritvirtinti prie stiebo.
5. Valčių kranams padirbti 2 naujus skriemulių blokus.
6. 2 valtis pakeisti naujomis ir vienoje iš jų įmontuoti motorą.
7. Pagaminti naują 2 irklų valtį ir jai pakelti įrengti valtbalkius.
8. Pakeisti 2 rėjas.
9. Pakeisti inkarų dėžių kliuzus.
10. Patiesinti kairiąją falšbortą ir išlinkimą po kapitono tilteliu.
11. Galiniam triumui padaryti aptvarus (komingsus), hermetiškai uždaromą dangtį ir įlipimo laiptus.
12. Pastatyti 220/65 V transformatorių su reikiama įranga.
13. Pakeisti geležinius surūdijusius garinio šildymo vamzdžius variniais.
14. Esamus praustus pakeiti fajansiniais.
15. Pakeisti tualetų įrangą.
16. Karininkų pirtyje užtaisyti surūdijusią sieną.
17. Išorinėms durims padaryti naujas gumines tarpines.
18. Sumažinti saloną, įtaisyti minoms vežti bėgius, po salonu ir galinėje laivo dalyje pakloti naują denį, perdirbti ir pritaikyti salono baldus.



Komandos duodamos per vamzdinį į ryšį (AA)

19. Galiniame triume įrengti medines spintas daiktams laikyti.

20. Žemojo spaudimo centriniam laivo šildymui pastatyti atsarginį garo katilą.

21. Laivo vado kajutę pritaikyti gyventi dviem žmonėms.

#### **Mašinų skyriuje:**

1. Patikrinti kairiosios cirkuliacijos mašinos kurbelio volelį.

2. Pakeisti telegrafo vielas. Vokiškų telegrafo mašinų ciferblatus pakeisti lietuviškais.

3. Vairo mašinos nutekinti ir ant sklandžio užmauti du žiedus.

4. Pakeisti vamzdį, einantį nuo separatoriaus į šaldytuvus.
5. Pakeisti vamzdžius, einančius iš vandens bako į klozetus.
6. Komandos pirtyje pakeisti geležinį vamzdį, padaryti naują rankeną garui leisti, primontuoti du čiaupus.
7. Karininkų klozete švininius vamzdžius pakeisti variniais.
8. Patikrinti 16 monometrų.
9. Pagaminti naują vožtuvą nuolatinės srovės generatoriui.

#### **Pirmojoje kūrykloje:**

1. Pakeisti grindų laikymo kampainius.
2. Pakeisti visus katilo prapūtimo vamzdžius.
3. Pakeisti bunkerio dangčių tarpines.
4. Bunkerių liukams padirbti apatinius dangčius.
5. Pakeisti skardinėmis šoninių bunkerių grindis.
6. Pagaminti naują kibirą pelenams.

#### **Antrojoje kūrykloje:**

1. Pakeisti 2 grindų skardos lapus.
2. Pakeisti grindų laikymo kampainius.
3. Pakeisti apsaugos vamzdžių apsiuvimus.
4. Pakeisti visus katilo prapūtimo vamzdžius.
5. Pakeisti bunkerių dangčių tarpines.
6. Bunkerio liukams pagaminti apatinius dangčius.
7. Pakeisti šoninių bunkerių grindis.
8. Pakeisti katilą maitinančio siurblio apsiuvimą.
9. Pagaminti kibirą pelenams.
10. Pakeisti mažojo siurblio stūmokliams 4 sklendžių pirštus.

## Apginklavimas

1. Pastatyti laivo priekyje ir gale ant esamų pamatų kilio linijoje dvi 75 mm lauko patrankas ant joms pagamintų stacionarių stovų. Stovai turi būti pritaikyti suteikti patrankoms iki 70° pakilimo kampą ir apšaudymo plotą šonine kryptimi iki 270°.

2. Minėtoms patrankoms įsigyti reikalingus, naudojamus laivuose optinius taikymo prietaisus, kurie apskaičiuotų krypties ir distancijos pasikeitimus, tolimacius, vėjo matuokles ir laivo horizonto krypties žymėjimo aparatus.

3. Laivo priešakyje, gale, dešinėje arba kairėje 75 mm patrankos ant tam pritaikyto stacionaraus stovo pastatyti vieną 20 mm „Oerlikon“ priešlėktuvinę patranką ir kitą „Oerlikon“ patranką laivo gale kilio linijos kryptimi.

4. Laivo priešakyje ir gale ant stacionarių stovų pastatyti 2 sunkiuosius kulkosvaidžius, pritaikytus šaudyti į lėktuvus.

5. Telefono ryšiais sujungti kapitono tiltelį su abiem 75 mm patrankomis. Su tvarkyti vamzdinių ryši iš kapitono tiltelio į abi 75 mm patrankas. Telefoniniu ryšiu lygiagrečiai sujungti kapitono tiltelį su abiem 20 mm „Oerlikon“ patrankomis. Tiesioginiu ryšiu sujungti abi 75 mm patrankas ir abi 20 mm „Oerlikon“ patrankas.

6. Paskirti laivui 4–6 mokomąsias minas su armatūra<sup>45</sup>.

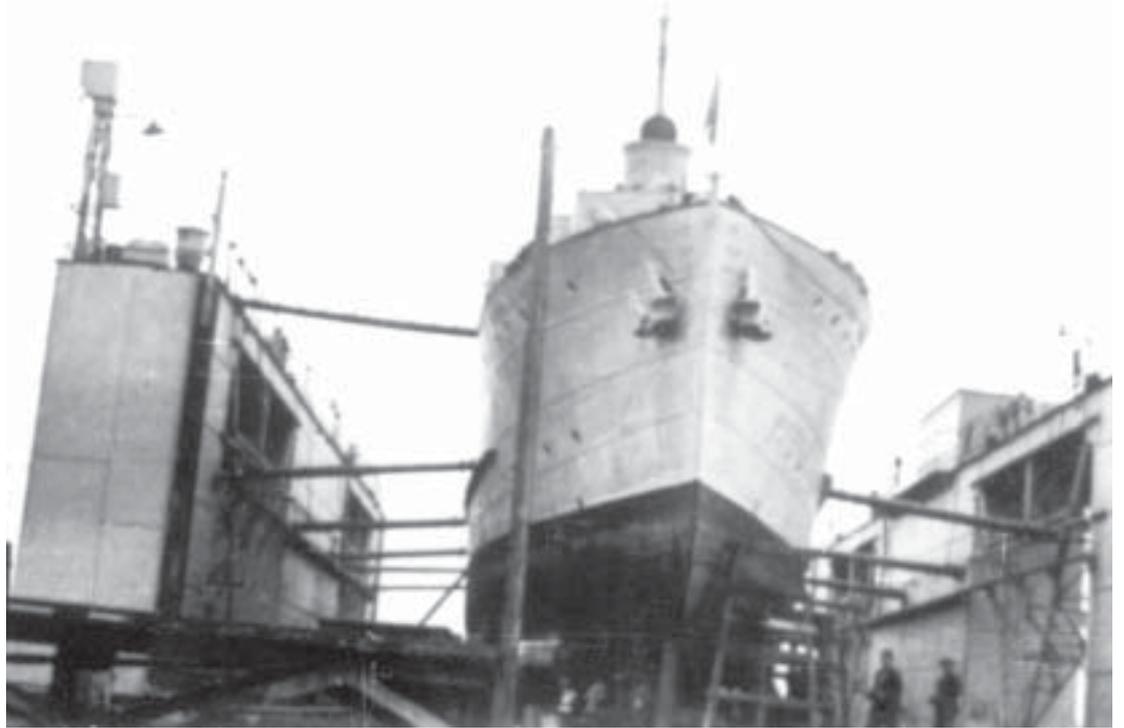
Aktas buvo surašytas, tačiau dėl žiemos laivo remonto darbai nebuvo pradėti. 1935 m. balandžio 10 d. A. Kaškelis rašo raportą Šarvuočių rinktinės vadui, atkreipdamas dėmesį, kad dar negavo nurodymo pradėti laivo remontą. Prašo tarpininkauti, kad sprendimas būtų kuo greičiau priimtas<sup>46</sup>.

1935 m. gegužės 3 d. A. Kaškelis, nesulaukdamas nurodymų, kreipėsi į Šarvuočių rinktinės Ūkio skyrių, prašydamas skubiai pranešti, kuriose dirbtuvėse bus galima atlikti akte nurodytus remonto darbus<sup>47</sup>. Kitą dieną A. Kaškelis Šarvuočių rinktinės Ūkio skyriui nusiuntė kitą raštą, informuodamas, kad laivo remonto darbus gali atlikti Klaipėdos uosto dirbtuvės ir laivų statybos dirbtuvės „Lindenau ir Co“, tačiau, anot A. Kaškelio, pastarosios darbus atlieka nesąžiningai<sup>48</sup>.

Pagaliau 1935 m. gegužės 8 d. buvo gautas pranešimas, kad gavus Valstybės kontrolės sutikimą, laivą leista remontuoti Klaipėdos uosto dirbtuvėse. Mjr. A. Kaškelis buvo įpareigotas perduoti laivą dirbtuvėms ir prižiūrėti remonto darbus<sup>49</sup>.

Jau prasidėjus laivo remonto darbams, 1935 m. gegužės 14 d. ginklavimo viršininko įsakymu sudaryta komisija, kurios pirmininkas mjr. A. Banys ir nariai j. ltn. V. Kuizinas ir j. ltn P. Labanauskas, apžiūrėjo ir nustatė laivo apginklavimui numatytų ginklų ir šaudymo priemonių įrengimą. Komisija konstatavo, kad 75 mm pabūklams sąlygos normalios, tik šaudmenis paduoti nėra patogiu.

20 mm „Oerlikon“ pabūklams pastatyti laive stovai netinka, nes pabūklo vamzdis neturi galimybės dinamiškai balansuoti. Norint pritaikyti laivui turimus „Oerlikonus“, reikia užsakyti arba pagaminti naujus stovus, panašius į firmos „Oerlikon“ jūrinio tipo stovą. Kadangi viršutiniame tiltelyje buvo numatyta pastatyti telemetrą ir kitus prietaisus, komisija nutarė, kad reikia palikti stiebo nuleidimo gervę, kurią buvo numatyta nuimti, išimti iš gervės stiebo nuleidimo prietaisus, išpjauti šonuose skylės, kad gervė palengvėtų ir gervės viršuje įmontuoti naują prožektoriu, nes esamas švietė ne toliau kaip 300 m. Prožektoriaus priežiūros tiltelį iškelti, kad po juo galėtų sukinėtis telemetras.



„Prezidentas Smetona“ remontuojamas Klaipėdos uosto dirbtuvėse. 1935 m. (AA)

Komisija rekomendavo pritaistyti 10 metrų ilgio medžio stiebą su dviem rėjomis. Visiems atviriems tilteliams padaryti brezentinius gaubtus, apsaugančius įrankius ir žmones nuo taškymo, atitinkamai išlenkiant turėklų viršutinę dalį.

Komisija pasiūlė įrengti vamzdinį ryšį tarp laivo vado, artilerijos karininko tiltelių ir prožektoriaus, vamzdinį ryšį tarp artilerijos karininko, laivo vado tiltelių ir galinės „Oerlikon“ patrankos. Komisijos narių nuomone, šis ryšys bus reikalingas taip pat dedant minas ir laivui švartuojantis prie kranto. Vamzdinį ryšį tarp artilerijos karininko ir abiejų pabūklų viršininkų, nes buvęs ryšys nebetinka. Taip pat po dvi vamzdinio ryšio linijas kiekvienam pabūklui.

Komisija siūlė įrengti mažus elektrinius turbininius ventiliatorius, kurie pūstų šiltą orą šildydami amunicijos sandėlius<sup>50</sup>.

Remdamasis komisijos siūlymais, A. Kaškelis kreipėsi į uosto dirbtuvių vadovybę, prašydamas perkelti ir patobulinti priekinį stiebą, įrengti akte siūlomas ryšio linijas. Už papildomus darbus buvo pateikta 3089,50 Lt sąmata<sup>51</sup>. Šarvuočių rinktinės vadovybė papildomus darbus leido atlikti<sup>52</sup>.

## 4. „Prezidentas Smetona“ – Lietuvos kariuomenės mokomasis karo laivas



A. Kaškelis (AA)

Paskirti tarnauti į laivą leitenantas Povilas Labanauskas tapo artilerijos karininku, leitenantas Vytautas Kuizinas – navigacijos karininku<sup>54</sup>.



Laivo bocmanas, A. Kaškelis,  
A. Darginavičius (AA)

1935 m. rugpjūčio 1 d. kariuomenės vado įsakymu buvo oficialiai įsteigtas Lietuvos karinis laivynas, kaip savarankiška ginkluotės rūšis. Jo pirmuoju laivu tapo „Prezidentas Smetona“. Laivas buvo pavaldus karo technikos viršininkui.

Laivo vadu 1935 m. liepos 20 d. paskirtas mjr. Antanas Kaškelis, iki tol buvęs laivo prižiūrėtoju. Atskiru įsakymu, suteikus bataliono vado teises, mjr. A. Kaškeleliui buvo pavesta surinkti pirmąją laivo „Prezidentas Smetona“ įgulą. Atitinkamu įsakymu kariuomenei, laivui buvo patvirtinti taikos meto etatai Nr. 133.

Jau 1935 m. liepos 23 d. mjr. A. Kaškelis išsiuntė raštą karo technikos viršininkui, prašydamas tarpininkauti, kad į laivą inžinieriaus mechaniko pareigoms būtų paskirtas kpt. Adolfas Darginavičius, nes jis buvo vienintelis Lietuvoje specialistas – laivų inžinierius, kuris buvo būtina reikalingas laivui<sup>53</sup>. Nepaisant 2-ojo inžinerijos bataliono vado protestų, 1935 m. rugsėjo 23 d. kpt. Adolfas Darginavičius tapo karo laivo inžinieriumi mechaniku.

Kariuomenės vadas leido prireikus laivo vadui pasinaudoti 6-ojo pėstininkų pulko 1,5 tonos sunkvežimiu ir pulko gurguole<sup>55</sup>, o karo sanitarijos viršininko įsakymu laivo įgulos gydymas ir sanitarinė priežiūra irgi buvo priskirta 6-ajam pėstininkų pulkui<sup>56</sup>.

Nors laivas dar tebebuvo remontuojamas, tačiau jau pradėjus rinktis įgulai, laivo vadas ėmė nustatinėti reikiamą tvarką.

1935 m. rugsėjo 2 d. mjr. A. Kaškelis laivo įgulai nustatė laivo dienotvarkę:

- 5.00 kėlimasis, prausimasis, lovų tvarkymas
- 5.30 gimnastika
- 6–6.30 pusryčiai
- 6.30–7 tvarkymasis
- 7–10.30 darbai
- 10.30–11.40 irklavimas
- 11.40–12.00 tvarkymasis
- 12.00–13.30 pietūs ir poilsis



Signalas keltis  
(Karo technikos dalių  
dvidešimtmetis. – P. 381)

13.30–17.00 darbai  
17.00–18.40 irklavimas, pamokos  
18.40–19.00 tvarkymasis  
19.00 vakarienė  
20.00 patikrinimas, malda  
21.00 miegas<sup>57</sup>

Vėliau buvo sudarytas savaitinis tvarkaraštis. Jame šeštadienio ir sekmadienio tvarkaraštis skyrėsi nuo paprastų dienų. Tvarkaraštis buvo labiau detalus<sup>58</sup>.

1935 m. rugsėjo 20 d. nustatė ir paskelbė laivo tarnybas ir priskyrė joms laivo karininkus:

1. Navigacijos, signalų ir ryšių tarnyba – navigacijos karininkui;
2. Jūrininkystės tarnyba – navigacijos karininkui;
3. Artilerijos ir ginklų tarnyba – artilerijos karininkui;
4. Minų ir povandeninių ginklų tarnyba – navigacijos karininkui;
5. Elektros ir radijo tarnyba – inžinieriui mechanikui;
6. Ūkio ir administracijos tarnyba – raštvedžiui, ūkio viršininkui;
7. Mašinų ir inžinerijos tarnyba – inžinieriui mechanikui;
8. Sanitarijos tarnyba – raštvedžio, ūkio viršininko priežiūrai;
9. Rikiuotės tarnyba – navigacijos karininkui<sup>59</sup>.

1935 m. spalio 20 d. mjr. A. Kaškelis patvirtino laivūno teises ir pareigas. Pagal jas laivūnas:

1. Savo užimama vieta laivūnas yra vyriausias iš visų laivo viršilų, jaunesniųjų laivūnų ir puskarininkių.
2. Laivūnas atleidžiamas nuo vachtos tarnybos. Tylos ir tvarkos laive palaikymo ir paties laivo švaros priežiūros reikaluose jis yra laikomas rikiuotės karininko padėjėju ir deda visas pastangas, kad nustatytoji tvarka ir švara būtų palaikyta ir kad žemesni už jį laipsniu neperžengtų disciplinos nuostatų.
3. Laivūnas turi žinoti viršilų, puskarininkių ir jūreivių pavardes, jų gabumus ir žinias jūrininkystėje, sekti jų elgesį ir laivo tarnybos nuostatų vykdymą ir duoti pavyzdį tiksliai visų tarnybos pareigų pildymu.
4. Laivūnas privalo turėti komandos sąrašą ir žinoti jos narių gabumus amatuose. Jis išskirsto komandą į darbus ir prižiūri tų darbų vykdymą, išskyrus specialybės darbus. Taip pat rūpinasi susirgusiųjų pakeitimu.
5. Laivūnas turi tiksliai žinoti ir mokėti:

- 5.1. takelažinius darbus;
  - 5.2. svorių pakėlimus;
  - 5.3. rangauto pastatymą ir pakėlimą;
  - 5.4. inkarų darbus;
  - 5.5. viską, kas liečia valčių bei laivo šarvuotę;
  - 5.6. virvinių susisiekimą su krantu pintinės pagalba ir laivo pramušimų užtaisymą plokštėmis;
  - 5.7. kompasą ir burinių valčių valdymą visokiomis sąlygomis;
  - 5.8. visas statutų numatytąsias komandos narių pareigas;
  - 5.9. laivų prasilenkimo jūroje taisykles;
  - 5.10. signalų kodekso vėliavų reikšmę ir jų naudojimą.
6. Laivūnas turi prižiūrėti visus svarbius bei nepaprastus darbus laive reikalaujamas, kad budintis puskarininkis kiekvienu atveju jam praneštų apie darbų pradžią, kuriuos jis turi prižiūrėti. Jis atsako už tvarkingą takelažo svorio kilnojimą veikimą.
7. Prižiūrėti visus inkarų darbus ir paruošti inkarus nuleidimui.
- Visos kampanijos metu kiekvieną dieną patikrinti rangautą, takelažą, inkarus, laivo švaros stovį ir kt. ir apie tai raportuoti rikiuotės karininkui. Tą pat daryti po kiekvienos audros bei labai stipraus vėjo<sup>60</sup>.



Kariuomenės vadas S. Raštikis  
(1935-01-01 – 1940-04-22) (AA)

Oficialiai įkūrus karo laivą, jo remonto darbai ėjo į pabaigą. Tačiau jų tempu buvo nepatenkintas kariuomenės vadas. 1935 m. spalio mėn. ginklavimo viršininkas gavo gana griežtą kariuomenės vado raštą, kuriame jis rašė, kad jau dveji metai, kai dedamos pastangos laivą „Prezidentas Smetona“ apginkluoti, bet iki šiol tas dar neįvykdyta. Kariuomenės vadas įsakė imtis visų galimų priemonių šį reikalą taip sutvarkyti, kad artimiausiu laiku minimą laivą būtų galima naudoti<sup>61</sup>.

Be abejo, po tokio rašto aukštesnioji karinė vadovybė į laivo reikalus atkreipė ypatingą dėmesį. Tuo tarpu 1935 m. spalio mėn. mjr. A. Kaškelis gavo Klaipėdos uosto dirbtuvių darbų tarnybos viršininko inž. V. Rimdžiaus ir giluminių darbų vedėjo B. Dobkevičiaus patvirtintą papildomai už 5680,50 Lt atliktų remontų darbų sąrašą. Tai buvo pusantro tūkstančių didesnė suma, nei buvo leista. Sąrašė buvo išvardyta tokių darbų, kurių nebuvo užsakyta, be to, sąmatos išaugimas motyvuotas ir darbo jėgos pabrangimu<sup>62</sup>. Aiškiai buvo matyti, kad uosto direkcija mėgina pasipelnyti iš karinio užsakymo.

A. Kaškelis, gavęs minėtą sąrašą, su tuo sutikti negalėjo, todėl Klaipėdos uosto valdybos darbų tarnybos viršininkui nurodė, kad sąrašė nurodyti darbai ne visai atitinka tikrovę, todėl paprašė atsiųsti atstovą, kad kartu su laivo inžinieriumi būtų vietoje patikrinti atlikti darbai<sup>63</sup>. Kilusius nesusipratimus pavyko išsiaiškinti ir remonto darbai buvo baigti 1935 m. spalio antrojoje pusėje.

1935 m. spalio 26 d., nuo 8 iki 13 val., laivas buvo išplaukęs bandymams į atvirą jūrą. Mašinos, katilai ir pagalbiniai mechanizmai pasirodė tvarkingi. Laivo vadas padarė išvadą, kad laivas be jokių kliūčių bet kada gali išplaukti į jūrą<sup>64</sup>.

1935 m. spalio 29 d. gen. mjr. K. Popeliučka informavo kariuomenės vadą apie sėkmingą laivo išbandymą ir motyvuodamas tuo, kad perkeltieji į laivą iš pėstininkų dalių kulkosvaidininkai nėra šaudę iš „Oerlikon“ pabūklų, prašė leisti pabandyti iššauti į jūros taikinius bent 20 šovinių nelaukiant, kol kariuomenės inspekcija laivui nustatys mokomojo šaudymo lenteles ir šaudmenų normas<sup>65</sup>.

Laivo remonto priėmimo aktą komisija, susidedanti iš inž. plk. ltn. A. Michelevičiaus, kpt. A. Darginavičiaus ir ltn. P. Labanausko, pasirašė 1935 m. gruodžio 6 d. Komisija konstatavo, kad darbas atliktas tinkamai<sup>66</sup>.

## Karinio laivyno vėliava

1935 m. spalio 26 d. laivo bandomasis išplaukimas į jūrą buvo istorinis, nes ant „Prezidento Smetonos“ stiebo pirmą kartą buvo iškelta Lietuvos karinio laivyno vėliava ir laivas pirmą kartą su karine įgula išplaukė į jūrą<sup>67</sup>.



Pati karinio laivyno vėliava Lietuvos Vyriausybės buvo patvirtinta dar 1927 m. birželio 15 d.

Karinio laivyno vėliavos pagrindu paimta Lietuvos tautinė vėliava. Vėliavos viduryje, jos geltoname ir žaliame lauke, – raudonas skydas su aukso spalvos Vyčio kryžiumi.

Vėliavos dydis 18 x 12 vienetų. Geltonas, raudonas ir žalias laukai turėjo 18 vienetų ilgio ir po 4 vienetus pločio. Viršutinioji skydo briauna apvaliai įgaubta, apačia smaili ir turėjo stilizuotos „V“ raidės formą. Viršutiniosios skydo briaunos įdubimas turėjo 4 vienetų ilgio spindulį. Viršutinis skydo briaunos vidurys buvo 1,5 vieneto atstumu nuo viršutinio vėliavos krašto. Skydo plotis – 4 vienetai, ilgis – 6,5 vieneto.

Vyčio kryžiaus aukštis – 4 vienetai ir 1 vienetas pločio. Kryžminės 2,5 vieneto ilgio. Atstumas tarp kryžminių 4/5 vieneto<sup>68</sup>.

1935 m. rugsėjo mėn. kariuomenės vadas buvo sudaręs komisiją karinio laivyno uniformų ir laivyno vėliavų projektams parengti. Komisijos pirmininku buvo paskirtas gen. ltn. V. Nagevičius, nariais Užsienio reikalų ministerijos protokolo direktorius S. Girdvainis ir kariuomenės štabo plk. ltn. A. Mickelevičius.

Komisija 1936 m. kovo 25 d., dalyvaujant pakviestam ekspertui ats. plk. T. Reingardui, apsvarstė parengtus naujų vėliavų projektus ir priėjo prie išvados, kad 1927 m. Ministrų kabinetas jau yra aprobavęs Lietuvos karinio laivyno vėliavą ir dabar toji vėliava jau yra atspausdinta kai kurių valstybių vėliavų kodų leidiniuose. Be to, svarstomas

bendras Lietuvos vėliavų kodas (rinkinys), kuris gal netrukus bus išleistas. Dėl to komisija siūlė kol kas nekeisti vėliavos, motyvuodama tuo, kad karinio laivyno dar tik užuomazga ir skubaus reikalo keisti vėliavas nėra.

Komisija tam atvejui, jei kariuomenės vadovybė vis tik nutartų keisti karinio laivyno vėliavą, siūlė ją pakeisti į tautinę Lietuvos trispalvę vėliavą su dideliu juodu Vyčio kryžiumi vėliavos abiejų pusių viduryje. Vyčio kryžius apvestas balta juosta<sup>69</sup>.

1936 m. kovo pabaigoje kariuomenės vadas pritarė komisijos siūlymui ir priėmė sprendimą, kad karo laivui

„Prezidentas Smetona“ laikinai palikti 1927 m. patvirtintą vėliavą<sup>70</sup>.

Gavus tokį nurodymą, buvo atsisakyta teikti naujos vėliavos projekta, buvo pateikta tvirtinti tik 3 giuisų ir 3 vimpelų laikini projektai, kuriuos kariuomenės vadas patvirtino 1936 m. gegužės 7 d.<sup>71</sup>

Pirmoji didžioji karinio laivyno vėliava buvo pagaminta Vokietijoje, Karaliaučiuje. Čia buvo užsakyta pagaminti ir kitas karo laive keliamas vėliavas. Jų laive turėjo būti trisdešimt trys. Be dviejų didžiųjų



Vėliavos pakėlimo ceremonija (LCVA)

jų (2x3 m), šešios mažosios (1,3x2 m), devynios valčių – keturios didesnės (1x1,5 m) ir penkios mažesnės (0,6x 0,9 m), aštuoni giuisai (0,6x0,9 m) ir aštuoni vimpelai (0,2x3,5 m)<sup>72</sup>.

## Priešlėktuvinės apsaugos planas

Dar nebaigus laivo remonto, 1935 m. rugsėjo 19 d. karo technikos viršininkas A. Kaškeliui įsakė sudaryti priešlėktuvinės apsaugos plano projektą. Planas buvo parengtas gana greitai ir jau spalio 10 d. karo technikos viršininkas gen. mjr. K. Popeliučka jį patvirtino.

Planas numatė:

1. Laivas, kaip neturintis ginklų aktyviai priešlėktuvinei apsaugai, rūpinasi vien pasyvia apsauga.
2. Betarpiškas oro ir oro pavojaus signalų sekimas ant kapitono tiltelio. Seka budintis signalininkas.
3. Laivui esant jūroje, oro pavojus iš jūros pusės pranešamas per radiją. Stovint uoste – laivo sirena. Laivo komandai kiekvienu atveju oro pavojus skelbiamas laivo vadovybės nustatytu ir iš anksto paskelbtu signalu.



Gen. mjr. K. Popeliučka  
(Karo technikos dalių  
dvidešimtmetis. – P. 9)

4. Individualios apsaugos priemonės (reikia). Dujokaukių visam atitinkamam skaičiui pagal etatus 133. Kovos filtrų taip pat, pridėjus 20%.

Individualių paketų taip pat, pridėjus 20 proc.

Prieiperitinių cheminės apsaugos rūbų komplektų 6. (Šį punktą gen. mjr. K. Popeliučka tvirtindamas išbraukė – G.S.)

5. Laivo etatuose sanitarinio personalo nėra. Pirmajai pagalbai teikti reikmenų taip pat nėra. Pavojui ištikus, numatoma gauti sanitarijos puskarininkį ir pirmajai pagalbai teikti reikmenis iš 6-ojo pėst. pulko.

6. Degazuotojų komanda paskirta iš 4 žmonių (kol kas neapmokyta).

7. Gaisrui gesinti personalas – visa laivo įgula ir laivo priešgaisrinės priemonės.

8. Sunkiai sužeistųjų evakuacija į įgulos priešlėktuvinės apsaugos plane numatytus sanitarijos punktus.

Laivą apginklavus, priešlėktuvinės apsaugos planas bus papildytas aktyvios priešlėktuvinės apsaugos atžvilgiu ir pristatytas Karo technikos štabui<sup>73</sup>.

## Laivo parengimas mobilizacijai

Dar 1935 m. rugpjūčio 28 d. karo technikos viršininkas gen. mjr. K. Popeliučka nurodė, kad paskelbus krašte mobilizaciją, laivo etatai Nr. 133 veikia ir mobilizacijos laikotarpiu. Karo laive turi būti užimti visi etatai. Mjr. A. Kaškelis buvo įpareigotas mobilizacijos metu rūpintis laive palaikyti tvarką, moralę ir užtikrinti saugumą. Buvo nurodyta, kad apsaugos reikalais laivui nurodymus duos III pėstininkų divizijos vadas, o priešlėktuvinės apsaugos reikalais – priešlėktuvinės apsaugos viršininkas<sup>74</sup>.

1935 m. lapkričio 1 d. laivo vadas, atsakydamas į karo technikos viršininko nurodymą, jį informavo, kad laivui iki visiškos mobilizacinės parengties trūksta nemažai turto. Tai:

jūrų radijo stoties;

38 pėstininkų filtrų su makštimis;

4 sieninių laikrodžių;

navigacinio chronometro;

2 tarptautinio kodo vėliavų komplektų;

Baltijos jūros jūrlapių komplekto;

mechaninio lago;

kitų valstybių karo laivų vėliavų (po 1–20 vienetų);

švyturių knygų rinkinio;

radijo stočių sąrašo;

Baltijos jūros locmanų knygos rinkinio;

azimutų lentelės;

2 tarptautinių kodekso knygų;

53 įvairių Lietuvos vėliavų;

rankinio jūros žiūrono;

rankinio elektrinio prožektoriaus;

3 garsintuvų;

valties kompasu;  
3 skriestuvų;  
barografo;  
termometro;  
anemometro;  
2 lygiagrečių liniuočių<sup>75</sup>.

Vėliau visi šie reikmenys buvo įsigyti.

Buvo numatyta, kad mobilizacijos atveju laivo įgula bus papildyta ne tik kareiviais, bet ir vienu karininku. Iš pradžių buvo numatyta, kad mobilizacijos atveju atvyks ats. jūrų lt. Juozas Andžiejauskas, 1936 m. birželio mėn. jis pakeistas atsargos geležinkelių j. lt. Bronium Švedu, vėliau – artilerijos lt. Stasiu Jurevičium, o vėliau karininkų pavardės dar ne kartą keitėsi.

1938 m. lapkričio 12 d. gautas karių, paskirtų į karo laivą mobilizacijos atveju, sąrašas. Jame buvo 54 karių pavardės. Kadangi laivui tiek karių nereikėjo, buvo nurodyta, kad dalis laivui nereikalingų karių liks 6-ojo pėstininkų pulko dispozicijoje.

Vėliau karių sąrašas irgi keletą kartų buvo keičiamas<sup>76</sup>.

## Klaipėdos gynimo klausimas

1936 m. sausio 3 d. kariuomenės vado įsakymu karo laivas „Prezidentas Smetona“ priskirtas Klaipėdos priedangos rinktinės vado operatyviniam pavaldumui<sup>77</sup>. Tačiau po kelių dienų iš Karo technikos štabo buvo gautas naujas raštas, kuriame nurodyta, kad nuo 1936 m. sausio 13 d. laivas priskirtas 6-ojo pėstininkų pulko vado operatyviniam pavaldumui. Karo technikos viršininkas įsakė pranešti III pėstininkų diviziono vadui apie karo laivo įgulos sudėtį, apginklavimą ir turimas ryšių priemones<sup>78</sup>.

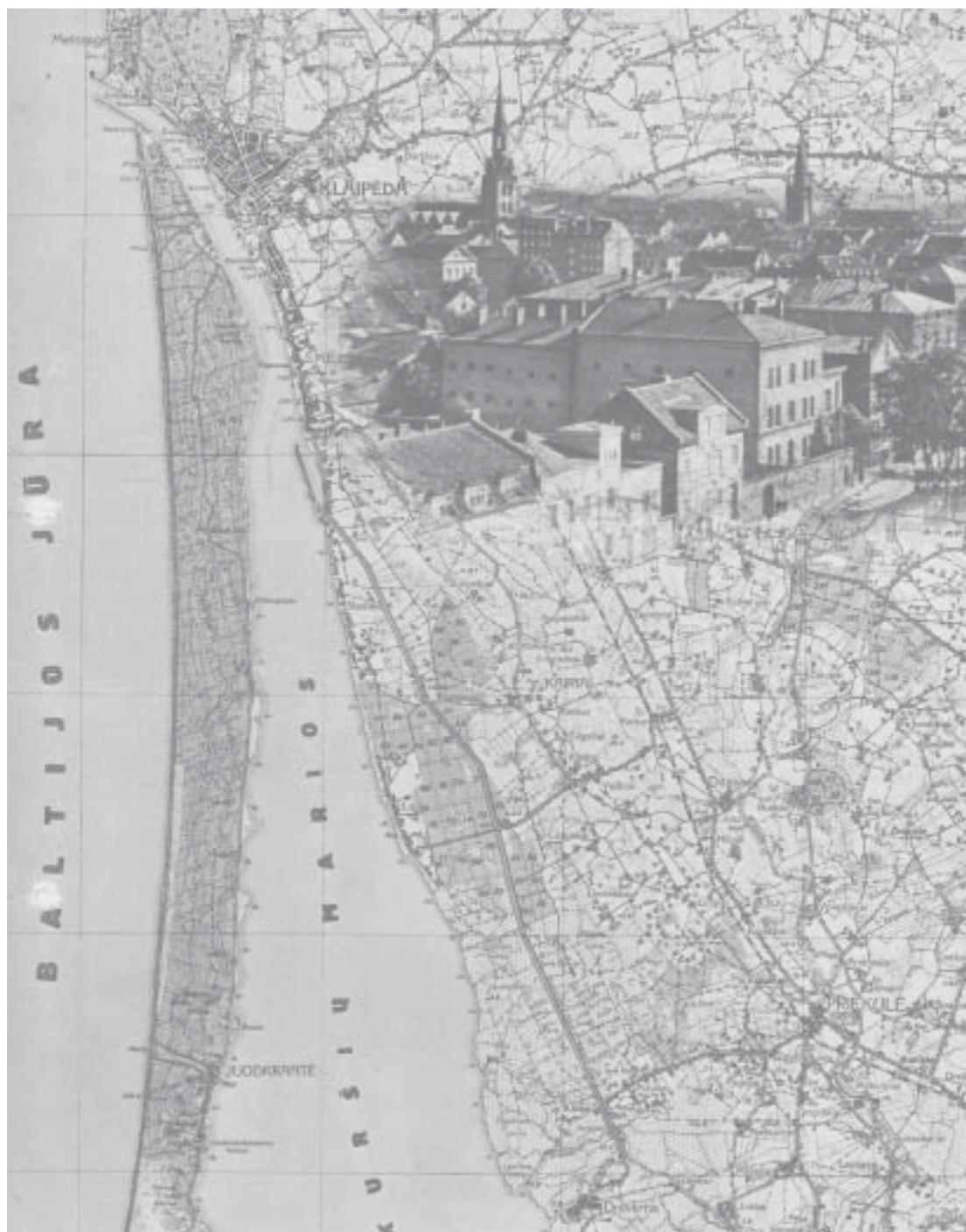
1936 m. lapkričio 26 d. mjr. A. Kaškelis, vykdydamas III pėstininkų diviziono štabo nurodymą, patvirtino visiškai slaptą „Klaipėdos uosto kontrolės planą pavojaus būklės metu“. Planas buvo suderintas su Klaipėdos uosto valdyba ir pasienio policija.

Plane buvo pažymėta, kad „Vokietija, turėdama tikslą atplėšti Klaipėdos kraštą, gali mėginti tai pasiekti suorganizavusi vietinio vokiško gaivalo sukilimą, teikdama jam ginklus, šaudmenis ir net gyvąją jėgą, išskeldama ją iš laivų į krantą Klaipėdos uoste. Kad nuo to apsisaugoti, pavojaus būklės metu įvedama įplaukiančių į Klaipėdos uostą ir jame stovinčių laivų bei judėjimo kontrolė“.

Paskelbus pavojų, pasienio policijos jūros apsauga pereina laivo „Prezidentas Smetona“ vado žinion. Be to, visi uosto valdybos laivai su tarnybomis, karo laivo vadui pareikalavus, pereina į jo dispoziciją. Uosto muitinė ir uosto eismo tarnyba vykdo šiame plane nurodytas karo laivo vado direktyvas.

Kontrolės vykdymas:

1. Karo laivas „Prezidentas Smetona“ užima poziciją pagal susidariusią padėtį.
2. Pasienio policijos laivai telkiasi Koptgalio tvirtovės perkase ir palaiko nuolatinius ryšius su karo laivu.
3. Uosto eismo skyrius pradeda sustiprintą sekimą iš locmanų bokšto ir apie



Klaipėdos uosto schema



Perduodamas pranešimas (AA)

kiekvieną pasirodžiusį jūroje ar įplaukiantį laivą ir apie laivų judėjimą uoste praneša karo laivo vadui.

4. Kiekvieną įplaukiantį laivą plaukia pasitikti locmanų laivas į jūrą, prieš tai pranešdamas pasienio policijai ir muitinei, kurios locmanų laivu siunčia ir laivų kontrolės personalą.

5. Locmanų laivas, įvedęs laivą į uostą, sustabdo jį ant inkaro tarp linijų: Dangė–Smiltynės prieklaika ir Kopgalis–Žvejų uostas ir persodina į įplaukusį laivą pasienio policijos ir muitinės valdininkus. Locmanų laivas, pastebėjęs įtartina laivą, praneša apie tai nakties metu trimis raudonomis raketomis, dienos metu pakeldamas raidę „Z“. Locmanų bokštas

tuojau praneša apie tai karo laivo vadui.

6. Policijos laivai, plaukiodami uosto ribose, žvalgo ir seka kiekvieną plaukiojantį uoste, stovintį reide arba prie krantinės laivą. Pastebėję įtartina manevrą arba kitus įtartinus veiksmus laive, praneša karo laivo vadui, o pastebėję konkrečiai pavojingus veiksmus, imasi priemonių tiems veiksmams sutrukdyti.

7. Locmanų bokšto stebėtojai pranešus pasienio policijai ir muitinei apie įplaukiančius laivus, šių žinybų kontrolės personalas vyksta į jūrą locmanų laivu ir seka įplaukiantį į uostą laivą išviršiniai, o laivui sustojus ant inkaro, perlipa į jį muito ir policijos kontrolės procedūroms atlikti. Radęs ką nors įtartiną bei pastebėjęs aiškų pavojų, praneša policijos žvalgybiniam laivui arba paleidžia raketų signalą – tris raudonas raketas.

8. Muitinės valdininkai kreipia ypatingą dėmesį į iškraunamų tiek reide, tiek prie krantinės, įpakuotų prekių rūšis.

Plane buvo numatyta, kad karo laivas su įgulos viršininku palaiko radijo ryšį ir telefonu, su uostu ir locmanų bokštu – telefonu ir per pasiuntinius, su pasienio policijos laivais – vėliavų, šviesos signalų ir raketų ryšius<sup>79</sup>.

1936 m. lapkričio 26 d. laivo „Prezidentas Smetona“ vadas mjr. A. Kaškelis, išsiųsdamas aukščiau minėtą planą 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vadui, pridėjo slaptą raštą, iš kurio matyti tikroji karinio laivyno padėtis. Slaptame rašte jis rašė:

1. Su turima ginkluote karo laivas „Prezidentas Smetona“ jam keliamų Klaipėdos uosto kontrolės



Locmanų laivas „Šarūnas“ (Jūra. – 1936. – Nr. 10. – P. 1)

plane užduočių negali sėkmingai atlikti. Savo laiku buvo numatyta laivą apginkluoti 75 mm pabūklais, bet iki šiol laivas ginkluotas tik dviem oerlikonais ir kulkosvaidžiais.

2. Karo laivas šiuo metu turi senos konstrukcijos kibirkštinį radijo siųstuvą, kuris neatitinka plane numatytų radijo-telefono ryšių su policijos laivais palaikyti. Be to, pagal tarptautinę radijo konvenciją kibirkštiniais aparatais neturime teisės naudotis.

3. Esamas laivo prožektorius nepritaikytas laivo elektros tinklui ir netinka naudojimui. Reikalingas naujas prožektorius.



„Partizanas“ (AA)

4. Pasienio laivų apginklavimas yra per mažas. Reikalinga apginkluoti „Partizaną“ ir „Savanorį“ „Oerlikon“ pabūklais ant jūrinių „SlaS“ tipo stovų.

5. „Partizane“ ir „Savanoryje“ įrengti „Duplex“ radijo siųstuvus ir priimtuvus. Laivuose „Šaulys“, „Aitvaras“ ir „Žaibas“ – tik priimtuvus.

6. Pasienio policijos laivų personalas gyvena privačiuose butuose mieste, o laivų bazė yra kitoje marių pusėje – Kopgalio tvirtovės perkase. Staigus policijos laivų įgulų sušaukimas, ypač nakties metu, kai nekursuoja keltas tarp Smiltynės ir miesto, yra beveik neįmanomas. Reikalinga pasirūpinti policijos laivų personalą apgyvendinti esamuose Kopgalio tvirtovės trobesiuose.

7. Policijos laivų šaudmenys bei degioji medžiaga yra laikoma 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko sandėliuose. Reikalinga duoti Kopgalio tvirtovėje uosto valdybai priklausančių sandėlių dalį tai medžiagai ten laikyti.

8. Kad reikalui esant būtų sėkmingai atlikta numatyta uosto kontrolė, reikalinga įpareigoti pasienio policijos laivus ir dabartiniu metu atlikti pavojaus bei ryšio

pratimus<sup>80</sup>.

Kadangi operatyviniu atžvilgiu Pasienio policijos jūrų apsaugos laivynas buvo pavaldus III pėstininkų divizijos vadui, 1936 m. lapkričio mėn. divizijos vadas, atsižvelgdamas į mjr. A. Kaškelio pateiktus siūlymus, pasienio policijos jūros apsaugos laivyno mokymą, susietą su operatyviniu veikimu, jam ir pavedė. A. Kaškeliui buvo įsakyta parengti mokymo programą ir organizuoti mokymus<sup>81</sup>.

Mokymo programa buvo parengta gana greitai ir jau gruodžio 19-ąją, ją sudėrinus su Pasienio policijos jūros apsaugos viršininku, buvo pateikta 6-ojo pėstininkų pulko vadui. Programa numatė, kad atsižvelgiant į galimus uždavinius, susietus su operatyviniu veikimu, kuriuos turės atlikti Pasienio policijos jūros apsaugos laivynas, reikia:

1. Išėti atitinkamą teorinį ir praktinį mokymą.
2. Sudaryti nuolatinę tarpusavio ryšį įvairiomis jūroje vartojamomis signalizacijos priemonėmis tarp karo laivo „Prezidentas Smetona“ ir policijos laivų, bazių ir postų.
3. Organizuoti centralizuoto sekimo ir žvalgymo pakrantės ir jūroje pratimus.
4. Kiek galima suvienodinti karo ir pasienio policijos laivyno mokymą apytikriai supažindinant pasienio policijos jūrininkus su karo laivo tarnyba ir ginklų priežiūra, o karo laivo puskarininkius – su policijos laivų tarnyba ir vadovavimu.

#### **Mokymo būdas:**

Numatomas išėti mokymas ir pratimai atliekami karo laivo vado ir pasienio policijos jūros apsaugos viršininko susitarimu nustatytu laiku ir periodais iki 1937 m. liepos 1 d.

Mokymas vyksta tiek karo, tiek policijos laivuose.

#### **Programos:**

Techninis kodas: vėliavos, plūdurai ir jų naudojimas, semaforo abėcėlė ir signalizavimas. Signalų perdavimo priemonės. Laivynų vėliavos, vimpelai, vadovavimo ženklai ir standartai, jų reikšmė, naudojimas, kėlimas ir nuleidimas, paradinė apranga ir iliuminacija. Vėliavų kėlimas ir nuleidimas. Saliutai, sveikinimai, salvės. Signalininkų ir sekėjų pareigos. Laivų žibintai, miglos, pagalbos šaukimo, audros ir laiko signalai. Laivų prasilenkimo taisyklės. Krantų sekimo punktų sargybinių pareigos ir ryšiai. Švyturių tarnyba.

#### **Ginklų pažinimas:**

Bendrosios žinios apie laivuose naudojamus ginklus. Pabūklai „Oerlikon“ ir kulkosvaidžiai, pagrindinės jų dalys, jų paruošimas šaudyti ir valymas. Veiksmai su karo laivo „Prezidentas Smetona“ ginklais.

#### **Bendrosios žinios apie karo laivus:**

Laivų vidaus tvarkos taisyklės. Burinės ir irklinės valtys, jų dalys ir įrenginiai. Vadovavimas valtims ir jų priežiūra. Bendrosios žinios apie kompasus ir lotus. Bendroji karių terminologija<sup>82</sup>.

Mokymo planas buvo gerai parengtas, tačiau kaip vyko jo įgyvendinimas ir

kokie buvo rezultatai, duomenų surasti nepavyko.

## Laivo priežiūra

Užbaigus laivo remonto darbus ir jį atplukdžius į Darbų uostą, iškilo būti-



Karo laivas prie krantinės (AA)

nybė laivo reikmėms gauti patalpą krantinėje. Buvo kreiptasi į Klaipėdos uosto valdybą prašant išnuomoti pastatą Nr. 5 Šiaurės raga. Tačiau uosto valdyba atsisakė tai padaryti motyvuodama tuo, kad pastatas išnuomotas Klaipėdos jachtklubui. Be to, uosto valdyba apskritai nepalankiai žiūrėjo į laivo buvimą uoste. 1936 m. kovo pradžioje uosto direktorius B. Sližys rašte karo technikos viršininkui skundėsi, kad karo laivas stovi Darbų uoste prie pat įėjimo ir tuo trukdo uosto laivams įplaukti ir iš-

plaukti. Nuo laivo kaminų leidžiamų dūmų aprūksta uosto laivai, kurių valymas ir perdažymas brangiai kainuoja. Iš laivo į nejudantį vandenį metamos įvairios atliekos, kas neleistina higienos sumetimais.

Uosto direktorius prašė surasti laivui kitą stovėjimo vietą<sup>83</sup>.

Karo technikos viršininkas raštą persiuntė A. Kaškeliui nurodydamas pateikti paaiškinimus. A. Kaškelis, atsakydamas karo technikos viršininkui, atmetė visus uosto direktoriaus kaltinimus, nes kol neįrengtas karo uostas, geresnės stovėjimo vietos nėra. Dabar laivas stovi nuošaliai nuo prekinių laivų, iš vienos pusės jis yra izoliuo-

tas nuo uosto ir pašaliečių valdišku Darbų uosto rajonu, prireikus jis gali būti lengvai izoliuojamas ir iš kitos pusės. Be to, arti laivo yra daiktų ir anglių sandėliai<sup>84</sup>.

Po kurio laiko Technikos valdybos intendantas pasiūlė A. Kaškeliui apsvarstyti galimybę laivą pastatyti Smiltynės forte, kur, jo nuomone, yra daug įvairių pastatų, kuriuos būtų galima perduoti laivo reikmėms<sup>85</sup>.

Į tai A. Kaškelis atsakė, kad laivas Smiltynės forte sto-



Krantinė, prie kurios stovėjo „Prezidentas Smetona“ Klaipėdoje 1938 m. (KAA)

vėti negali, nes ten uostas laivui yra per trumpas, negilus, o įplaukimo vartai per siauri.

Dėl Smiltynės griovio gylis ir jo įplaukimo įrengimo, esant srovei mariose, į griovį įplaukti „Prezidentui Smetonai“ neįmanoma.



Pasienio policijos laivų prieplauka Danėje (AA)

Pagaliau griovio padėtis yra tokia, kad bet koks bangavimas mariose sukelia tokį vandens judėjimą griovyje, kad joks laivo pririšimas neišlaiko. Net policijos laiveliai, esant blogam orui, persikelia į Danės upę. Be to, Smiltynės forte nebuvo patvarių krantinių ir privažiavimo kelių<sup>86</sup>.



Klaipėdos jachtklubo būstinė, kur laivas „Prezidentas Smetona“ nuomojosi patalpas (Jūra. – 1935. – Nr. 3. – P. 31)

Tuo svarstymai dėl naujos laivo stovėjimo vietos ir baigėsi.

1936 m. rugpjūčio 4 d. laivui iš Klaipėdos uosto direkcijos pavyko papildomai išsinuomoti sandėlio Nr. 12, esančio Šiaurės rage, dalį – 194,4 kv. m. Sandėlis buvo išnuomotas metams, mokant po 170 Lt kiekvieną mėnesį<sup>87</sup>.

Tik 1938 m. gegužės 24 d. po ilgo susirašinėjimo karo laivo vadovybė su Klaipėdos jachtklubu pasirašė sutartį, pagal kurią vieneriems metams antrajame jachtklubui priklausančio pastato aukšte išsinuomojo du kambarius, prieškambarį ir virtuvę laivo kanceliarijai ir kitoms reikmėms už 30 Lt mėnesiui<sup>88</sup>.



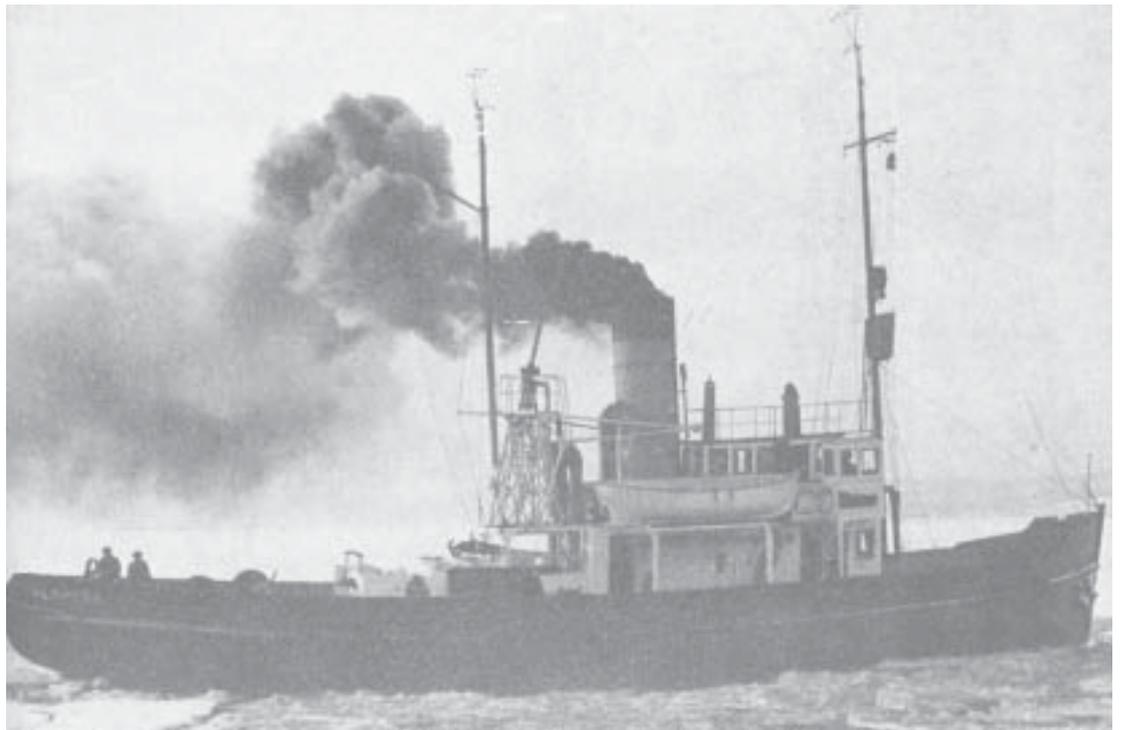
Brg. gen. K. Popeliučkos vizitas laive.  
Iš kairės: brg. gen. K. Popeliučka, greta – jūrų kpt. A. Kaškelis  
(Karys. – 1937. – Nr. 31. – P. 848)

1937 m. liepos 16 d. susipažinti su laivu buvo atvykęs karo technikos viršininkas brg. gen. K. Popeliučka. Jis buvo sutiktas pagal visus kariško protokolo reikalavimus, supažindintas su laivu ir visomis problemomis.

1937 m. rugpjūčio 17 d. staiga kilusios audros „Prezidentas Smetona“, stovėjęs išmetęs inkarą prie Šventosios uosto, buvo išmestas ant seklumos. Kitą dieną iš Klaipėdos atplaukęs ledlaužis „Perkūnas“ nesėkmingai bandė nutempti laivą nuo seklumos.

Į įvykio vietą atvykęs krašto apsaugos ministras S. Dirmantas, pasitaręs su

1937 m. rugpjūčio 17 d. staiga kilusios audros „Prezidentas Smetona“, stovėjęs išmetęs inkarą prie Šventosios



Ledlaužis „Perkūnas“, bandęs nutempti „Prezidentą Smetoną“ nuo seklumos  
(Jūra. – 1937. – Nr. 3. – P. 77)

Respublikos Prezidentu, nutarė laivą gelbėti.

Buvo sudaryta sutartis su Vokietijos jūrų gelbėjimo bendrove „Weichel“. Sutartį pasirašė A. Kaškelis ir jūrų kapitonas Klostermannas (Klostermann). Derybų metu kaip vertėjas ir patarėjas dalyvavo jūrininkystės inspektorius ats. gen. ltn. T. Daukantas.

Rugpjūčio 18 d. iš Dancigo atplaukė gelbėjimo laivai „Weichsel“, „Thor“, „Krantor“ ir „Erna“, kurie rugpjūčio 21 d. laivą nutraukė nuo seklumos. Laivo dugnas nebuvo pažeistas, taip pat nebuvo padaryta kitų ypatingų gedimų.

Atvykęs į Klaipėdą, gelbėjimo bendrovės inspektorius Klostermann pareikalavo, kad Lietuvos vyriausybė kaip garantiją duotų pasižadėjimą už atliktus darbus sumokėti 250 000 Lt. Tokia garantija buvo duota, tačiau dėl galutinės sumos buvo siūloma derėtis abiejų pusių ekspertams<sup>89</sup>. Vokietijos bendrovės atstovai deryboms buvo kviečiami atvykti į Kauną rugsėjo 20-21 d.

Apie vykusias derybas dokumentų surasti nepavyko, tačiau laivo išgelbėjimas, V. Statkaus teigimu, Lietuvos valstybei kainavo 100 000 Lt, t. y. pusę pirkimo kainos<sup>90</sup>.

Rugpjūčio 19 d. A. Kaškelis dėl šio įvykio karo technikos viršininkui pateikė raportą, kuriame rašė:

„Rugpjūčio 19 d., 9 val. 15 min., išvykome iš Klaipėdos uosto į jūrą Šventosios uosto link. 12 val. 9 min. sustojome ant inkaro prieš Šventosios uostą apie 600-800 m nuo molų į vakarus 7 metrų gilumoje, išleidome 25 m inkaro grandinės. Atvykimo į Šventosios uostą tikslas buvo toks: atlikti jūros pratimus, susirišti su krantu ryšiais ir juos palaikant dieną ir naktį pasipraktikuoti ir jūreivius supažindinti su Šventosios uostu, uosto dirbtuvėse statomais žvejų kateriais ir kitais uosto įrengimais, nes šį rudenį dalis jūreivių bus paleisti į atsargą, o jie dar nebuvo Šventosios uoste.

Komandai papietavus ir pailsėjus, 13 val. 40 min. nuleidome valtis ir su laivo įgulos antra vachta aš pats nuvykau į krantą apžiūrėti uostą, dirbtuves ir kitą statybą. Laive paliko



Plk. S. Dirmantas – krašto apsaugos ministras. (1935-01-31 – 1938-03-24). (AA)



„Prezidentas Smetona“ stovi išmetęs inkarą (Karo technikos dalių dvidešimtmetis. – P. 24)



Tardytojas K. Rudminas  
(Kariuomenės teismas. – P. 65)

laivūnas Petras Balkys ir laivo įgulos pirma vachta. Išvykstant iš laivo vėjas buvo 2 balai nuo kranto, o bangavimas senas ėjo iš vakarų į krantą taip, kad jokio pavojaus nebuvo galima numatyti. Atvykę į uosto dirbtuves, su jūreiviais apžiūrėjome statomus du naujus žvejams katerius ir vykdomus uosto darbus. Po to nuvykome į miestelį apžiūrėti statomos naujos mokyklos ir naujų namų. Po naujos statybos apžiūrėjimo aš, palikęs jūreivius toliau apžiūrėti miestelį, nuvykau pas administratorių poną Ramanauską padaryti jam vizito ir pasiinformuoti apie uoste numatytus darbus. Ponas Ramanauskas buvo labai malonus, parodė man miestelio ir uosto planą ir painformavo apie vykdomas statybas ir toliau numatytus darbus. Padėkojęs ponui Ramanauskui už informaciją, aš nuvykau į pajūrį, apžiūrėjau senus molus ir pajūriu nuėjau iki senos Šventosios upės vagos. Ten apsidairęs grįžau į uostą. Beeinant atgal

pastebėjau, kad nuo pietų vakarų kyla juodas debesis ir vėjas keičia kryptį į pietų vakarus, tai aš ėmiau greičiau skubėti į uostą, kur stovėjo motorlaivis, kad prieš lietų suspėčiau sugrįžti į laivą. Man dar nespėjus pribėgti prie motorlaivio, kaip vėjas staiga ėmė šėlti. Pažvelgęs į laivą pastebėjau, kad jau laivas dreifuoja pavėjui. Įsėdau į motorlaivį ir nekreipdamas dėmesio į nepaprastai didelių bangų ir stipraus vėjo keliamą pavojų, išplaukiau į jūrą prie laivo. Kol atplaukiau į laivą, laivas jau buvo išmestas ant seklumos į šiaurę nuo molo. Įlipęs į laivą, tuojau įsakiau apžiūrėti laivą, ar nėra kur pramuštas ir ar kur į vidų neteka vanduo. Mašinos ir garai buvo parengti. Tuoj užlipęs ant tiltelio daviau mašinomis atgal, kad laivą nutraukti nuo seklumos, nes bangos pakeldavo laivo užpakalį. Dirbant mašinoms, laivas kartais paeidavo atgal, bet stiprios bangos vėl užmesdavo atgal. Taip dirbau apie dvi valandas, o paskui teko mašinas sustabdyti, nes kondensatoriai prisitraukė smėlio. Kai sustabdžiau mašinas, bangos išmetė laivą ant vieno metro gilumo seklumos ir pastatė išilgai kranto. Krante buvę jūreiviai, vieni išsivilkę rūbus atplaukė prie laivo ir su pagalbos lankais buvo įtraukti į laivą, o kiti perkelti valtimi.

Audros metu laive buvęs laivūnas Petras Balkys ėmėsi visų priemonių, kad sulaikytų laivą nuo nešimo ant kranto – seklumos, pailgindamas dešinio inkaro grandinę ir išleisdamas antrą inkarą bei išleisdamas grandines iki 80 metrų. Nuo audros pakilimo ir laivo išmetimo ant sausumos praėjo apie 10 minučių. Iš kranto tuojau buvo perduota į Klaipėdos uosto valdybą apie ištikusią nelaimę ir prašyta tuojau pasiųsti į pagalbą ledlaužį „Perkūnas“ ir kitus vilkikus. Pavirsti laivui ant šono nebuvo pavojaus, bet dėl atsargumo buvo paruošti trosai nuo stiebų į krantą ir iš uosto administracijos gauti stulpai įkasti krante. Per audrą dešinysis inkaras su 20 metrų grandinės yra nutrauktas.<sup>91</sup>

Dėl šio įvykio tyrimą atliko Kariuomenės prokuratūros ypatingai svarbių bylų tardytojas plk. K. Rudminas. Medžiaga 1937 m. rugsėjo 23 d. buvo nagrinėjama



Kariuomenės teismo posėdis (Kariuomenės teismas. – P. 51)

Kariuomenės teisme. Posėdžio metu buvo apklaustas ir A. Kaškelis. Teismas nusprendė nieko nepatraukti teisminėn atsakomybėn<sup>92</sup>.

Nepatraukus teisminėn atsakomybėn, krašto apsaugos ministro 1937 m. slaptu įsakymu Nr. 8 A. Kaškeliui buvo paskirta 25 paros namų arešto. Bausmę A. Kaškelis atliko nuo 1937 m. lapkričio 15 iki gruodžio 10 d.<sup>93</sup>

Minimas nemalonus incidentas atsiliepė ir jūrų kpt. A. Kaškeliui, kaip karininko, karjerai. Išleidžiant jį į atsargą, priešingai nei buvo įprasta, nebuvo pakeltas laipsnis<sup>94</sup>.

Klaipėdos uoste nebuvo pritaikyto doko karo laivo povandeninės dalies remontui atlikti, todėl tekdavo remontuoti Liepojos uosto dokuose.

Pirmą kartą „Prezidentas Smetona“, kaip karo laivas, remontuoti į Liepoją buvo išplaukęs 1936 m. rugpjūčio mėnesį. Čia rugpjūčio 6–12 d. karo uosto doke buvo atliktas povandeninės dalies remontas. Nuo povandeninės dalies buvo nuvalytos rūdys ir du kartus nudažyta, pakeista pora skardos lapų, sutvirtintos ar naujai perlituotos kniedės<sup>95</sup>.

1938 m. spalio 4 d. „Prezidentas Smetona“ vėl išplaukė į Liepojos uostą povandeninės dalies remontui atlikti. Plaukiojančiame doke iškėlus laivą, buvo nustatyta, kad reikia:

1. Ištiesinti sulenktą vairą.
2. Pakeisti apie 100 surūdijusių kniedžių.

3. Priekinėje laivo korpuso dalyje uždėti du lopus.
4. Vietomis užlituoti metalo lakštų sandūras.
5. Kingstonams padaryti tris naujus sietelius.
6. Anglių duobių lastams padaryti du naujus žiedus, o senus žiedus perkniedyti.
7. Ant bako sutaisyti vieną kluožą.
8. Sutvarkyti inkaro kėlimo mašinos cilindrus.
9. Antrajam garo katilui padaryti naują smeigę.
10. Vandens siurbliui ištekinti du žiedus.

Buvo įvertinti ir prieš metus buvusios avarijos padariniai, tačiau per avariją buvo tik sulenktas vairas. Visi kiti nustatyti defektai su tuo nebuvo susiję.

Remonto darbai buvo atlikti per savaitę<sup>96</sup>.

Po remonto laivas Liepojoje buvo išbandytas spalio 13 d., 16 val. Remontas buvo įvertintas gerai, tačiau laivas dėl siaučiančios audros dar porą dienų buvo priverstas būti Liepojoje. Ją paliko spalio 15 d., 15 val.<sup>97</sup>

Kariuomenėje mechanizmų eksplotacijai, mokymams ir kt. yra nustatomos griežtos normos. Ne išimtis buvo ir karo laivas.

1936 m. balandžio 19 d. krašto apsaugos ministras T. Dirmantas karo laivui „Prezidentas Smetona“ nustatė eksploatacijos ir mokymo reikmėms galimų naudoti medžiagų normas. Priede Nr. 1 pateikiame jas netrumpindami, kad padėtų suprasti, koks vis tik sudėtingas buvo laivo ūkis.

## Karinio uosto klausimas



Klaipėdos uosto vartai (AA)

1937 m. pradžioje kariuomenės Karo technikos tiekimo skyrius sumanė įrengti atskirą krantinę kariškiems kroviniams krauti. Dėl to pradėjo susirašinėjimą su Klaipėdos uosto vadovais. Klaipėdos uosto valdyba pasiūlė keletą karinių krantinių variantų.

Gavęs uosto vadovybės pasiūlymus, Karo technikos tiekimo skyrius 1937 m. vasario 9 d. paklausė A. Kaškelio nuomonės apie juos.

A. Kaškelis, išstudijavęs pasiūlymus, prieina prie išvados, kad nė viena iš pasiūlytų krantinių netinkama, nes nė vienoje negalima užtikrinti krovinių slaptumą. Jo nuomone, karinis transportas galės būti saugiai, patogiai ir slaptai pakrautas ir iškrautas *tiktai įrengus atskirą karinį uostą Klaipėdoje.*

Tokiam uostui yra galimos tik dvi vietos:

1. Miškelyje, netoli išėjimo iš uosto į jūrą, prie švyturio ir
2. Miškauostyje prie Vilhelmo kanalo angos (apie 10 km nuo išėjimo iš uosto į jūrą).

Vieta netoli švyturio, anot A. Kaškelio, turėjo šiuos privalumus:

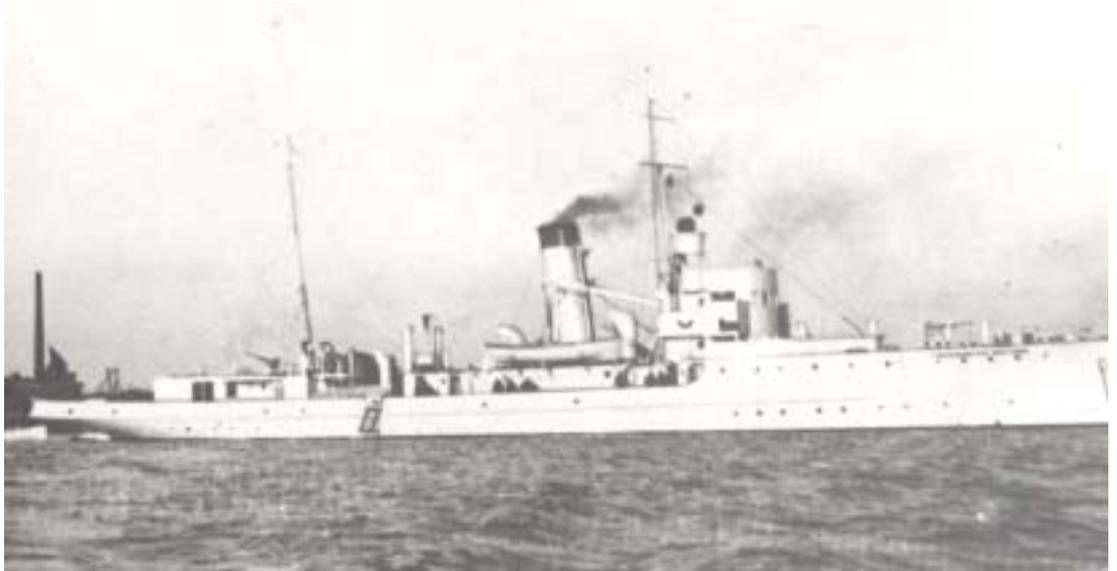
1. Ten įrengtas karinis uostas būtų izoliuotas nuo miesto ir iš visų pusių uždengtas mišku. Taigi būtų užtikrintas jame vykstančių darbų slaptumas ir saugumas.
2. Čia pat miške, arčiau ar toliau nuo uosto, yra galimybė įrengti kiek norima sandėlių kariškių transporto reikalams, laivyno kareivinių, mokymo aikščių ir kt.
3. Per projektuojamojo uosto vietą eina atskira geležinkelio šaka, kuri, eidama mišku, susijungia su Klaipėdos–Kretingos linija, todėl karinis transportas galėtų važiuoti beveik nepastebėtas ir neprivalėtų vykti per Klaipėdos geležinkelio stotį.
4. Miestas ir netoli esančios 6-ojo pėstininkų pulko kareivinės apsaugotų karinį uostą nuo netikėtų užpuolimų iš pietų pusės.
5. Karinis uostas būtų arti išėjimo iš uosto į jūrą, todėl Klaipėdos uosto vartams ir kariniam uostui iš jūros apsaugoti būtų reikalingas vienas gynimas (krantų ir priešlėktuvinės baterijos). Visas laivynas būtų pasiruošęs atremti ir labiausiai netikėtą įsiveržimą į uostą ar bandymą jį užversti branderiais.
6. Uosto įrengimas miške dalinai apsaugotų jį nuo bombardavimo iš jūros pusės.

Šiam uostui įrengti, A. Kaškelio nuomone, reikėtų atlikti šiuos darbus:

1. Iškasti apie 200 m ilgio 35–40 m pločio ir 6,5 m gylio kanalą, sustiprinant jo kraštus įkaltais basliais, kas kainuotų apie 23 000 Lt.
  2. Iškasti 250 m ilgio, 250 m pločio ir 6 m gylio baseiną, kas kainuotų apie 1 500 000 Lt.
  3. Padaryti vakarų, pietų ir rytų krantines, iš viso 750 m ilgio, kas kainuotų apie 1 125 000 Lt.
- Uosto iškasimas ir krantinių įrengimas iš viso atsieitų apie 2 855 000 Lt.

Klaipėdos uosto valdybos siūlomoji kariniam uostui įrengti antroji vieta – Miškauostis prie Vilhelmo kanalo angos negali būti priimtina dėl tokių pagrindinių trūkumų:

1. Šiauriamiesčio Miškauosčio dalyje uosto valdyba rengia malkų uostą ir ton pusėn taip pat ateityje bus plečiamas prekybos uostas, pietinėje dalyje prasideda Vilhelmo kanalas, kuriuo vyksta intensyvi prekyba. Atsižvelgiant į tai, visiškai negalima būtų nuslėpti uoste vykstančių darbų, tuo labiau kad aplink vietas jau yra apgyventos.
2. Karinis uostas būtų toli (10 km) nuo išėjimo į jūrą su visais su tuo susijusiais karinio uosto bei pačios išėjimo iš uosto į jūrą gynimo nepatogumais (atskirų priešlėktuvinių ir krantų baterijų reikalingumas, laivynas nesuskubtų kai kuriais atvejais pasipriešinti uosto blokavimui ar pan.).
3. Tam, kad išvengtų karinės medžiagos vežimo per Smeltės tankiai apgyvendintus kvartalus, reikėtų nutiesti apie 5 km ilgio geležinkelio šaką su tiltu per Smeltės upę į Rimkų stotį, sujungiant tą šaką su ne visai patogia Klaipėdos–Pagėgių linija (linija, be to, eitų atvirais laukais, todėl kiekvienas transportas būtų matomas).
4. Miškauostyje įrengiant reikėtų atlikti tuos pačius darbus kaip ir prie švytu-



„Prezidentas Smetona“ stovi prisiinkaravęs jūroje (AA)

rio, tik žemių reikėtų iškasti per pusę mažiau, todėl darbai kainuotų apie 750 000 Lt mažiau. Atsižvelgiant į ilgos geležinkelio atšakos, atskirų baterijų įrengimo reikalingumą ir į visus kitus aukščiau suminėtus ir labai svarbius trūkumus, bazė Miškauostyje apskritai kainuotų brangiau ir neatitiktų savo paskirties<sup>98</sup>.



Klaipėdos uosto direktorius inž. B. Sližys  
(Jūra. – 1937. – Nr. 1. – P. 9.)

Į savo raportą A. Kaškelis vasario 24 d. gavo Karo technikos tiekimo skyriaus viršininko raštą, kuriame buvo abejojama tikslingumu steigti karinį uostą, nes kariniai vežimai būna nedažni ir, jo nuomone, užtektų tik įrengti priplauką. Be to, A. Kaškeliui buvo prašoma pateikti detalesnių skaičiavimų – ne karinio uosto, o priplaukos įrengimo kaštų<sup>99</sup>.

1937 m. balandžio 7 d. A. Kaškelis išsiuntė Karo technikos tiekimo skyriaus viršininkui Klaipėdos uosto valdybos sudarytą KAM priplaukos įrengimo „Maisto“ bendrovės nenaudojamame sklype sąmatą. Jo nuomone, į priplaukos statybą įdėti 286800 Lt yra labai daug, ir jos statyti neapsimoka, nes šia priplauka karo laivai naudotis negalės. Jis vėl siūlo statyti karinį uostą<sup>100</sup>.

1937 m. balandžio 19 d. A. Kaškelis vėl gauna Karo technikos tiekimo skyriaus viršininko raštą, kuriame prašoma patiks-

linti, kiek karinis uostas kainuotų ir ar negalima toje vietoje įrengti tik prielauką kroviniams.

Į tai A. Kaškelis atsako, kad norint išvengti neracionalių išlaidų, pirmiausia reikia išspręsti karinio uosto klausimą.

Tačiau karinio uosto reikalas taip ir nesisprendė.

1938 m. balandžio 8 d. A. Kaškelis ir ltn. V. Kuizinas buvo iškviesti į Kauną dalyvauti pasitarime baseino kariniam laivynui įrengimo klausimu.

Pasitarime buvo daug diskutuota apie karinio uosto reikalingumą, bet konkrečių sprendimų nebuvo priimta.

1938 m. balandžio mėnesį karo technikos viršininkas, jo pavaduotojas ir Kariuomenės štabo atstovas plk. ltn. A. Michelevičius buvo susitikę su Klaipėdos uosto direkcija ir aptarė įvairius galimus karinio uosto statybos variantus. Uosto direkcija jau siūlė tris variantus – Smiltynėje, prie švyturio ir Miškauostyje. Miškauosčio variantas iš karto buvo atmestas, bet prie vienos nuomonės nebuvo prieita<sup>101</sup>.

1938 m. gegužės 19 d. krašto apsaugos ministras ir kariuomenės vadas S. Raštikis informavo susiekimo ministrą, kad karinio laivyno baseino įrengimo klausimams su uosto direkcija derinti sudarė komisiją, kurios pirmininkas plk. ltn. A. Michelevičius ir nariai jūrų kpt. A. Kaškelis ir jūrų ltn. V. Kuizinas<sup>102</sup>. Ar ši komisija suspėjo ką nors nuveikti, duomenų neišliko, tačiau 1938 m. birželio mėn. kariuomenės vadas galutinai nutarė, kad karinio uosto baseinas bus įrengtas Neringoje, ties Hageno kalnu. Tai buvo visai naujas variantas ir neaišku, kas darė įtaką kariuomenės vadui priimant tokį sprendimą. Bazė turėjo būti įrengiama per keletą metų. Bazės įrengimas buvo pavestas kariuomenės butų viršininkui, o Kariuomenės štabe atsakingu už tai buvo paskirtas plk. ltn. A. Michelevičius.

Plk. ltn. Michelevičiui taip pat buvo pavesta apžiūrėti Šventosios uostą ir užtikrinti, kad atliekant uosto statybos darbus nebūtų užkirstas kelias prareikus ten įrengti karinio laivyno bazę arba kad uostu galėtų pasinaudoti karinis laivynas<sup>103</sup>.



J. Urbšys (kairėje) ir J. Ribentropas pasirašo valstybinę sutartį dėl Klaipėdos krašto grąžinimo Vokietijai (AA)

## Klaipėdos okupacija

1939 m. kovo 20 d. Vokietijos užsienio reikalų ministras Joachimas Ribentropas įteikė Lietuvos užsienio reikalų ministrui Juozui Urbšiui ultimatumą grąžinti Vokietijai Klaipėdos kraštą. Kovo 22 d., 3 val. 55 minutės, Berlyne Lietuvos užsienio reikalų ministras J. Urbšys pasirašė valstybinę sutartį, kuria nuo kovo 22 d. Klaipėdos kraštas grąžinamas Vo-

kietijai. Kovo 22 d. Lietuvos kariuomenė paliko Klaipėdos kraštą.

Kovo 23 d., 6 val. ryto, vokiečių šarvuotis „Deutschland“ su A. Hitleriu ir jo palydovais išplaukė iš Svinemiundės lydidas šarvuočių „Admiral Graf Spee“ ir „Admiral Scheer“, kreiserių „Leipzig“ ir „Koeln“ bei keleto naikintojų, torpedinių ir kitų laivų. Tą pačią dieną, apie 11 val., į Klaipėdos kraštą išžengė vokiečių kariuomenė<sup>104</sup>.

Įvairios kalbos dėl Klaipėdos krašto prijungimo prie Vokietijos pasklido jau kovo 21 d. Norėdamas išsiaiškinti padėtį, „Prezidento Smetonos“ vadas 18 val. paskambino į 6-ojo pėstininkų pulko štabą, tačiau atsiliesęs pulko vado adjutantas patikino, kad jokių nurodymų nėra gauta. Tačiau laivo vadas dėl viso pikto laivo ūkio viršininkui įsakė iš sandėlių į laivą pradėti krauti laivui priklausančią turta.

Kovo 22 d., 8 val. 30 min., į laivą atvyko plk. P. Kutka ir įsakė pasiimti kas įmanoma iš sandėlių ir skubiai išplaukti iš Klaipėdos. Išplaukus laikytis ties Šventosios uostu ir užmegzti ryšį su 6-uoju pėstininkų pulku<sup>105</sup>.

10 val. 30 min. laivą iš trijų pusių apsupo vokiečių SA smogikai, todėl 11 val. laivas buvo priverstas, nutraukęs krovimo darbus, išplaukti iš Klaipėdos.



Plk. P. Kutka (Karo technikos dalių dvidešimtmetis. – P. 29)



A. Hitleris Klaipėdoje 1939 03 23 (AA)

Lietuvos karo laivas „Prezidentas Smetona“, šeši pakrančių apsaugos laivai ir Lietuvos prekiniai laivai, kurie stovėjo uoste, išplaukė iš uosto valandą prieš vokiečių karinio laivyno įplaukimą į uostą. Mažieji pakrančių apsaugos laivai nuplaukė į Šventosios uostą, prekiniai laivai plaukė į Liepojos uostą, o „Prezidentas Smetona“, kuris negalėjo įplaukti į Šventosios uostą, sustojo jūroje prieš uostą<sup>106</sup>. Į kitų šalių uostus jis tuo metu plaukti negalėjo, nes po 24 valandų, pagal tarptautinės teisės normas, būtų buvęs internuotas.

Tarp jūreivių pasklido gandai, kad norima dalį laivo daiktų iškelti į krantą, o laivas, matyt, bus internuotas ir parduotas Latvijoje. Jūreiviai kreipėsi į laivo vadą, kad tas imtųsi žygių, kad taip neatsitiktų.

Tą pačią dieną į Kauną rūpintis, kad būtų imtasi priemonių Šventosios uostui pagilinti, išvyko jūrų ltn. P. Labanauskas.

Tačiau kitą dieną, staiga kilus audrai, laivui teko gelbėtis įplaukiant į Latvijos Liepojos uostą. Į Liepoją, be įgulos, teko vežtis ir kelis pasienio policininkus, kurie buvo atplaukę į laivą ir dėl audros negalėjo grįžti į krantą.

Latvijoje laivas buvo sutiktas labai draugiškai. Praėjus audrai, laivas grįžo į Šventąją<sup>107</sup>.

Dėl skubaus pasitraukimo iš Klaipėdos kranto sandėliuose liko šis laivo „Prezidentas Smetona“ turtas<sup>108</sup>:



Vokiečių karo jūreiviai žygiuoja Klaipėdos gatvėmis 1939 03 23 (AA)

Paliktų materialinių priemonių sąrašas:

Paliktų materialinių priemonių pavadinimas	Kie- kis	Apy- tikrė Vertė, Lt
1. Povandeninės mokomosios minos.....	4	20.000
2. Atsarginiai sraigtai.....	2	6.500
3. Vindas (gulbė).....	1	500
4. „Stono“ siurblys.....	1	100
5. Giga (4 irklų sportinė valtis).....	1	1950
6. Sena valtis.....	1	100
7. Baldai:.....		600
7.1. Ažuolinės spintos.....	2	
7.2. Pušiniai stalai.....	2	
7.3. Knygų lentynos.....	2	
7.4. Bibliotekos spinta.....	1	
8. Baltiniai ir darbo drabužiai, kurie buvo atiduoti skalbti skalbyklai Liepojos gatvėje pil. Mickevičienei.....		715
8.1. Apatiniai marškiniai.....	26	
8.2. Apatinės kelnės.....	26	
8.3. Paklodės.....	28	
8.4. Užvalkalai.....	18	
8.5. Rankšluosčiai.....	26	
8.6. Virėjų prijuostės.....	2	
8.7. Virėjų striukės.....	1	
8.8. Darbinės palaidinės.....	10	
8.9. Darbinės kelnės.....	4	
9. Įvairios technikos bei smulkaus ūkiško turto.....		3000
10. Liko pinigų Lietuvos banko Klaipėdos skyriuje.....		968,55

Tiesa, reikia pažymėti, kad 1939 m. nuo balandžio 27 iki gegužės 7 d. į Klaipėdą palikto valdiško turto klausimais buvo komandiruoti jūrų kpt. A. Darginavičius ir civilinis tarnautojas Petras Balkys, tačiau, ar pavyko jiems ką nors iš palikto turto susigražinti, duomenų surati nepavyko<sup>109</sup>.

#### 4.1. Karo laivas netekus Klaipėdos

1939 m. kovo 27 d. Kariuomenės štabo III skyrius išsiuntė karo technikos viršininkui raštą, kuriame nurodė, kad kariuomenės vadas įsakė karo laivą „Prezidentas Smetona“ tuojau nuplukdyti į Liepojos uostą. Čia jis turės stovėti iki bus pritaikytas



Remontas Liepojos doke 1939 m. (LCVA)



Įplaukimo į Šventosios uostą momentas (LCVA)

Šventosios uostas. Tam reikalingi žygiai jau daromi. Laivą stovėjimo Liepojos uoste metu reikia pritaikyti minoms statyti ir gaudyti (pakloti minų bėgius ir kt.) ir, jei reikia, doko atlikti eilinį remontą<sup>110</sup>.

Kovo 28 d. laivas oficialiai išplaukė į Liepoją. Į Liepoją išplaukė šios sudėties įgula:

1. Jūrų kpt. Kaškelis Antanas,
2. Jūrų kpt. Darginavičius Adolfas,
3. Jūrų ltn. Labanauskas Povilas,
4. Psk. Janavičius Balys,
6. Psk. Žiaugra Povilas,
7. Psk. Jagminas Julius,
8. Psk. Zdanauskas Viktoras,
9. Psk. Jarošius Aleksas,
10. J. psk. Stonkus Klemensas,
11. J. psk. Sabeckis Julius,
12. J. psk. Varvuolis Aleksas,
13. J. psk. Umbrusevičius Jurgis,
14. J. psk. Juknevičius Alfonsas,
15. J. psk. Prielaida Zigmas,
16. Gr. Plavaitis Viktoras,
17. Jr. Kasperavičius Stasys,
18. Jr. Paškevičius Vladas,
19. Jr. Dirsė Bronius,
20. Jr. Šoluchas Petras,
21. Jr. Stakauskas Antanas,
22. Jr. Karčiauskas Ignas,
23. Jr. Korizna Petras,
24. Jr. Miliauskas Albinas,
25. Jr. Bubelis Brunonas,
26. Jr. Žižys Leonas,
27. Jr. Repečka Alfonsas,
28. C. tarn. Petrauskas Stasys,
29. C. tarn. Balkys Petras,
30. C. tarn. Žvirblis Augustas,
31. C. tarn. Končius Pranas,
32. C. tarn. Matulionis Anupras<sup>111</sup>.

Liepojoje laivas išbuvo iki 1939 m. balandžio 13 d. Balandžio 13 d. laivas, sugrižęs į Lietuvos teritorinius vandenis, prisiinkaravo prieš Šventosios uostą, tačiau balandžio 13 d., 11 val. 45 min., kilo audra ir inkarai laivo negalėjo išlaikyti. Laivas turėjo stovėti

su veikiančiais varikliais. Balandžio 16 d., 8 val. 45 min., dar labiau kylant audrai, laivas vėl išplaukė į Liepoją. Ten jis išbuvo iki balandžio 26 d. Tačiau jau kitą dieną dėl stipraus vėjo ir didelio bangavimo negalėdamas išsilaikyti prisiinkaravęs laivas vėl buvo nuplaukęs į Liepoją. Iš ten jis sugrįžo gegužės 11 d. ir prisiinkaravo. Čia jis gavo kariuomenės vado įsakymą kiek įmanoma laivą palengvinti ir pastatyti Šventosios uoste, jei tai neįmanoma, pagrindinę igulą ir visą ginkluotę palikti Šventojoje ir tik su būtinu karininkų ir igulos narių skaičiumi vėl vykti į Liepoją. Kariuomenės vadas leido, kad Liepojos karo laivų statykloje laive būtų įrengti minų dėjimo įrenginiai.



Hidroplanas (KAA)

žemsiurbių pagilintą Šventosios uostą. Čia jis stovėjo iki Lietuvos okupacijos<sup>113</sup>.

1939 m. rugsėjo pabaigoje kariuomenės vadas laivą priskyrė išimtinai karo technikos viršininko priklausomybei, nes arti nebuvo jokios karinės dalies<sup>114</sup>.

Laivui įplaukus į Šventosios uostą, iškilio rimtų problemų dėl jo aprūpinimo vandeniū, maisto produktais, tepalais, žibalu ir kt. Kadangi netoli nebuvo jokios karinės dalies, todėl laivo ūkinėms reikmėms buvo paskirtas atviras sunkvežimis „Ford – Eifel“.

Pirmiausia labai aktualus buvo vandens klausimas, nes Šventosios uoste nebuvo įrenginių, pritaikytų pumpuoti į laivą gėląjį vandenį. Vandenį teko vežti bakais iš Darbėnų geležinkelio stoties. Tačiau vanduo buvo blogos kokybės. 1939 m. lapkričio mėn. Kariuomenės intendantūros Technikos ir organizacijos komisija, atlikusi vandens laboratorinius tyrimus, padarė išvadą, kad „analizei atsiųstas vanduo maistui gaminti, vartoti jį kaip geriamąjį vandenį bei vartoti jį vandens vamzdžių katilams netinka“<sup>115</sup>. Taigi vanduo netiko net mechanizmams, nekalbant jau apie vartojimą maistui.

Laivą aprūpinti tepalais ir žibalu apsiėmė „Lietūkis“. Daržovėms ir bulvėms tiekti



Prie krantinės (KAA)

Kariuomenės intendantūra sudarė sutartį su Šventosios kooperatyvu „Žuvėdra“. Kitus produktus teko pirkti pačiam laivui rinkoje. O tai kainavo brangiau nei sudarius sutartis su tiekėjais.

1940 m. kovo mėn. laivas pritrūko akmens anglių. Kovo 12 d. laivas turėjo tik 17 tonų, tad įgulos reikmėms, normaliai naudojant, galėjo užtekti tik 2 savaitėms, tačiau anglis buvo atvežta tik gegužės 28 d.<sup>116</sup>



Lapkričio 6 d. nuo Klaipėdos į Latvijos pusę Lietuvos pajūriu praskrido trys vokiečių hidroplanai. Jie, matyt, žvalgė Lietuvos pajūrį. Po kurio laiko nuo Latvijos pusės vienas hidroplanas sugrižo ir praskrido virš Šventosios uosto molų, maždaug 500 metrų nuo kranto. Laivo įgula nieko nedarė, nes laivas neturėjo jokių priešlėktuvinių išpėjimo priemonių. Dėl šio įvykio laivo vadas kreipėsi į karo technikos vir-

šininką, prašydamas nurodyti, kaip jam elgtis panašiais atvejais ateityje, ir atkreipdamas dėmesį, kad Ginklavimo valdyba neteikia laivui jokių priešlėktuvinių išpėjimo priemonių.



Bendras Šventosios uosto vaizdas. Centre stovi „Prezidentas Smetona“ (Petro Babicko nuotrauka)

Vietoje to, kad laivui būtų pateiktos prašomos priešlėktuvinės priemonės, gautas įsakymas, kad kariuomenės vadas nuo lapkričio 22 d. atšaukė nuolatinį oro sekimą<sup>117</sup>.

1939 m. gruodžio 1 d. jūrų kpt. Antanas Kaškelis, sulaukęs 60 metų, buvo atleistas iš tarnybos karo laive. Visus tarnybos metus laive A. Kaškelis pasižymėjo ypatinga savitvarda, niekada, net kritiškiausią akimirką, nesutrikdavęs, todėl pelnęs didžiulę jūreivių pagarbą, autoritetą ir meilę. Nebuvo atvejo, kad laivo vadas

žodžiu užgautų netinkamai pasielgusių įgulos narių, o tik patardavo, padėdavo ištaisyti padarytą klaidą<sup>118</sup>.

Išleidus A. Kaškelį į atsargą, laikinu laivo vadu kariuomenės vado įsakymu kariuomenei buvo paskirtas kpt. ltn. Povilas Labanauskas<sup>119</sup>.

1939–1940 metų smarkios žiemos audros sunėšė į Šventosios uostą tiek daug smėlio, kad laivas nebegalėjo išplaukti į jūrą. 1940 m. pavasarį iplaukimas į Šventosios uostą buvo pagilintas, tačiau uostas faktiškai iš jūros pusės buvo apsuptas sovietinio karinio laivyno. 1940 m. gegužės pabaigoje prie uosto priartėjo neiškėlę vėliavų du sovietiniai naikintojai tuo pažeisdami Lietuvos teritorinius vandenius. „Prezidentas Smetona“ tuojau išplaukė į jūrą ir paragino sovietinius laivus iškelti vėliavas, ką jie padarė, tačiau greitai vėl nuleido<sup>120</sup>.

## 5. Laivo „Prezidentas Smetona“ jūrininkai

Laivą „Prezidentas Smetona“ paskelbus karo laivu, 1935 rugpjūčio 1 d. laivo vado pareigas pradėjo eiti mjr. Antanas Kaškelis. Tą pačią dieną civiliniais laivo tarnautojais buvo įrašyti Petras Balkys, Vacys Gučiauskas, Stasys Petrauskas ir Kazys Rušinas. Rugpjūčio 2 d. tarnybai į laivą paskirti liktiniai vyr. psk. Vladas Mazurkevičius ir j. psk. Viktoras Zdanauskas, būtiniosios tarnybos kariai grandiniai Bronius Kvietkauskas, Pranas Nemanis, Jonas Petrulis, eiliniai Antanas Zubkus, Antanas Jakubaitis, Augustas Kairys, Stasys Krasauskas, Juozas Gaivenis, Antanas Bukelis, Pranas Vibrys, Zigmas Janulaitis, Bronius Namajūnas, Vacys Švanys. Rugpjūčio 5 d. atvyko jaunesnysis leitenantas Povilas Labanauskas. Jis buvo paskirtas artilerijos karininku. Rugpjūčio 9 d. atvyko j. ltn. Vytautas Kuizinas. Jis paskirtas navigacijos karininku. Rugpjūčio 12 d. atvyko eil. Jonas Kuprevičius. Rugpjūčio 14 d. vairininku priimtas civilinis tarnautojas Bronius Balkis, o rugpjūčio 15 d. civiliniu tarnautoju priimtas kitas vairininkas, atsargos vyr. psk. Julius Verba.



Prie šturvalo (AA)

Rugsėjo 2 d. į laivą perkelti liktiniai vyr. psk. Alfonsas Jurkevičius ir j. psk. Antanas Šlapkauskas bei būtiniosios tarnybos j. psk. Boly Janavičius. Rugsėjo 3 d. ats. vyr. psk. Augustas Žvirblis priimtas civiliniu tarnautoju raštininku-mašininku. Rugsėjo 16 d. iš 4-ojo artilerijos pulko perkeltas civilinis tarnautojas, virėjas Antanas Petryla.

Rugsėjo 23 d. į laivą atvyko perkeltas iš Antrojo inžinerijos bataliono kpt. Adolfas Darginavičius. Jis buvo paskirtas laivo inžineriumi mechaniku<sup>121</sup>.

1935 m. lapkričio 1 d., negaunant dar

vieno karininko, laivo vadas, vykdydamas karo technikos viršininko įsakymą, kpt. A. Darginavičiui laikinai pavedė eiti ūkio viršininko pareigas, o j. ltn. P. Labanauskui – raštvedžio<sup>122</sup>.

1935 m. spalio 30 d. laive jau tarnavo 4 karininkai, 6 puskarininkiai ir 21 jūreivis bei civilinis tarnautojas<sup>123</sup>.

Pirmasis išleistas į atsargą buvo liktinis vyr. psk. Alfonsas Jurkevičius. Jis, atitarnavęs pasižadėtą laiką, į atsargą buvo išleistas 1935 m. spalio 1 d. Pirmasis, kuriam laivo vadas pakėlė laipsnį, buvo grandinis Pranas Nemanis. Jam už sąžiningą pavestų pareigų atlikimą tą pačią spalio 1 d. suteiktas jaunesniojo puskarininkio laipsnis. Pirmasis laivo vado nubaustas buvo eilinis Augustas Kairys. Jam 1935 m. spalio 22 d. laivo vadas skyrė 3 paras arešto. Bausmę jis atliko 6-ojo pėstininkų pulko areštinėje<sup>124</sup>.

1935 m. gruodžio 10 d. laivo vadas, vykdydamas kariuomenės vado įsakymą, išleido įsakymą, kuriuo visiems laivo kariams ir civiliniams tarnautojams uždraudė dalyvauti politinių organizacijų veikloje. Buvo leista, gavus leidimą, dalyvauti tik Šaulių sąjungos ir Lietuvos skautų sąjungos veikloje. Priklausantiems politinėms organizacijoms buvo įsakyta nutraukti savo veiklą jose. Nepaklususiuosius šiam įsakymui buvo pažadėta atleisti iš pareigų<sup>125</sup>.

Prašymus dalyvauti Šaulių sąjungos ir skautų veikloje padavė ltn. P. Labanauskas ir civilinis tarnautojas B. Balkis<sup>126</sup>.

1937 m. kovo mėn. kariuomenės vadas visiems karo laivo karininkams jūrų kpt. A. Kaškeliui, kpt. ltn. A. Darginavičiui, jūrų leitenantams P. Labanauskui ir V. Kuizinui leido dalyvauti Lietuvos jūrininkų draugijoje<sup>127</sup>.

Karo technikos viršininkas karo laivą priskyre Šarvuočių rinktinės žemesniųjų karininkų garbės teismui su teise turėti vieną teismo narį ir vieną pavaduotoją<sup>128</sup>. Į garbės teismą buvo išrinktas laivo vadas A. Kaškelis<sup>129</sup>.

1936 m. karo laivas išleido pirmąją atsargos jūreivių laidą, kurių dalis tuojau įsidarbino policijos ir prekybos laivynuose.

1936 m. rugpjūčio 11 d. laivo vadas visą laivo įgulą suskirstė į dvi budėjimo pamainas. Jis nustatė, kad pamainos budi laive pakaitomis po 24 valandas kiekviena. Budinčioji pamaina vadinama tarnybine, kita – laivo.

Visos sargybos skiriamos iš tarnybinės pamainos.

Tarnybinės pamainos puskarininkiams ir jūreiviams uždraudė ne tarnybos reikalais pasišalinti iš laivo visas 24 val.

Laivo pamainos puskarininkiams ir jūreiviams leido išeiti į miestą tik dienvarkėje numatytomis valandomis<sup>130</sup>.

1936 m. lapkričio 30 d. Lietuvos Seimas priėmė naują Karinės tarnybos įstatymą. Įstatymas karininkų pagrindines specialybes suskirstė į 12 kategorijų, tarp jų buvo ir jūrininkų. Karo jūrininkams buvo nustatyti šie laipsniai:

Jūreivių laipsniai:  
jūreivis,  
grandinis.



Plk. S. Dirmantas (AA)

Puskarininkų laipsniai:  
jaunesnysis puskarininkis,  
puskarininkis,  
laivūnas.

Karininkų laipsniai:  
jūrų leitenantas,  
kapitonas leitenantas,  
jūrų kapitonas,  
komandoras leitenantas,  
komandoras<sup>131</sup>.

Reikia pažymėti, kad parengtame įstatymo projekte jūreivių laipsnių nebuvo. Tik aktyviai veikiant leitenantui P. Labanauskui ir padedant Seimo sekretoriui Mečiui Kvykliui, įstatyme atsirado ir minėti jūreivių laipsniai<sup>132</sup>.

1936 m. gruodžio 28 d. krašto apsaugos ministras plk. S. Dirmantas, vadovaudamasis nauju Karo tarnybos įstatymu, karo laivo „Prezidentas Smetona“ tarnyboje esantiems kariams pakeitė turimus laipsnius į jūrininkų laipsnius:

mjr. Antano Kaškelio – į jūrų kapitono,  
kpt. Adolfo Darginavičiaus – į kapitono leitenanto,  
leitenantų Vytauto Kuizino ir Povilo Labanausko – į jūrų leitenantus,  
laivo viršilų – į laivūnus,  
eilinių – į jūreivius<sup>133</sup>.

Tarnybos laikas karininkams kariniame laivyne buvo nustatytas 20 metų, puskarininkiams – 4 metai ir eiliniams – 18 mėnesių.



Laivo įgula 1937 m. Juodomis uniformomis sėdi laivo karininkai: jūrų ltn. P. Labanauskas, kpt. ltn. A. Darginavičius, jūrų kpt. A. Kaškelis, jūrų ltn. V. Kuizinas (Karys. – 1937. – Nr. 31. – P. 855)

Reikia pažymėti, kad laive buvo ir tam tikrų problemų, ypač dėl alkoholio vartojimo. Matyt, neatsitiktinai 1937 m. rugpjūčio 16 d. išakyme laivo vadas jūrų kpt. A. Kaškelis rašė: „Pastaruoju metu pastebėjau, kad liktiniai puskarininkiai, jūreiviai ir civiliniai tarnautojai mieste girtuokliauja, triukšmauja bei neko- rektiškai elgiasi.



Laivo „Prezidentas Smetona“ įgula kariuomenės parade.

jūrų kapitono laipsnį, išleisti į atsargą su teise dėvėti karinę uniformą. Tačiau, remiantis 1937 m. rugsėjo 23 d. Ministrų kabineto sprendimu, abu palikti tarnauti kariniame laivyne iki jiems sueis 65 metai amžiaus užimant tas pačias pareigas<sup>135</sup>.

1938 m. į laivą buvo paskirtas ltn. Stasys Jurevičius. Jis buvo paskirtas raštvedžiu – ūkio viršininku. Laikinais ėjęs ūkio viršininko pareigas jūrų kpt. A. Darginavičius ir raštvedžio pareigas jūrų ltn. P. Labanauskas jas perdavė S. Jurevičiui<sup>136</sup>.

Nuo 1937 m. spalio 15 d. iki 1938 m. spalio 26 d. jūrų ltn. P. Labanauskas mokėsi Prancūzijoje. Į laivą jis sugrįžo 1938 m. spalio 31 d.<sup>137</sup>

1938 m. rugsėjo mėn. mokytis į Prancūziją išvyko jūrų ltn. V. Kuizinas. Jo mokslų metu navigacijos karininko pareigos laikinai buvo pavestos eiti jūrų ltn. P. Labanauskui<sup>138</sup>.

1939 m. lapkričio 23 d. jūrų ltn. P. Labanauskui suteiktas kapitono leitenanto laipsnis<sup>139</sup>.

1939 m. balandžio 29 d. įsakymu kariuomenei ltn. Stasys Jurevičius buvo atleistas iš laivo raštvedžio – ūkio viršininko pareigų ir perkeltas tolesnei tarnybai į Kariuomenės štabą. Į jo vietą paskirtas ltn. Albinas Kijauskas. A. Kijauskas į laivą atvyko 1939 m. gegužės 20 d., o pareigas perėmė gegužės 25 d.<sup>140</sup>



P. Labanauskas (AA)

1940 m. vasario 16 d. kariuomenės vado įsakymu tarnauti į laivą buvo paskirtas j. ltn. Ričardas Bernardas Nakas. R. Nakas buvo paskirtas navigacijos karininku iš šių pareigų atleidus jūr. ltn. V. Kuizina. V. Kuizinas buvo paskirtas artilerijos karininku<sup>141</sup>.

1940 m. gegužės 7 d. tarnauti į karo laivą buvo paskirtas j. ltn. Baltramiejus Teleiša.

1940 m. gegužės 24 d. iš tarnybos paties prašymu buvo atleistas laivo inžinierius mechanikas ats. jūrų kpt. Adolfas Darginavičius. Laivo inžinieriumi mechaniku paskirtas jūrų ltn. Vytautas Kuizinas, o artilerijos karininku – B. Teleiša. B. Teleiša savo pareigas laive perėmė gegužės 31 d.<sup>142</sup>

Tokie išsišokimai nesiderina su kario vardu ir žemina ne tik mūsų jauno kariuomenės varda, nes jūreivis, taip pat karys.

Įspėju, kad ateity už panašius nusikaltimus bausiu visu griežtumu iki paleidimo iš tarnybos arba atidavimo teisman.“<sup>134</sup>

1937 m. spalio 7 d. laivo vadas jūrų kapitonas Antanas Kaškelis ir kpt. ltn. A. Darginavičius, prieš tai jam suteikus

Kol laivas stovėjo Klaipėdoje, jūrininkai, nors ir tekdavo susidurti su tam tikromis problemomis, galėdavo pasportuoti ir turėdavo kur praleisti laisvalaikį. Dažniausiai būdavo naudojamosi 6-ojo pėstininkų pulko patalpomis ir aikštėmis, nors jas, esančias užmiestyje, pasiekti jūreiviams susidarydavo nemažai sunkumų. Laive buvo suburta nebloga krepšinio komanda, vykdavo bokso, krepšinio ir plaukimo pamokos, nemažai jūreivių sportavo Klaipėdoje Sporto sąjungos futbolo ir krepšinio komandose.

1938 metais karo jūreivių futbolo ir krepšinio komandos neblogai pasirodė žaisdamos prieš rusų šarvuotojo laivo „Marat“ ir švedų mokomojo šarvuotio „Manlig-heten“ jūrininkus.

Tačiau daugiausia dėmesio buvo kreipiama į vandens sporto šakas, t. y. irklavi-



Karo jūreiviai sveikina valčių rungtynių nugalėtojus (Karys. – 1937. – Nr. 31. – P. 855)

mą ir buriavimą. Karo laivo jūreiviai sportuodavo ne tik karo laivo turimomis 3 didelėmis burinėmis ir irklinėmis valtimis, bet dalyvavo ir kai kurių vandens sporto organizacijų, pvz., jūrų šaulių, jūrų skautų ir kt. veikloje, padėdami jų nariams susipažinti su Lietuvoje dar naujomis sporto šakomis, navigacija, jūrininkyste ir jos tradicijomis, rengdami šioms organizacijoms ir visuomenei įvairias sporto varžybas ir kt.

Laive „Prezidentas Smetona“ buvo jūreivių choras, gyvavo tradicija po vakarinio patikrinimo gie-



Karo jūreivių choras (Jūra. – 1937. – Nr. 8. – P. 269)



Lankomos Klaipėdos sukilimo atmintinos vietos. Priekyje – laivo vadas jūrų kpt. A. Kaškelis ir kpt. ltn. A. Darginavičius (AA)

ta“, „Kariūna“, „Skautų aidą“, „Vakarus“, „Balticher Beobachter“, „Darbą“, „Bibliografijos žinias“, „Mūsų Vilnių“, „Policiją“, „Mūsų laikraštį“, „Lietuvos sparnus“, „Blaiviają Lietuvą“ ir „Tautos ūkį“.

Laivyno jūrininkai buvo maitinami gerai. Tai matyti iš 1936 m. kovo 16 d. įsakymu kariuomenei patvirtinto mėnesinio (30 d.) jūrininko maisto davinio:

Be to, daržovėms pirkti vienam jūreiviui skirta papildomai 1 Lt 21,8 ct.<sup>145</sup>

1937 m. vasario 6 d. krašto apsaugos ministras šiek tiek pakeitė maisto davinių pinigų sumą padidinęs iki 33 Lt 01,89 ct.<sup>146</sup> 1938 m. sausio 11 d. 30 dienų maisto davinys vėl buvo šiek tiek pakoreguotas pinigų sumą padidinus iki 35 Lt 25,10 ct.<sup>147</sup>

Eil. Nr.	Produktų pavadinimas	Kiekis, g	Kaina	
			Lt / ct	
1.	Ruginė duona.....	25.500	5	86,50
2.	Jautiena mėsa.....	9.000	5	85,00
3.	arba mėsos konservai.....	7.200	-	-
4.	Lašiniai.....	3.000	4	65,00
5.	Sviestas.....	1.200	3	60,00
6.	Miežinės kruopos.....	900	-	29,70
7.	Skaldyti žirniai.....	1.200	-	56,40
8.	Lokšenos.....	480	-	42,24
9.	Pienas ltr.....	4	-	68,00
10.	Druska.....	750	-	8,25
11.	Kava.....	150	-	5,70
12.	Cukrus.....	1.500	1	50,00
	Pajvairinimo ir prieskonių priedai.....		4	50,00
	<b>Iš viso.....</b>		<b>28</b>	<b>06,79</b>

doti giesmę „Marija, Marija“ ir Tautos himną. Pasižiūrėti šio tradicinio karo jūrininkų ceremonialo vasaros metu prie krantinės, kur stovėdavo „Prezidentas Smetona“, susirinkdavo daug klaipėdiečių ir miesto svečių<sup>143</sup>.

Laive buvo biblioteka. Jos vedėju 1936 m. kovo 17 d. paskirtas liktinis j. psk. Bolys Janavičius<sup>144</sup>.

Biblioteka gaudavo beveik visą periodinę spaudą. Pvz., 1938 m. laivas gaudavo „Lietuvos aidą“, „Ūkininko patarėją“, „Kari“, „Trimitą“.

Karininkai, liktiniai puskarininkiai ir civiliniai tarnautojai gyvendavo mieste nuomodami butus. Jiems buvo mokami butpinigiai, kurių visiškai pakako. Padėtis pasikeitė, kai 1939 m. laivas paliko Klaipėdą ir įsikūrė Šventosios uoste. Jūreiviams



Jūros šventės proga Moterų draugijos tautiniam laivynui remti atstovė karo laivo vadovybei įteikia vimpelą, jūrų skautai – trimitą (LCVA)

Šventojoje susidarė sunkios gyvenimo ir buities sąlygos, nes igulai teko gyventi laive, išsinuomoti butą Šventojoje buvo labai sunku ir brangu, nes laisvų butų nebuvo. Vieno kambario nuoma siekė 30–35 Lt, dviejų kambarių buto su virtuve – 50–60 Lt.

Buvo kilęs sumanymas leisti karininkams apsigyventi Palangoje arba Darbėnuose, tačiau 1939 m. birželio 3 d. Karo technikos valdybos intendantas tai uždraudė motyvuodamas tuo, kad karininkai turi gyventi netoli laivo<sup>148</sup>.

Liktinių puskarininkių ir civilinių tarnautojų šeimoms teko apsigyventi ne Šventojoje, bet kitose vietose, nes Šventojoje butų nebuvo. 1939 m. liepos mėn. net 13 karo laivo liktinių puskarininkių ir civilinių tarnautojų šeimų gyveno atskirai.

Siekdama išspręsti susidariusią problemą, laivo vadovybė karo technikos viršininkui siūlė pastatyti keturis keturių butų namus arba paimti dalį Žemės banko statomų namų žvejams<sup>149</sup>. Tačiau naujiems namams statyti pritarimo nebuvo gauta.

1939 m. liepos 29 d. laivui pavyko iš J. Šakelnio išsinuomoti vilą, tačiau tai problemos negalėjo išspręsti<sup>150</sup>.

Negavus pritarimo dėl naujų namų statybos, 1939 m. gruodžio 13 d. kpt. ltn. P. Labanauskas vėl rašo raštą karo technikos viršininkui ir vėl siūlo baigiamus statyti Žemės banko namus perduoti karo laivui, o ne žvejams. Be to, Šventąją siūlo priskirti pirmajai aprūpinimo zonai, kad padidėtų butpinigiai ir kitos išmokos<sup>151</sup>.

Tačiau perduoti statomus žvejams namus nesutiko nei Žemės bankas, nei Susisiekimo ministerija. Esant tokiai situacijai, 1940 m. vasario 3 d. P. Labanauskas karo butų viršininkui pasiūlo pasinaudoti įstatymais ir du namus sekvestruoti kariuomenės reikmėms<sup>152</sup>.

Žemės bankui teko nusileisti ir vasario mėnesį vieną pastatytą namą išnuomoti karo laivo reikmėms. Tačiau namas dar nebuvo iki galo įrengtas ir jūreiviai jame dėl sovietinės okupacijos taip ir neapsigyveno.

Šventojoje susidarė sunkumų organizuojant jūreivių maitinimą, nes čia maitinimo ir prekybos įstaigų beveik nebuvo.

Susidarė nepalanki padėtis ir jūreivių sveikatos priežiūrai. Šventojoje nebuvo gydytojų. Laive nesant tinkamų patalpų ligoniams apžiūrėti, karo sanitarijos viršininkas laivo vadui rekomendavo tokias patalpas gauti krante ir ten įrengti gydyklą<sup>153</sup>.

1940 m. į karo laivą buvo komandiruotas gydytojas gr. P. Zizas. Atvykęs jis konstatavo, kad laive nėra užtekinai vaistų, stokojama medicinos instrumentų, priskirtas sunkvežimis nedengtas ir juo vežti sunkius ligonius negalima<sup>154</sup>.

Buvo kreiptasi į karo technikos viršininką ir po kurio laiko papildomai gauta vaistų ir instrumentų.

1940 m. vasario pabaigoje karo sanitarijos viršininkas prašė kariuomenės tiekimo viršininko, kad jis įrengtų karo laivo reikmėms bent 3 lovų gydyklą ir jai skirtų inventoriaus<sup>155</sup>. Tačiau ji taip ir nebuvo įrengta.

Nesant tinkamų patalpų, susidarė dar aštresnių problemų nei Klaipėdoje užimti jūreivių laisvalaikį. Bet koks fizinis įgulos lavinimas buvo neįmanomas<sup>156</sup>. Jūreiviai, neturėdami ką veikti, nevengdavo išgerti, nors karo laivo vadovybė visai stengėsi tai išgyvendinti, įsiveldavo į muštynes, laive padažnėjo vagysčių ir kt.

Karo laivui išikūrus Šventosios uoste, 1939 lapkričio mėn. *vyriausiasis* kariuomenės kapelionas rūpintis jūreivių dvasiniais reikalais paskyrė Šventosios kleboną Vaclovą Stankūną, o jį iškėlus į kitą parapiją – kunigą Antaną Račkauską<sup>157</sup>.



Karo laivo įgula dalyvauja mišiose Šventojoje 1939 m. (LCVA)

## 6. Jūrininkų rengimas



Prof. A. Voldemaras (AA)

Karo jūrininkų rengimu susirūpinta jau 1927 metais. Tais metais buvo bandyta pasiūsti mokyti į Amerikos karinio jūrų laivyno akademią Anapolyje Povilą Labanauską, jūrų skautų vadą, ir Vytautą Kuiziną, tačiau jie nebuvo priimti, nes buvo 6 mėnesiais vyresni už amerikiečių nustatytą amžių<sup>158</sup>.

1928 m. rugpjūčio 21 d. krašto apsaugos ministras gen. ltn. Teodoras Daukantas parašė laišką Latvijos gynybos ministrui gen. Kalninšui (Kalninš), kuriuo prašė priimti keletą Lietuvos kariuomenės puskarininkių pasimokyti jūrų reikalų Latvijos kariniame laivyne, kad sugrįžę jie įgytas žinias galėtų pritaikyti kuriamame Lietuvos laivyne<sup>159</sup>.

Rugsėjo 22 d. buvo gautas atsakymas iš Latvijos karinio laivyno vado. Latvija sutiko priimti keletą puskarininkių ir prašė nurodyti, kiek puskarininkių Lietuva norėtų atsiųsti. Buvo nurodyta, kad mokslo pradžia – 1929 m. gegužės 1 d. ir Latvija gali priimti iki 10 klausytojų.

Pretendentai mokyti Liepojos puskarininkių mokykloje turėjo turėti vidurinį išsilavinimą. Latvija sutiko mokyti nemokamai, tačiau Lietuva turėjo sumokėti už jų išlaikymą.

Laiške taip pat buvo nurodyta, kad pasibaigus mokslams, jie galės atlikti praktiką Latvijos laivuose<sup>160</sup>. Tačiau lietuviai į Latviją mokyti taip ir nebuvo pasiūsti, nes 1928 m. spalio 6 d. karinio laivyno idėjas propagavęs ir palaikęs krašto apsaugos ministras gen. ltn. Teodoras Daukantas buvo atleistas, o naujasis krašto apsaugos ministras prof. Augustinas Voldemaras karinio laivyno kūrimui dėmesio neteikė.

1928 m. Kauno jūrų skautų vadams Povilui Labanauskui ir Vytautui Kuizinui, gen. ltn. T. Daukantui padedant, pavyko gauti Vyriausybės stipendijas ir išvykti studijuoti į Italijos jūrų karo mokyklą Livorne<sup>161</sup>. Į Lietuvą baigę mokslus jie sugrįžo 1931 metais. Tais pačiais metais jie buvo išsiųsti į Italijos karinį laivyną atlikti praktikos ir tuo pačiu baigė Aukštuosius jūros karininkų kursus. Ten jie mokėsi iki 1934 m.

Vėliau, nuo 1937 m. spalio 15 iki 1938 m. gruodžio mėn., P. Labanauskas mokėsi Prancūzijos karo mokykloje „Ecole des officiers torpilleurs“, V. Kuizinas 1938 m. buvo komandiruotas mokyti į Prancūziją į „Ecole d'application de Génie Maritime“.

1937 m. pabaigoje spaudoje buvo paskelbtas konkursas norintiems studijuoti Prancūzijos karinio laivyno mokyklose: inžinierių mechanikų „Ecole des élèves ingénieurs mecaniciens de la marine“ ir vadovybės, navigacijos „Ecole Navale“. Pretendentai į „Ecole Navale“ mokyklą turėjo laikyti šiuos egzaminus:



Italijos karo jūreivių mokyklos kursantai. Dešinėje P. Labanauskas (KAA)

cijos mokyklą – pirmuoju Ričardas Nakas, antruoju – Juozas Baltrušičius, trečiuoju – Vytautas Draugelis<sup>163</sup>.

Studijuoti 1938 m. vasarą išvyko V. Lapas ir R. Nakas.

## Karo jūreivių ir puskarininkių rengimas

Jūreiviai ir jūrų puskarininkiai buvo rengiami pačiame mokomajame laive. Naujokai į laivą buvo siunčiami tik po 5 mėnesių mokymų kituose technikos daliniuose. Paprastai į laivyną buvo siunčiami patys pasiprašę jame tarnauti ir kandidatai į prekybos laivyno mokyklas. Atvykę į laivą, jie buvo skiriami į pareigas pagal gabumus, išsilavinimą ir norą, o po to prasidėdavo jų mokymas<sup>164</sup>.

Jūreivių mokymui būdavo parengiamas detalus mokymo planas.

1. prancūzų kalbos,
2. istorijos,
3. geografijos,
4. matematikos,
5. mechanikos ir
6. fizikos.

Į inžinerijos mechanikos mokyklą:

1. prancūzų kalbos,
2. istorijos
3. geografijos,
4. trigonometrijos,
5. geometrijos,
6. algebros,
7. diferenc. ir integr. skaičiavimo,
8. mechanikos,
9. medžiagų atsparumo,
10. braižos geometrijos,
11. fizikos,
12. chemijos,
13. praktinės technologijos,
14. metalurgijos,
15. rankų darbų praktikos dirbtuvėse,
16. braižybos<sup>162</sup>.

Atrankos egzaminai vyko 1938 m. balandžio mėnesį. Į Inžinerijos mechanikos mokyklą buvo atrinkti pirmuoju Viktoras Lapas, antruoju – Feliksas Marcinauskas. Į Vadovybės ir navigacijos mokyklą – pirmuoju Ričardas Nakas, antruoju – Juozas Baltrušičius, trečiuoju – Vytautas Draugelis<sup>163</sup>.

Kaip pavyzdį paimsime 1936 metų III mokymo periodo (5 mėn.) igulos jūreivių mokymo planą:

Dalykų pavadinimas	Valandų skaičius
1. Švietimas.....	30
2. Tikyba.....	4
3. Higiena.....	4
4. Vidaus tarnybos statusas:	
a. Laivų vidaus tvarkos taisyklės.....	12
b. Drausmės baudimo taisyklės.....	6
c. Igulos ir sargybų tarnyba.....	10
5. Bendrosios žinios.....	4
6. Priešdujinė apsauga.....	8
7. Valčių vedimas.....	20
8. Rikiuotė.....	24
9. Jūrų tarnybos pagrindai.....	16
10. Šaudyba* ir ginklai.....	12
11. Specialybė.....	450
12. Gimnastika **	
Iš viso.....	600

\* Čia įeina ir šaudymo pratimai.

\*\* Gimnastikai, plaukiojimui ir irklavimui skiriama 4–5 val. per savaitę<sup>165</sup>.

Vadovaujantis planu, buvo rengiamos programos. Taip pat tą pačią 1936 m. III mokymo periodo Bendrųjų jūrininkystės dalykų mokymo programa numatė:

#### Švietimas (30 val.)

a) Tikslas.

Nušviesti mūsų tautos ir valstybės praeitį ir dabartį. Išsaminti ginkluotųjų pajėgų reikalingumą. Išaiškinti karinio ir prekybos laivynų reikšmę ir svarbą.

b) Programos.

1. Istorinės ir geografinės žinios:

Lietuvos valstybės ir tautos praeitis nuo priešistorinių laikų iki Vytauto Didžiojo.

Jo kovos dėl Lietuvos sosto ir viešpatavimas.

Lietuva nuo Vytauto Didžiojo laikų iki Lenkijos–Lietuvos valstybės padalijimo. 1831 ir 1864 m. sukilimai. Tautos atgimimas. Spaudos uždraudimas ir atgavimas. Vilniaus Seimas.

Didysis karas. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. Vilniaus praradimas. Klaidos atvadavimas ir kova dėl jos.



Jūreivis (AA)

Lietuvos santykiai su kaimynais.

Lietuvos plotas, sienos, gyventojai, paviršius, turtai, prekyba, pramonė, prekybos laivynas, miestai, geležinkeliai, sausumos, vandens ir oro keliai.

Lietuvos administracinis padalijimas ir valdymo sistema.

Keliai ir uostai.

2. Karinės dalies istorija.

3. Kas tai yra kariuomenė, laivynas, aviacija. Jų reikšmė ir paskirtis.

4. Jūros keliai ir prekybos laivynas bei jo svarba valstybei.

### **Tikyba (4 val.)**

Kapeliono nuožiūra.

### **Higiena (4 val.)**

Gydytojo nuožiūra.

### **Vidaus tarnybos statutas.**

a) Tikslas.

Pakartoti per I ir II mokymo periodus išeitus dalykus. Išmokyti jūreivius laivų vidaus tarnybos taisyklių.

b) Programos.

Laivų vidaus tvarkos taisyklės (12 val.)

Vadas, vado padėjėjas, tarnybos ir tarnybų viršininkai, jaunesnieji karininkai, laivūnai ir tarnybų vyresnieji pareigūnai. Įgulos skirstymas budėti. Numeriai. Kovos, priešlėktuvinis laivo apleidimo, žmogaus už borto, gaisro, susidūrimo ir aviacijos aliarmų tabeliai. Minų leidimo į vandenį, pavojaus, laivo valymo atvejams įgulos paskirstymo tabeliai.

Dienos tvarkaraštis jūroje ir uoste. Budėjimas laivui stovint prie kranto, laivui stovint išmetus inkarą, plaukiojimo metu. Susisiekimo valtimis tarnyba.

Laivo vėliava, vimpelas, komandavimo vėliavos, jų pakėlimas ir nuleidimas. Vėliavų ir artilerijos saliutai. Gedulas. Paradinė laivo apranga. Garbės sargybos. Didysis saliutas. Valčių saliutai. Ryšių palaikymo su užsienio prekiniais ir karo laivais taisyklės. Bendrosios tarptautinės karinių laivynų ir jūros tradicijos.

### **Drausmės baudimo taisyklės (6 val.)**

Per I ir II periodą išeitų pagal Technikos dalių mokymo vadovėlį žinių kartojimas.

### **Įgulos ir sargybų tarnyba (10 val.)**

Per I ir II periodą išeitų pagal Technikos dalių mokymo vadovėlį žinių kartojimas.



Aukšto pareigūno apsilankymas laive (AA)

#### **Bendrosios žinios (4 val.)**

Per I ir II periodą išeitų pagal Technikos dalių mokymo vadovėlių žinių kartojimas.

#### **Apsauga nuo dujų (8 val.)**

a) Tikslas.

Išmokyti naudotis dujokaukėmis ir kitomis pasyviosios cheminės saugos priemonėmis. Supažindinti su cheminės saugos organizacija. Išmokyti pasyviosios cheminės saugos.

b) Programos.

Cheminė sauga. Bendrosios žinios apie nuodingąsias medžiagas. Didžiajame kare naudotų nuodingųjų medžiagų požymiai. Kvapas, cheminių ir fizinių savybių poveikis žmogui. Nuodingųjų medžiagų veikimas laiko ir vietos atžvilgiais.

Nuodingųjų medžiagų naudojimo būdai kare: dujų ataka, artilerijos sviediniais, aviacinėmis bombomis, minosvaidžių minomis, rankinėmis ir šautuvinėmis granatomis. Vietos apnuodijimas specialiais įrankiais.

Dujokaukė, jos dalys, dujokaukės paskirtis. Dujokaukės naudojimas, nešiojimas. Filtro keitimas užnuodytame ore. Dujokaukių rūšys ir jų lyginimas.

Specialūs cheminės saugos drabužiai ir jų dėvėjimas.

Įvairių įrankių, ginklų, mašinų apsauga.

Ilgai veikiančių nuodingųjų medžiagų valymas nuo techninių priemonių.

Cheminės saugos organizavimas; pavojaus signalai. Užterštų daiktų ir plotų degazacija. Cheminės saugos įrenginiai laive. Slėptuvės ir jų naudojimo taisyklės. Gaisrų gesinimas.

Taisyklės ir praktiški būdai teikti pirmąją pagalbą apsinuodijusiesiems.

### **Valčių valdymas (20 val.)**

a) Tikslas.

Išmokyti valdyti irklinę, motorinę ir burinę valtį įvairiomis aplinkybėmis.

b) Programos.

Praktinis teorinių žinių apie valtis pritaikymas, jų valdymas pagal jūrininkystės programą.

### **Rikiuotės (24 val.)**

a) Tikslas.

Išmokyti taisyklingai, energingai ir vikriai atlikti visus rikiuotės judesius ir rengiamuosius šaudymo veiksmus. Pasiiekti, kad jūreiviai visada būtų pasitempę, atitiktų karišką išvaizdą.

b) Programos.

I ir II periodų programos kartojimas.

Jūrų tarnybos pagrindai

a) Tikslas.

Supažindinti su krašto karinių jūrų pajėgų organizacija ir parengti būsimuosius jūreivius jūrų tarnybai.



Jūreiviai grįžta į laivą po pratimų krante  
(Karys. – 1937. – Nr. 31. – P. 864)

b) Programos.

Karinių jūrų pajėgų organizacija:

1. Laivynas: laivai, laivų tipai, laivų junginiai, jūrų aviacija, bazės.

2. Krantų apsauga: krantų baterijos, krantų apsaugos laivynas, specialiosios kariuomenės dalys, krantų artilerija, policija, šauliai.

3. Upių laivynas.

4. Karinių jūrų pajėgų veikimas ir jų vaidmuo šalies gynyboje ir santykiai su kitomis šalies ginkluotosiomis pajėgomis.

5. Laivyno karininkų, puskarininkų ir jūreivių rengimas ir tarnyba.

### **Šaudyba ir ginklai (12 val.)**

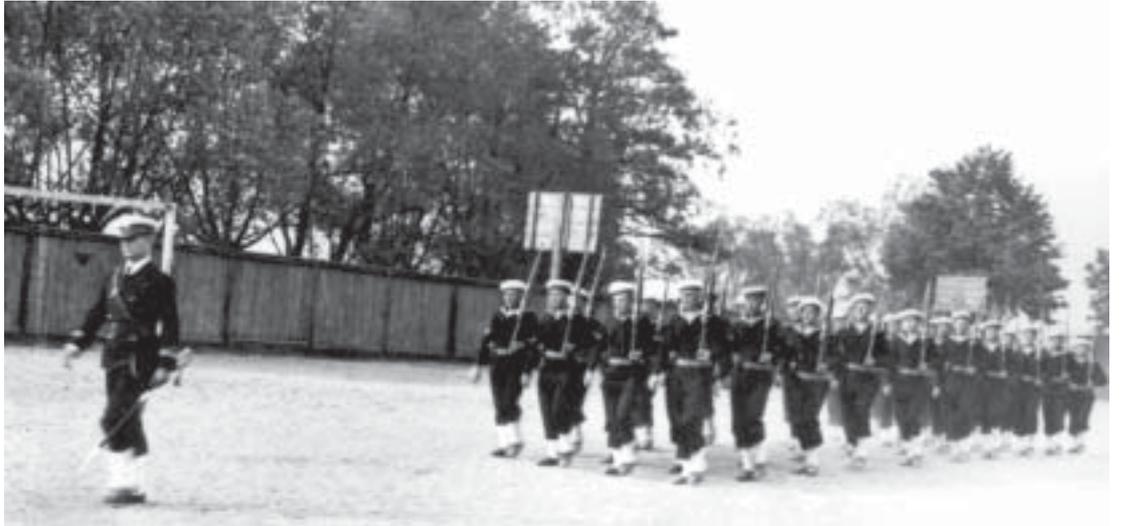
a) Tikslas.

Kaip ir per I ir II mokymo periodus.

b) Programos.

I ir II periodo programos kartojimas ir papildymas nustatytais šaudymo pratimais sausumoje ir jūroje<sup>166</sup>.

Kaip matyti iš programos, jūreiviai gaudavo nemažai bendrojo lavinimo ir gana daug specialybės žinių.



Rikiuotės pratimai (LCVA)

Eilinių jūreivių mokymas vyko kompleksiskai, kartu atliekant ir karo tarnybą laive. Kad geriau išivaizduotute, kaip tai vyko, pateikiame 1937 m. sausio mėnesio jūreivių mokymų tvarkaraštį:



Mokomasi nuleisti į jūrą motorlaivį (LCVA)

Dienos	Valandos	Mokymo tema	Dėstytojas
Pirmadienis 3,10,17,24,31	8-8,45 9-9,45 10-10,45 11-11,45	Šaudmenys ir ginklai Įgulos ir sargybų tarnyba Valčių valdymas Rikiuotė	Jr. ltn. Kuizinas Jr. kpt. A. Darginavičius Jr. ltn. Kuizinas Jr. ltn. Kuizinas
Antradienis 4, 11, 18, 25	8-8,45 9-9,45 10-10,45 11-11,45	Vidaus tvarkos taisyklės Jūrininkystė Jūrų ginklų technika Garo katilai	Jr. kpt. A. Darginavičius Jr. ltn. Kuizinas Jr. ltn. V. Kuizinas Jr. kpt. A. Darginavičius
Trečiadienis 5, 12, 19, 26	8-8,45 9-9,45 10-10,45 11-11,45	Drausmės baudimų taisyklės Jūrų ginklų technika Jūrų tarnybos pagrindai Valčių valdymas	Jr. kpt. A. Darginavičius Jr. ltn. V. Kuizinas Jr. ltn. V. Kuizinas Jr. ltn. V. Kuizinas
Ketvirtadienis 13, 20, 27	8-8,45 9-9,45 10-10,45 11-11,45	Jūrų tarnybos pagrindai Garo mašinos Jūrų ginklų technika Garo katilai	Jr. ltn. V. Kuizinas Jr. ltn. A. Darginavičius Jr. ltn. V. Kuizinas Jr. kpt. A. Darginavičius
Penktadienis 7, 14, 21, 28	8-8,45 9-9,45 10-10,45 11-11,45	Bendrosios žinios Jūrininkystė Jūrų ginklų technika Bendrieji veiksmai	Jr. kpt. A. Darginavičius Jr. ltn. V. Kuizinas Jr. ltn. V. Kuizinas Jr. ltn. V. Kuizinas
Šeštadienis 8, 15, 22, 29	8-8,45 9-9,45 10-10,45 11-11,45	Priešdujinė apsauga Garo mašinos Švietimas Higiena	Jr. ltn. V. Kuizinas Jr. kpt. A. Darginavičius Įgul. kapel. Gronis Įg. gyd. kpt. Tuminas

Po pietų vykdavo pratybos<sup>167</sup>.

Jūrų puskarininkiai iš pradžių išeidavo bendrąjį jūrininkų kursą, vėliau jų mokymas vykdavo pagal specialią šiam mokymui patvirtintą programą. Kaip pavyzdį pateiksime 1936 m. III mokymo periodo jūrų puskarininkių rengimo programą. III mokymo periodo specialybės 450 val. programa buvo padalyta į 9 temas, tai:

### **Jūrininkystė (90 val.)**

#### a) Tikslas.

Išmokyti visų jūrininkystės darbų laive ir valdyti visų rūšių valtis įvairiomis aplinkybėmis.

#### b) Programa.

1. Lynai, jų rūšys ir naudojimas. Blokai, paprasti ir diferencialiniai taliai. Mazgai, pynimai, takelazo darbai ir brezento siuvimas.

2. Admiraliteto, vienleteniai, valčių ir kitokie inkarai. Inkarų grandys, konstrukcija. Grandies ilgiai, ilgių sudūrimai, suktukai, kryžminiai malūnėliai. Grandžių dėžės, žvakahalsai, stuporai, bitengai, špiliai (kepstenai), brašpiliai (gervės), knechtai.



Jų darniu žingsniu gėrėjosi Kauno visuomenė (AA)

3. Inkarų pakėlimas ir nuleidimas. Sustojimas ir stovėjimas išmetus inkarą sraunioje vietoje ir prie kranto. Sustojimas ir švartavimasis prie krantinės. Bosai, neiškeliamieji inkarai ir inkaro bujai.

4. Laivai. Laivų rangautas ir takelažas. Kranai, iešmai. Laivų krovimas, iškrovimas, valčių pakėlimas ir nuleidimas.

5. Irklinės valtys. Valties konstrukcija ir dalys. Irklinių valčių įrengimas ir reikmenys. Gelbėjimo valtys, lankai, juostos ir kt. gelbėjimo priemonės. Irklavimo komandos ir jų vykdymas. Irklinės valtys valdomos įvairiomis aplinkybėmis, priplaukimas ir nuplaukimas, stovėjimas prie laivo.

6. Burinės valtys. Burinių valčių įrengimas. Burinių valčių rangautas, takelažas, burės ir kiti reikmenys, jų priežiūra. Burinių valčių tipai. Burinių valčių šarvavimas. Plaukiojimas iškelus bures. Laviravimas be vairo, buksyravimas ir krovinio plukdymas.

7. Motorinės valtys. Vairo ir sraigto veikimas. Motorinių valčių savybės ir jų manevringumas. Motorinių valčių tipai ir paskirtis.

8. Švaros palaikymas laive. Plovimas, valymas, dažymas. Paruošimas dažyti, gruntuoti, pagrindo dėjimas ir dažymas.

### **Navigacija (20 val.)**

a) Tikslas.

1. Susipažinti su krantų navigacija ir jūrlapių struktūra.

2. Susipažinti su kompasu ir visais navigacijai reikalingais įrankiais ir literatūra.

3. Susipažinti su meteorologine tarnyba.

4. Išmokti vairuoti.

b) Programos.

Bendrosios žinios:

1. Žemės pavidalas ir dydis. Žemės sukimosi ašis, ašigaliai, tikrasis horizontas, dienovidiniai, lygiagretės, geografinis plotas ir ilgis, laipsniai ir valandos.

2. Žemės magnetizmas. Kompasas. Vėjų rožė–rumbai–laipsniai. Laivo magnetizmas, deviacija ir kompasas kompensacija. Kursas, pelengai, kompasas konstrukcija. Šalmas, naktouzas ir kompensatoriai.

3. Bendrosios žinios apie jūrlapių struktūrą ir jų naudojimą, atstumų matavimas. Kurso brėžimas jūrlapyje. Pelengai. Greičio ir kurso tikrinimas. Aklasis plaukimas.

4. Įvairių navigacijos pavojų ir įplaukimo į uostą ženklavimas. Švyturiai, bujai ir kiti šviesos, garso ir radijo signalai.

5. Vairo ir sraigčių veikimas. Laivo savybės. Kurso laikymas pagal kompasą. Pagrindinės vairavimo taisyklės.

6. Olandiškas ir mechaninis lagai. Laginės padalinimas. Greičio nustatymas lago greitmačiu ar pagal sraigto sūkius.

7. Rankinis lotas, lotlinė ir jos padalinimas. Gylio matavimas. Žinios apie kitus lotus. Orientacija pagal gylio matavimus.

8. Meteorologinė tarnyba ir jos svarba. Temperatūra. Oro slėgis. Vėjas, vėjo kryptys, greičiai. Botforto skalė.

9. Bendrosios žinios apie pastovaus gero ir pastovaus blogo oro požymius. Blogėjančio ir gerėjančio oro požymiai. Audros išpėjamieji signalai.

10. Bangavimas. Bangavimo stiprumo lentelė. Žinios apie sroves, potvynius ir atoslūgius, jų priežastis, rūšis ir dydį. Rūkai.

### **Sekimas ir ryšiai (40 val.)**

a) Tikslas.

1. Supažindinti su karo laivų tipais ir išvaizda, įgulos sudėtimi ir pagrindiniais jūrų karo dėsniais.

2. Supažindinti su jūroje naudojamomis ryšių priemonėmis ir išmokyti signalininko pareigų.

b) Programos.

1. Laivai ir laivynai. Prieškariniai laivynai. Pokariniai laivynai ir modernių laivų tipai. Karo laivų paskirtis ir išvaizda. Laivų junginiai ir manevravimas, artilerijos kova, torpedininkų, povandeninių laivų ir lėktuvų ataka bei gynimasis nuo jų.

2. Laivų tarnybos. Sekimo ir tarpusavio ryšių tarnyba krante, laive, eskadroje. Sekimo, ryšių priemonės ir tarnyba. Žiūronai, tolimačiai.

3. Tarptautinis kodas: vėliavos, knygos ir jų naudojimas. Semaforo abėcėlė ir signalizavimas.

4. Morzės abėcėlė. Signalų perdavimo priemonės: prožektoriai, klotikas.

5. Laivynų vėliavos, vimpelai ir komandų davimo ženklai bei standartai. Jų reikšmė, naudojimas, kėlimas ir nuleidimas, paradinė apranga ir apšvietimas. Vėlia-

vų kėlimas ir nuleidimas. Saliutai, sveikinimai, salvės. Vėliavų saugojimas ir taisymas.

6. Signalininkų ir sekėjų pareigos laivui nuleidus inkarą taikos ir karo metu. Signalininkų budėjimas.

7. Laivų žiburiai, miglos, pagalbos šaukimo, audros ir laiko signalai. Laivų prasilenkimo taisyklės.

### **Jūrų ginklų technika (40 val.)**

a) Tikslas.

Išmokyti laive naudojamų ginklų (artilėrijos pabūklų, „Oerlikon“, sunkiųjų ir lengvųjų kulkosvaidžių, šautuvų ir pistoletų) sandarą, paruošti juos šaudyti, prižiūrėti, tepti ir valyti.

b) Programos.

Bendrosios žinios apie pabūklus.

Liemuo: vamzdis, gaubtuvas, spyna ir jos dalys, žiedas, keičiamasis vamzdis.

Spyna ir jos dalys, spynos dalių veikimas spyną atidarant ir uždarant, spynos dalių veikimas šaudant, spynų rūšys. Uždegamasis mechanizmas: mechaninis, distancinis, elektrinis. Dujų išmetimas iš vamzdžio.

Ištrigusios tūtos ir sviedinio išėmimas.

Lafeto dalys: lopšys, kompresorius, stovas ir pamatas.

Kompresorius: stabdžio ir grąžintuvo įtaisymas ir veikimas. Atošliaužos rodyklės.

Lafetų tipai: platforminiai, varpiniai, kūginiai, paaukštinamieji lauko pabūklų lafetai.

Krypties mechanizmas ir jo veikimas.

Kėlimo ir pusiausvyros mechanizmai.

Taikymo prietaisai ir jų dalys, taikiklio padalos, lygis, panorama.

Rūdžių ir vandens valymas nuo sviedinių ir tūtų.

Amunicija, jos laikymas ir ruošimas šaudyti.

Pabūklų valymas, priežiūra ir laikymas.

Predikatoriaus išorės aprašymas.

Tolimačio išorės aprašymas

„Oerlikon“ automatinų pabūklų bendrasis aprašymas. Pabūklo išardymas ir surinkimas. Nuleidžiamasis įtaisas ir jo dėžutė. Spyna. Taikymo įtaisai. Šovinių apkaba. Petiramstis. Šovinių būgnelis. Dalių veikimas. Šovinių sandara.

Kulkosvaidžių išardymas ir surinkimas. Svarbiausios kulkosvaidžio dalys. Aušintuvas. Dėžė. Uoksas su buože. Žiotys. Taikomasis, nuleidžiamasis įtaisas. Gražinamoji spyruoklė ir jos dėžutė. Vamzdis. Vamzdžio pakeitimas. Rėmai. Spyna. Spynos veikimas. Atskiras ir automatinis šovinių padavimas. Sutartinis dalių veikimas šaudant pavieniais šūviais ir automatiškai. Kulkosvaidžių dalių patikrinimas prieš šaudymą. Atatrankos padidinimas. Šovinių užtaisymo mašinėlė. Paruošimas šaudyti į lėktuvus. Priedai ir įrankiai. Valymas ir laikymas. Kliūtys. Korektorius, tolimateis, kampamatis, šakutė, optinis taikiklis.

Šautuvo ir pistoleto visų dalių paskirtis ir pavadinimas, išardymas ir surinki-

mas. Valymo priemonės ir jų reikalavimai. Dalių valymas ir tepimas. Priežiūros ir laikymo taisyklės. Nešiojimo būdai. Šaudymo veiksmai. Taikymas. Išovimas.

Šaudymo jūroje teorija (30 val.)

a) Tikslas.

Suteikti bendrų žinių apie šaudymą, sprogstamąsias medžiagas, šaudymo jūroje aplinkybes ir elementus, jūroje naudojamų ginklų skirstymą ir šaudymo organizavimą laive.

b) Programos.

Šaudymo žinios. Pabūklas, užtaisas, sviedinys. Užtaiso energijos kitimas. Dujų spaudimo diagrama pabūkle. Pabūklo ir sviedinio judėjimas šūvio metu. Atošliaužos dydis ir greitis. Jos paskirstymas į rekuperatorių ir stabdį. Automatiniai pabūklai.

Trajektorija, jos dydis, pavidalai. Pradinis greitis. Derivacija. Galutinis greitis. Kilimo kampas, metimo kampas, metimo linija, išlėkimo kampas, kritimo kampas, kritimo taškas ir trajektorijos tolis. Taikinio arba vietos linija, taikinio kampas, taikiklio kampas. Sprogimo taškas, sprogimo linija, kampinis sprogimo aukštis, degtuvo ilgis.

Sklaida. Vidurinė trajektorija, vidurinis pataikymo taškas. Sklaidos priežastis ir dėsniai. Šakutė. Pataikymo centro suradimas. Galimi nukrypimai. Distancinis ir ardomasis šaudymas. Degtuvai.

Sprogstamosios medžiagos. Jų rūšys, sudėtis, pavidalas, degimo greitis. Degimas, sprogimas, detonacija. Dūminis ir bedūmis parakas.

Tiksliniai sviediniai. Sviedinių ir šovinių skirstymas pagal jų veikimo būdą. Įsišaudomieji, dūminiai, padegamieji, šviečiamieji, šarvamušiai, paliekantieji pėdsakus, tinkliniai, prieš povandeninius laivus.

Amunicijos sandėliai laivuose. Šaldymas ir šildymas. Sausumo palaikymas. Įtaisai laivo sandėliams užpilti vandeniu. Sandėlių priežiūros taisyklės. Amunicijos padavimo prie pabūklų organizavimas.

Šaudymo jūroje aplinkybės ir elementai.

Lauko artilerijos šaudymas. Distancijos ir krypties nustatymas sausumoje. Pabūklo taikymo būdai. Šaudymas. Sekimas.

Taikinio suradimas jūroje. Distancijos matavimo būdai. Vėjo veikimas. Šaudančio laivo greitis, plaukimo kryptis ir platformos judėjimas nuo bangavimo. Šaudymas salvėmis.

Centrinis, pavienis ir aklasis taikymo būdai.

Ginklų paskirstymas laivuose. Jūroje naudojamų ginklų raidos apžvalga. Laivų, krantų ir priešlėktuvinė laivų artilerija. Savybės ir skirtumai. Rūšiavimas pagal kalibrą, vamzdžio ilgį, pradžios greitį ir greitašaudą.

Karo laivų tipai ir jų apginklavimas. Artilerijos rūšys laivuose, uždaviniai ir išdėstymas denyje. Pagrindinė, prieštorpedinė ir priešlėktuvinė artilerija. Kulkosvaidžiai. Bokštai, jų paskirtis ir išdėstymas, amunicijos padavimas.

Šarvai, šarvų storis ir konstrukcija. Artilerijos bokštų ir kitų laivo dalių apšaudymas.

Baterijų ir šaudymo stočių skaičius laivuose. Kovos aliarmo tabelis. Baterijų vadų skaičius. Personalas ir jo paskirstymas. Pareigūnų pareigos. Įvairios taisyklės. Šaudymo pratimų jūroje rūšys. Taikiniai. Šaudymas naktį. Priešlėktuvinės apsaugos priemonės ir organizacija. Lėktuvų tipai. Taikymo ir šaudymo į lėktuvus būdai.

### **Povandeniniai ginklai (30 val.)**

a) Tikslas.

Suteikti bendrų žinių apie povandeninius laivus, minų užtvaras, jų statymą, ėmimą, torpedas ir gilumines bombas.

b) Programos.

Povandeniniai laivai. Bendrosios žinios apie povandeninių laivų tipus ir jų ginkluotę.

Povandeninių laivų korpusas. Konstrukcija. Balasto rezervuarai. Oro ir vandens klinketai ir kingstonai. Laivo vidaus suskirstymas skyriais. „Diesel“ ir elektros variklių skyriai. Akumuliatoriai ir jų pildymas. Manevravimo skyrius. Gylio manometrai. Krypties ir gylio vairai. Periskopai. Suslėgtojo oro rezervuarai. Oro valomosios priemonės. Balansavimo aparatas. Hidrofonai. Radijas.

Nėrimas ir iškilimas.

Minos. Ginklo raidos istorija. Minų statytojai. Antvandeninių laivų leidžiamos į vandenį minos. Giluminės minos. Lėktuvų mėtomos minos, upių, povandeninių tinklų ir kitų rūšių minos. Minų dėjimo tvarka ir būdai. Minų laukų sekimas nuo kranto. Minų laukų apsauga. Perėjimas per minų laukus.

Minos sandara. Mina, inkaras, lynai, hidrostatiniai ir kiti nustatytame gylyje minų inkaravimo aparatai. Sprogstamoji medžiaga. Uždegimo būdai. Minos veikimas. Atsargos ir apsauga.

Laivai minų naikintojai. Tralavimo aparatų rūšys: vieno laivo tralai, dviejų laivų tralai, kiti tralavimo būdai.

Laivų priemonės minų sprogimo padariniams išvengti.

Tinklai prieš povandeninius laivus, kitos uosto ir siaurų perėjų uždarymo priemonės.

Torpedos. Torpedomis ginkluoti laivai. Torpedos leidimo aparatų rūšys. Povandeniniai torpedų leidimo aparatai. Torpedų ilgis, kalibras, greitis, padalinimas skyriais. Sprogstamoji medžiaga ir jos kiekis. Varomoji medžiaga. Šildytuvas. Mašinos. Propeleriai. Gylio ir krypties vairai. Gylio ir krypties reguliavimo aparatai. Torpedos degtuvas. Paleidimas, posūkiai, plaukimas. Atsargos.

Kovinės ir mokomosios torpedos. Šviesos ir dūmų leidimas nuplaukus nustatytą kelią. Suslėgtojo oro spaudimo, torpedos greičio ir atstumo reguliatoriai. Vairo jėgos didinimas.

Giluminės bombos. Povandeninių laivų aptikimo būdai. Lėktuvai ir ultragarsiniai spinduliai. Giluminių bombų mėtymo būdai iš įvairaus tipo laivų. Sprogimo gylio nustatymas. Bombų dydis ir konstrukcija. Sprogstamoji medžiaga.

### **Bendrieji veiksmai su įvairiais ginklais (50 val.)**

a) Tikslas.

Išmokyti pareigūnus elgtis su įvairiais ginklais, parengti ginklą kovai, šaudyti su ir be pagalbinių aparatų.

b) Programos.

Kovos aliarmo tabeliai. Pabūklininkų ir kulkosvaidininkų vietos, numeriai ir pareigos. Predikatoriaus ir telemetro tarnybos vietos ir pareigos. Ginklų ruošimas šaudyti į žemės, oro ir plaukiojančius taikinius. Panoramos, taikiklio ir kitų lentelių skaitymas. Šaudymo tvarka į žemės, oro ir plaukiojančius taikinius: užtaisymas, leidimas, stabdymas. Sutartiniai ženklai. Sekimo tarnyba. Pratimai jūroje ir uoste laivui stovint išmetus inkarą.

Kariuomenės inspekcijos nustatytieji šaudymai.

Puskarininkiai buvo skirstomi į denio ir mašinų specialybių. Jie, be bendrųjų dalykų, dar buvo mokomi ir specialiujų: denio puskarininkiai buvo mokomi vadovauti visiems laivo denio darbams, naudoti laivo ginklus ir vadovauti pabūklų tarnybai, dirbti su ryšių priemonėmis. Jie apie garo katilus ir mašinų priežiūrą gaudavo tik pagrindinių žinių.

Mašinų specialybės puskarininkiai buvo mokomi vadovauti visiems laivo mašinų skyriaus darbams, prižiūrėti laivo mašinas, valčių ir elektrinius variklius ir sugebėti pašalinti jų paprastesnius gedimus, o apie laivo denio tarnybą, laivo ryšio organizaciją ir ginklus gaudavo tik pagrindinių žinių<sup>168</sup>.

Taigi, kaip matyti iš programos, laivyno puskarininkiai įgydavo visų jo tarnybai reikiamų žinių.

Išteigus karinį laivyną specialios nustatytos laivyno puskarininkių rengimo tvarkos nebuvo. Padėtis pasikeitė 1937 metais, kai karo technikos viršininkas brg. gen. K. Popeliučka patvirtino jūrų specialybės puskarininkių mokymo taisykles.

Pagal jas:

1. Jūrų specialybės puskarininkiai rengiami karo laive „Prezidentas Smetona“ iš kareivių, baigusiu mokomuosius dalinius specialiose kariuomenės dalyse: Priešlėktuvinėje rinktinėje, Ryšių batalione ir II inžinerijos batalione.

2. Į jūrininkų specialybės jaunesniojo puskarininkio laipsnį gali būti keliami grandiniai, kai jie atitinka „Kariškos tarnybos įstatymo“ 204 straipsnio reikalavimus (kad jie būtų baigę mokomosios kuopos ar specialybės kursą) ir karo laive yra išėję 2 mėnesių papildomą specialybės mokymo kursą.

3. Taisyklių 1 punkte išvardytų karinių dalinių vadai nuo 1937 m. lapkričio 1 d. kiekvieną kartą sudarydami savo mokomuosius dalinius numato ir karo laivui reikalingą mokinių skaičių, būtent: Priešlėktuvinės rinktinės automatinųjų pabūklų ir kulkosvaidžių klasėje – 4 žmonės, Ryšių bataliono radijo klasėje – 2 žmonės, II inžinerijos bataliono geležinkelio baro mašinų klasėje – 4 žmonės.

4. Baigus mokymus mokomuosiuose daliniuose, tų dalinių vadai siunčia išbandymui į karo laivą (pirmiausia iš pareiškusių norą tarnauti kariniame laivyne), ar jie tinka jūrininkų tarnybai (ar neserga jūros liga). Karo laivo vadas juos patikrina (3–4 val. plaukioja jūra). Tinkamus jūros tarnybai prašo perkelti į karo laivą, o vietoj netinkamų atitinkamos dalies vado prašo atsiųsti bandymams kitus./.../ Trūkstamas skaičius gali būti papildytas iš karo technikos dalinių ir nebaigusiu mokomųjų dalinių – karo technikos viršininko nurodymu.

5. Priimtiesiems į karo laivą karo laivo vado įsakymu organizuojamas jūrininkų specialybės 2 mėn. mokymas pagal patvirtintą planą ir programas.

6. Baigus jūrininkų specialybės mokymą, karo laivo vado įsakymu skiriama egzaminų komisija, kuriai pirmininkauja laivo vadas. Tikrinimo išvados skelbiamos karo laivui įsakyme.

7. Sėkmingai baigusieji jūrininkystės specialybės 2 mėnesių programą laikomi įgijusiais jūrininkų specialybę ir, jei atitikta „Kariškos tarnybos įstatymo“ 204 straipsnio reikalavimus, gali būti pakelti į jūrininkų specialybės puskarininkio laipsnį<sup>169</sup>.

Tiek jūreivių, tiek būsimųjų puskarininkių pagrindiniai dėstytojai buvo laivyno karininkai jūrų kpt. A. Darginavičius, jūrų ltn. V. Kuizinas ir kiti karininkai.



Pratimai krante (Jūra. – 1937. – Nr. 8. – P. 6)

Baigusiems kursą ir besirengiantiems laikyti egzaminą būsimiesiems puskarininkiams būdavo parengiama egzaminų programa, kuri būdavo kur kas detalesnė nei pati mokymo programa. Čia būdavo labai smulkiai surašyti visi klausimai, kuriuos puskarininkiai turėjo žinoti.

Sėkmingai išlaikiusiems egzaminus būdavo suteikiami jūrų puskarininkų laipsniai.

Kaip jau buvo minėta, pagal nustatytas normas jūreiviai atliko įvairius šaudymo pratimus. Šaudymo pratimai buvo pradėti nuo 1936 metų. 1936 metais, vykdamas Kariuomenės štabo I skyriaus nustatytą laikinąją šaudymo „Oerlikon“ pabūklais programą, laivo įgula atliko šiuos šaudymo pratimus:

balandžio 29 d. atliktas pabūklų išaudymas 6-ojo pėstininkų pulko šaudykloje nuo trikojo. Atstumas iki taikinio 150 m. Iššauta po tris šovinius;

liepos 29 d. vyko mokomasis šaudymas nuo trikojo šaudykloje. Taikinys buvo už 400 m. Šaudė artilerijos ir navigacijos karininkai ir po du kiekvieno pabūklo jūreivius. Iš 6 šaudžiusių du sąlygų neįvykdė;

rugsėjo 15 d. mokomasis šaudymas į judantį taikinį jūroje. Kiekvienas šaulys gavo po 5 šovinius. Taikinys – 5 m ilgio ir 1,70 m aukščio plūduriuojantis laivo modelis. Atstumas 1000–1500 m. Šaudė artilerijos ir navigacijos karininkai ir po du kiekvieno pabūklo jūreivius. Šaudoma jūroje 5 mylių atstumu nuo kranto ties Giruliais. Rezultatai buvo gana geri. Iš 30 iššautų šovinių 4 kliudė taikinį<sup>170</sup>.

Panašios treniruotės vyko ir kitais metais.

Nuo 1936 m. prasidėjo reguliarūs mokomieji plaukiojimai po Baltijos jūrą su tikrosios tarnybos karių įgulomis. Laivas 10–12 kartų per metus išplaukdavo į jūrą pratyboms, kelis kartus buvo nuplaukta į Liepojos uostą Latvijoje.

## 7. Uniformos

Pirmąjį karinio laivyno jūreivių uniformos ir uniformos dėvėjimo taisyklių projektą parengė mjr. A. Kaškelis. Šį parengtą projektą mjr. A. Kaškelis 1935 m. rugsėjo 27 d. įteikė karo technikos viršininkui<sup>171</sup>.

1935 m. rugsėjo pradžioje kariuomenės vadas karinio laivyno karininkų ir kareivių uniformos, laivyno vėliavos ir kitiems su tuo susijusiems klausimams spręsti sudarė komisiją. Komisijos pirmininku paskyrė ypatingųjų reikalų karininką prie krašto apsaugos ministro plk. V. Braziulevičių, nariais plk. ltn. A. Michelevičių ir mjr. A. Kaškelį<sup>172</sup>.



Kariuomenės štabo viršininkas  
plk. j. Černius  
(1935 01 01-1939 03 30) (AA)

Komisija svarstyti pateikto uniformų projekto susirinko 1935 m. rugsėjo 14 d. Pats A. Kaškelis dėl laivo organizacinių darbų posėdyje dalyvauti negalėjo, vietoj savęs pasiuntęs j. ltn. Vytautą Kuizina.

Posėdžio metu tiek uniformos, tiek uniformos dėvėjimo taisyklių projektas buvo gerokai pakoreguoti. Buvo pasiūlyta atsisakyti paradinės kepurės, karininkų žieminių ir vasarinių balinių mundurų, paradinių karininkų kelnų, atskiro piešinio paradinių antpečių, atskirų vizitinių, iškilmių ir baliaus uniformų, paliekant vien tik paradines ir kt<sup>173</sup>.

Pataisytą uniformos projektą komisijos pirmininkas plk. O. Braziulevičius 1935 m. spalio 22 d. pateikė kariuomenės vadui. Tačiau pateiktą projektą Kariuomenės štabo viršininkas general. št. plk. J. Černius grąžino karo technikos viršininkui, nurodydamas įsakyti karo laivo vadui projektą supaprastinti ir pritaikyti mūsų jūrininkų sąlygoms. Štabo viršininkas pageidavo, kad



skrybėlės, epoletų, frako ir „dinner-fra-ko“ uniformos sudėtyje nebūtų<sup>174</sup>.

1935 m. lapkričio 28 d. A. Kaškelis karo technikos viršininkui pateikė supaprastintą jūrininkų uniformos projektą, pertvarkytą laivyno karininkų uniformos dėvėjimo lentelę, ištaisytą uniformos aprašymą ir jos dėvėjimo taisykles. Tuo pačiu A. Kaškelis prašė kaip galima greičiau patvirtinti uniformą, nes be to nėra galimybės tinkamai aprengti jūreivių<sup>175</sup>.

Tačiau po poros dienų projektas buvo gražintas nurodant, kad karo technikos viršininkas išsakė projektą dar labiau supaprastinti ir sutvarkyti taip, kad galima būtų teikti tvirtinti kariuomenės vadui<sup>176</sup>.

Dar šiek tiek supaprastintus uniformos projektus A. Kaškelis pateikė

gruodžio 3 d. ir vėl prašydamas kaip galima greičiau patvirtinti<sup>177</sup>.

Gruodžio 3 d. pateiktas projektas vėl buvo gerokai išbraukytas ir jam parašyta 3 lapai pastabų nurodant, kaip turi būti išdėstytas uniformos aprašymas. Gaila, kad archyve nepavyko surasti jokių nuorodų, kas šias pastabas pateikė, nes ir pačios pastabos nėra pasirašytos. Buvo siūloma uniformos aprašymą išdėstyti šitaip:

1. drabužiai,
2. avalynė,
3. apranga,
4. laipsnių ženklai,
5. specialybės ženklai<sup>178</sup>.

Uniformos aprašymas buvo pakeistas pagal pateiktas pastabas, išdėstytas pagal rekomenduotą schemą ir 1935 m. gruodžio 21 d. pateiktas karo technikos viršininkui<sup>179</sup>.

Uniformos projektas, dar šiek tiek pataisytas, pritarus kariuomenės vadui general. št. plk. S. Raštikiui, krašto apsaugos ministro plk. S. Dirmanto 1936 m. kovo 17 d. buvo patvirtintas.

## KARINIO LAIVYNO UNIFORMA

Bendrieji dėsniai

Laivyno uniformą sudaro:

1. Drabužiai.
2. Avalynė.

3. Aksesuarai ir ekipuotė.

4. Laipsnių ženklai.

5. Specialybės ženklai.

Prie uniformos priklauso ir nustatyti ginklai.

## I. Drabužiai

Pagrindinė visų drabužių spalva – juoda su mėlynu atspalviu arba balta.

### 1. Kepurė

a) Karininkų ir laivūnų kepurė. Apatinė kepurės dalis, lankelis – 4,5 cm aukščio, kietas, viršutinė kepurės dalis platesnė už apatinę. Viršutinė dalis priešakyje 5 cm, užpakalyje – 4 cm aukščio. Priešakinė dalis beveik stati, užpakalinė nuleista, siekia lankelį. Kepurės viršutinė dalis vasarą baltos, žiemą juodos spalvos. Snapelis odinis, juodos spalvos, apsiūtas 0,5 cm odiniu apsiuvu. Prie lankelio priekyje segama kokarda ir dirželis, kuris galuose segamas dviem mažomis sagomis (1 piešinys).

Kokarda ir kepurės dirželis – bendro kariuomenės pavyzdžio.

b) Liktinių puskarininkų ir jūreivių kepurė. Apatinės dalies lankelis yra 4 cm aukščio, kietas su 0,3 cm krašteliu nuo apačios. Ant lankelio rišamas šilkinis juodas 3,5 cm pločio, 140 cm ilgio kaspinas su auksinėmis raidėmis išsiūtu laivo vardu ir galuose auksiniai inkarai. Kaspinas rišamas užpakalyje ir galai paliekami kaboti. Kepurės viršutinė dalis platesnė už apatinę. Viršutinė dalis 4 cm aukščio. Priešinė dalis beveik stati, užpakalinė nuleista, siekia lankelį. Vasaros metu ant tos pačios kepurės uždedamas baltas drobinis aptraukalas. Iš priešakio virš kaspino segama kokarda (2 piešinys).

Kokarda – apskrita, emaliuota, raudonos spalvos su baltu Vyčiu ir auksiniu apvadu. Skersmuo 2,5 cm (3 piešinys).

c) Žieminė liktinių puskarininkų ir jūreivių kepurė nerta iš juodų vilnonių siūlų apvaliu viršumi ir lenktais į viršų kraštais (4 piešinys).

### 2. Munduras

a) Kasdieninis karininkų ir laivūnų munduras. Munduras atlapa krūtine, su-segamas dviem eilėmis auksinių sagų po 4 kiekvienoje eilėje. Karininkų munduro viršutinė saga nesegama. Apykaklės atlapai neplatūs su gulstiniu įkirpimu, kairiajame atlape skylutė. Kišenės – dvi šonuose ir viena viršuje, kairėje pusėje, visos įleistos į vidų. Šoninės kišenės su antkišeniais, be sagų. Munduras per liemenį įimtas, jo ilgis per vieną nykštį ilgesnis už rankovę. Karininkų antpečiai tos pačios medžiagos, prisiūti. Ant rankovių, nustatytoje vietoje, siuvami laipsnių galionai (5 piešinys). Laivūnams ant apykaklės kampų auksinis užmautas su Gedimino stulpais.

b) Vasarinis karininkų ir laivūnų munduras. Munduras baltas su stačia, pu-siau kieta apykakle, užsegama dviem kabliukais. Užsegamas penkiomis auksinėmis sagomis. Ant krūtinės dvi kišenės prisiūtos iš vidaus. Kišenės su antkišeniais, užse-gamais mažomis sagomis. Karininkų antpečiai juodi su laipsnių galionais, prisega-mi. Visos siūlės, išskyrus rankovių įsiuvimą, dvigubos. Laivūnams ant apykalės žen-klai, kaip ant žieminio munduro (6 piešinys).

c) Išeiginis karininkų munduras (surdutas). Munduras ilgas, iki kelių, atversta apykale ir atidengta krūtine, užsegamas dviejomis eilėmis sagų po 5 kiekvienoje eilėje. Užpakalyje įleistos dvi kišenės, ant kiekvienos po 2 sagas. Ant rankovių užsiūti laipsnių galionai. Antpečiai juodi arba auksiniai, prisegami (7 piešinys).

d) Išeiginis laivūnų munduras – toks pat kaip kasdieninis.



Jūreiviai paradine uniforma (AA)

### 3. Palaidinė.

a) Liktinių puskarininkių ir jūreivių palaidinė. Žieminė palaidinė juoda su mėlynu atspalviu, vilnonės medžiagos, atversta plačia keturkampe apykakle. Krūtinės iškirpimas iki krūtinės duobutės. Viršutinė nugaros ir krūtinės dalis bei apykaklė – dvigubos. Kairėje krūtinės pusėje įkirpta kišenėlė. Rankogaliai apie 10 cm aukščio, siauri, užsegti dviem juodomis sagomis. Laipsnių ir specialybių ženklai žymimi ant rankovių (8 piešinys).

Drobinė apyakalė – tokio pat dydžio kaip palaidinės apyakalė. Mėlyno audeklo, apsiūta trimis 0,5 cm pločio baltomis juostelėmis. Apykalės kampuose išsiūti balti Gedimino stulpai. Apykaklė dėvima ant palaidinės (9 piešinys).

b) Vasarinė liktinių puskarininkių ir jūreivių palaidinė baltos drobinės medžiagos, tokio pat sukirpimo kaip žieminė, tik:

1) viršutinė matomoji apyakalės dalis mėlyna su baltomis juostelėmis ir Gedimino stulpais kampuose;

2) mėlyni rankogaliai su trimis baltomis juostelėmis (10 piešinys).

c) Skepetaitė – juodo šilko 1x1 m dydžio.

### 4. Darbo drabužiai – bendro kariuomenės pavyzdžio.

#### 5. Marškiniai.

a) Karininkų ir laivūnų marškiniai tokie pat kaip aviacijos karininkų ir liktinių puskarininkių.

b) Vasariniai liktinių puskarininkių ir jūreivių marškiniai – nerti iš baltos medvilnės su iškirptu kaklu ir trumpomis rankovėmis (11 piešinys).

c) Žieminiai marškiniai – nerti iš tamsiai mėlynų vilnonių siūlų su ilgomis rankovėmis ir žema apykale (12 piešinys).

#### 6. Kelnės.

a) Kasdieninės ir išeiginės karininkų ir laivūnų kelnės ilgos, iš tokios pačios medžiagos kaip ir munduras, be kantų (13 piešinys).

b) Liktinių puskarininkių ir jūreivių kelnės ilgos su atverčiamu priekiu, kiek siauresnės per kelius. Kelnės iš tokios pačios medžiagos kaip ir palaidinė (14 piešinys).

## 7. Milinė.

a) Karininkų ir laivūnų milinė – juoda, bendro kariuomenės pavyzdžio, dėvima kaip aviacijos karininkų. Karininkų žieminė milinė gali būti pamušta kailiu ir su kailine juodos spalvos apykale. Karininkų laipsnių ženklai – ant antpečių, laivūnų – ant rankovių.

## 8. Odinė striukė.

Karininkų, laivūnų, liktinių puskarininkų ir jūreivių odinė striukė tokia pat kaip aviacijos lakūnų ir žvalgų.

## 9. Lietaus apsiaustas.

a) Karininkų ir laivūnų lietaus apsiaustas. Apsiaustas gabardino medžiagos, juodai mėlynos spalvos, užsegamas dviem eilėmis juodų kaulinių sagų po 4 kiekvienoje eilėje. Apsiaustas apsisiaučiamas, plačia apykale ir atlapais, gali būti užsegamas po kaklu. Ant rankovių galų trumpos juostelės, prisegtos dviem mažomis juodomis sagomis. Apsiaustas sujuosiamas 6 cm pločio diržu, užsegamas dviem perveriamomis sagtimis. Šonuose dvi įstrižai įkirptos kišenės. Užpakalyje apsiaustas su skeltuku. Apsiaustas siekia iki pusės blauzdų. Antpečiai – prisegami. Karininkų laipsnių ženklai – ant antpečių, laivūnų – ant rankovių (15 piešinys).

b) Liktinių puskarininkų ir jūreivių lietaus apsiaustas juodos, guma impregnuotos medžiagos. Apsiaustas iki pusės blauzdų. Viršutinė krūtinės ir nugaros dalis dviguba. Apsiaustas susegamas eile paslėptų sagų. Dvi įstrižos į vidų įleistos kišenės. Užpakalyje apsiaustas sutrauktas trim juodom sagom velke, bet paliekant apsiaustą kiek laisvesnį už milinę (16 piešinys).

## 10. Lietaus skrybėlė.

Liktinių puskarininkų ir jūreivių iš tos pačios medžiagos kaip apsiaustas (17 piešinys).

## 11. Antpečiai.

a) Karininkų antpečiai juodi, 6 cm pločio, ant milinių, apsiaustų ir vasarinių mundurų – su laipsnių ženklais (18 piešinys), o ant kasdieninių ir paprastų išėiginių – be laipsnių ženklų, bet su auksiniu inkaru ir Gedimino stulpais (19 piešinys).

Iškilmių išėiginio munduro antpečiai – auksiniai bendro kariuomenės pavyzdžio su inkaru.

b) Laivūnų, liktinių puskarininkų ir jūreivių antpečiai juodi, be jokių laipsnių ženklų.

## 12. Pirštinės.

a) Karininkų ir laivūnų pirštinės odinės ar vilnonės rudos spalvos, o prie išėiginės uniformos – baltos.

b) Jūreivių – išėiginės juodos vilnonės.

- c) Jūreivių darbinės – dirbtinės odos.
- d) Kūrikų darbinės – azbestinės.

### 13. Kojinės.

Liktinių puskarininkių ir jūreivių žieminės vilnonės, vasarinės medvilnės.

### 14. Kaklaraištis.

Karininkų ir laivūnų prie kasdieninės uniformos juodos spalvos ilgas, o prie išėiginės – trumpas skersinis tos pačios spalvos.

### 15. Šalikas.

Karininkų ir laivūnų tamsiai mėlynos ar baltos spalvos.

#### 1. Skepetaitė.

Liktinių puskarininkių ir jūreivių keturkampė 1 x 1 m juoda iš krepdešino.

## II. Avalynė

### 1. Pusbačiai.

a) Karininkų ir laivūnų juodos arba baltos spalvos, be aulų, aviacijos karininkų pavyzdžio.

b) Liktinių puskarininkių ir jūreivių išėiginiai juodi su aulais.

c) Liktinių puskarininkių ir jūreivių darbiniai rudo brezento su guminiiais padais.

### 2. Išėiginiai batai.

a) Karininkų juodi arba lakuoti.

b) Laivūnų ir civilių tarnautojų juodi.

### 3. Auliukai.

Brezentiniai, balti, suvarstomi iš šonų.

## III. Aksesuarai ir ekipuotė.

### 1. Diržas.

a) Karininkų ir laivūnų – bendro kariuomenės pavyzdžio, tik juodos spalvos. Karininkams leidžiama dėvėti juodus lakuotus.

b) Liktinių puskarininkių ir jūreivių brezentinis.

### 2. Karininkų juosta.

Juoda lakuota su trimis aukso juostelėmis.

### 3. Kardas.

Karininkų ir laivūnų tiesus, makštis juoda su auksiniais aptaisais (20 piešinys).

### 4. Karininkų ir laivūnų kardasaičiai.

a) Karininkų paradiniai auksiniai, kasdieniniai juodi.

b) Laivūnų juodi.

5. Kardo spurgas ir dirželis.  
Auksinio galiono su juodomis juostelėmis.

6. Pistoletų dėklas.  
Pagal pistoletų tipą, diržo spalvos.

8. Akselbantai.  
Bendro kariuomenės pavyzdžio, auksiniai su juodais perpynimais.

#### IV. Laipsnių ženklai.

1. Karininkų laipsnių ženklai.\*

a) jaunesniojo leitenanto – vienas 1,4 cm pločio galionas su kilpa (21 piešinys).

b) leitenanto – du 1,4 cm pločio galionai, viršutinis su kilpa (22 piešinys).

c) kapitono – trys 1,4 cm pločio galionai, viršutinis su kilpa (23 piešinys).

d) majoro – vienas 2,4 cm pločio ir vienas 1,4 cm pločio galionai, viršutinis su kilpa (24 piešinys).

e) pulkininko leitenanto – vienas 2,4 cm pločio ir du po 1,4 cm pločio galionai, viršutinis su kilpa (25 piešinys).

f) pulkininko – vienas 2,4 cm pločio ir trys po 1,4 cm pločio galionai, viršutinis su kilpa (26 piešinys).

Visų jūrininkų specialybės karininkų viršutinio galiono kilpa 5 cm išorinio skersmens.

Bendras galionių vidurys siuvas 9 cm nuo rankogalio. Tarpai tarp galionių 0,3 cm.

Galionai auksinės spalvos, lygūs, su dviem iškilimais šonuose.

2. Kareivių laipsnių ženklai.

a) grandinio – vienas 1,0 cm pločio auksinis kaspinas 135 laipsnių kampų, viršūne žemyn, ant abiejų rankovių išorinėje pusėje, tarp peties ir alkūnės, 10 cm ilgio.

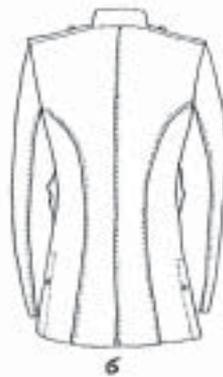
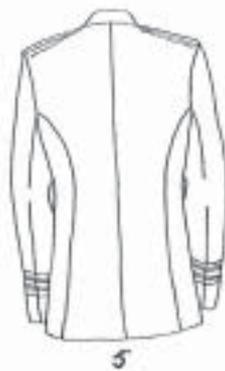
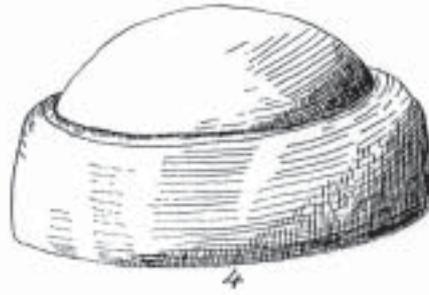
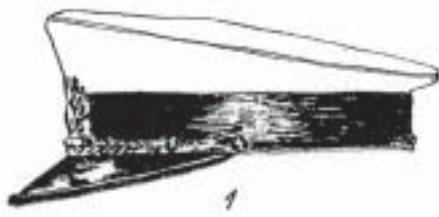
b) jaunesniojo puskarininkio – du tokie pat laužti kaspiniai. Atstumas tarp juostelių 0,3 cm.

c) vyr. puskarininkio – trys tokie pat laužti kaspiniai.

d) laivūno – vienas 3,5 cm toks pat laužtas kaspinas (27 piešinys)<sup>180</sup>.

---

\* Karo jūrininkų laipsniai buvo įvesti 1936 m. lapkričio 30 d. (žr. skyrių Laivo „Prezidentas Smetona“ jūrininkai – G. S.)

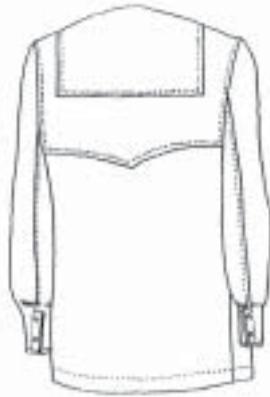




7



8



9



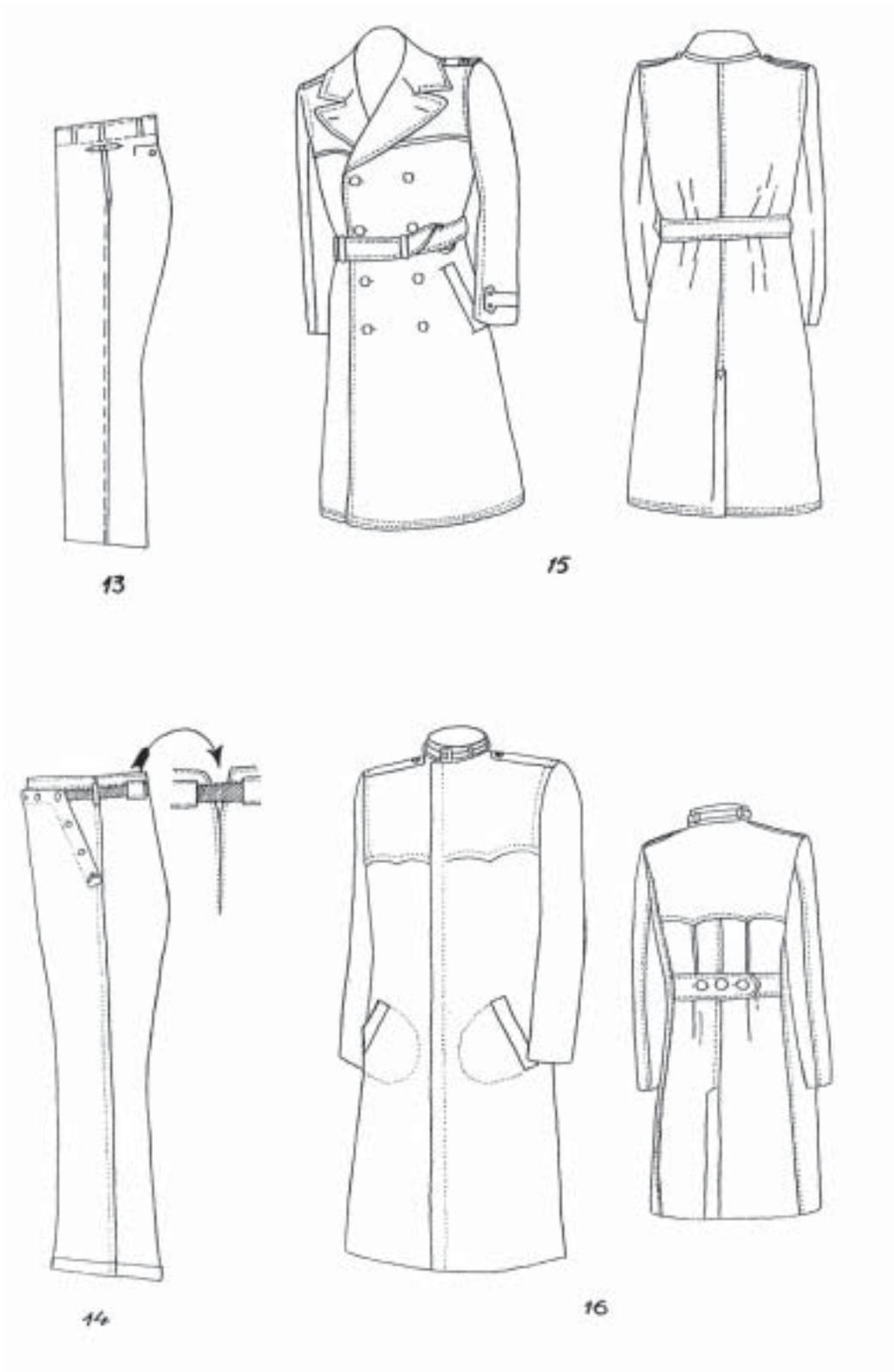
10

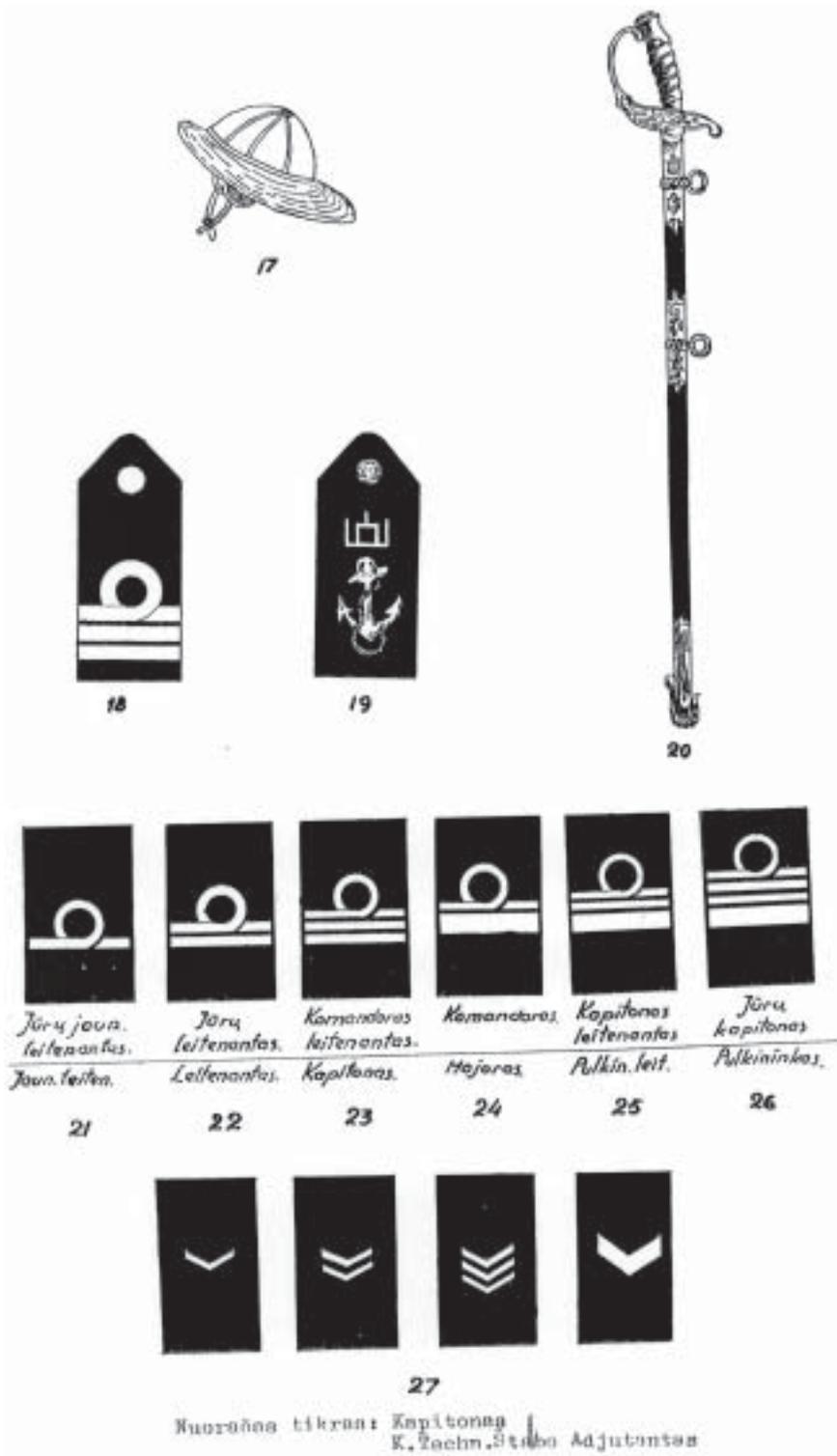


11



12





Kartu su uniformų aprašymu krašto apsaugos ministras S. Dirmantas patvirtino ir **Karinio laivyno uniformos dėvėjimo taisyklės**:



Plk. S. Dirmantas ir jūrų kpt. A. Kaškelis  
1936 m. (AA)

I. Karininkų.  
Bendrieji dėsniai.

1. Tikrosios tarnybos karininkai tarnyboje visada turi dėvėti uniformą, ne tarnyboje turi dėvėti dalyvaudami kariuomenės dalių šventėse, vasario 16 d., rugsėjo 8 d. ir lapkričio 23 d. iškilmėse.

2. Karininkai, būdami užsienyje, dėvi civilinius drabužius, o karišką uniformą – kariuomenės vado nurodytais atvejais.

3. Karininkų pagrindinės uniformos yra:

I. Tarnybinė:

- a) rikiuotės,
- b) lauko,
- c) nerikiuotės,
- d) sargybų,
- e) paradinė.

II. Išveiginė:

- a) paprasta,
- b) iškilmių.

4. Tarnybinė uniforma.

1) Rikiuotės uniforma dėvima vadovaujant ginkluotiems ar neginkluotiems jūrininkų daliniams krante arba laive.

2) Nerikiuotės uniforma dėvima kasdien laive ir krante visais tais atvejais, kai nenumatytos kitos uniformos.

3) Lauko uniforma dėvima visų lauko pratimų metu.

4) Sargybų uniforma dėvima sargyboje, prisistatant viršininkams, išskyrus atvejus, kai dėvima iškilmių išveiginė uniforma, klausinėjant skundų, sutinkant ir palydint viršininkus, per iškilmingas laidotuves.

5) Paradinė uniforma dėvima dalyvaujant paraduose ir stovint garbės sargybose.

5. Išveiginė uniforma.

1) Išveiginė paprasta uniforma dėvima per oficialias pamaldas, išleistuves, lankant valstybės teatrą, balius, vakarus, pokylius, arbatėles, vizituojant.

Pastaba: lankant valstybės teatrą, balius, arbatėles, vakarus, pokylius kardas nenešiojamas.

2) Išveiginė iškilmių uniforma dėvima prisistatant Respublikos Prezidentui, prisistatant viršininkams, kai išvykstama iš senos ir atvykstama į naują tarnybos vietą,

kai pakeliamas laipsnis ar apdovanojamas ordinu ir dalyvaujant oficialiuose rautuose, valstybės teatre, nepriklausomybės, tautos, kariuomenės įkūrimo šventėse ir naujų metų išvakarėse.

## II. Laivūnų.

Laivūnų uniforma yra:

- 1) rikiuotės,
- 2) lauko,
- 3) sargybų,
- 4) paradinė,
- 5) išieginė.

### 1. Rikiuotės uniforma:

a) Žieminė susideda iš kepurės, kasdienio munduro, kelnių, melsvų marškinių su juodu kaklaraiščiu, juodos avalynės, odinės striukės, pirštinių, lietaus apsiausto, diržo, nustatytų ginklų, aksesuarų ir ekipuotės.

Kada ši uniforma dėvima, nustato laivo vadas.

b) Vasarinė susideda iš baltos kepurės, kasdieninio balto munduro, baltų kelnių, juodos avalynės, diržo, nustatytų aksesuarų ir ekipuotės bei ginklų.

2. Lauko uniforma: žieminė ir vasarinė – kaip rikiuotės; nustatyti ginklai, aksesuarai ir ekipuotė.

Šios uniformos dėvėjimą nustato laivo vadas.

3. Sargybų uniforma: žieminė ir vasarinė – kaip rikiuotės.

Šios uniformos ansamblių nustato įgulos viršininkas.

### 4. Paradinė uniforma:

a) žieminė susideda iš kepurės, išieginio munduro, kelnių, milinės, baltų marškinių balta stačia apykakle ir juodo ilgo kaklaraiščio, juodos avalynės, rudų pirštinių, diržo, ginklų, aksesuarų ir ekipuotės.

b) vasarinė susideda iš baltos kepurės, balto munduro, baltų kelnių, baltų pirštinių, baltos avalynės, diržo, nustatytų ginklų, aksesuarų ir ekipuotės.

Prie šios uniformos nešiojami garbės ženklai.

Ši uniforma dėvima dalyvaujant paraduose ir stovint garbės sargybose.

### 5. Išieginė uniforma:

a) žieminė susideda iš kepurės, išieginio munduro, kelnių, baltų marškinių su atlenkta apykakle ir juodo ilgo kaklaraiščio, milinės, lietaus apsiausto, juodos avalynės, rudų pirštinių.

b) vasarinė susideda iš baltos kepurės, balto išieginio munduro, baltų kelnių, marškinių su stačia balta apykakle, baltos avalynės, baltų pirštinių.



Jūrų ltn. P. Labanauskas (AA)

Prie šios uniformos nešiojamos garbės ženklų juostelės.  
Ši uniforma dėvima lankant teatrus, muziejus, dalyvaujant viešose ekskursijose, teismuose, einant į miestą, per atostogas.

### III. Liktinių puskarininkių ir jūreivių.

Liktinių puskarininkių ir jūreivių uniforma yra:

- 1) rikiuotės,
- 2) laiko,
- 3) sargybų,
- 4) paradinė,
- 5) išieginė.

#### 1. Rikiuotės uniforma:

a) Žieminė susideda iš kepurės, kasdieninės palaidinės su mėlyna apykakle, kelnių, aulinių pusbačių, pirštinių, diržo, nustatytų ginklų, aksesuarų ir ekipuotės.

b) Vasarinė susideda iš baltos kepurės, baltos palaidinės, baltų kelnių, juodų pusbačių, lietaus apsiausto, diržo, nustatytų ginklų, aksesuarų ir ekipuotės.

Kada ši uniforma dėvima, nustato laivo vadas.

2. Lauko uniforma: žieminė ir vasarinė – kaip rikiuotės, nustatyti ginklai, aksesuarai ir ekipuotė.

Šios uniformos dėvėjimą nustato laivo vadas.

#### 3. Sargybų uniforma: žieminė ir vasarinė – kaip rikiuotės.

Šios uniformos ansamblių nustato įgulos viršininkas.

#### 4. Paradinė uniforma:

a) žieminė susideda iš kepurės, išieginės palaidinės, kelnių, milinės, aulinių pusbačių, pirštinių, diržo, ginklų, aksesuarų ir ekipuotės.

b) vasarinė susideda iš baltos kepurės, baltos išieginės palaidinės, baltų kelnių, juodų aulinių pusbačių, lietaus apsiausto, diržo, ginklų, aksesuarų ir ekipuotės.

Prie šios uniformos nešiojami garbės ženklai.

Ši uniforma dėvima dalyvaujant paraduose ir stovint garbės sargybose.

#### 5. Išieginė uniforma:

a) žieminė susideda iš kepurės, išieginės palaidinės su mėlyna apykakle, kelnių, milinės, pusbačių, pirštinių, diržo.

b) vasarinė susideda iš baltos kepurės, baltos išieginės palaidinės, baltų kelnių, juodų pusbačių, lietaus apsiausto.

Prie šios uniformos nešiojama garbės ženklų juostelės.

Ši uniforma dėvima lankant teatrus, muziejus, dalyvaujant viešose ekskursijose, teatruose, einant į miestą, per atostogas.

Pastaba: 1. sargyboje nuo Karo laivo jūreiviai (AA)



vėliavos nuleidimo iki pakėlimo balta uniforma nedėvima.

2. Liktiniais laivūnams ir puskarininkiams ne tarnybos metu leidžiama dėvėti civilinius drabužius.

3. Garbės ir mokyklų ženklus jūreiviai nešioja pagal tokias pat taisykles kaip ir kareiviai.

4. Liktiniais puskarininkiams ne tarnybos metu leidžiama dėvėti laivūnų pavyzdžio uniformą ir kepurę su atitinkamais laipsnių ženklais.



**Atskirų uniformos daiktų dėvėjimas** Jūreiviai kasdienine uniforma (AA)

Drabužiai.

Visi drabužiai siuvami pagal nustatytą aprašymą ir formą: drabužių spalva – tamsiai mėlynos spalvos gelumbė.

1) Kepurė dėvima tiesiai.

2) Jūreivių marškiniai gali būti dėvimi be palaidinės.

Avalynė.

1) Kaliošus galima avėti tik ne tarnyboje. Jūreiviams kaliošus avėti draudžiama. Aksesuarai ir ekipuotė

1) Diržas:

a) kardo diržas juodas, lakuotas nešiojamas per parada, garbės sargyboje ir sargyboje ant milinės ir surduto; ne rikiuotėje – po apačia.

b) diržas dėvimas visuomet ant viršaus.

2) Kardas segamas kardasaičiais prie diržo, galionai – prie juosiamo po munduru dirželio.

Dėvint milinę kartu su išeigine uniforma, kardo rankena iškišama pro milinės kišenę.

Nusegus kardą, kardasaičiai susegami ir paliekami prie diržo<sup>181</sup>.

Išsprendus karo jūreivių uniformų klausimus, iškilo civilinių tarnautojų uniformų problema. 1936 m. sausio 24 d. A. Kaškelis kreipėsi į karo technikos viršininką prašydamas, kol bus išspręstas civilinių tarnautojų uniformos klausimas, leisti jiems išdavinėti karišką uniformą. Savo prašymą A. Kaškelis motyvavo tuo, kad visi civiliniai tarnautojai užima instruktorių vietas, todėl santykiuose su liktiniais ir būtinios tarnybos kariais jiems uniforma yra būtina, tuo labiau kad civiliniai tarnautojai turi dalyvauti rikiuotės pratimuose.

Į šį paklausimą A. Kaškelis gavo atsakymą, kad ši problema bus greitai išspręsta, nes greitai bus keičiamas civilinių tarnautojų atlyginimo įstatymas ir jame bus numatyti uniformų klausimai<sup>182</sup>.

Nesulaukdamas sprendimo, A. Kaškelis 1937 m. sausio 1 d. vėl rašo raportą karo technikos viršininkui prašydamas leisti civiliniams tarnautojams dėvėti uniformas. Argumentus pakartojo tuos pačius, daugiausia akcentuodamas, kad kariškių ir civilinių tarnautojų tarnybiniai santykiai verčia civilius aprengti uniformomis<sup>183</sup>.

Šį kartą kariuomenės vadas sutiko, kad 15 laivo civilinių tarnautojų dėvėtų kariškus viršutinius drabužius, avalynę ir diržą<sup>184</sup>.

Patvirtinus jūreivių uniformas, jų siuvimas buvo pavestas Kariuomenės intendantūrai. Uniformos buvo pavesta pasiūti iki 1936 m. gegužės 1 d. Artėjant numatytai datai, A. Kaškelis ėmė rūpintis, ar laiku uniformos bus pasiūtos. Tuo tikslu jis 1935 m. balandžio 16 d. rašo paklausimą kariuomenės intendantui. Balandžio 25 d. Kariuomenės intendantūra išsiunčia A. Kaškeliui atsakymą, kuriame nurodoma, kad dar tik pavesta Technikos ir organizacijos komisijai, susitarus su laivo vadovybe, nustatyti laivyno uniformos pavyzdžius ir medžiagos sudėtis. Uniformos pavyzdžius ir medžiagos sudėtis nustačius, jos bus pateiktos tvirtinti kariuomenės vadui ir tik po to bus pradėtos siūti. Gavęs tokį atsakymą, A. Kaškelis informavo karo technikos viršininką, kad nustatytu laiku uniformos pasiūtos nebus<sup>185</sup>.

Technikos ir organizacijos komisija svarstė, patvirtino ir parengė reikiamus dokumentus uniformoms siūti gegužės mėnesį. 1936 m. birželio mėn. buvo sudaryta uniformoms siūti sąmata. Laive tarnaujantiems jūreiviams aprengti buvo skirta 26 039, 25 Lt<sup>186</sup>, o rūpintis uniformos siuvimu buvo pavesta pačiam laivo vadui.

Uniformoms siūti konkursas buvo skelbiamas Klaipėdoje. Įvertinus pateiktus pasiūlymus, 1936 m. birželio 16 d. didžiausius užsakymus uniformoms siūti gavo:

1. vasarines kepures gaminti – firma „C.Winick ir sūnūs“;
2. žieminės kepures, lietaus skrybėles, lietaus apsiaustus, žieminius ir vasarinius marškinius, medvilnines apykakles, jūreivių skepetaites – A. Heidrichas;
3. žieminės ir vasarines palaidines, žieminės ir vasarines kelnes – siuvėjas Juozas Dobrodziejus;
4. odinius firmos „Batas“ pusbačius ir guminius firmos „Inkaras“ pusbačius jūreiviams – tiekėjas M. Chackelevičius<sup>187</sup>.

Uniformos buvo siuvtos pagal eskizus, o ne pagal detalius aprašymus, todėl pasitaikė kai kurių netikslumų, nors siuvant ir buvo tartasi su karo laivo karininkais. Mundurų antpečiai, nes brėžiniuose buvo nubraižyti nevienodi, ir buvo pasiūti skirtingi, kelnės brėžinyje nubraižytos su atvartais, o aprašyme be, vasarinio laivūnų mundurų apykaklių aukštis aprašyme nebuvo nurodytas, todėl buvo pasiūtas pagal pateiktą pavyzdį, liktinių puskarininkių ir jūreivių lietaus apsiausto nugaroje pridūrimas pagal brėžinį pavaizduotas žemai, todėl ir buvo taip pasiūtas, skrybėlės kraštai pagal brėžinį turėjo būti nevienodo aplink pločio ir turėjo būti įsiūtas šiltesnis pamušalas, o aprašyme to nebuvo pasakyta ir kt.<sup>188</sup>

Iš užsakymo pasiūti karo jūreiviams uniformas siuvėjas J. Dobrodziejus uždirbo 16 012,3 Lt, siuvėjas V. Druktainis – 3 340 Lt, A. Heidrichas – 3 927,35 Lt, firma „C.Winick ir sūnūs“ – 551,35 Lt, K. Pranaičio batų parduotuvė – 1 109,35 Lt, prekybos namai „Komet“ – 758,50 Lt. Kiti smulkūs uniformos reikmenys nupirkti kitose parduotuvėse<sup>189</sup>.

Aprengus jūreivius naujomis uniformomis, pastebėta, kad ne viskas pasiūtose

uniformose yra gerai. 1936 m. rugpjūčio 7 d. A. Kaškelis karo technikos viršininkui pateikė siūlymų dėl kai kurių uniformos pakeitimų. A. Kaškelis siūlė:

1. Bendro kariuomenės sukirpimo milinę reikėtų pakeisti trumpa, kiek aukščiau kelių visuose laivynuose dėvima jūrine miline – bušlatu dėl šių priežasčių:

- a) bušlatas dirbant laive daug patogesnis už milinę,
- b) pėstininkų po kaklu susegama milinė netinka prie atlapos jūreivių palaidinės, be to, visiškai nesiderina prie jūreivių uniformos,
- c) už tą pačią kainą galima pasiūti daug patvaresnį ir geresnį bušlatą nei milinę.

2. Leisti pakeisti kariuomenės darbo drabužių sukirpimą – sukirpti kaip jūreivių žieminės palaidinės, nes darbiniai drabužiai laive dėvimi tarnyboje ir per visus užsiėmimus.

3. Panaikinti ant išėginės kepurės užpakalyje kabančius kaspino galus, nes kaspiniai yra nepraktiški. Kaspinas turėtų būti surištas maža kokardėle kairiajame kepurės šone.

4. Papildyti jūreivių uniformą:

- a) guminiiais darbo batais,
- b) juoda krepdešino skepetaite, kurios Kariuomenės intendantūros yra leistos išbandyti ir jau dėvimos,
- c) įtraukti darbo kepuraitę<sup>190</sup>.

Į šiuos siūlymus A. Kaškelis negavo jokio atsakymo, todėl 1936 m. rugpjūčio 29 d. A. Kaškelis vėl rašo raportą karo technikos viršininkui teiraudamasis, koks priimtas sprendimas dėl jo rugpjūčio 7 d. išdėstytų pasiūlymų uniformai keisti.

Šį kartą A. Kaškelis sulaukė gana pikto karo technikos viršininkas atsako. Be kita ko, gen. ltn. K. Popeliučka pastebėjo, kad su pakeitimais reikia būti atsargesniems, nes uniforma praktiškai dar neišbandyta, o jau siūloma keisti. Tai nerimtai atrodo. Jo nuomone, reikia gerai apgalvoti ir tik po ilgesnio išbandymo teikti motyvuotus siūlymus.

Tačiau, nepaisant abejonių, karo technikos viršininkas A. Kaškelio siūlymus perdavė Kariuomenės intendantūrai. 1936 m. rugsėjo 5 d. Kariuomenės intendantūra A. Kaškelio paprašė pateikti detalesnius siūlymus dėl uniformos pakeitimų.

1936 m. lapkričio 14 l. e. laivo vado pareigas kpt. A. Darginavičius Technikos ir organizacijos komisijos pirmininkui pateikė konkrečius siūlymus dėl uniformos pakeitimų.

Pateikti siūlymai buvo apsvarstyti Technikos ir organizacijos komisijos 1937 m. sausio 19 d. posėdyje, o posėdžio protokolo nuorašas išsiųstas laivo vadui. Tačiau A. Kaškelis iš protokolo ir gauto rašto nesuprato, kokius uniformos pakeitimus buvo leista padaryti, nes protokole buvo parašyta, kad „komisija mano, kad reikia prašyti vyresnybę leisti dėvėti dabar turimus rūbus su pataisomis, kurias laivo vadas padarys. Galutinai paaiškėjus uniformos praktiškumui, iš jau turimų ir pataisytų pavyzdžių sudaryti visus uniformos pavyzdžius“<sup>191</sup>. Norėdamas tai išsiaiškinti, A. Kaškelis 1937 m. vasario 29 d. rašo paklausimą Karo technikos valdybos intendantui prašydamas tai paaiškinti.

Ant šio A. Kaškelio rašto buvo užrašyta rezoliucija, kad karo technikos viršininkas leido daryti pakeitimus, kuriuos siūlė karo laivo vadovybė 1936 m. lapkričio 14 d. rašte.

Kol laivas stovėjo Klaipėdoje, laivo jūreivių uniformos, kaip jau minėjome, buvo siuvas Klaipėdos siuvėjų. Laivui persidislokavus į Šventąją, iškilo jūreivių aprūpinimo uniformomis problema, nes Šventojoje tebuvo tik vienas siuvėjas ir tas pats niekada uniformų nebuvo siuves.

Susidarius tokiai situacijai, laivo vadas 1940 m. vasario 6 d. prašo karo technikos viršininko, kad uniforma imtų rūpintis Kariuomenės intendantūra.

P. Labanauskas prašė, kad laivyno uniformos projektas Technikos komisijos būtų peržiūrėtas, priimtas ir po jo priėmimo sudaryta komisija paruoštų dėvėjimo nuostatus, kuriais vadovaujantis Kariuomenės intendantūra ją galėtų siūti ir tiekti bendru visoje kariuomenėje tiekimo būdu<sup>192</sup>.

Tačiau naujos uniformos projekto parengti ir patvirtinti nespėta.

## 8. Karo laivo ginkluotė



„Oerlikon“ pabūklas (AA)

priešlėktuvinius pabūklus<sup>197</sup>. Tačiau Ginklavimo valdybos vadovybė į rekomendacijas neatsižvelgė.

Be to, „Oerlikon“ pabūklai laivui buvo pateikti be apdangalų, o jūros vanduo

1935 m. spalio 23 d. laivas buvo apginkluotas dviem 20 mm artilerijos pabūklais „Oerlikon“ Nr. 97 ir 98, kurie buvo pastatyti laivo gale ir priekyje, 2 sunkiaisiais kulkosvaidžiais „Maxim-08“ Nr. 2858 ir 8072 laivo šonuose ir 2 lengvaisiais kulkosvaidžiais „Brno“ Nr. 2531 ir 2547, 38 šautuvais V.Z-24 ir penkiais 7,65 mm revolveriais „Mauser“<sup>193</sup>.

Laive buvo sukaupta 840 sviedinių „Oerlikon“ pabūklams, 24 000 kovos šovinių SS, 10 500 kovos šovinių S ir 90 7,65 mm šovinių pistoletams<sup>194</sup>.

Deja, abu laivo „Oerlikon“ pabūklai buvo pastatyti ant netinkamų šaudyti jūroje stovų, kuriuos reikėjo pakeisti specialiai šaudyti jūroje pritaikytais. Jų nesant, laivas negalėjo imtis veiksmų net prieš didesnę neginkluotą garlaivį<sup>195</sup>. Tik 1937 m. kovo mėn. Artilerijos dirbtuvėse buvo pagaminti du stacionarūs stovai „Oerlikon“ pabūklams<sup>196</sup>.

Reikia pažymėti, kad dar 1935 m. gegužės 14 d. Ginklavimo valdybos komisija, apžiūrėjusi laivą, rekomendavo jame pastatyti du 75 mm „Wickers“

jiems kenkė. Laivo vadas 1935 m. lapkričio mėn. kreipėsi į Karo technikos valdybos viršininką prašydamas išduoti du brezentinius apdangalus pabūklams, tačiau atsakymo nesulaukė. Tuo pačiu klausimu dar teko kreiptis 1936 m. sausio 25, kovo 9, balandžio 25 d. Balandžio 25 d. rašte A. Kaškelis, nebesitikėdamas, kad apdangalai bus gauti, prašė leidimo patiems tuos apdangalus pasigaminti<sup>198</sup>. Po kurio laiko apdangalai vis tik buvo gauti, tačiau gana prasti.

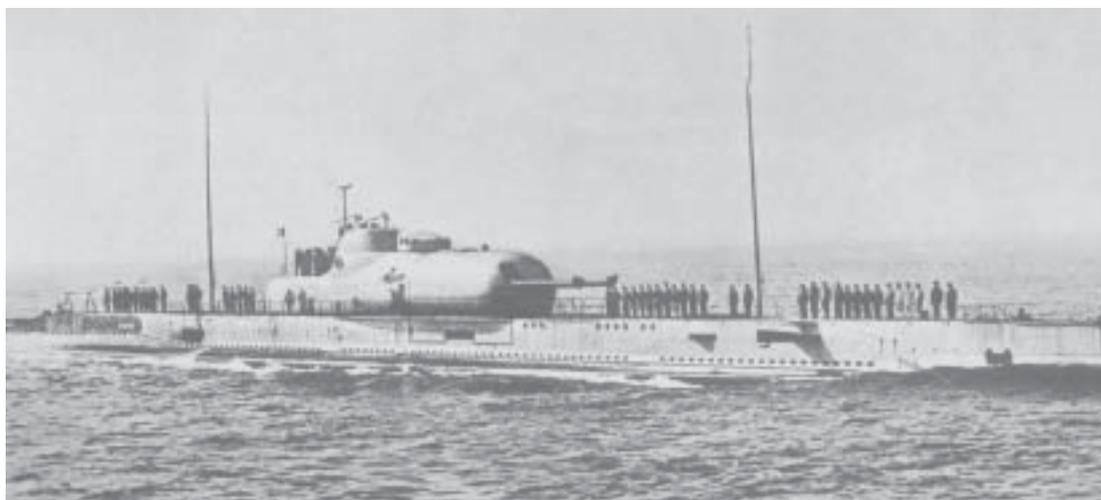
1936 m. liepos 23 d. iš Karuomenės štabo buvo gautas paklausimas, ar tikslinga dar laivą apginkluoti pabūklais ir ar tai apsimokėtų, ar tikėtą laivą apginkluoti 75 mm patrankomis, jei netiktų, tai kodėl, kiek ir kurio kalibro kitais ginklais galima sustiprinti laivo ginkluotę<sup>199</sup>.

Atsakydamas į paklausimą lt. P. Labanauskas rašė, kad „Prezidento Smetonos“ apginklavimas yra per menkas. Jis nurodė, kad „Prezidento Smetonos“ tipo laivai kituose laivynuose yra apginkluoti šitaip:

Vokietijos laivyne 27 laivai nuo M.50 iki M.146 apginkluoti vienu 105 mm pabūklų ir vienu priešlėktuviniu kulkosvaidžiu. M.102 artilerijos mokomasis laivas ginkluotas trimis 88 mm pabūklais, laivas „Fuchs“ (M.130) ginkluotas dviem 105 mm pabūklais, kurie mokymo reikalais kartais pakeičiami į du priešlėktuvinius 88 mm pabūklus;



„Oerlikon“ ant jūrinio stovo (AA)



To meto didžiausias pasaulyje povandeninis laivas – Prancūzijos laivas „Surcouf“, ginkluotas 203 mm pabūklais, įgula – 150 žmonių (Karys. – 1937. – P. 69)

Italijos laivyne laivai „Crotone“ (M.119) ir „Viesti“ (M.120) ginkluoti dviem 102 mm pabūklais ir keturiais kulkosvaidžiais;

Argentinos laivyne du laivai M.1 ir M.9 ginkluoti trimis 76 mm pabūklais ir 30 minų;



Laivo radijo stotis (LCVA)

Jugoslavijos laivyne šeši M tipo mininkai ginkluoti po du 90 mm pabūklais ir dviem priešlėktuviniais kulkosvaidžiais;

Latvijos laivyne „Virsaitis“ (M.68) ginkluotas dviem 83 mm priešlėktuviniais ir dviem 57 mm jūriniais pabūklais ir keturiais kulkosvaidžiais.

P. Labanauskas priminė, kad dar 1935 m. gegužės 14 d. specialios komisijos aktu rekomenduota laivą apginkluoti 75 mm „Vickers“ pabūklais, tačiau Ginklavimo valdyba dėl to nėra priėmusi sprendimo.

P. Labanausko nuomone, dviejų 75 mm pabūklų, dviejų „Oerlikon“ pabūklų ir dviejų kulkosvaidžių laivui visiškai pakaktų<sup>200</sup>.

Tačiau reikia pažymėti, kad laivas ir nebuvo tinkamai apginkluotas.

Laivui buvo reikalingos ir modernesnės ryšių priemonės. 1936 m. kovo 19–21 d. buvo bandomas laivo 0,5 kw kibirkštinės radijo stoties veikimas. (Kaip jau buvo minėta, pagal tarptautinę radijo konvenciją kibirkštiniai radijo aparatai buvo uždrausti naudoti.)

Bandymai parodė, kad ryšys Klaipėda–laivas, laivui stovint uoste, geras ir stiprus. Ryšys laivas–Šiauliai, kai nėra atmosferinių ir radiofoninių trukdžių, geras, kai yra trukdžių, silpnas. Ryšio laivas–Kaunas priėmimas, kai nėra trukdžių, silpnas, kai yra – negalimas. Buvo padaryta išvada, kad ryšys su Šiauliais ir Kaunu galimas tik kai nėra trukdžių, t. y. nuo 0 iki 12 val., kitu paros laiku beveik neįmanomas<sup>201</sup>.

Stovintis prie krantinės laivas būdavo prijungiamas prie pašto valdybos automatinės telefono stoties ir su juo buvo galima palaikyti ryšį<sup>202</sup> telefonu. Karo laivo telefono numeris buvo 4351<sup>203</sup>.



Kairėje pusėje – jūrų mina (Karo technikos dalių dvidešimtmetis. – P. 219)

Laivas neturėjo jūrinių minų, todėl 1936 m. kovo 17 d. laivo vadas kreipėsi į karo technikos viršininką laivo įgulos mokymo reikalams nupirkti bent 3–4 mokomąsias minas. Jis nurodė, kad parinkus minų tipus, laive bus įrengti joms pritaikyti bėgiai, kurie jau yra pagaminti, bet nepritvirtinti.

1936 m. rugpjūčio 13 d. Karo technikos tiekimo skyrius užklausė laivo „Prezidentas Smetona“ vado, kokių ir kiek jūrinių minų reikia karo laivui mokymo tikslams. Mjr. A. Kaškelis at-

sakė, kad jo nuomone, mokymams reikėtų įsigyti bent dešimt apie 150 kg sveriančių jūrų minų. Minas, jo nuomone, reikėtų pirkti Anglijoje, Prancūzijoje ar Italijoje. Kuriose firmose pirkti, jis negalėjo rekomenduoti, o siūlė kreiptis į minėtų valstybių jūrų ministerijas, kad jos rekomenduotų firmas<sup>204</sup>.

1936 m. lapkričio 10 d. karo technikos viršininko įsakymu buvo sudaryta komisija, kuriai pavesta pateikti išvadas dėl laivo apginklavimo minomis. Komisijos pirmininku buvo paskirtas mjr. A. Kaškelis, nariais kpt. A. Darginavičius ir lttn. V. Kuizinas.

Komisija pateikė minų apibūdinimus, technines charakteristikas, teigiamas bei neigiamas minų savybes:

1. „Liepajas kara osta darbnicas“,
2. „Etablissements a Klaguine, Paris“,
3. „Maison Breguex, Paris“,
4. „Vickers-Armstrong, Bezzow-in-Furness“.

Galutinių siūlymų komisija nepateikė, nes analizę atliko tik pagal firmų pateiktus duomenis ir siūlė jas realiai išbandyti.

Ginklavimo valdyba, gavusi aktą, liko nepatenkinta, nes nebuvo konkrečių siūlymų, todėl A. Kaškeliui paprašė skubiai pateikti konkrečius paaiškinimus<sup>205</sup>.

Dėl apginklavimo minomis dar ne kartą buvo kalbama, tačiau laivas jų taip ir negavo, nors, kaip jau buvo minėta, 1939 m. jame buvo įrengti bėgiai minoms leisti.

1939 m. rugpjūčio 5 d. KAM ginklavimo viršininkas plk. dr. P. Lesauskis patikrino laive „Prezidentas Smetona“ esančius ginklus. Buvo konstatuota, kad laive yra du 20 mm „Oerlikon“ pabūklai, 2 sunkieji kulkosvaidžiai „Maxim 08“, 2 lengvieji kulkosvaidžiai ZB, 38 ZB ir FN šautuvai. Buvo konstatuota, kad pabūklų apdangalai susidėvėję ir jų neapsaugo nuo vandens. Rekomenduota juos pakeisti. Apskritai ginklai buvo tvarkingi ir naudoti tinkami<sup>206</sup>.

Reikėtų pasakyti, kad nors iš pirmo žvilgsnio ir atrodo, kad laivas ginklų turėjo ne tiek jau ir daug, tačiau ginkluotės reikmenų jam priklausė gana nemažai. Tai parodyta priede Nr. 2.

Taigi, kaip matyti iš lentelės, laivas turėjo netgi daugiau ginkluotės reikmenų nei jam priklausė pagal patvirtintas normas, išskyrus jūrų minas.

Visa ši išvardyta ginkluotė atiteko Sovietų Sąjungai.



Plk. dr. P. Lesauskis (AA)

## 9. Karo laivo etatų problema

Išteigus karo laivą, kariuomenės štabo viršininkas general. št. plk. Černius 1935 m. patvirtino tokį laivo kareivių kategorijos etatų sąrašą.



Jūreivių rikiuotė laive (AA)

Raštininkų–mašininkų – 1  
Laivūnų (bocmanų) – 1  
Vairininkų – 3  
Artileristų – 10  
Kulkosvaidininkų – 6  
Radiotelegrafistų – 2  
Signalininkų – 3  
Mašinistų – 6  
Kūrikų – 8  
Eilinių jūreivių – 2  
Virėjų – 1  
Iš viso laive – 43<sup>207</sup>.

1937 m. pradžioje laivas turėjo 36 žmonių įgulą: 4 karininkus, 4 liktinius vyresnius puskarininkus ir 21 jūreivį<sup>208</sup>. Tačiau jau pirmieji laivo veiklos metai parodė, kad turimų etatų laivui nepakanka.

1937 m. sausio 31 d. laivo vadas jūrų kpt. A. Kaškelis kreipėsi į karo technikos viršininką prašydamas padidinti laivo etatus. Laivo vadas nurodė, kad turimi etatai neleidžia tinkamai organizuoti programose numatytų mokymų arba verčia pažeidinėti tiek kariuomenės, tiek karo laivų statutus. Laivo vadas savo prašymą motyvavo tuo, kad esant tokiai situacijai, yra priverstas atsisakyti net būtiniausių sargybų, o sargybas einantys jūreiviai priversti dirbti po 12 ir daugiau valandų per parą.

Pateiktame projekte buvo siūloma įvesti 67 etatus. Toks personalo skaičius, anot A. Kaškelio, galėjo prižiūrėti ne tik mašinas, kūryklas ir esamus ginklus, bet ir numatomą naudoti laive 75 mm artileriją.

Siūlomame projekte buvo panaikintas ūkio viršininkas. Šias pareigas buvo planuojama perduoti inžinieriui mechanikui, naujai numatytos dvi jaunesniųjų karininkų vietos<sup>209</sup>.

Kartu su raportu buvo pateikta ir navigacijos lentelė, kurioje buvo pagrįstas prašomų etatų skaičius<sup>210</sup>.

Prie navigacijos lentelės buvo pridėta ir kovos lentelė:

Pareigybės pavadinimas	Skaičius vienai pamainai	Skaičius trims pamainoms
Vairininkų	1	3
Signalininkų	1	3
Tiltelio sargybinių	2	6
Užnugario sargybinių prie lanko	1	3
Radijo telegrafistų	1	3
Budinčių puskarininkių	1	4
Laivūnų	5	5
Tvarkdarių	1	3
Virėjų ir darbininkų	1	3
Raštininkų	3	3
Kūrikų	2	2
Mašinistų	4	12
Sandėlių sargybinių krante	3	9
Pakaitinių pakeisti susirgusius jūros liga ir paleistus atostogų	4	4
Iš viso:	30	67

Pabūklų tarnyba:

Pabūklų viršininkų –1

Taikytojų – 2

Graduatorių – 2

Spynininkų – 1

Degtuvininkų – 1

Šovinių padavėjų – 2

Iš viso:  $9 \times 2 = 18$

Amunicijos sandėliuose  $4 \times 2 = 8$

Šaudymo centralė:

Tolimatininkų – 1

Aptarnautojų – 3

Įsakymų perdavėjų – 1

„Oerlikon“ ir kulkosvaidžių tolimatininkų – 1

„Oerlikon“ ir kulkosvaidžių ugnies vadovų – 1

Iš viso: 7

„Oerlikon“ tarnyba:

Pabūklo viršininkų – 1

Taikytojų – 1

Graduatorių – 1

Užtaisytojų – 1

Šovinių tiekėjų – 1

Iš viso:  $5 \times 2 = 10$

Kulkosvaidžių tarnyba:  
Viršininkų–taikytojų – 1  
Šovinių tiekėjų – 1  
Iš viso:  $2 \times 2 = 4$

Komandos tiltelis:  
Vairininkų – 1  
Radistų – 2  
Pasiuntinių – 1  
Signalininkų – 2  
Iš viso: 6

Mašinų skyriuje – 3  
Kūrykloje – 4  
Sanitarų būrys – 4  
Pavojaus būrys – 3

Iš viso kovos metu: 67<sup>211</sup>.

Į šį dar 1937 m. sausio 31 d. išsiųstą A. Kaškelio raportą ilgą laiką nebuvo jokio atsakymo. Nesulaukdama etatų didinimo, laivo vadovybė ėmė gudrauti. Pagal susi-



Laivo „Prezidentas Smetona“ igula

tarimą į laivą būdavo komandiruojami kitų kariuomenės dalinių kariai. Tačiau ši gudrybė netyčia išaiškėjo. 1937 m. Karo technikos štabui pateikus laive esančių žmonių sąrašą, paaiškėjo, kad jame yra ne 43, kaip numatyta etatuose, o 52 kariai ir civiliniai tarnautojai. Karo technikos štabas skubiai pareikalavo paaiškinti, kodėl laive net 9 žmonėmis daugiau.

Atsakydamas į tai, laivo vadas nurodė, kad einantis raštininko pareigas netyčia surašė ne tik laivo etatinius karius ir civilinius tarnautojus, bet ir komandiruotus į laivą kitų dalinių karius. Ta pačia proga laivo vadas dar kartą paprašė padidinti etatų skaičių<sup>212</sup>.

Tačiau etatų niekas nesiruošė didinti. Tik 1938 m. spalio 29 d. karo technikos viršininkas pareikalavo pateikti paaiškinimus dėl 1937 m. sausio 31 d. A. Kaškelio raporte prašomų etatų. 1938 m. spalio 31 d. jr. kpt. A. Kaškelis pasiuntė 1937 m. siūlytų etatų projekto kopiją ir siūlomą 1938 m. etatų sąrašą, pridėdamas paaiškinimus. Slaptame asmeniškai karo technikos viršininkui adresuotame raporte jr. kpt. A. Kaškelis rašė, kad:

1. Sudarytame 1937 m. projekte, štabo darbui buvo numatytas minimalus tarnautojų skaičius ir kuomet laivo štabas darbui neturėjo atskiros patalpos, kaip tik talpinosi laive ir laivo turtas buvo daug mažesnis už dabartinių ir numatomą ateityje. Prie dabartinio štabui numatytų etatais tarnautojų skaičiaus, t. y. raštvedžio–ūkio viršininko ir raštininko–mašininko, atlikti tiksliai ir tvarkingai visą reikalingą darbą, kaip atskiros dalies, praktikoje pasirodė neįmanoma. Dėl to, būdamas atsakingas už vadovavimą laivui, turtą ir atskaitomybę, kad atlikti nors patenkinamai tą darbą, privalau skirti iš rikiuotės dalies tarnautojus turto tvarkymui ir raštinės darbui. Atitraukus dalį žmonių iš rikiuotės dalies, esant ir taip nedidelei įgulai, lieka nebeįmanomas tinkamas laivo aptarnavimas ir jūreivių ruošimas, o atliekami tik buitiniai laivo darbai, kas nebeatitinka laivo paskirties, nes šalia kasdienių darbų ir tarnybos nešimo, turėtų lygiagrečiai eiti ir jūreivių mokymas. Prie dabartinių sąlygų tas sunkiai įmanoma. Šiuo metu esant laivo etatuose minimaliam karininkų skaičiui ir iš tų pačių siunčiant į užsienį tobulintis, ne tik kad nelieka kam vesti jūreivių mokymą, bet reikia skirti ir administravimo darbui.

2. Numatyti naujame projekte atsakingi rikiuotės ir ūkio srities pareigūnai galėtų būti tinkamiau paruošti savo paskirčiai, o pasilikdami tose pareigose ilgiau, įgytų daugiau praktikos ir jų darbas būtų produktyvesnis, kartu nereikėtų atitraukinėti iš rikiuotės dalies pareigūnų eiti antraeiles pareigas. Dabartiniai, kaip atskiros dalies etatai neturi nei raštinės tvarkytojų, nei ūkvedžių, kai tuo tarpu, kitose karinėse dalyse daliniai turi savo etatinius raštinės ir ūkio pareigūnus.

3. Sudarant naujus etatus yra numatyta, kad nemažas laivo tarnautojų skaičius galėtų būti samdomi civiliai tarnautojai. Taip sudarydamas vadovavausi iš patirtos praktikos, kad numatytose projekte vietose kadru komplektavimas dabartinėmis sąlygomis įmanomas tik tokiu būdu, nes reikalingi kvalifikuoti žmonės, kuriuos paruošti iš atliekančių tikrąją tarnybą sunkiai įmanoma. Šiuo metu, kuris nors iš tikrosios tarnybos jūreivių, atlikęs būtinąją tarnybą, būdamas raštingas arba turėdamas šiokią tokią specialybę, dėl ilgo kandidatavimo laiko nenori pasilikti tikroje tarnyboje, kai tuo tarpu besisteigiantis mūsų prekybos laivynas, kuriam reikalingas nemažas tarnautojų skaičius, kad ir nedaug susipažinusius su jūreivyste, bet sudarę geresnes sąlygas, buvusius karo jūreivius suvilioja eiti dirbti tenai.

Dabartiniu metu į laivą atlikti tikrosios tarnybos daugiausia atsiunčiami kareiviai įvairių kitų žinybų jau numatyti siūsti studijuoti jūreivystės mokslų, stipendininkai, kurie atlikę būtinąją tarnybą liuosuojasi, ir laivui nelieka iš ko pasirinkti žemesniojo personalo.

Remdamasis aukščiau išdėstytais motyvais, dėl kurių laivas negali tinkamai atlikti jam patikėtų pareigų, prašau Tamstos tarpininkavimo ir parėdymo, kad naujai pristatomas projektas būtų patvirtintas toks, koks mano sudarytas, kad būtų galima projekte numatytoms vietoms turėti civilius tarnautojus, atitinkamai reikalingoms specialybėms, kad į laivą būtų skiriama didesnė dalis išsilavinusių kareivių ir norinčių likti toliau tarnauti laive, nes perkeliant tokius karius į laivą, jie atliktų dalį būtinosios tarnybos tokių dalių mokomosiose kuopose, kuriose praeinamas ryšių, artilerijos, priešlėktuvinės apsaugos, kulkosvaidžių ir garo mašinų mokymas. Tokios dalys, mano nuomone, būtų: ryšių batalionas, artilerijos pulkai, kulkosvaidžių kuopos, geležinkelių batalionas ir autorinktinė<sup>213</sup>.

1938 m. lapkričio 15 d. l. e. laivo vado pareigas A. Darginavičius karo technikos viršininkui siunčia raportą, kuriame prašo prie jau prašytų etatų papildomai pridėti siuvėjo, batsiuvio ir staliaus etatus, nes šios pareigybės laivui labai reikalingos. Tačiau atsakymo ir vėl nebuvo, todėl 1938 m. gruodžio 2 d. A. Darginavičius naujame raporte karo technikos viršininkui išvardijo visus pateiktus raportus, kurie buvo išsiųsti dėl laivo etatų pertvarkymo ir, be kita ko, pažymėjo, kad laive lankęsi vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas Respublikos Prezidentas ir krašto apsaugos ministras buvo susirūpinę laive esamais trūkumais ir pažadėjo, jog nuo naujųjų 1938 metų laivo etatai bus padidinti. Tai priminęs, A. Darginavičius karo technikos viršininko prašo imtis žygių, kad nauji laivo etatai išimties tvarka ir kaip galima skubiau būtų priimti ir laivui būtų paskirta nauja įgula.

Tačiau laivo etatai nebuvo keičiami.

1939 m. gruodžio 12 d. laikinai einantis laivo vado pareigas kpt. ltn. P. Labanauskas vėl rašo raportą karo technikos viršininkui ir vėl pateikia naują etatų projektą prašydamas patvirtinti. Nors laivo vadas ir naujas, tačiau jo argumentacija dėl naujų etatų, jų pagrindimas buvo beveik toks pats kaip ir A. Kaškelio.

Apie būtinybę įvesti naujus etatus laivo vadas rašo, kad senieji etatai neatitinka laivui keliamų užduočių. Ypač susidaro daug sunkumų laivo įgulos teoriniam ir praktiniam parengimui. Dėl etatų trūkumo iki šiol nebuvo įmanoma gerai organizuoti tiek karinę prievolę atliekančių, tiek laivo personalą sudarančių jūreivių bendrųjų jūrininkystės ir atskirų specialybių programinių mokymą ir žinių tobulinimą.

Be to, rašo P. Labanauskas, neigiamus etatų trūkumo padarinius pailiustravo atsitraukimas iš Klaipėdos, kai laivas, neturėdamas visos reikiamos įgulos, negalėjo išstatyti reikiamų sargybų uostą užimant gerai organizuotiems ir parengtiems SA būriams (2 būriai po 150 žmonių).

Naujai pateiktame etatų projekte esminių skirtumų nuo 1937 ir 1938 metais teikiamų projektų nebuvo. Etatams pagrįsti buvo pridėtos navigacijos, kovos ir krantų tarnybos lentelės.

Buvo prašoma šių etatų:

karininkų – 8,

laivūnų – 5,

puskarininkų – 17,  
jaunesniųjų puskarininkų – 24,  
grandinių – 10,  
jūreivių – 19<sup>214</sup>.

Laivo vadas raporte aiškino, kad prašoma pats mažiausias ir reikalingiausias pareigūnų skaičius, be kurio neįmanoma apsieiti, nes priklausomai nuo aplinkybių viena tarnyba papildo kitą.

Laivo vadovybę buvo prašoma papildyti 4 etatais:

1. jaunesnioju denio karininku, einančiu adjutanto pareigas;
2. jaunesnioju inžinieriumi mechaniku, einančiu ir dirbtuvių viršininko pareigas;
3. raštvedžiu – išdininku;
4. gydytoju.

Kaip vieną iš priežasčių, kodėl laivo įgula nėra gerai teoriškai ir praktiškai parengta, laivo vadas nurodė būtent karininkų trūkumą. Dėl minėtos priežasties 1935–1939 metais dar nebuvo sudaryti tikslūs jūreivių bendrojo ir specialybių mokymo planai, jie dažnai keitėsi, nebuvo parengtų mokymo konspektų, statutų, vadovėlių ir pan. Dėl navigacijos ir inžinerijos karininkų stokos nebuvo galimybės įvykdyti programinius, trunkančius daugiau kaip 12 valandų, plaukiojimus. Tų plaukiojimų metu navigacijos ir inžinerijos karininkai turi būti suskirstyti bent mažiausiai į tris pamainas tuo pačiu principu kaip ir jūreiviai, nes visą plaukiojimo laiką tų specialybių karininkai turi budėti savo postuose.

Raporte vėl buvo iškelta mintis, kad laive įvesti civilių tarnybą, nes civiliams tarnauti sąlygos yra geresnės nei liktiniams, todėl jie labiau brangina turimas vietas.

Pasirėmęs penkerių metų patirtimi vadas vėl prašė padidinti raštinės darbuotojų skaičių įrodinėdamas, kad vienas karininkas raštininkas, be to, dar einantis ir ūkio viršininko pareigas, nesugeba atlikti visų darbų, nes jam tenka eiti raštvedžio-adjutanto, mobilizacijos-komplektavimo, maisto tiekėjo ir ūkio viršininko pareigas ir dėl tos priežasties jis jau penkerius metus neturėjo normalių atostogų. Apie šią nenormalią padėtį 1939 m. lapkričio mėnesį rašė ir Kariuomenės intendantūros komisija, tikrinusi laivą<sup>215</sup>.

Taip pat buvo prašoma papildomai skirti ir ūkio pareigūnų, nes laivas savarankiškai tvarkė ūkį.

Gydytojo poreikis buvo motyvuotas tuo, kad jis reikalingas išplaukus, be to, Šventojoje nebuvo jokio kariuomenės gydytojo<sup>216</sup>.

Laivui taip pat buvo reikalingi siuvėjas ir batsiuvys.

Tačiau prašymas ir šį kartą nebuvo išgirstas<sup>217</sup>.

Visa ši „etataų problema“ rodo, kad Lietuvos karinė vadovybė vis tik į karinio laivyno reikalus rimtai nežiūrėjo, juk priešingu atveju, etatai būtų buvę padidinti, nes prašymai buvo argumentuoti ir rimtai pagrįsti.

# 10. Karo laivo reprezentacinė reikšmė

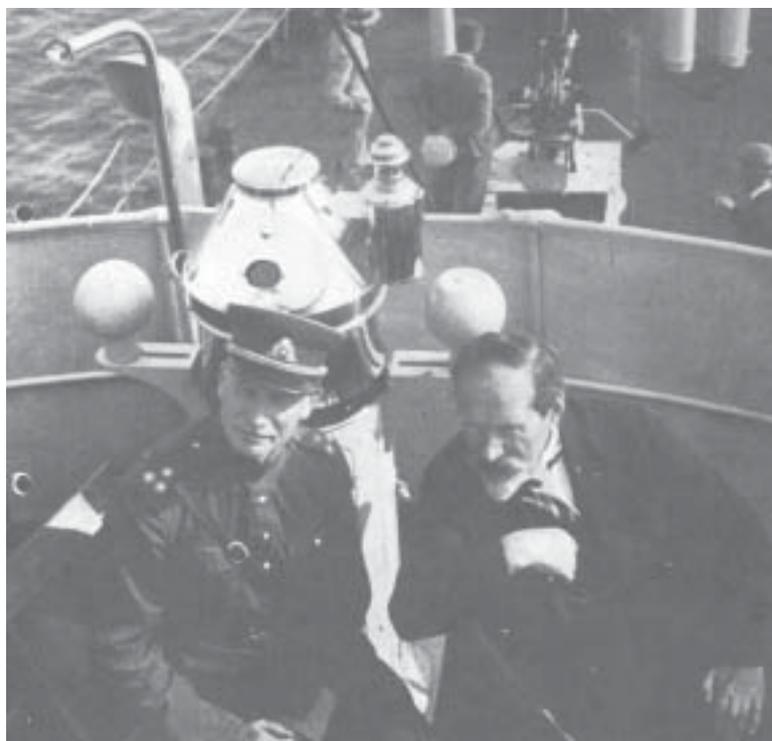
Kaip jau minėjome, karinio laivyno reikalais Lietuvoje pirmiausia ėmė rūpintis visuomenės atstovai, todėl žinia apie karo laivo įsteigimą buvo sutikta labai palankiai. Visuomenė domėjosi viskuo, kas vyksta laive, mielai jį lankydavo, dovanojo dovanas.

1936 m. rugpjūčio 11 d. laivą aplankė vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas ir laivo šefas Prezidentas Antanas Smetona, krašto apsaugos ir vidaus reikalų ministras, kariuomenės vadas general. št. plk. S. Raštikis ir karo technikos viršininkas brg. gen. K. Popeliučka<sup>218</sup>.

Šis vizitas susilaukė didelio visuomenės susidomėjimo, jį plačiai nušvietė spauda.

Štai kaip šį įvykį aprašė jūrų lt. P. Labanauskas:

Aukštojo svečio, laivo šefo, atsilankymas buvo didelė šventė laivui, Klaipėdos uostui ir visai Lietuvos jūrininkų šeimai. Uostas, visi lietuviškieji ir 12 uoste stovėjusių užsienio laivų buvo išsipuošę tarptautinėmis signalinėmis vėliavomis. „Prezidentas



Krašto apsaugos ministras S. Dirmantas ir Respublikos Prezidentas A. Smetona karo laive 1936 m. (Jūra. – 1936. – Nr. 8)

atvykstantį šefą: garbės sargyba gerbia ginklais, trimitas trimituoja sutikimą. Žengiant Respublikos Prezidentui į laivą, skardus švilpukas praneša pagal jūrininkų tradicijas apie laivan įlipantį aukšto laipsnio viršininką, kurį laivo vadas mjr. A. Kaškelis priima

Smetona“ stovėjo ant inkaro Kuršių mariose. Krante Respublikos Prezidentą, krašto apsaugos ministrą, vidaus reikalų ministrą ir kitus svečius sutiko vienas laivo karininkas. Motorlaiviais „Audra“ ir „Vėju“ visi kėlėsi į karo laivą. Vos pasijudinus šiems laiveliams nuo kranto, ant gražiai srovėje gulintio baltai pilko laivo pasigirdo skardus trimito signalas, šaukiąs įgulą susirinkti į viršutinį denį.

Baltomis uniformomis karininkai ir įgula rikiuojasi dešiniajame laivo šone. Laiveliai su vyr. ginkluotųjų jėgų viršininko vimpelu artinasi. Įgula sustingsta gerbdama

su raportu. Skardžiu „Sveiks Tamsta“ baltoji įgula atsako į pasveikinimą. Pamažu stieban kyla Respublikos Prezidento vėliava – baltasis raitelis raudoname fone.

Aukštajam svečiui pareiškus norą tuojau plaukti jūron, trimitas šaukia įgula į vietas. Tiesiasi per laivą gaisrinės žarnos inkarams nuplauti, šnypščia inkaro keliamoji mašina, pradeda smarkiau rūkti iš kamino dūmai. Inkarui atsiskyrus nuo dugno, leidžiasi laivo priekinė ir užpakalinė vėliavos ir tuo pat metu užpakaliniame stiebe kyla žygio vėliava. Laivas sukasi priekin į uosto vartus, įgula rikiuojasi denyje atsakymui į uoste stovinčių laivų pasveikinimus. Nuleisdami savo vėliavas vokiečių, danų, olandų, norvegų, anglų ir švedų bei lietuviškieji laivai sveikinas. Savąją iki pusės nuleisdamas atsako į sveikinimus ir smarkiai bangas pjaudamas „Prezidentas Smetona“.

Prieš uosto vartus įgula išsiskirsto į sargybas: šonines, prie vairo, prie vėliavos ir gelbėjimo rato, mašinose ir kūryklose. Visur kariška drausmė; tik kitokios komandos ir kitokie raportai, negu žemyno kariuomenėje, nelabai suprantami neįjūrininkui.

Išplaukus tolyn į jūrą, Valstybės Prezidentas, ministrų ir svečių lydimas, apeina visą laivą, jo patalpas ir mašinas. Karininkai aiškina komandos ir artilerijos tiltelių išdėstymą, navigacinės ir radijo kabinų įrengimus, rodo ginklus ir kūryklas, kuriose išsirengę dideliame karštyje dirba mašinistai ir kūrikai. Su šypsena veide aukštasis svečias domisi viskuo, džiaugiasi gražia Lietuvos sujūrinimo įstaiga.

Laivui atsitolinus tiek, kad krantų nebūtų matyti, įvykdomas žmogaus, iškritusio jūron, gelbėjimo pratimas. Laivui plaukiant pilnu greičiu, išmetamas gelbėjimosi ratas, kuris vaizduoja iškritusį žmogų. Sargybinio signalas. Visa įgula pašoka ant kojų: sustabdomas laivas, leidžiama gelbėjimosi valtis, šoka jon paskirtieji jūreiviai. Jie iriasi „skęstančiojo“ gelbėti. Iš viršaus „skenduolis“ sekamas ir nurodomas valčiai atitinkamais ženklais. Pratimas reikalauja daug praktikos, nes dažnai būna atsitikimų, kad vėliau iš bangų tenka traukti net pačius gelbėtojus. Panašių ir kitokių įvairių „nelaimių“ pratimų karo laivuose daroma labai daug, nes ne tik karo, bet taip pat ir taikos metu jūros tarnyba yra pilna įvairių netikėtumų ir pavojų.

Grįžtant iš jūros, svečiai ragavo jūreivių vakarienės ir apžiūrėjo jūreivių ir karininkų gyvenamąsias patalpas. Kiekviena patalpų pėda nelieka laive neišnaudota. Toji pat patalpa, pavyzdžiui, rytą tarnauja mokymui, pietų metu naudojama kaip valgykla, poilsio metu – kaip skaitykla. Vakare stalai, suolai ir mokymo lenta pritvirtinami prie lubų ir įgula patalpoje rikiuojama patikrinimui. Pagaliau, pakabinus čia kiekvieną vakarą atsinešamas brezentines lovas, ši patalpa būna dar ir miegamuoju.



A. Smetona stebi jūrą 1936 m. (AA)

Artinantis į uosto vartus, giedrame danguje leidosi jūron didelis raudonas saulės skritulys. Trinitas sugaudė maldai ir vėliavos nuleidimui. Iš kūryklų, mašinų ir nuo tiltelių susirinę jūreiviai rikiavosi laivo užpakalyje.

– Maldai kepures nusiimk! – sukomandavo laivo budėtojas. Viešpatavo ir svečių tarpe tyła, girdėjosi tik laivo sraigčių verpetais sukamo vandens šniokštimas. Iškilmingu balsu laivo artilerijos karininkas skaitė pirmą kartą jūrininko maldą.

Gražioji giesmė „Marija, Marija...“ palydi jūrininkų maldą. Svečiams ir įgulai giedant himną ir paskutiniems saulės spinduliams skęstant mūsų laisvojoje jūroje, nuo laivo stiebo pamažu slenka žemyn karinė laivo vėliava. Uždegami laivo žiburiai. Įplaukiam pro taip pat įvairiaspalviais signaliniais žiburiais papuoštus uosto vartus: lėtai blykčioja ir jūrų kelrodis – didysis švyturys. Vėjo lėtai stumiamos uostan slenka sveikindamosios lietuviškos baltutės buriuotojų ir skautų jachtos. Tylus ir šiltas vasaros vakaras jau ir taip puikų mūsų Klaipėdos uosto vaizdą ir marias daro ypatingai gražius ir neužmirštamus.

Laivo inkarui triukšmingai nugrimzdus į smėlėtą marių dugną, Valstybės Prezidentas ir aukštieji svečiai atsisveikina su laivo vadu ir karininkais. „Tėvynės

labui!“ – skamba jūreivių atsakymas į vyriausiojo ginkluotųjų jėgų viršininko padėką už tarnybą<sup>219</sup>.

1937 m. gegužės 22–23 d. kariuomenės ir visuomenės suarėtimo šventės metu Lietuvos karo jūreivius pirmą kartą pamatė Kauno visuomenė. Tą dieną Kauno gatvėmis iškilmingai žygiavo iš Klaipėdos atvykęs karo laivo jūreivių būrys, kuris kauliečių buvo entuziastingai sutiktas<sup>220</sup>.

Karo jūreiviai visą laiką visuomenės buvo sutinkami labai šiltai ir draugiškai. Į laivą nuolat atvykdavo įvairios ekskursijos, šauliai, skautai prašydavosi atlikti laive praktiką ir pan. 1936 m. balandžio 11 d. Klaipėdos jūros šaulių būrys dalyvavo laivo pratimuose, laivo instruktorių vadovaujami



Jūreiviai žengia Kauno gatvėmis  
(Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918 – 1953. – P. 227)

mokėsi naudotis laivo valtimis. Balandžio 18 d. su laivu susipažino Skautų sąjungos vadai, jiems buvo organizuotas plaukimas į jūrą. Tais pačiais metais laivas po jūrą plukdė studentus, sanitarijos karininkus, moksleivius ir t. t.<sup>221</sup> Laivą aplankydavo beveik visos moksleivių, atvykusių į Klaipėdą, ekskursijos.

Kaip jau buvo minėta, vasaros metu vakarinis karo jūreivių patikrinimo cere-

*U. Stinas  
1938 m. gegužės mėn.  
Kaunas*

PIRMAJAM LIETUVOS  
KARO LAIVUI "PREZIDENTAS SMETONA"

Kauno Paštinių Jaunlietuvių  
aukojamų trijų vardinių  
šautuvų

ĮTBIKIMO AKTAS

Kauno Paštinių Jaunlietuviai, prisidėdami prie savo Tėvynės ginkluotą pajėgą stiprinimo ir Karo Laivyno kūrimo, savo dviejų metų sukakties šventės proga Lietuvos Pirmajam Karo Laivui "PREZIDENTAS SMETONA", Lietuvos Karo Laivyno užuomazgai, aukoja tris vardinius šautuvus.

Jums, mūsų Brangios Tėvynės ir Jos Baltijos pakraščių saugotojai ir gynėjai, ši mūsų auka tebūna simboliu tų meškų, kurias mes esame pasiryžę atiduoti, kad sėkmingai būtų išsaugota Lietuvos Nepriklausomybė ir laisvas mūsų kelias į platųjį pasaulį, o reikalui ištikus mes būsim Jūsų tarpai!

Kaunas, 1938 m. gegužės mėn. 25 d. Pašto Valdybos salėje.

Trie šautuvus PH 65428, 65788 ir 65950 Nr.Nr.

Priėmiau:

*[Signature]*  
Karo Laivo  
"PREZIDENTAS SMETONA"  
Vadovybės Atstovas

Uždaviau:

*[Signature]*  
Kauno Paštinių  
Jaunlietuvių  
Skyriaus Vadas



Iškilmingo Susirinkimo Prezidiumas:

*[Signatures]*  
M. Kumbakytė

*[Signatures]*  
M. Banašis  
E. Peidevytė

monialas sutraukdavo nemažai klaipėdiečių ir svečių. Tai buvo tapę tarsi neatskiriama Klaipėdos viešojo gyvenimo dalimi.

Visuomenė karo jūreiviams dovanodavo dovanas. 1938 gegužės 15 d. kariuomenės ir visuomenės šventės proga Vabalninko inžinieriaus K. Šakelio pradžios mo-



Truskavos šauliai prie karo laivo Šventojoje. 1939 m. J. Kalvaičio nuotr.

kykla padovanojo laivui vardinių šautuvą. Gegužės 19 d. „Jaunosios Lietuvos“ Kau- no paštininkų skyrius laivui padovanojo tris vardinius šautuvus<sup>222</sup> ir t. t.

Visuomenės susidomėjimą kariniu laivynu visada didindavo kitų valstybių karo laivų vizitai į Klaipėdą, juo labiau kad tų vizitų nebuvo jau taip ir daug.

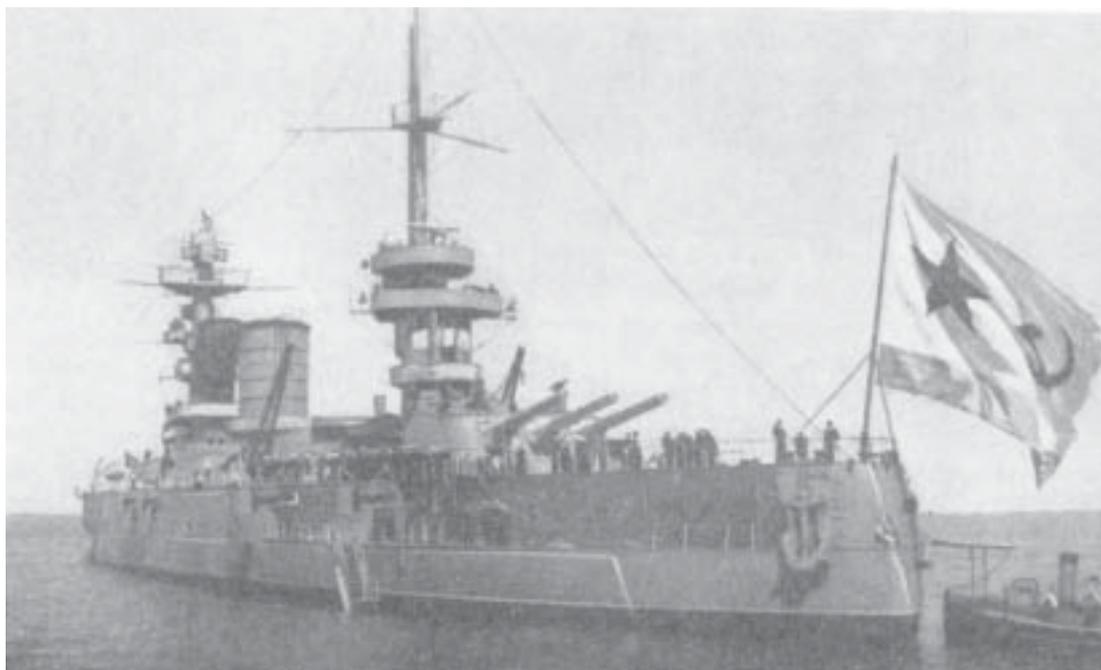
Didžiulis renginys vyko 1935 m. rugsėjo 5 d. Tą dieną, 9 val., į Klaipėdos uostą su draugišku vizitu įplaukė penkių Latvijos karo laivų eskadra. Tai traleris „Virsa- tis“, mininkai „Imanta“ ir „Viesturs“, povandeniniai laivai „Ronis“ ir „Spidola“. Latvijos laivai 21 patrankų šūviu pasveikino Lietuvos valstybę. Atsakomasis išri- kiuotos lietuvių baterijos 21 šūvis buvo skirtas Latvijos valstybei pagerbti.

Latvijos laivus sutiko Klaipėdos krašto gubernatūros atstovas dr. Sakalauskas, Klaipėdos įgulos viršininkas general. št. plk. J. Landskoronskis, Klaipėdos krašto ko- mendantūros atstovas plk. R. Liormanas, Lietuvos karo atašė Rygoje plk. B. Jakutis, Užsienio reikalų ministerijos protokolo šefas Vanagas, Latvijos pasiuntinys Lietuvoje Seja ir kiti. Buvo išrikiuota garbės sargyba, orkestras grojo abiejų valstybių himnus.

Latvijos eksadros vadovybė su oficialiais vizitais aplankė Klaipėdos krašto gu- bernatorių, miesto burmistrą ir kitus oficialius pareigūnus<sup>223</sup>.

Vakare latvių delegacijai buvo surengtas priėmimas 6-ojo pėstininkų pulko kareivinėse. Sveikinimo kalbą pasakė III pėstininkų divizijos vadas gen. ltn. E. Adam- kavičius.

Rugsėjo 6 d. priėmimą organizavo Klaipėdos įgulos viršininkas general. št. plk. J. Landskoronskis. Vėliau buvo organizuota išvyka į Palangą, kur Latvijos jūrininkus priėmė Respublikos Prezidentas Antanas Smetona, o 21 val. įvyko priėmi-



SSRS karo laivas „Marat“ (Karys. – 1937. – Nr. 23. – P. 634)

mas Klaipėdos krašto gubernatūroje. Laivų jūreiviams surengtas priėmimas Klaipėdos įgulos liktinių puskarininkių šaulių namuose.

Rugsėjo 7 d. Smiltynės kurhauze priėmimą surengė Klaipėdos krašto direktorijos pirmininkas Bruvelaitis.



Bendros vaišės po Klaipėdos įgulos puskarininkių ir Sovietų Sąjungos jūreivių futbolo rungtynių (LCVA)

Rugsėjo 8 d., 12 val., Latvijos karo laivų eskadra išplaukė iš Klaipėdos uosto<sup>224</sup>.

1937 m. gegužės 28 d., 9 val., grįždamas iš Anglijos karaliaus vainikavimo proga surengto karo laivų parado, į Lietuvos teritorinius vandenius išplaukė SSRS karo laivas „Marat“. Tai buvo 23 606 tonų, 181 m ilgio ir 27 m pločio karo laivas, ginkluotas 12-ka 305 mm kalibro pabūklų. Kadangi laivo grimzlė buvo 8,7 metro, todėl į Klai-

pėdos uostą jis įplaukti negalėjo ir sustojo uosto prieigose apie 5 jūrmyles nuo kran-  
to. Laivas 21 patrankos šūviu pagerbė Lietuvos valstybę, lietuvių artilerijos baterija at-  
sakė tuo pačiu. Svečių pasitikti laivu „Šarūnas“ išplaukė SSRS įgaliotasis ministras Lie-  
tuvai Podolskis, SSRS karo atašė Lietuvoje plk. Tiagunovas, SSRS generalinis konsulas



Švedų karo laivas „Manlighrten“ Klaipėdoje  
(Karys. – 1937. – Nr. 31. – P. 857.)

Klaipėdoje Milevas, lietuvių ry-  
šių karininkas kpt. A. Saunoris  
ir karinio laivyno ltn. P. Laba-  
nauskas. Kadangi jūroje siautė  
7–9 balų audra, prie svečių lai-  
vo priplaukti nepavyko.

Audra nurimo tik kitą  
dieną ir gegužės 29 d., 11 val.  
10 min., karo laivo „Marat“ va-  
das admirolas Ivanovas ir jį ly-  
dintieji išlipo Klaipėdos uosto ke-  
leivių krantinėje. Svečius sutiko  
III pėstininkų divizijos vadas  
brg. gen. M. Rėklaitis, Klaipėdos  
krašto gubernatūros atstovas  
dr. Sakalauskas, Užsienio reika-

lų ministerijos referentas Kajeckas, general. št. plk. K. Dulksnys, Klaipėdos igulos virši-  
ninkas general. št. plk. J. Lanskoronskis, Klaipėdos krašto komendantas plk. R. Liorma-  
nas, karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadas jūrų kpt. A. Kaškelis ir kiti. Svečių garbei  
buvo išrikiuota Lietuvos jūreivių garbės sargyba, sugroti abiejų valstybių himnai.

Tą pačią dieną įvyko keli oficialūs vizitai, 21 val. Klaipėdos krašto gubernato-



L. e. III pėstininkų divizijos vado pareigas plk. J. Černius iškilmingai sutinka Švedijos karo laivo vadą  
kom. ltn. S. G. Veinbergą (Karys. – 1937. – Nr. 31. – P. 856)

rius surengė rautą.

Gegužės 30 d. didžioji dalis „Marat“ jūreivių išsikėlė į krantą, visi norintys galėjo apžiūrėti svečių laivą. Laivo vadovybė apsilankė Nidoje. Smiltynės kurhauzo direktorija ir miesto vadovybė surengė arbatėlę, stadione įvyko draugiškos futbolo rungtynės tarp „Marat“ jūreivių ir įgulos karių komandų. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ jūreiviams buvo surengtos vaišės „Marat“ laive, „Marat“ laivo jūreiviams – Klaipėdos įguloje.

Priėmimą taip pat buvo surengęs ir admiras Ivanovas.

Gegužės 31 d. laivas, pakėlęs inkarus, išplaukė Liepojos link<sup>225</sup>.

1937 m. liepos 23 d. oficialaus draugiško vizito atplaukė Karališkojo švedų laivyno pakrančių apsaugos šarvuotasis kreiseris „Manligheten“. Kreiserio sutikti į Klaipėdos uosto krantinę atvyko laikinai einąs III pėstininkų divizijos vado pareigas general. št. plk. J. Černius, Klaipėdos įgulos viršininkas general. št. plk. J. Lanskoronskis, Klaipėdos krašto komendantas plk. R. Liormanas, karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadas jūrų kpt. A. Kaškelis, miesto vadovai, Užsienio reikalų ministerijos atstovas.

Buvo pasikeista tradicinėmis 21 šūvio salvėmis. Laivo kapitonui kom. ltn. S. G. Weinberg buvo išrikiuota garbės sargyba. Laivo vadas ir Klaipėdos krašto gubernatorius J. Kubilius pasikeitė oficialiais vizitais. Svečiams buvo surengti iškilmingi pusryčiai. Laivo įgulai Klaipėdos puskarininkių ramovėje, po to „Metropolio“ restorane buvo surengta vakaronė ir vakarienė. Svečiai lankėsi Nidoje.

Liepos 25 d. kreiseris „Manligheten“, baigęs oficialų vizitą, išplaukė į Švediją<sup>226</sup>.

## 11. Lietuvos karinis laivynas Lietuvą okupavus SSRS



Sovietiniai okupantai žygiuoja Vilniaus gatvėmis 1940 06 15 (LCVA)

1940 m. birželio 15 d. Lietuva buvo okupuota. Prie Šventosios uosto pasirodė du sovietiniai laivai naikintuvai ir povandeninis laivas, kurie užblokavo įplaukimą į uostą<sup>227</sup>.



Keičiamas laivo užrašas 1940 06 19 (AA)

Greitai pasijuto permainos ir karo laive. 1940 m. birželio 19 d. mokomojo „Prezidento Smetonos“ karo laivo vardas buvo pataisytas, nuimant jo dalį „Smetona“ ir paliekant tik „Prezidentas“. Tai buvo padaryta laivo užrašė ir ant jūreivių kepurėlių.



„Partizanas“ (KAA)

S l a p t a i.

Svetoji,  
XXXX 40 birželio

KARO TECHNIKOS VIRŠININKUI

*184*  
XXXXX

R A P O R T A S.

Pranešu, jog vykdant T<sub>2</sub>stos įsakymą, š.m.birželio mėn.19 d.mokomojo „PREZIDENTO SMETONOS“ karo laivo vardas pataisytas, nuimant jo dalį „SMETONA“ ir paliekant tik „PREZIDENTAS“. Tai padaryta laivo užrašė ir jūreivių kepurėse.

Kadangi naujasis, pataisytasis laivo vardas priena senąjį, be to, vieno Nemune plaukiojančio garlavio vardą, o taip pat nėra pilnai lietuviškas ir be priedelio nevertojamas, prašau T<sub>2</sub>stos šygių, kad laivui būtų leista vadintis:

L.K.L.„PILĖNAI“.

/Pilėnų vardas simbolizuotų tos pilies įgulos parodytą tėvynės meilę, pasišventimą, lietuvišką atkaklumą bei vieningumą, šiandien taip reikalingą mūsų tautai visuose, o ypačiai jūros reikaluose, kur daugiausiai esamę praradę ir kur daugiausiai turėtume nudirbti. Karo laivui ypač tiktų „PILĖNŲ“ vardas, su kuriuo siejama net svetimtųjų kronikose išgarintas ir pripažintas lietuviškas karštygiškumas, galbut vertingesnis nei už šių dienų Alcazaro ar Westerplatės didvyrių šygių/.

Jei atsirasitų rimtų kliūčių suteikimui karo laivui „PILĖNŲ“ vardo, prašyčiau parinkti vieną sekandųjų vardų:

L.K.L.„SAVANORIS“

L.K.L.„GELBŽINIS VIJKAS“

L.K.L.„KATKUS“

L.K.L.„KIRCHOIMAS“

L.K.L.„ŽALGIRIS“.

*L.K.L.„Pirmūnas“*

Ept.ltn. *(par.)* *ky. Kobanau*  
E.laivo vado p.

*L. Jau*  
Leitenantas  
Raštvedys-škie viršininkas

Pakeitus pavadinimą, l. e. vado pareigas kpt. ltn. P. Labanauskas kreipėsi į karo technikos viršininką siūlydamas laivą pavadinti Lietuvos karo laivas „Pilėnai“, nes naujasis, pataisytas laivo vardas primena senąjį, be to, ir vieno Nemune plaukiojančio garlaivio vardą, taip pat šis žodis nėra lietuviškas ir be priedėlio nevartojamas.

P. Labanauskas taip pat siūlė, jeigu atsirastų rimtų kliūčių suteikti karo laivui „Pilėnų“ vardo, parinkti vieną iš kitų siūlomų vardų: „Savanoris“, „Geležinis vilkas“, „Katkus“, „Kircholmas“, „Žalgiris“, „Pirmūnas“ (rašte žodis „Pirmūnas“ buvo prirašytas rašalu ir neaišku, kas tą prierašą padarė – G.S.)<sup>228</sup>.

LITUOVOS RESPUBLIKA  
K. A. M.  
Karo laivas  
„Pirmūnas“  
Liepos 10 1916 Nr.  
ventoji.

U-1

ĮGALIOJIMAS.

Karo laivo „P i r m ū n a s“ jūrų leitenantas Vytautas K u i s i n a s ir to pat laivo civilinis tarnautojas Balys J a n a v i š i u s šiuo įgaliojama mi perintus iš Vid.Reik.M-jos, Policijos Departamento Kr.Aps.M-jos, karo laivo „P i r m ū n a s“ valdžion žemiau išvardintus, esančius Kaune, laivus:

1. „ŠAULYS“,
2. „AITVARAS“,
3. „ŽAIBAS“

ir internuotus du lenkų motorlaivius „MABACE“ ir „CHRIS-GRAFT“ peržiūrėti, sudaryti jiems reikalingus aprašymus bei pasirūpinti Kauno tam tikrose įstaigose jų apsauga.

Prašau valdinių įstaigų viršininkų, aukščiau išvardintiems asmenims, suteikti jei bus reikalinga kokią nors pagalbą.

Šis įgaliojimas surašytas dviejuose egz. ir po vieną įteiktas jūr. ltn. Kuizinui ir civil. tarn. Janavičiui .

Kapitonas ltn. Labanauskas  
K. A. M. Karo laivo Vado p.  
Leitenantas Raštvedys-Ūkio Viršininkas.



(LCVA. – F. 832. – Ap. 1. – B. 58. – L. 157.)

„Prezidento“ pavadinimas 1940 m. birželio 23 d. įsakymu buvo pakeistas į „Pirmūnas“<sup>229</sup>.

1940 m. birželio pabaigoje iš esmės pasikeitė Lietuvos karinio laivyno padėtis ir statusas. Buvusių Lietuvos sienų apsaugą perėmus SSRS pasienio apsaugos kariuomenei, buvo nutarta likviduoti ir Lietuvos pasienio apsaugos policijos jūros apsaugos laivyną ir jį perduoti karo laivo žinion. 1940 m. birželio 25 d. Kariuomenės štabo III skyriaus viršininkas general. št. plk. A. Šova, Policijos departamento direktoriui išsiuntė tokio turinio raštą:

*Pasikeitus jūrų sienos apsaugos sąlygoms ir p. krašto apsaugos ministrui sutikus, prašome Vidaus reikalų ministerijos žinioje esamus jūros apsaugos laivus su jų įgulomis ir šiems metams skirtais tiems laivams ir jų įguloms išlaikyti kreditais tuojau perduoti Krašto apsaugos ministerijos valdžion. Minimus laivus su priklausomu turtu perims mokomojo karo laivo „Pirmūnas“ vadas kapitonas leitenantas P. Labanauskas.*

*Prašau tuo reikalu atitinkamų parėdymų*<sup>230</sup>.

„Pirmūno“ žinion buvo perduoti pasienio policijos motorlaiviai „Partizanas“, „Žaibas“, „Aitvaras“, „Savanoris“, „Šaulys“, „Lietuvaitė“ ir internuoti Lenkijos motorlaiviai „Vėjas“ (Chris-Craft-Utility) bei „Banga“ (Narocz)<sup>231</sup>.

Minėtus pasienio policijos laivus ir turtą Policijos departamento direktorius Bručkus jūrų kpt. P. Labanauskui perdavė 1940 m. liepos 3 d. Laivams ir jų turtui priimti P. Labanauskas sudarė komisiją, vadovaujamą raštvedžio-ūkio viršininko ltn. A. Kijausko, j. ltn. Teleišos ir civilinio tarnautojo Bolio Janavičiaus.

„Pirmūno“ žiniai tolesniam saugojimui buvo perduotas ir Pasienio policijos jūrų apsaugos saugotas Finansų ministerijai priklausęs iš kontrabandininkų konfiskuotas motorlaivis „Ella“<sup>232</sup>.

Be minėtų laivų, „Pirmūnui“ buvo perduotas ir tų laivų personalas. Tai:

1. Tamošauskas Juozas, jūrų apsaugos kapitonas,
2. Savickas Alfredas, laivavedys,
3. Paulikas Jonas, laivavedys,
4. Krilovas Nikonas, motoristas,
5. Večinas Vilius, motoristas,
6. Kryževičius Mykolas, jūrininkas,
7. Jonušys Lionginas, jūrininkas,
8. Morkūnas Juozas, jūrininkas,
9. Laucius Jonas, jūrininkas,
10. Riegertas Antanas, jūrininkas,
11. Semsys Serhiejus, jūrininkas,
12. Šedys Jonas, jūrininkas,
13. Račinskas Jonas, jūrininkas,
14. Bučys Liudas, jūrininkas,
15. Freidankas Gustavas, jūrininkas,
16. Giedrimas Pranas, jūrininkas,
17. Labanauskas Vladas, jūrininkas,
18. Taujenis Liudas, jūrininkas,
19. Bitlieris Petras, jūrininkas,

20. Smulkevičius Jonas, jūrininkas,
21. Chmieliauskas Petras, jūrininkas,
22. Norvila Mikas, jūrininkas,
23. Povilaitis Jonas, jūrininkas,
24. Mataitis Zigmas, jūrininkas<sup>233</sup>.

1940 m. liepos 10 d. jūrų apsaugos kapitonas Juozas Tamošauskas parašė prašymą priimti jį į karo tarnybą. Prašymą priimti J. Tamošauską į karo tarnybą karo technikos viršininkui liepos 10 d. parašė ir karo laivo „Pirmūnas“ vadas P. Labanauskas<sup>234</sup>.

1940 m. liepos 11 d. karo laivo vadas laive „Partizanas“ įvedė tokią pat tvarką kaip ir laive „Pirmūnas“. Jūrų ltn. V. Kuiziną atleido iš artilerijos karininko pareigų ir paskyrė laivo žinių karininku. Artilerijos karininko pareigas pavedė eiti j. ltn. J. Teleišai, kartu einant ir savąsias<sup>235</sup>.

Laivo vadovybei besirūpinant pasienio policijos laivų ir policininkų perėmimu, didesnių pasikeitimų laive tarsi ir nebuvo jaučiama. Įvykis, atkreipęs laivo personalo dėmesį, kad Lietuvoje keičiasi situacija, buvo 1940 m. liepos 8 d. gautas nurodymas kreipiantis į viršininkus arba vienas į kitą po žodžio „Tamsta“ pridėti laipsnį, kaip nurodyta Vidaus tarnybos statute. Pagal tradiciją išgalėjusį žodį „ponas“ nevartoti<sup>236</sup>. O po to greitai prasidėjo daug rimtesnės permainos.

1940 m. liepos 20 d. į laivą atvyko paskirtas politinis vadovas Levas Trainovas ir tą pačią dieną Šventojoje esanti SSRS kariuomenės įgula 20 val. pareikalavo, kad

laivo „Pirmūnas“ įgula išsikeltų į krantą, o laive išstatė savo sargybas. Beveik tuo pat metu vakare, 20 val. 30 min., kapitonui ltn. P. Labanauskui, kpt. ltn. V. Kuizinui ir j. ltn. R. Nakui pasisekė pabėgti 6 metrų ilgumo burine jachta „Nijolė“ ir pasiekti Klaipėdą<sup>237</sup>.

Apie paminėtus įvykius liepos 21 d. karo technikos viršininką telefonu informavo laikinai pradėjęs eiti vado pareigas kpt. ltn. Juozas Tamošauskas prašydamas nurodymų<sup>238</sup>.

1940 m. liepos 24 d. buvo gautas labai skubus slaptas įsakymas, pasirašytas krašto apsaugos ministro div. gen. V. Vitkausko, Liaudies kariuomenės vado brg. gen. F. Žemaičio, politinio vadovo J. Macijausko ir Kariuomenės štabo viršininko div. gen. S. Pundzevičiaus. Jame buvo rašoma:

Karo technikos viršininkui.

Pasikeitus sąlygoms, įsakau:

1. Karo laivą „Pirmūnas“ tuojau išvesti iš kampanijos ir laikyti nuginkluotame rezerve. Jo apsaugai ir priežiūrai palikti: vado pareigoms eiti – „Partizano“ vadą Juozą Tamošauską, inž.



Div. gen. V. Vitkauskas (AA)

mechaniką, ūkio viršininką, politinį vadovą, laivūną (bocmaną), 3 mašininkus, 3 kūrikus ir 2 jūreivius.

Visus likusius „Pirmūno“ komandos žmones perkelti į kitas atitinkamas Tamstos vadovaujamas dalis arba neatliekančius karo prievolės ir nenorinčius ar netinkamus kitose karinėse dalyse tarnauti – iš tarnybos atleisti.

2. Iš policijos perimtus ir Šventosios uoste esančius motorlaivius: „Partizaną“, „Savanorį“ ir „Lietuvaite“ laikinai perduoti Šventojoje esančiai SSRS kariuomenės sienos apsaugos įgulai.

3. Buvusią Šaulių sąjungos burinę sportinę jachtą „Šaulį“ pavesti laivo „Pirmūnas“ vado priežiūrai, tačiau taip ją nušarvuoti, kad plaukti į jūrą ji negalėtų. Jei tos jachtos pageidautų SSRS įgula Šventojoje, tai šiai įgulai jai taip pat reikia laikinai perduoti.

4. Visus buvusius jūros apsaugos policijos tarnautojus, šio mėn. 3 d. perimtus Krašto apsaugos ministerijos valdžion, išskyrus „Partizano“ vadą J. Tamošauską, tuojau grąžinti policijai ir perduoti Kretingos apskrities viršininkui<sup>239</sup>.

Kaip matyti iš ant įsakymo nuorašo Karo technikos štabo viršininko plk. ltn. A. Sperauskos ranka užrašytos rezoliucijos karo laivo vadui, smulkesnius nurodymus vietoje duos plk. P. Kutka.

Liepos 26 d. iš Karo technikos štabo buvo gautas nurodymas konfiskuotą kontrabandinį katerį „Ella“ perduoti Šventosios uoste esančiai SSRS karinei įgulai<sup>240</sup>.

1940 m. rugpjūčio 3 d. karo technikos viršininkas gavo slaptą raštą, pasirašytą l. e. krašto apsaugos ministro pareigas brg. gen. A. Čepo, Liaudies kariuomenės vado F. Žemaičio ir politinio vadovo J. Macijausko, kuriame buvo pranešta, kad karo technikos viršininkui įsakoma karo laivą „Pirmūnas“ su jo turtu ir ginklais tuojau laikinai perduoti Šventojoje esančiai SSRS kariuomenės vadovybei.

Šio laivo etatinius žmones perkelti į Karo technikos dalis, komandiruotus grąžinti į jų nuolatines tarnybos karines dalis.

SSRS kariuomenės vadovybei neperduotą turtą perduoti atitinkamoms karo technikos dalims arba kariniams sandėliams.

Apie šio įsakymo vykdymą buvo įsakyta tuojau pranešti Kariuomenės štabui, kartu atsiunčiant laivo žmonių ir turto suskirstymo sąrašus.

Ant šio rašto nuorašo Karo technikos štabo viršininkas general. št. plk. ltn. A. Sperauskas karo laivo vadui ranka užrašė rezoliuciją, kurioje nurodė, kad karo technikos viršininkas įsakė vykdyti. Įgulą išskirstyti šitaip: viršininkai ir politinis vadas, atlikę likvidavimo darbą, atvyktų į Karo technikos valdybą. Dėl 10 žmonių, paliktų laive anksčiau, pateikti pasiūlymus, atsižvelgiant į tai, kad Inžinerijos batalionui reikalingi motorlaivių specialistai. Turtą grąžinti į sandėlius<sup>240</sup>.

1940 m. rugpjūčio 6 d. buvo pasirašytas laivo perdavimo aktas. Aktą pasirašė perduodantieji karo laivo „Pirmūnas“ raštvedys-ūkio viršininkas ltn. A. Kijauskas ir jūrų j. ltn. J. Teleiša. Laivą priėmė SSRS jūros pasienio apsaugos NKVD ltn. Gribas (Grib), vietinio SSRS karinio dalinio viršininkas ltn. Cukermanas (Cukerman), jaunesnysis karo technikas Polgorodnikas (Polgorodnik) ir bocmanas Šapočnikovas (Šapočnikov)<sup>241</sup>.

1940 m. rugsėjo 17 d. karo technikos viršininkas brg. gen. J. Barzda kreipėsi į KAM vyriausiosios likvidacinės komisijos pirmininką prašydamas „Pirmūno“ žinioje

esančius motorlaivius „Vėją“ ir „Bangą“ dėl konstrukcijos, grimzlės ir įrengimo tinkančius plaukioti Vilniaus apylinkės upėmis, perduoti vieną motorlaivį 29-ojo teritorinio korpuso, o antrą motorlaivį 179-osios šaulių divizijos pionierių batalionams, o motorlaivius „Šaulį“, „Žaibą“ ir „Aitvarą“, kaip statytus plaukioti tik Kuršių mariose ir dėl savo konstrukcijos (per aukštas laivo korpusas neleidžia praplaukti po tiltais ir sudaro didelį laivo dreifą, per didelę, siekianti iki 90 cm gylio, upėmis laivo grimzlė, kuri apsunkina ir vietomis visai neleidžia laivui plaukioti bei manevruoti tarp esamų upėje seklumų) plaukiojimui upėmis netinkamus ir, be to, reikalaujančius kapitalinio remonto, kuris vargu ar apsimokėtų, – perduoti Vandens kelių valdybai, juo labiau kad Vandens kelių valdyba tokią pageidavimą buvo pareiškusi<sup>242</sup>.

Nuo 1940 m. rugsėjo 1 d. karo laivo „Pirmūnas“ taikos meto etatai Nr. 133 buvo panaikinti<sup>243</sup>. Karo laive tarnavę karininkai, liktiniai puskarininkiai ir civiliniai tarnautojai buvo išskirstyti po įvairias kariuomenės dalis:

ats. ktp. ltn. Tamošauskas Juozas perkeltas į Karo technikos štabą.

ltn. Kijauskas Albinas – į Karo technikos štabą.

jūrų j. ltn. Teleiša Juozas – į Autorinktinę.

psk. Kuprevičius Jonas – į II inžinerijos batalioną.

psk. Varvuolis Aleksas – į II inžinerijos batalioną.

psk. Namajūnas Bronius – į Autorinktinę.

psk. Jagminas Julius – į Šarvuočių rinktinę.

j. psk. Kiškis Petras – į Šarvuočių rinktinę.

j. psk. Zienius Pijus – į II inžinerijos batalioną.

c. t. Žvirblis Augustas – į Karo technikos štabą.

c. t. Janavičius Balys – į Karo technikos štabą.

c. t. Balkys Petras – į I inžinerijos batalioną.

c. t. Verba Julius – į I inžinerijos batalioną.

c. t. Matulionis Anupras – į I inžinerijos batalioną.

c. t. Končius Pranas – į II inžinerijos batalioną.

c. t. Petrauskas Stasys – į II inžinerijos batalioną.

c. t. Jutka Aleksas – į II inžinerijos batalioną.

c. t. Filipavičius Bronius – į II inžinerijos batalioną.

c. t. Petrulis Jonas – į I inžinerijos batalioną.

c. t. Suckelis Stasys – į I inžinerijos batalioną<sup>244</sup>.

Likęs karo laivo turtas (drabužiai, skalbiniai, knygos ir kt.) buvo atgabentas į Kauną ir 1940 m. spalio 18 d. buvusiuose Kauno kunigų seminarijos rūmuose perduotas iš varžytynių<sup>245</sup>.

# 12. Planai ir siūlymai Lietuvos kariniam laivynui plėtoti

Susipažinome su negausia tarpukario Lietuvos karinio laivyno istorija. Kaip matyti iš aukščiau pateiktos medžiagos, šioje srityje Lietuvos kariuomenės pasiekimai buvo minimalūs. Tai puikiai suprato ir to meto jūrininkai, svajoję apie stiprų ir galingą laivyną.

Šiame skyriuje bandysime pažvelgti, kokie buvo karinio laivyno plėtros planai.

Jau 1932 m. spalio mėn. perėmus laivą „Prezidentas Smetona“ krašto apsaugos ministerijai, perėmimo komisijos pirmininkas Vyriausiojo štabo pirmojo skyriaus viršininkas plk. lt. A. Michelevičius, be bendrų, jau apžvelgtų samprotavimų išdėstė ir savo samprotavimus dėl Lietuvos jūrų sienos apsaugos stiprinimo. Jo nuomone:

1. Lietuvos jūrinės sienos yra patogios prieš karo laivų veiklai, todėl būtina turėti nuolat pasirengusią atremti puolimą pakrančių ir ypač Klaipėdos uosto apsaugą. O tam reikia rengtis taikos metu.

2. Lietuvos ekonominės sąlygos verčia atsisakyti pakankamo karinio laivyno, todėl krantų apsaugą būtina pavesti kariuomenei, turinčiai krantų baterijas.

3. Strateginės Lietuvos sąlygos leis krantų apsaugai skirti tik labai ribotą kariuomenės skaičių, be to, prireikus nebus galima skirti ir pakankamai karių iš rezervo.

4. Siekiant krantų apsaugą padaryti patikimesnę su mažesnėmis žmonių ir lėšų sąnaudomis ir apsunkinti prieš veiksmus, reikia naudoti patikimas ir galingas priemones, tokias kaip uostų užtvėriamieji tinklai, bonai, minos ir t. t. Be to, būtina turėti pakrančių apsaugą iš jūros ir žvalgybą. Tam tikslui reikalingi atitinkami laivai, žmonės ir metodiniai planai, kad kilus pavojui, būtų išvengta improvizacijos.

5. Minėtiems tikslams būtų galima naudoti „Prezidentą Smetoną“ ir pasienio policijos bei Klaipėdos uosto turimus laivus. Tačiau tam reikia pasiruošti iš anksto. To darbo veiksmingumas iš anksto priklausys nuo dirbančių žmonių skaičiaus ir jų tinkamumo. Tam reikalingi išsimokslinę ir patyrę jūrų karininkai, kurių yra nedaug ir jau jaučiama didelė stoka pasienio policijos ir Klaipėdos uosto laivams aptarnauti, o jiems parengti reikia laiko ir plaukiojančių laivų.

A. Michelevičiaus įsitikinimu tik karo laivas juos galės parengti, nes privatus laivynas samdys tik parengtus jūreivius, o jų rengti nesiims.

A. Michelevičius priminė, kad esami jūrų karininkai sensta ir pamiršta savo įgūdžius, nes jų neišnaudoja. Jis perspėjo, kad dar ilgiau delsiant, visus karininkus reikės rengti užsienyje, o tai brangiai kainuos.

Michelevičius siūlė perimti visą policijos laivyną ir perimti jo funkcijas jūroje, nes esamas policijos laivynas neatlieka savo paskirties, nes policijos laivyno uždavinys nėra vien spirito kontrabandos gaudymas.

Baigdamas raportą plk. lt. A. Michelevičius rašė, kad palietė per daug klausimų, todėl jie tik buvo paminėti. Jis darė išvadą, kad sukūrus bent pradinį jūrų karo pajėgų branduolį, atsirastų žmonių, kurie šios srities darbą plėstų ir tobulintų<sup>246</sup>.

1935 m. birželio 12 d. karo technikos viršininkas gen. lt. K. Popeliučka kariuomenės vadui rašė, kad baigiant paruošiamuosius darbus „Prezidentui Smeto-

nai“ pradėti eksploatuoti, būtina susirūpinti tolesniais pajūrio krantų gynimo reikalais. Būtina apgalvoti povandeninių laivų, minų, torpedų ir kitų priemonių išsigijimą bei personalo rengimą. Kadangi povandeninių laivų gamyba tęsis gana ilgai, apie 3–4 metus, tiek pat laiko trukmę ir personalo rengimas, tai visus klausimus reikėtų spręsti ir pradėti vykdyti iš karto. Gen. ltn. K. Papeliučka siūlė krantų apsaugai išigyti 2 po 250 tonų povandeninius laivus, 4 torpedinius katerius ir reikalingą skaičių (apie 400) užtvėriamųjų minų.

Generolas siūlė paskirti specialią komisiją, kuri nuodugniai išstudijuotų šiuos klausimus ir parengtų jūros pakrančių gynimo ir personalo rengimo planus bei pateiktų konkrečių pasiūlymų. Be to, jis siūlė įsteigti nuolatinę referantūrą prie kariuomenės štabo jūrų gynimo reikalams tvarkyti <sup>247</sup>.

1935 m. spalio 16 d. laivo „Prezidentas Smetona“ vadas mjr. A. Kaškelis, atsakydamas į karo technikos viršininko 1935 m. spalio 11 d. užklausimą dėl būtinų veiksnių kariniam laivynui plėsti, rašė, kad esamas karo laivas „Prezidentas Smetona“ visiškai tinkamas kaip minų statytojas, kaip mokomasis laivas jūreiviams ir karininkams rengti ir kaip laivas–bazė mažesniems laivams.

A. Kaškelis siūlė kartu su krantų artilerijos išsigijimu pirmiau pastatyti bent du nedidelius 30–40 tonų motorinius žvalgybinius katerius, pasiekiančius 25–30 mylių per val. greitį, ginkluotus zenitinėmis 75 mm patrankomis, priešlėktuviniais kulkosvaidžiais ir aprūpintus tralavimo prietaisais, paravanais, prožektoriais, sirenomis ir radijo telefonais.

Jo nuomone, šio tipo laivai tikėtų ne tik žvalgybai, minų tralavimui, bet taip pat krantų ir uosto policijos tarnybai taikos metu. Todėl siūlė esamą uosto policijos tarnybą su žmonėmis ir turtu perimti visiškai ar dalinai Krašto apsaugos ministerijos žinion. A. Kaškelis siūlė išigyti bent vieną hidroplanų eskadrilę, užsakyti maždaug 400 tonų du povandeninius laivus, kariniam laivynui ir vandens aviacijai įrengti uostą, skubiai pradėti rengti karininkus: 5 karo laivui „Prezidentas Smetona“, 8 povandeniniams laivams, 4 kateriams, 3 bazei, administracijai, dirbtuvėms. Taigi iš viso 20<sup>248</sup>.

1936 m. balandžio 17 d. ats. gen. ltn. Teodoras Daukantas Lietuvos jūrų sąjungos pirmininkui gen. ltn. V. Nagiui-Nagevičiui, jo prašymu, įteikė savo samprotavimus, pavadintus „Pro memoria“, dėl Lietuvos jūrų laivyno perspektyvų. Generolo nuomonė buvo vienareikšmiška – reikia jūrą ginti, nes Klaipėda yra svarbiausioji kariuomenės tiekimo bazė, svarbiausias šalies užsienio prekybos punktas.

T. Daukanto nuomone, ginti Klaipėdą, tai yra ginti priėjimą prie jos, padaryti, kad priešui būtų pavojinga prie jos artintis. Jo nuomone, galima prie Klaipėdos pri-



Kpt. A. Kaškelis  
(Karo technikos dvidešimtmetis. – P. 209)

eiti sausuma, per Nemuną, per marias. Tai gali padaryti vieni vokiečiai, lenkai – tik sąjungoje su vokiečiais ir sausumos keliais iš Latvijos. Tačiau, T. Daukanto nuomone, svarbiausias priėjimas yra jūra, o jūrą ginti tik sausumoje negalima, be to, ir jūrą ginti vien pasyviai neperspektyvu. Gynimasis turi būti aktyvus, o tokios gynybos svarbiausiuoju branduoliu yra povandeniniai laivai, nes povandeninius laivus labai sunku blokuoti. Jie varžo priešo veiksmus jūroje, verčia imtis tam tikrų apsaugos priemonių.

T. Daukantas priminė, kad visos Baltijos valstybės turi povandeninių laivų, išskyrus Lietuvą: Vokietija – 28, Švedija – 18, Danija – 8, Latvija 2 ir užsako dar 2, Estija 1 ir užsakomi dar trys. Jo nuomone, Lietuva turi įsigyti mažiausiai 2 povandeninius laivus. Renkantis laivų tipą pavyzdžiu siūlė imti Latviją, kur laivai jau išbandyti, parengtas personalas ir ten galima mokyti Lietuvos povandeninių laivų jūreivius.

Be povandeninių laivų, T. Daukantas siūlė įsigyti 400 jūros minų. Minas leisti į vandenį galėtų „Prezidentas Smetona“, tik tam reikia parengti jo personalą.

Priešo minoms gaudyti reikalingi traleriai, mažiausiai 2. Kol kas, T. Daukanto nuomone, tą puikiai gali daryti pasienio policijos laivai, tik reikia išmokyti jų personalą ir įsigyti tralavimo prietaisų.

Be to, reikalinga lėktuvų eskadrilė ir priešlėktuvinė baterija.

T. Daukantas šiuos klausimus siūlė spręsti nedelsiant, nes laivų statyba užtruktų 24–30 mėnesių, bandymai – dar 6 mėn., minų gamyba – 12 mėn., pagalbiniam personalui parengti reikia iki 2 metų, vyresniajam personalui, vadovybei, mechanikams – 6 metų. Jo nuomone, reikėtų parengti 6–8 jūrų karininkus, 2 mechanikus ir 100–130 jūreivių<sup>249</sup>.

Ši Teodoro Daukanto „pro memoria“ buvo perduota karo technikos viršininkui, kuris ją 1936 m. balandžio 22 d. perdavė kariuomenės vadui, kartu pridėdamas ir savo raportą, kuriame išdėstė savo nuomonę. Jis priminė, kad jūros gynimo klausimas iki šiol nėra išspręstas. Šiuo reikalu padaryta tik maža užuomazga, nors ir ne visai, bet atgaivintas karo laivas „Prezidentas Smetona“, kurio svarbiausias tikslas – mokymas, o kilus karui, jis galės leisti į vandenį ir traluoti minas. Bet to nepakanka, nes dabartinėmis sąlygomis priešas, nors ir su menkaisiomis priemonėmis, gali blokuoti Klaipėdos uostą ir taip nutraukti svarbiausią kariuomenės tiekimą iš užsienio.

Kad to neatsitiktų, karo technikos viršininkas kariuomenės vadui siūlė duoti nurodymą galutinai sudaryti jūros priemonių įsigijimo ir personalo rengimo planą.

Toliau jis išdėstė beveik tą patį planą, ką siūlė Teodoras Daukantas, tik parėmė konkrečiais skaičiavimais. Jo nuomone, pirmiausia, neskaitant krantų baterijos ir vandens aviacijos, mažiausiai turėtų būti įsigyjama tokių jūros priemonių:

2 povandeniniai laivai 400–650 t	po 7 000 000 Lt = 14 000 000 Lt,
2 traleriai 250 t	po 1 500 000 Lt = 3 000 000 Lt,
400 jūros minų	po 5 000 Lt = 2 000 000 Lt,
Iš viso:	19 000 000 Lt.

Numatomiems įsigyti laivams būtų reikalingas personalas:  
2 povandeniniams laivams 2 jūrų kpt., 2–4 padėjėjai, 2 mechanikai, 74 jūreiviai;  
2 traleriams 2 jūrų kpt., 4 padėjėjai, 2 mechanikai, 60 jūreivių;  
bazei 2 jūrų karin. 1 mechanikas, 50 jūreivių<sup>250</sup>.

Ant šio raporto kariuomenės vadas plk. S. Raštikis 1936 m. gegužės 2 d. užrašė rezoliuciją „Kar. štabo viršininkui. Sukviesti užinteresuotų viršininkų ir žinovų pasitarimą (Karo techn. v-ką, Ginkl. v-ką, laivo „Prez. Smetona“ atstovą, ats. gener. Daukantą ir kt.). Pasitarimo išvadas užprotokoluoti.

Mano provizoriškas planas šiuo reikalu tamstai žinomas.“

1936 m. gegužės 25 d. specialiai sudaryta komisija apsvarstė pakrančių gynimo klausimus. Komisiją sudarė :

Pirmininkas – general. štb. plk. J. Černius.

Nariai – gen. ltn. K. Popelička,

ats. gen. ltn. T. Daukantas,

plk. ltn. P. Lesauskis,

general. štb. plk. ltn. L. Rupšys,

general. štb. plk. ltn. B. Gertus,

plk. ltn. A. Michelevičius,

mjr. A. Kaškelis.

Komisija, išnagrinėjusi klausimą, priėjo išvados, kad jūros pakrantėms ginti reikia įsigyti, neskaitant krantų baterijų ir vandens aviacijos, du povandeninius laivus po 400-650 tonų, du tralerius po 250 tonų ir 400 jūrų minų. Tai, komisijos nuomone, būtų mažiausios priemonės jūros pakrantėms ginti. Be to, komisija padarė išvadą, kad tai padidintų Lietuvos politinį svorį.

Dėl Klaipėdos uosto kaip bazės ir dėl jūros priemonių įsigijimo nuomonės išsiskyrė. Gen. ltn. K. Popelička, ats. gen. ltn. T. Daukantas, plk. ltn. P. Lesauskis, plk. ltn. A. Michelevičius ir mjr. A. Kaškelis laikėsi nuomonės, kad Klaipėdos uostas kaip bazė, turint galimus priešus lenkus, rusus, latvius ir vokiečius, – tinka. Minėtus laivus ir jūros priemones siūlė įsigyti artimiausiu metu, turėdami galvoje, kad iki bus nupirkti laivai ir parengtas personalas, praeis keleri metai, todėl laivų įsigijimo klausimas turėtų būti sprendžiamas neatidėliojant.

General. štb. plk. L. Rupšys ir general. štb. plk. ltn. B. Gertus manė, kad Klaipėdos uostas kaip bazė tinka tik lenkų, rusų ir latvių atžvilgiu, vokiečiams netinka, nes uostas karo pradžioje gali būti užimtas iš sausumos. Tuo būdu turimas laivynas turės ieškoti prieglobsčio neutralių valstybių ar galimų sąjungininkų uostuose.

Dėl laivų ir jūros priemonių įsigijimo jie siūlė neskubėti, nes tuo metu svarbiausias priešais jie laikė vokiečius, o laivynas prieš vokiečius būtų neveiksmingas, todėl skiriant lėšas laivynui stiprinti, susilpnėtų sausumos kariuomenė. Jie siūlė laivyno klausimą spręsti, kai bus aprūpinta sausumos kariuomenė.

Dėl laivyno personalo rengimo nuomonė buvo vieninga, kad laivyno karininkus reikia pradėti rengti nedelsiant<sup>251</sup>.

1937 m. pavasarį per šaudymo pratybas į jūrą nukritus lėktuvui ir vienam pilotui paskendus, 1937 m. gegužės 12 d. karo technikos viršininkas išsiuntė paklau-

simą A. Kaškeliui apie lėktuvų, patyrusių katastrofą virš Lietuvos teritorinės jūros, gelbėjimo galimybes.

Atsakydamas į paklausimą, A. Kaškelis nurodė, kad atsižvelgiant į Lietuvos karo aviacijos keliamus reikalavimus ir Baltijos jūros ypatybes, lėktuvų gelbėjimo tarnybai pritaikytas laivelis savo charakteristikomis turėtų būti artimas didesnio tipo pakrantės kateriui. Jis siūlė iš karto įsigyti greitą jūrinį apginkluotą katerį, kuris visais atžvilgiais būtų tinkamas ne tik lėktuvų gelbėjimo tarnybai, bet ir krantų apsaugai.

Nustačius laivo tipą, A. Kaškelis siūlė tokias laivo charakteristikas: vandentalpa 40–60 t, ilgis 35–40 m, plotis 5–6 m, grimzlė 1,5–2 m, greitis 40–45 mazgai.

Varikliai – aukštojo slėgio garo turbinos ir pagalbinis „Diesel“ elektros motoras elektros tinklo, radijo ir hidroakustinių aparatų veikimui.

Apginklavimas – artilerija: 75 mm pabūklas, automatinis 20 mm pabūklas, du sunkieji kulkosvaidžiai. Povandeniniai ginklai: keturios torpedos šoniniuose korpusuose, 8 giluminės bombos, įrenginiai minoms traluoti.

Radijo siųstuvai ir imtuvai.

Hidroakustinis aparatas.

Prožektorius.

Dūmijimo įranga.

Miglos sirena.

Laivo konstrukcija – medinis korpusas, apsiūtas plieno lakštais, daug naudojama aliuminio lydinio. Komandos tiltelis šarvuotas 20–50 mm plieno plokštėmis. Daug hermetiškų pertvarų<sup>252</sup>.

Gavę šiuos pasiūlymus, Karo technikos štabo karininkai nesuprato, ar karo laivas „Prezidentas Smetona“ galėtų atlikti lėktuvų gelbėjimo funkcijas, ar siūlomam kateriui reikės naujos įgulos.

A. Kaškelis paaiškino, kad karo laivas dėl įrenginių trūkumo lėktuvų gelbėjimo tarnybos funkcijų atlikti negali. Gelbėjimo tarnybą bus galima organizuoti tik turint atitinkamo dydžio ir greičio motorlaivius, nes nei vienas iš dabar esančių Lietuvoje paruoštų laivelių šitokiai tarnybai netinka, nes iš viso negali išplaukti į atvirą jūrą. A. Kaškelis vėl siūlo įsigyti torpedinį katerį, kurio įsigijimas kainuotų apie milijoną litų<sup>253</sup>.

Tai buvo daugiau praktiniai siūlymai laivyno plėtros klausimais, išplaukę iš praktinių poreikių.

Visai kitoks buvo 1937 m. spalio 23 d. Lietuvos karinei vadovybei įteiktas išsamus, teoriškai pagrįstas ats. gen. ltn. Teodoro Daukanto visiškai slaptas memorandumas mūsų pajūrio sienos gynimo klausimu.

Memorandumą jis pradėjo klausimu, kodėl mūsų pajūrio sienos gynimo reikšmė turi tautai ir valstybei gyvybinės reikšmės? Jo nuomone, jūros sienos ekonominė reikšmė kraštui yra labai didelė. Taigi<sup>254</sup>.

	1924 m.	1930 m..	1933 m.	1936 m.
Visas Lietuvos importas	39 %	60 %	77 %	
Visas Lietuvos eksportas	37 %	44 %	57 %	
Klaipėdos uosto metinė prekių apyvarta (tūkst. Lt)	588	970	1225	1693
Per metus įplaukusių į Klaipėdos uostą laivų skaičius	694	960	1069	1371
Per metus įplaukusių laivų tonažas	267	500	601	788
Vidutiniškas laivo neto, tonomis	384	521	562	575
Per metus įplaukusių Lietuvos laivų skaičius	19	39	55	95

Iš pateiktos lentelės aišku, kad šalies ekonomikai Klaipėdos reikšmė labai sparčiai didėjo. Ypač sparčiai daugėjo lietuviškų laivų.

Be to, valstybė į Klaipėdos uostą buvo investavusi nemažą valstybės kapitalą. Nuo 1923 iki 1927 m. paprastosioms ir nepaprastosioms uosto išlaidoms buvo išleista apie 40 milijonų litų. Apie 30 milijonų litų buvo planuojama investuoti per artimiausius penkerius metus. Be to, į Lietuvos pajūrį buvo investuota daug privataus kapitalo, T. Daukanto skaičiavimais, iš viso iki 1937 m. buvo investuota apie 150 milijonų litų<sup>255</sup>.

Išdėstęs ekonominę ir politinę Klaipėdos reikšmę Lietuvai, T. Daukantas daro išvadą, kad Klaipėdos kraštą būtina ginti, net jeigu nėra visiškos garantijos, kad jį pavyks apginti. „Būtų nepataisoma klaida be mūsų apleisti pajūrį. – rašo T. Daukantas. – Net pralaimėjusi mūsų tauta, kaip pvz., serbai, greičiau atgaus prarastas žemes, nei kad juos be kovos apleidusi.“

T. Daukantas, vengdamas liesti politinius klausimus, bandė nagrinėti įvairius priešų veiksmus Lietuvos pajūryje:

## 1. Blokada

Blokados tikslas – nutraukti susisiekimą ir prekybą jūra. Tinkamai prieš organizuota mūsų krantų blokada, jeigu nebus atremta, perkirs mūsų kariuomenės komunikacijos linijas ir sustabdys ginklų ir kitų karinių medžiagų tiekimą, kuriems savo krašte žaliavų neturime.

Nematydami priemonių prieš blokadai atremti, mes neturime teisės skaičiuoti mūsų kariuomenės pasipriešinimo laiko ilgesniu, nei tą leidžia taikos metu sukaupta ir paruošta šaudmenų ir ginklų atsarga. /.../ Arba turėsi išleisti milžiniškas sumas atsargoms sukaupti (ko neįstengia padaryti nei viena valstybė) ir karo metu turėti techniškai pasenusią ginkluotę, ar turime paruošti priemones sutrukdyti eventualiam priešui vykdyti blokadą.

Net mažos, bet tinkamos priemonės gerokai apsunkina blokados vykdymą net tokiems jūros galiūnams kaip Anglija. To įrodymą matome vykstančiame Ispanijos tarpusavio kare. Organizuoto sausuma tiekimo kliūtis matėme Italijos–Etiopijos kare. Blokados galių galime pasimokyti iš Pasaulinio ir Rusų–Japonų karo veiksmų /.../

Blokada gali būti artimoji ir tolimoji. Artimieji priešai gali blokuoti mūsų uos-

tą iš savo bazių: Karaliaučiaus ir Liepojos. Jūros pajėgos visada yra mobilizuotos – jų mobilizacija užima kuro, maisto ir šaudmenų pakrovimo laiką. Jų veiksmai gali prasidėti dar prieš karo paskelbimą – jų veiksmais gali prasidėti pats karas, kaip buvo Port-Artūro puolime 1904 m. Mūsų artimieji kaimynai, žinodami, kad mes jiems pasipriešinti jūroje neturime absoliučiai jokių priemonių, gali pasitenkinti blokuodami mus tik stebėjimo operacijomis. Mūsų prekybai suvaržyti jie gali išmesti keletą šimtų minų. Tuoj pakils nuoma, draudimas (Pirmojo pasaulinio karo metu iki 500% prekių vertės), už ką mes visi mokėsime. Greičiausiai jiems pavyktų visiškai sustabdyti mūsų jūros prekybą. Kokioje būklėje tuomet atsidurs mūsų kariuomenės tiekimas?

Tolimesnieji priešai, negalėdami taip patogiai veikti kaip artimieji, galės visiškai sustabdyti įėjimą į uostą, paskandindami tarp molų vadinamuosius brandelius, laivus prikrautus akmenų, bei užmėtyti visą jūros farvaterį minomis. Šiandien mes esame visiškai bejėgiai visam tam pasipriešinti ir, kiek tai galima pastebėti jūros dalykuose nusimanančiam piliečiui, visiškai nesiruošiam šiam eventualumui. Dėl to bazuoti mūsų kariuomenės tiekimą jūros keliu nėra realu. O kuriuo kitu keliu mes užtikrintume tiekimą kad ir būdami sąjungoje, pvz., su SSRS arba su Prancūzija ar su Anglija? Ką darytų atvykę pagalbon mūsų sąjungininkai, jei priplaukę prie uosto, rastų jį užverstą brandeliais, nusėtą minų ir pamatytų, kad valymo darbai reikalauja mažiausiai keletos dienų darbo? Kur jie tuomet pasidėtų? Greičiausiai pasuktų namo atsisakydami nuo tokio sąjungininko<sup>256</sup>.

## 2. Priešo desanto lemianti reikšmė mūsų karo operacijoms

Blokada sudaro pavojų kariuomenės tiekimui, psichologiškai silpnina kariuomenės, pajutusios savo bejėgiškumą ir komunikacijų trūkumą, moralę, trumpina pasipriešinimo laiką.

Desantas yra dar labiau pavojingesnis, nes vykusiai paruošta ir įvykdyta operacija turi lemiamos reikšmės visoms mūsų karo operacijoms. Anglų laivyno vadas lordas Fisheris savo memuaruose mini jo vykdytus manevrus Viduržemio jūroje, kurių metu 8 tūkstančiai pėstininkų buvo išsodinti į krantą per 19 minučių.

Italijos laivyno vadovėlis mini anglų projektuotą desantą Flandrijoje Newport-Ostende. Buvo numatyta išlaipinti 13 750 karių su keliolika tankų per 20 minučių. Visa tai buvo išbandyta prieš operaciją atliktuose manevruose. Pavojų operacijai anuomet sudarė užblokuotas vokiečių laivynas.

Vokiečiai, ruošdamiesi pulti rusus Baltijos jūroje 1917 m. pabaigoje, teturėjo prieš save revoliucijos priblokštą Rusijos laivyną. Ir vis dėlto pasiruošimas truko daugiau kaip mėnesį, nes reikėjo įvertinti priešo laivyno eventualius veiksmus ir pasiruošti juos atremti.

Operacija buvo pradėta vykdyti Oeselio saloje, Tagga įlankoje, apsaugotoje kranto baterijomis ir įgudusių rusų praktikų pastatytais minų laikais. Apsaugai nuo rusų laivyno, susidedančio iš 4 šarvuotųjų laivų (drednoutų), 4 senų laivų šarvuočių ir 8 katerių, jūroje patruliavo net 10 vokiečių drednoutų ir 1 kovos kreiseris, 14 lengvųjų kreiserių, 50 torpedininkų, 6 povandeniniai laivai, 60 katerių ir 72 traleriai. Desanto avangardas, pakrautas į kelis karo ir transportinius laivus, atvyko į Tagga

įlanką švintant, 5 val. 30 min. ryte. Torpedininkų artilerijos ugnimi kranto baterijos buvo nugulėtos ir 5000 karių kariuomenė išsodinta per keliasdešimt minučių. Apie 16 val. rusų pasipriešinimas buvo palaužtas ir jie pasitraukė iš Oeselio salos. Vienuolikai valandų praėjus po staigaus ir netikėto avangardo išlaipinimo, transportiniai laivai įplaukė į įlanką ir pradėjo išlaipinti pagrindines desanto pajėgas – 18 000 karių, 5 000 arklių ir visą priklausančią amuniciją bei medžiagas. Desantavimas visiškai pavyko, nes rusų laivynas nepasirodė. Operacija turėjo lemiamos reikšmės Estijai, Latvijai, Suomijai, o valstybės sostinė, esanti Suomiių įlankos gilumoje, atsidūrė pavojuje. Šis pavyzdys rodo, kaip palyginti daug reikia jėgų desanto apsaugai, kai priešininkas taip pat turi laivyno pajėgas, nors ir kur kas silpnesnes (rusai).

Laivai juda greitai. Jie gali atplaukti, pasirodyti bet kurioje karo operacijos zonoje ir todėl, net toli nuo jos būdami, yra reikšmingi patys savimi, savo egzistencija. Šį reiškinį anglosaksų rašytojai pavadino „fleet in being“, t. y. egzistuojantis, esantis, karo veiksmams reikšmingas laivynas.

Šiandien mes Klaipėdoje tokio „fleet in being“ neturime. Priešas be baimės ir visiškai nekliudomas gali pasirodyti mūsų pakrantėse. Tuo tarpu net ir nedidelis laivynas pačiu savo egzistencijos faktu sudarytų pavojų besiantinančiam prie uosto priešui jau kelių šimtų jūrų mylių atstumu. Turėdami laivyną mes atstumtume „nežinomo“ sieną iki Kolbergo Vokietijoje, Kaelskronos-Vesterviko Švedijoje ir Dago salos Estijoje. Šitose ribose priešas būtų pavojuje ir jo veiksmams turėtų įtakos mūsų gynimo sistema.

Tas, be to, turėtų teigiamos įtakos psichologiškai ir mums patiems. Pasikeistų mūsų aštrus, įkyrus susirūpinimas Klaipėdos likimu, ypač pačioje Klaipėdoje. Toks „Tete de pont“ sumažintų netikėtumą, „įvykusio fakto“ eventualumą, prieš pasirodymo staigmeną.

Toks „fleet in being“ svertų mums patiems visos valstybės gynimuisi ir dėl to jis yra reikalingas<sup>257</sup>. [Pabraukta T. Daukanto – G. S.]

Laivynas yra visada pasiruošęs. Jo mobilizacijos laikas matuojamas minutėmis, valandomis. Vos paskelbus mobilizaciją, priešas tuojau gali bandyti užimti savo laivynu uostą – bazę bei atskirti mus nuo jūros. Gynimosi laivynas tam kliudytų ir neleistų tai net bandyti įvykdyti. Esant uostui atviram, eventualus sąjungininkas taip pat turi galimybės, palaikydamas su mumis ryšį, apsunkinti priešo operacijas.

Karo metu gynimosi laivynas tam tikroje jūros zonoje sudaro priešą plaukiojimui pavojų ir palaiko atvirą, laisvą kelią į jūrą. Neturint savo laivų, net esant mūsų sąjungininkui, kurio laivynas eventualiai viešpatautų jūroje, priešas visada galės uždaryti mums uostą bei nutraukti susisiekimą su jūra.

Jūros atžvilgiu visos sausumos priemonės yra nejudamos. Už kranto linijos jų veikimas jūroje pasireiškia pasyviai, be manevro, net jei tos pajėgos judėtų pakrante. Tuo tarpu jūroje manevras turi kur kas didesnės reikšmės nei sausumoje. Manevro atžvilgiu jūra jau seniai yra „motorizuota“. Nors ir mažas gynimosi laivynas, jis visgi bus pajėgesnis jūroje net už gerokai stipresnes sausumos jėgas dėl savo manevrinių savybių.

Mes neturime nei minų, nei minininkų laivų, nei povandeninių laivų, nei kranto baterijų. Mūsų štabai nėra pakankamai prityrę desanto operacijoms atremti, nes iki šiol nevyko kariniai jūrų žaidimai, nei manevrai su desantais. Tuo tarpu visi mūsų

kaimynai jau nuo 1930 m. uoliai mankštinausi desanto operacijų paruošime ir manevruose. Net populiarūs vokiečių iliustruoti žurnalai teikia tam įdomios medžiagos. Lenkų laivyno vadas Svirskis yra gabus, energingas ir sumanus karininkas, pasižymėjęs rusų laivyne, pažangių jūros karo mokslo idėjų. SSRS laivynas nuolat lavinasi desanto operacijose bei studijuoja buvusias. Pvz., ten išleista knyga apie rusų sumanytą desanto operaciją Rygos įlankoje į vokiečių armijos kairią sparną (Smešannaja operacija įjūnia–įjulia 1916 goda v Rižskom zalive), kurios parengime kaip jūros pajėgų vado padėjėjas dalyvavo ir Teodoras Daukantas.

Tarp kitų tik mes vieni atsiliegame. Priešui nebus reikalingas didelis pasiruošimas ir jis visai menkais jėgomis galės išsodinti desantą, jei rimtai nesiimsime tinkamai organizuoti gynybos. Dabartinėmis sąlygomis pačioje karo pradžioje įvykdytas prieš desantas turės lemiamos reikšmės visoms mūsų kariuomenės karo operacijoms. Ypač tai liečia galimus vokiečių veiksmus. Yra rimto pagrindo manyti, kad vokiečiai bus parengę planą per kelias dienas paruošti Nemuną nakties plaukiojimui. Jų upių flotilė per vieną naktį gali nuplaukti nuo Smalininkų iki Kauno apylinkių. Vokiečiai perdirbo savo geležinkelių tinklo šviesas pritaikydami jas moderniško karo reikalavimams. Tą teko matyti šią vasarą kelionės per Vokietiją metu. Gal panašiai jie atkreipė dėmesį ir į upių eismo šviesos signalizaciją.

Koks realus desanto pavojus gresia mūsų pajūriui ir uostui matysime iš pavyzdžio<sup>258</sup>.

### 3. Priešo desanto pavyzdžiai mūsų pajūryje

#### 3.1. Mūsų viena divizija dislokuota Klaipėdos srityje

Priešas išlaipina 2 pulkų su tankais diversinių desantą Palangos–Šventosios rajone.

Jam būtų beprasmiška forsuoti Nemuną, pulti įtvirtintas sausumos pozicijas, kada jis be jokio pasipriešinimo žengia krašto gilumon, jame išitvirtina ir atitraukia mūsų jėgas, visų pirma nuo Klaipėdos. Tuomet prieš pagrindinės jėgos išsodinamos prie Klaipėdos, kurią jis užima pusantros divizijos pajėgomis.

#### 3.2. Mūsų divizija išsklaidyta pajūryje

Priešas nakčia atvyksta tiesiog į Klaipėdos uostą ir dviejų divizijų pajėgomis jį užima. Uoste veikia jo upių flotilė, laivynas iš jūros apšaudo geležinkelio mazgą, stotį, valdiškus pastatus, kareivines. Jis nebijo nei minų, nei mūsų lauko artilerijos, nei kulkosvaidžių, nes jų laivyno šarvai tam yra pakankamai atsparūs. Pas mus yra daroma organizacinė klaida: techniškai jūrų gynimas yra vienoje rankose, operatyvus – kitose. Kas yra atsakingas tokio staigaus desanto akivaizdoje? Ar yra organizuotas jūros stebėjimas, kad laiku būtų išpėti apie gresiantį pavojų? Ar yra ruošiami stebėtojai, kurie atskirtų prieš laivų tipus ir įvertintų jo jėgas?

1928 m. mums grėsė vien prieš blokada. Jai atremti reikėjo jau imtis jūriškų priemonių, kam buvo paruoštas projektas ir susitarta su latviais (rugpjūčio mėn.) žemesnį personalą rengti. Dabar mūsų kaimynai, kaip jau sakėme, toli nužengė savo pasirėngime. Šiandien mes negalime apsiriboti vien blokados konstravimu, o turime ruošti atremti desantą, arba padaryti jį priešininkui sunkesnį nei sausumos

operacijos. Pastarosios reikalauja daugiau laiko savo rezultatams pasireikšti ir dėl to mažiau pavojingos, nes jas vykdant suspės pasirodyti ir apsireikšti mūsų kariuomenės mobilizacija ir sąjungininko veiksmas.

### 3.3. Priešo operacijos mariose ir Nemune

Priešui išitvirtinus Klaipėdoje, tuojau sulauktume jo upių laivų mariose ir Nemune. T. Daukantas 1915 m. gegužės mėn. rengė Klaipėdos užėmimo iš jūros operaciją. Tuo tarpu kovo mėnesį rusų kariuomenė pabandė užvaldyti Klaipėdą be laivyno paramos, bet skaudžiai nusivylė, nes neteko ne tik Klaipėdos, bet ir Liepojos bei Ventspilio, vien kariuomenės ginamų (laivynas dar buvo šiaurės ledų užblokuotas uostuose). Kai laivynas išsilaisvino iš ledų ir jo menkų, palyginus su vokiečių laivynu, jėgų dalis buvo panaudota Rygos įlankai ginti, vokiečiams nepavyko jūros keliu prasiskverbti prie Rygos, ir pasenusi tvirtovė, laivyno pagalbos dėka, atlaikė priešų puolimus, tuo tarpu kai modernizuotos Kauno, Brastos bei Novogeorgijevsko tvirtovės buvo labai greitai užimtose. Šiose tvirtovėse rusų tinkamai nebuvo įvertinta upių (Vyslos ir Nemuno) reikšmė.

Prie staigaus desanto pajūryje jau trečią mobilizacijos dieną mes galime sulaukti lenkų upių flotilės tarp Jurbarko ir Kauno. Čia taip pat lengvai galimas desantas. Kur tada atsidurs mūsų gynimo planas ir kariuomenės paruošti strateginiai veiksmai? Yra reikalingas ir būtinas organas, kuris apie tai galvotų ir nusimanytų, kaip tokius eventualumus atremti. O atremti galima. Kiek sunkiau yra prieš vokiečius, kurių jėgos gali pasirodyti nuo Karaliaučiaus, bet iš ten galimos menkos jėgos, nes grimzlė yra mažesnė nei mūsų pusėje ir, tinkamai pasiruošę, tas jėgas galime atremti.

Kur kas sunkiau būtų, jei vokiečiai pultų iš jūros. Tai yra visiškai galimas dalykas, nes 3–9 vokiečių divizijos Rytprūsiose turės savo tiesioginius uždavinius tam, nuo kitų Vokietijos dalių atskirtam plotui ginti. Pralaužimas lenkų koridoriaus reikalautų laiko (primename, kad čia nesvarstome politinių aplinkybių, bet imam įvairius priešų variantus, kad galėtume įrodyti ir išpėti, koks didelis pavojus mūsų laukia, nes iš viso juntama, kad šie eventualumai nėra tinkamai įvertinti ir svarstomi).

Desantas mūsų pajūryje, atsiųstas iš Vokietijos gilumos, pvz., Štettino, Svine-miundės, savo jėgomis ne tik sustiprintų Rytprusių jėgas, bet palengvintų likviduoti Rytų frontą kur kas mažesnėmis jėgomis, o įvedimas stipresnės upių flotilės iš Vokietijos į marias ir Nemuną tuoj atidarytų vartus į Lietuvos vidurį. Tuo būdu Lietuva padaroma nepavojinga kur kas lengviau. Gali būti sutrukdyta net kariuomenės mobilizacija, įneštas chaosas, atskirta Suvalkija nuo Žemaitijos ir, priešui pasisekus, net staiga užimta laikinoji sostinė. Tuo tarpu viso to galima išvengti taikant tinkamą gynimosi metodą ir tam tikslui naudojant pritaikytas priemones. Jei galima, tai ir reikia, veikti kitaip ir visos tautos likimą išstatyti taip mirtinam pavojui yra labai pavojingas padėties neįvertinimas. Kas iš karių to nenorėtų matyti, tam kris sunki atsakomybė ateityje, katastrofai ištikus. Tuomet bus per vėlu atgailauti. Reikia jau dabar ruoštis ir veikti /.../<sup>259</sup>

## 4. Pajūrio gynyimo priemonių parinkimas

### 4.1. Pajūrio gynyimo uždaviniai ir sausumos priemonės

Šie uždaviniai jau buvo minėti, tad juos čia suglaustai pakartosime: sutrukdyti priešo blokadą, atremti desantą, apginti Nemuną ir marias. Viena sausumos kariuomenė visų tų uždavinių išspręsti negali neturėdama jokių priemonių prieš blokadai sutrukdyti. Desantui atremti reikalinga 2 divizijų ir sunkiosios krantų artilerijos su kai kurių įtvirtinimų įrengimais. Dviejų divizijų apginklavimas ir artilerijos bei įtvirtinimų įrengimas pareikalaus apie 100 milijonų litų biudžeto išlaidų (mažiausiai) ir 20 milijonų kasmet, 12 tūkst. karių bei mechanizuotoms priemonėms išlaikyti. Nemunui ginti reikalinga dar viena divizija, kas pareikalaus atitinkamo biudžeto padidinimo.

Ar galime mes jau taikos metu atitraukti iš kitų frontų tokios žymias pajėgas ir jas nuolat laikyti aliarmo būklėje mūsų pajūryje, nes puolimas bus staigus, teatsako sausumos karo specialistai. Mes, jūrininkai, kaip vienas tvirtiname: kol mūs pajūryje tokių jėgų nėra, mes kvieste kviečiam priešą pas mus veržtis. /.../ Kiekvienas mūsų uosto pagerinimas palengvina priešų uždavinį. Bet net ir šitas pajūriui ginti jėgas turėdami, mes visgi kariuomenės tiekimo neaprūpiname, pasilikdami krante su visa jam skirta ginti kariuomene, kaip pasyvūs priešų vykdomos blokados žiūrovai.

Visi šie uždaviniai betgi išsprendžiami vienu tūkstančiu karių ir tūkstančiu penkiais šimtais jūrininkų, aprūpintų tinkamomis priemonėmis. Tam visam reikalinga 50 milijonų jūrų laivynui, 5 milijonai upių flotilei ir 10 milijonų aviacijai ir kariuomenei ir, be to, paprastą biudžetą, augantį kasmet nuo 250 tūkst. 1938 metais iki 4 milijonų 1948 metais laivynui, iki milijono jūrų aviacijai ir apie 3 milijonus metams pakrantės kariuomenei (pastaroji suma ir dabar išleidžiama).

Tuo būdu, pradėdant nuo 1948 m., t. y., kada bus baigta pajūrio gynyimo jėgų ginklavimo programa, palygindami gauname<sup>260</sup>:

<b>Pajūrio gynyimo variantas</b>	<b>Metinės nepaprastosios išlaidos (mln. Lt)</b>	<b>Metinės paprastosios išlaidos (mln. Lt)</b>
Sausumos variantas	150	30
Jūros-sausumos variantas	65	8

### 4.2. Laivyno kombinacija su sausumos kariuomene

Laivyno ir sausumos kariuomenės kombinuotas krantų gynimas reikalauja apie pusterčio tris kartus mažiau lėšų nei gynimas vien kariuomenės pagalba. Visur dėl to tas praktikuojama ir kiekvienoms aplinkybėms taikomos atitinkamos priemonės. Dėl to laivynus kūrta ir valstybės, neprieinančios prie jūros, kaip čekai, vengrai, austrai. Tarp kitų valstybių vien Lietuva palieka be laivyno.

Tuo tarpu laivynas staiga neatsiranda. Reikalinga daug metų, kol priauga ir išstobulėja personalas, sugebąs valdyti sudėtingą laivo techniką. Tam personalui parengti reikalinga ir būtina praktika. Praktika įgyjama tik laivuose. Prie jūros sugrįžusi, į jūrą ekonomiškai išitraukusi, pajutusi jūros reikšmę mūsų tauta nepaprastai šiltai ir su dideliu susidomėjimu reaguoja į jūros klausimus. Laivyno plėtra ir šian-

dien yra labai populiarai. Tas faktas labai didina atsakingų asmenų atsakomybę. Jie turi suprasti ir įvertinti, jog sveikas tautos apsigynimo instinktas rodyte rodo tikrą ir vienintelį kelią į mūsų pajūrio gynimą laivyno pagalba. Nes juk taip organizuodami krantų gynimą, be kita, iš kitų frontų neatitraukiam nei vieno kareivio, nes kaip nedarytume, kaip nespřestume gynimo ūždavinį, mažesnę nei 2 500 vyrų įgulą laikyti pajūryje vis tiek neįmanoma. Sausumos kariuomenės reikia mažiausiai 12 000, kol neturime laivyno.

Nedelsiant reikia organizuoti mūsų pajūrio gynimą. Čia jau ir taip pavėluota apie dešimtį metų. Dabartinėmis sąlygomis tolesnis delsimas yra valstybei pavojingas, juo labiau net žymiai ūž dabartinės pranašesnėmis tiek skaičiumi, tiek techniškai aprūpinimu sausumos priemonėmis, net sustiprintomis fortifikacijomis, be jūros priemonių, jūros ir pajūrio neapginsime ir neužkirsime priešui kelio iš jūros veržtis į krašto gilumą upės keliais.

Minėto pasivėlavimo priežastimi, manau, reikia laikyti tai, kad iki šiol pajūrio reikalai dar niekad nebuvo pavesti kuriam vienam kompetentingam asmeniui, skir- tam tik tuo vienu klausimu rūpintis. Šiandien betgi yra būtina, kad būtų paskirtas toksai karininkas, – ūžbaigia memorandumą T. Daukantas, – kuris sudarytų centrą į kurį įtrauktų sau pagalbą visus mūsų negausius jūrų karo specialistus<sup>261</sup>.

Tarsi Teodoro Daukanto memorandumo papildymas buvo jūrų leitenanto V. Kuizino memorandumas, parašytas ir įteiktas 1938 m. vasario 8 d. prieš pat Krašto apsaugos ministerijos sudarytos komisijos, kuri ruošėsi aptarti ūžsienio firmų siūlo- mų įsigyti karo laivų pavyzdžius, posėdį. Jame V. Kuizinas rašė:

Lietuvos pajūris su jame esančiais uostais bei Kuršių marių vaidmuo valstybės gynyje pasireikštų trejopai:

1. Per pajūrį, t. y. jūros keliais, galima organizuoti patikimiausią mūsų kariuo- menės tiekimą;

2. Pajūris gali būti priešo parinktas puolimui kaip mažiausio pasipriešinimo linija, vedanti į gyvybinius mūsų šalies – mobilizacijos, tiekimo, vadovavimo centrus bei kariuomenės sparną arba ūžnugarį;

3. Kuršių marios bei Nemunas yra patogus kelias įsiveržimui į mūsų krašto gilumą, laikinosios sostinės kryptimi, perkertant kraštą į dvi dalis.

Sausumos keliai, jungiantieji mus su ūžsieniu, yra kitų valstybių visiškoje pri- klausomybėje. Jūros keliai nėra nuo bet ko priklausomi, bet tam, kad jais galėtume pasinaudoti karo metu reikalinga turėti priemonių juos apsaugoti, bent prie mūsų krantų, ir išlaikyti laisvą išėjimą į jūrą, t. y. reikalinga turėti priemonių atremti priešo blokadai ir apsaugoti pajūrį nuo okupacijos.

Šiuo metu mes dar neturime specialių priemonių sėkmingai krantų gynybai, todėl mūsų šalies puolimas nuo jūros arba per pajūrį priešui būtų mažai rizikingas ir veiksmingesnis rezultatais nei puolimas sausumos keliu, kur yra organizuotas pla- ningas gynimas.

Krantų puolimo operacija paprastai yra vykdoma kombinuotomis jūrų, oro ir žemyno jėgomis. Kol kariuomenė neišsodinta į krantą, gali veikti tik aviacija ir laivynas, todėl tuo metu puolėjas dar negali išvystyti pilno savo pajėgumo. Dėl tos priežasties krantus ginančios pajėgos neturi leisti kariuomenės išsodinimo ir pri- valo susikauti su puolančiu laivynu jūroje, kol transportuojamoji kariuomenė te-

be vaidina keleivių, o ne kovotojų vaidmenį, t. y., kol josios puolamoji galia dar negali pasireikšti.

Karinio laivyno, kaip perdėm techniškos kariuomenės, pagrindinės savybės yra: didesnis judėjimo greitis, operacijų greitumas, galingo smūgio sukonzentravimas. Krantų puolimo operacijose pirmieji du savitumai pasireikštų taip:

a) judėjimo greitis – giedrą dieną stebint nuo kranto atplaukiančius 30 mazgų greičiu laivus, nuo jų pastebėjimo momento iki tol, kol jie prisiartintų tiek, kad nuleistų į vandenį valtį su žmonėmis, praeitų ne daugiau kaip pusė valandos. Nakties, miglos bei kitose panašiose aplinkybėse laivai galėtų būti visiškai nepastebėti. Priešo laivai operavę, pvz., ties Šventaja, po 20–30 minučių galėtų jau veikti ties Klaipėda.

b) Operacijų greitumas – eilė Didžiojo karo pavyzdžių ir po jo sekusių manevrų daviniai rodo, kad yra galimybė išsodinti į krantą apie 15 000 vyrų su visomis kovos priemonėmis mažiau nei per pusę valandos. Kitais žodžiais, nuo priešų laivų pastebėjimo momento iki 15 000 vyrų išsodinimo kuriame nors mūsų pakrantės taške gali praeiti ne daugiau kaip viena valanda.

Tad mūsų krantams ginti reikalingos pajėgos, turinčios ne menkesnes greičio, manevro ir smūgio savybes nei puolantis laivynas ir sugebančios tą laivyną atakuoti dar jūroje, kol vežamos kariuomenės ginklų galia nespėjo pasireikšti.

Mūsų svarbiausias vandens kelias – Nemunas priešų gali būti plačiai išnaudotas mūsų krašto puolimui įvairiomis kryptimis. Jis taip pat tinka (ypač po numatomo vago suregulavimo) perkėlimui į mūsų krašto gilumą priešų kariuomenės, kurios skaičius gali būti apribotas tik pervežimo priemonių kiekiu. Praėjusių karų patyrimas parodė, kad žemyno bei oro priemonėmis sunku kovoti su gerai ginkluotais ir šarvuotais upių transporto vienetais. Taip pat nepilnai tikslo atsiekia upės vagoje daromos dirbtinės kliūtys, kurių dažnai net nėra galimybės naudoti (pvz., dėl potvynio pavojaus). Kad neleistume priešui eventualiai panaudoti tokio patogaus kelio kaip Nemunas, o patys išnaudotume visus jo strateginius, geografinius bei komunikacinius savitumus, reikalinga turėti atitinkamų pajėgų, galinčių operuoti vidaus vandenyse.

Jūrinio susiekimo palaikymas karo metu su draugiškomis valstybėmis yra viena iš pirmųjų mūsų kariško atsparumo sąlygų. Jūrinį susisiekimą apsaugoti sugebės tikrai galintieji operuoti atviroje jūroje.

Ką tik buvo įrodyta, – rašo V. Kuizinas, – kad krantus galima lengviausiai ir sėkmingiausiai ginti nuo puolimo iš jūros atakuojant priešininką jūroje. Tad apsaugai nuo desanto, lygiai kaip ir gynimuisi nuo blokados (t. y. jūrinio susisiekimo apsaugai) reikalinga pajėga, galinti operuoti atviroje jūroje.

Jūroje gali veikti dvi kariuomenės: jūrų ir oro. Tačiau paprasčiausi apskaičiavimai įrodo, kad vienos aviacijos panaudojimas krantų gynimui būtų žymiai mažiau ekonomiškas nei laivyno. Nepalyginamai daugiau kainuotų ir jos išlaikymas. Tuo tarpu, daugeliu atvejų, viena aviacija neištengtų savo misijos atlikti, nes, pvz., desanto operacijos vykdomos tokiomis sąlygomis, kada aviacija negali veikti – naktį, migloje ir kt. Todėl apsaugai nuo blokados ir nuo desanto turi būti sukurta tokia ginkluota pajėga, kurios branduolį sudarytų jūros karinis laivynas, remiamas reikalingos sudėties ir pajėgumo kariuomenės ir aviacijos dalinių. Nemuno apsaugai reikalingas atitinkamas skaičius upių laivų.

Laivynas daugeliu atvejų labai skiriasi nuo kitų kariuomenės rūšių, todėl jam yra reikalinga atskira organizacija, atskiri įstatymai bei statutai. To sukūrimas geriausiu atveju užtruks dvigubai ilgiau nei laivų statyba – apie 5–6 metus. Kadangi iki šiol labai mažai pasiruošta laivyno kūrimui, tad būtina dar šiais metais imtis šių žygių:

1. Įsteigti karinio laivyno įstaigą (panašiai kaip Susisiekimo ministerijoje Jūreivystės inspekcija) tiesioginiame aukščiausiosios karo vadovybės pavaldume. Karinio laivyno steigimas yra plataus masto ir specialistų reikalaujantis darbas, todėl jis turi būti pavestas vien tuo darbu užimtiems tos srities specialistams.

2. Laikiniai netaikyti jūrininkų specialybių karininkams Karinės tarnybos įstatymo amžiaus ribas nustatančių paragrafų.

3. Į karo tarnybą priimti atsargoje ar dimisijoje esančius arba net visai kariuomenėje netarnavusius, rikiuotei ir nerikiuotei tinkančius karinio laivyno karininkus. Laivyno paruošiamieji darbai turi būti atlikti anksčiau nei bus paruošti nauji karininkai bei pastatyti nauji laivai. Be to, reikalinga išnaudoti senųjų karininkų karo metu įgytą patyrimą.

4. Išsiųsti į užsienio laivyno mokyklas žymiai didesnę stipendininkų skaičių nei šiuo metu numatyta. Kol kas nesprendžiant, kokios sudėties bei kokio dydžio bus mūsų karinio laivynas, jau vien iš santykio su kaimyninėmis valstybėmis bei iš jų pavyzdžio galima manyti, kad laivyno karininkų skaičius sieks 100, kurių bus galima pasiekti neanksčiau kaip per 10 metų. Visa tai tad verčia manyti, kad dar šiais metais siųstinų stipendininkų skaičius būtų: 9 į vadovybės ir 3 į mechanikų skyrių. Taip pat reikalinga pasiųsti keletą senesnių karininkų specialiams mokslams eiti bei trumpos stažuotės atlikti.

5. Keletą mėnesių prieš mokslo pradžią pasiųsti į laivyno puskarininkių mokyklas (į pagrindinių specialybių skyrius) 15 stipendininkų. Laivyno puskarininkiai yra siauri savo srities specialistai technikai, kurių paruošimas pagrinde remiasi praktiniu patyrimu. Tam, kad pastačius naujus laivus jau turėti gerai patyrusių puskarininkių, reikalinga jau šiais metais pradėti juos ruošti.

6. Pradėti ruošti karinio laivyno tarnybos įstatymą, be kurio nebus galimybės paruošti tinkamos įgulos būsimiems laivams. Taip pat reikalinga pradėti ruošti reikalingiausius karinio laivyno statutus.

7. Pradėti ruošti ir svarstyti karinio laivyno statybos planą bei krantų gynimo būdus<sup>262</sup>.

Antrojoje memorandumo dalyje V. Kuizinas pagrinde aptarė būsimą laivyno užduotis.

Jis rašė:

Pagrindiniai būsimą Lietuvos karinio laivyno uždaviniai yra sekantieji:

1. neprileisti prie mūsų krantų blokados;
2. neprileisti priešo desanto mūsų pajūryje;
3. neleisti įsiveržti į mūsų kraštą panaudojant Nemuną bei kitus vandens telkinus.

Povandeninių laivų atsiradimas visiškai pakeitė iki šiol buvusias blokados formas.

Ten, kur pakrantė ginama povandeninių laivų, priešas dėl pavojaus būti tor-

peduotas negali nuolat patruliuoti, įrodė Didžiojo karo patyrimas. Krantų blokada be nuolatinio jų stebėjimo visiškai nustoja efektyvumo ir negali sutrukdyti blokuojamai valstybei palaikyti susisiekimą jūra su jai draugiškomis bei sąjunginėmis valstybėmis. Mūsų sąlygomis taip pat tinkamiausia priemonė apsaugoti mūsų krantus nuo blokados ir tuo užtikrinti mūsų ryšį su užsieniu bus povandeniniai laivai. Atsižvelgiant į jų veikimo sąlygas bei techniškus tarnybos reikalavimus šiuo metu tinkamiausias povandeninių laivų skaičius būtų trys, o jų pagrindiniai duomenys šie: talpa apie 500 tonų, greitis apie 15/10 mazgų, torpedinis, minų ir priešlėktuvinis apginklavimas.

Kovai su desantą lydinčiu prieš laivynu mūsų sąlygomis artilerija negali būti parinkta pagrindiniu ginklu, nes priešininkas beveik visada pajėgs sukongcentruoti didesnę skaičių ir stipresnių nei mūsų artilerija apginkluotų vienetų. Todėl svarbiausiuoju mūsų krantų gynimo ginklu turi būti torpeda. Torpedoms nešti geriausiai tiktų didesnio tonažo kateriai, nes:

1. tie laivai savo greičio ir išmatavimo dėka yra sunkiai prieš artilerijos pataikomi,

2. dėl tų pačių priežasčių ir dėl mažos grimzlės jie yra beveik visiškai minų ir torpedų nepažeidžiami,

3. dėl, palyginus su torpedininkais, žemos katerių kainos susidaro galimybė įsigyti didesnę šių laivų skaičių, kas padidina torpedinės atakos galimybes, be to, vieno ar net keleto tokių laivelių žuvimas žymiai nesumažintų mūsų karinių jūrų pajėgų.

Mūsų kateriai, turėdami veikti atidengtoje pakrantėje ar net atviroje jūroje, turėtų būti didesnio tonažo nei šcheriniai, t. y. artimesni vokiečių torpedinių katerių tipui. Atsižvelgiant į eilę taktinių ir techninių reikalavimų, kuriuos čia sunku suminėti, mums reikalingų torpedinių katerių pagrindiniai duomenys būtų šie: tonažas 50–70 tonų, greitis apie 45 mazgus, 4 torpedos, priešlėktuvinis ir priešvandeninis apginklavimas. Torpedinės atakos sėkmingumui pasiekti ji dabar paprastai vykdoma trimis kryptimis, todėl yra reikalingos trys sekcijos, kiekviena iš trijų laivelių – iš viso 9 kateriai.

Sėkmingiausia apsigynimo priemonė nuo paleistų torpedų yra laivų greitis bei atitinkamas manevravimas. Kad priešas negalėtų išvengti mūsų torpedų, reikalinga suvaržyti jo manevravimo galimybes. Tam tikslui atitinkamos mūsų teritorinės jūros zonos turi būti užminuotos. Užminuotoje vietoje prieš kariški ir desantiniai laivai gali plaukti tik lėtų tralerių valomu keliu, negalėdami nuo jo nukrypti dėl pavojaus užplaukti ant minų. Todėl minuotoje zonoje prieš laivų manevras būtų beveik visai suvaržytas ir tuo pačiu mūsų torpedinė ataka vyktų palankiausiomis mums sąlygomis.

Kariniai laivynai jau ir taikos metu yra pilnai pasiruošę kovai. Jų mobilizacija tetrunka tiek laiko, kiek laiko užima kovos amunicijos bei kuro krovimas, tad mūsų krantų puolimas gali įvykti jau pirmomis karo valandomis. Todėl ir mūsų krantų gynimo pajėgos privalo būti taip suorganizuotos ir paruoštos, kad trumpiausiu laikotarpiu galėtų išvystyti maksimalų pajėgumą. Mūsų laivai bus nuolat pasiruošę veikti, tad reikalinga, kad ir minų užtvaros būtų paruoštos trumpiausiu laiko tarpu, kurį laikau lygiu 12–15 valandų, nes maždaug tiek laiko sugaištų prieš laivynas pasiruošdamas išvykti ir atplaukti prie mūsų krantų iš savo artimiausių bazių.

Visų mūsų pajūrio saugumui reikalingų minų užtvarų iš karto pastatyti negalima, bet minimaliam saugumui užtikrinti reikalinga, kad pačioje pradžioje būtų pastatyta bent 10 proc. mūsų pakrantės, tam reikalinga apie 500–600 minų. Toms minoms minimaliu laiku pastatyti reikalingi bent du laivai (minimumas dvi minų linijos), galintys paimti per 100 minų. Minų statymo metu tie laivai prieš galės būti atakuojami, todėl jie turi būti pakankamai greiti, kad pasitrauktų nuo lėtesnių, bet stipria artilerija ginkluotų laivų (kreiserių) ir pakankamai apginkluoti, kad apsigintų nuo greitesnių už juos laivų (naikintojų). Tad pagrindiniai šių laivų duomenys būtų šie: vandens išspaudimas apie 2000 tonų, greitis per 40 mazgų, šeši arba aštuoni 138–152 mm pabūklai, torpedinis ir priešlėktuvinis apginklavimas, 100 užtvarų minų.

Vienintelė mūsų laivuose atakuojamojo laivyno sėkminga apsigynimo priemonė yra artilerijos ugnis. Desantą lydintieji didesni karo laivai greičiausiai paliks už minų užtvarų, tad jų ugnis dėl didesnio toumo ir blogo matomumo mūsų kateriams nebus itin tiksli ir pavojinga. Todėl jiems atremti greičiausiai galės būti pasiųsti lengvi ir greiti vienetai – naikintojai arba torpedininkai, kurie lydės transportinius laivus iki pat kranto. Tiems prieš laivams neutralizuoti ir tuo pačiu paliuosuoti katerius, reikalingi stipriau už naikintojus ginkluoti laivai apsaugoti jų artilerijos ugnį atlaikančiais šarvais. Tam uždaviniui gali tikti minėtieji minų statytojai, bet jie turi būti atitinkamai šarvuoti.

Kateriams ir minų statytojams kovoje su desantu labai padės povandeniniai laivai, kurie vien savo buvimu, net toli atviroje jūroje, sudarys priešui pavojų. Lygiai taip pat greitų ir stipriai ginkluotų paviršiaus laivų buvimas laiduos sėkmingą povandeninių laivų veikimą kovoje prieš blokadą.

Minų užtvarų pataisymui, sustiprinimui bei farvaterių išvalymui yra reikalingi minų valytojai – traleriai, ne mažiau dviejų kiekvienai bazei, t. y. iš viso 4 vienetai.

Upių laivų skaičius ir tipai turėtų būti numatyti drauge su žemyno kariuomenės vadovybe.

Aviacijos sudėtis, lėktuvų skaičius ir tipai turėtų būti nustatyti drauge su aviacijos vadovybe. Mano manymu, jos apytikrė sudėtis būtų ši: keletas tolimesnės žvalgybos hidroplanų, vienas artimos žvalgybos – lengvųjų bombonešių eskadrilė ir viena naikintuvų eskadrilė.

Bazės šių laikų jūros kare vaidina pirmaeilį vaidmenį, be jų visiškai nėra įmanomas karinio laivyno veikimas. Šiuo metu Lietuva turi tik vieną uostą savo pakrantėje, kur gali būti įrengta laivyno bazė. Vienas bet gi karinis uostas per daug lengvai gali būti puolamas, blokuojamas, žvalgomas bei saugomas. Mums yra būtina įsteigti dar vieną laivyno atramos tašką besikuriančiame Šventosios uoste, kuriame tam yra itin palankios sąlygos.

Kariniam laivynui paremti iš kranto bei palaikyti tvarkai pajūryje, ypač Klaipėdos uoste, be minėtosios sudėties karinio laivyno, aviacijos bei upių flotilės, dar reikalingas motorizuotasis apie 1 000 vyrų kariuomenės dalinys, gausiai aprūpintas ugnies priemonėmis ir bent viena 152–203 mm kalibro pakrančių motorizuotąja baterija<sup>263</sup>.

## TECHNINIAI DUOMENYS IR KAINA

### Laivai

#### 1. Patranklaiviai

Tie laivai apginkluoti:

1. artilerija,

2. povandeniniais ginklais, kuriuos aptarimo patogumo sumetimais suskirstysime šitaip:

*Artilerija* turi būti stipresnė, t.y. toliau šaudyti nei dabartinių greitųjų laivų, pvz., naikintojų, flagmanų. Turint su jais vienodą plaukimo greitį ir toliau šaudančią artileriją, dažniausiai bus galima juos apšaudyti patiems būnant už jų artilerijos kovimo ribų.

Modernių naikintojų ir flagmanų artilerijos kalibrai yra šie: 138 mm Prancūzijoje, 127 mm JAV, Japonijoje ir Vokietijoje, 120 mm daugelyje kitų laivynų. Plaukiojančių Baltijos jūra tos artilerijos kalibras neviršija 127 mm, todėl mūsų patranklaivių artilerijos kalibras dėl aukščiau minėtų sumetimų turėtų būti 138 mm (imate esamus kalibrus).

Pagal turimus neoficialius duomenis yra žinoma, kad prancūzų 1929 metų modelio 138 mm pabūklų šaudymo tolis siekia iki 28 km, t. y. toliau nei visų laivynų mažesnio, lygaus ir net 152 mm kalibro patrankų, o jų šaudymo sparta siekia 14 šūvių per minutę. Tais pabūklais apginklavus mūsų patranklaivius, lyginant juos su kitų laivynų lengvaisiais vienetais, būtų pasiektas artilerijos pranašumas tiek giedrą dieną (didesnis šaudymo tolis), tiek blogesnio matymo metu (didesnė greitašauda).

Atsižvelgiant į patranklaivių paskirtį, jiems teks kovoti ir persekiojant ir traukiantis, todėl priekinis ir užpakalinis sektoriai privalo turėti ne mažiau kaip po 3 pabūklus, taigi laivas turi būti ginkluotas šešiais aštuoniais 138 mm kalibro pabūklais, sumontuotais ant jūrinių – priešlėktuvinių stovų.

*Priešlėktuviniai ginklai.* Beveik visuose laivuose apsaugai naudojami 37–40 mm automatiniai pabūklai, kurių horizontalusis šaudymo tolis siekia iki 9 km, vertikalusis – iki 6 km. Kadangi lėktuvai paprastai laivus puola iš priekio (trumpesnis apšaudymo laikas, didesnis taikinys), kai artėjimo greičiai siekia 400–450 km/val., kas savo ruožtu leidžia išmesti bombas palyginti iš arti, todėl mažesnis nei 9 km šaudymo tolis, taigi ir mažesnis patrankų kalibras nėra pakankami. Patrankėlės turėtų būti 4–6. Be šių automatiškų pabūklų, artimajai kovai su puolančiais lėktuvais dar turi būti 4–8 priešlėktuviniai 13,2 mm kulkosvaidžiai.

*Torpedos.* Dėl savo paskirties šie laivai neturėtų būti naudojami torpedinėms atakoms. Torpedas jie gali turėti, jų skaičius galėtų būti ribojamas iki 4 vamzdžių. Likusioje laisvoje vietoje galima būtų laikyti minas. Laivas būtų lengvesnis – tai leistų sustiprinti šarvus.

*Minos.* Kaip nurodyta II dalyje, patranklaiviai privalo paimti ant denio 80–120 minų.

*Giluminės bombos.* Jų naudojimas nereikalauja, kad laivas tam tikslui specialiai būtų pertvarkomas.

*Greitis.* Patranklaivių greitis turi būti didesnis nei geriau už juos ginkluotų lai-

vų (kreiserių) greitis ar bent lygus panašia artilerija ginkluotų laivų (naikintojų, flagmanų) greičiui. Toks greičių santykis leis visiškai išnaudoti mūsų artilerijos pranašumus, o jei jo nebūtų, leis išvengti kautynių mums nepatogiomis sąlygomis.

Prancūzų ir italų laivynuose naikintojų greitis siekia 45 mazgus, kitų valstybių naikintojai plaukia 35–39 mazgų greičiu. Baltijos laivynų naikintojų greičiai yra šie:

Švedija ir Lenkija – 39 mazgai,

Vokietija ir SSRS – 36 mazgai,

kiti – mažiau kaip 36 mazgai, todėl mūsų patranklaiviai turi pasiekti iki 40 mazgų.

Tokiam greičiui pasiekti reikalingos 60–70 tūkst. HP galingumo aukštojo slėgio garo turbinos. Kuro taupymo sumetimais reikia, kad:

1. garo spaudimas siektų 70 kg/cm<sup>2</sup>, kas 7,3 proc. mažina sąnaudas;

2. garas būtų įkaitintas, kas 8,6 proc. mažina sąnaudas;

3. vanduo būtų kaitinamas prieš tiekiant į sistemą, kas 11,5 proc. mažina sąnaudas.

Taigi 27,4 proc. mažinamos sąnaudos ir kuro naudojimas, plaukiant visu greičiu, mažėja nuo 413 (normaliai) iki maždaug 300 g vienai arklio jėgai per valandą. Plaukiant 8,00 HP pajėgumu, būtų sutaupyta apie viena tona kuro per valandą.

Ilgims plaukiojimams atpiginti būtų naudinga laivą aprūpinti apie 2 000 HP pajėgumo „Diesel“ motoru su elektriniu perdavimu į volus. Veikdami su turbinomis šie motorai galėtų būtų panaudoti pagalbiniais mechanizmomis aptarnauti.

*Šarvai.* Šarvai turi apsaugoti nuo 152 mm sviedinių (greitųjų kreiserių artilerija) apie 45° horizontalaus šaudymo kampo ir 10 000 m šaudymo tolio. Šarvai turi apsaugoti pagrindines laivo dalis. Jas sudarytų:

1. vandens linijos juosta iki 55 mm storio;

2. šarvuotas denis apie 35 mm storio;

3. artilerijos ir komandavimo bokštai 55–65 mm storio.

*Lėktuvas.* Paskutiniu metu pasireiškia tendencija didesnio tonažo patranklaivius, flagmanus ir kt. aprūpinti lėktuvu, skirtu žvalgybai, artilerijos ugniai koreguoti ir kitiems tikslams. Mūsų patranklaiviui, ginkluotam toliašaudžiais pabūklais, lėktuvas yra būtinas.

*Korpusas.* Korpuso statybai turi būti kuo daugiau panaudota lengvųjų lydinių (aliuminio) ir suvirinta elektriniu būdu. Tai šiek tiek didins statybos kainą, bet sumažins laivo tonažą. Mažesniai tonažai reikalingos silpnesnės mašinos (taigi pigesnės), kurios ateityje leis taupyti kurą.

Atsižvelgiant į čia nurodytus apginklavimo ir greičio reikalavimus laivo standartinis tonažas sieks apie 2 200 tonų.

*Kaina.* Karo laivo kaina priklauso nuo jo tipo ir yra proporcinga tonažui. Panašaus tipo laivų kainos įvairiose valstybėse yra:

Prancūzijoje „Volta“ – 2 900 t – 100 000 000 Fr. – tona – 6 900 Lt.

Anglijoje „Faulknor“ – 1 500 t – 100 330 239 – tona 6 900 Lt.

Italijoje „Hydra“ – 1 400 t – 100 272 000 – 1 tona – 5 888 Lt.

Taigi mūsų patranklaivis atsieitų:

Statant Prancūzijoje arba Anglijoje – apie 15 milijonų litų, statant Italijoje – apie 15,5 milijono litų.

## 2. Povandeniniai laivai

Laivai apginkluoti:

1. povandeniniais ginklais (torpedomis, minomis, priešpovandeniniais ginklais),
2. artilerija (jūrų artilerija ir priešlėktuviniais ginklais).

*Torpedos.* Torpedos yra pagrindinis povandeninių laivų ginklas. Baltijos jūros valstybių povandeniniai laivai yra apginkluoti 3–6 torpedų vamzdžiais. Mūsų šio tipo laivų svarbiausias uždavinys – vykdyti operacijas Baltijos jūros baseine, arti savo bazių, todėl didesnės torpedų atsargos jiems nėra reikalingos. Vamzdžių neturėtų būti daugiau kaip 4, atsargai galėtų būti dar 2–4 torpedos.

*Minos.* Šie laivai turi būti pritaikyti minoms į vandenį nuleisti, panašiai kaip estų „Kalev“.

*Artilerija.* Atsižvelgiant į numatomas veikimo sąlygas, nėra būtinas laivo apginklavimas tokia artilerija, todėl pakaktų vieno 75 mm pabūklo arba jo vietoje galėtų būti 40 mm automatinės patrankėlės. Priešlėktuvinei apsaugai pakaktų dviejų 13,2 mm kulkosvaidžių.

*Greitis.* Laivo greitis išnėrus turėtų siekti 13–15 mazgų. Veikimo tolis panėrus – ne mažiau kaip 350 jūros mylių plaukiant 3–4 mazgų greičiu. Dizeliniai ir elektriniai varikliai yra reikalingo numatytiems greičiams pasiekti pajėgumo.

*Tonažas.* Atsižvelgus į minėtus greičio, apginklavimo ir minimalius gyvenimo patogumo reikalavimus, tonažas sieks apie 400–450 tonų.

*Kaina.* Paskutiniųjų povandeninių laivų kainos buvo maždaug tokios:

Italija (Argentinai) – „Santa Fé“ 775/920 t – 1 tona – 7 100 Lt.

Anglija (sau) – „Harwhall“ – 1520/2140 t – 1 tona – 6 600 Lt.

Remiantis šiais duomenimis, mūsų povandeniniai laivai kainuotų 2,7–3 milijonus litų.

## 3. Torpediniai kateriai

Tie laivai apginkluoti torpedomis, giluminėmis bombomis, povandeniniais ir priešlėktuviniais ginklais.

*Torpedos.* Torpedos yra pagrindinis šio tipo laivų ginklas. II šio memorandumo dalyje buvo nurodytas reikalas turėti didesnio tipo katerius. Siekiant iki galo panaudoti tą jų didesnę tonažą, taip pat pagerinti jų puolamąjį pajėgumą kovojant su desantu, būtų naudinga apginkluoti laivelius 4 torpedomis, panašiai kaip italų „Stefano Turr“.

*Giluminės bombos.* Kateriai turi būti paruošti bomboms mėtyti. Taip pat jie turi būti aprūpinti priešpovandeninėmis priemonėmis (hidrofonais ir kt.).

*Priešlėktuviniai ginklai.* Tam tikslui tiktų viena 40 mm automatinė patrankėlė ir du 13,2 mm kulkosvaidžiai.

*Greitis.* Reikia, kad katerių greitis viršytų bent penkiomis myliomis per val. patranklaivių greitį, kad jiems būtų suteikta minimali manevro galimybė, t. y. jų greitis turi siekti 45 mazgus.

Tokiam greičiui pasiekti atviros jūros kateriui geriausiai tiktų aukštojo slėgio, ultralengvosios garo turbinos ( $t = 450^0\text{--}500^0$ ,  $P = 60\text{--}70$  atm.), kurios, palyginus su vidaus degimo („Diesel“) arba vidaus sprogimo (benzininiai) varikliais turi šiuos ne ginčijamus privalumus:

1. galimybė įrengti didelio pajėgumo variklius nedidinant sraigtų skaičiaus;
2. dėl didelio variklio pajėgumo galimybė padidinti tonažą ir tuo pačiu laivelio jūrines savybes;
3. mažas variklių lyginamasis svoris;
4. mažos kuro sąnaudos (335 gr. HP/val.– „Diesel“ – 350, benzino – 465);
5. sunkiai užsidegęs (todėl nepavojingas) ir pigus kuras (tona – 60 Lt);
6. palaipsnis greičių keitimas;
7. mažas susidėvėjimas;
8. tylus veikimas;
9. personalo mokymas tokios pat sistemos kaip patranklaiviuose.

*Korpusas.* Kaip jau minėta, mūsų atvirai pakrantei ginti kateriai visų pirma turi būti jūriniai, t. y. galintys veikti, kai jūros bangavimo stiprumas leidžia veikti desantui ir vykdyti krantų bombardavimo operacijas, todėl jų tonažas neturi būti mažesnis kaip 50–60 tonų. Korpusas turėtų būti metalinis, naudojant, kiek leidžia techninės galimybės, lengvuosius metalų lydinius arba medinio korpuso bent priekinė dalis turėtų būti tinkamai apsaugota nuo susidūrimo su atsitiktinai jūroje plūduriuojančiais daiktais (lentos, raštai, ledo gabalai).

*Kaina.* Mažesnių katerių, plaukiančių iki 55 mazgų greičiu, kaina viršija 0,5 milijono litų. Didesnių, bet kiek lėtesnių, tokio tipo katerių kaina viršys vieną milijoną.

#### 4. Minų gaudytojai

Pagrindiniai šių laivų uždaviniai:

1. minų gaudymas ir dalinis užtvartų atstatymas bei taisymas;
2. kitų neginkluotų tralerių priedanga;
3. lydėjimas prekinių laivų ir jų apsauga nuo povandeninių laivų.

Tie laivai būtų apginkluoti povandeniniais ginklais (minomis, torpedomis, tralais), giluminėmis bombomis) ir artilerija (patrankomis, priešlėktuviniais kulkosvaidžiais).

*Povandeniniai ginklai.* Laivai turi būti pritaikyti minų statymui ir turi galėti paimiti ant denio 40–50 minų.

Laivai turi turėti greitojo, pavienio tralavimo priemonės ir turi būti paruošti sistemingam grupiniam tralavimui.

Kovai su povandeniniais laivais minų gaudytojai turi būti aprūpinti giluminėmis bombomis ir hidrofonais. Tam pačiam tikslui būtų naudinga įrengti 2 torpedų vamzdžius, kaip italų povandeninių laivų „Albatros“. Be to, torpedinis apginklavimas leistų tuos laivus naudoti ir desanto pavojaus metu.

*Artilerija.* Minėtais samprotavimais remiantis, tų laivų artilerija turėtų susidėti iš trijų iki 105 mm kalibro patrankų (mažiausia vienai baterijai sudaryti).

Priešlėktuvinei apsaugai būtų reikalingos dvi automatinės 40 mm patrankėlės ir keturi 13,2 mm kulkosvaidžiai.

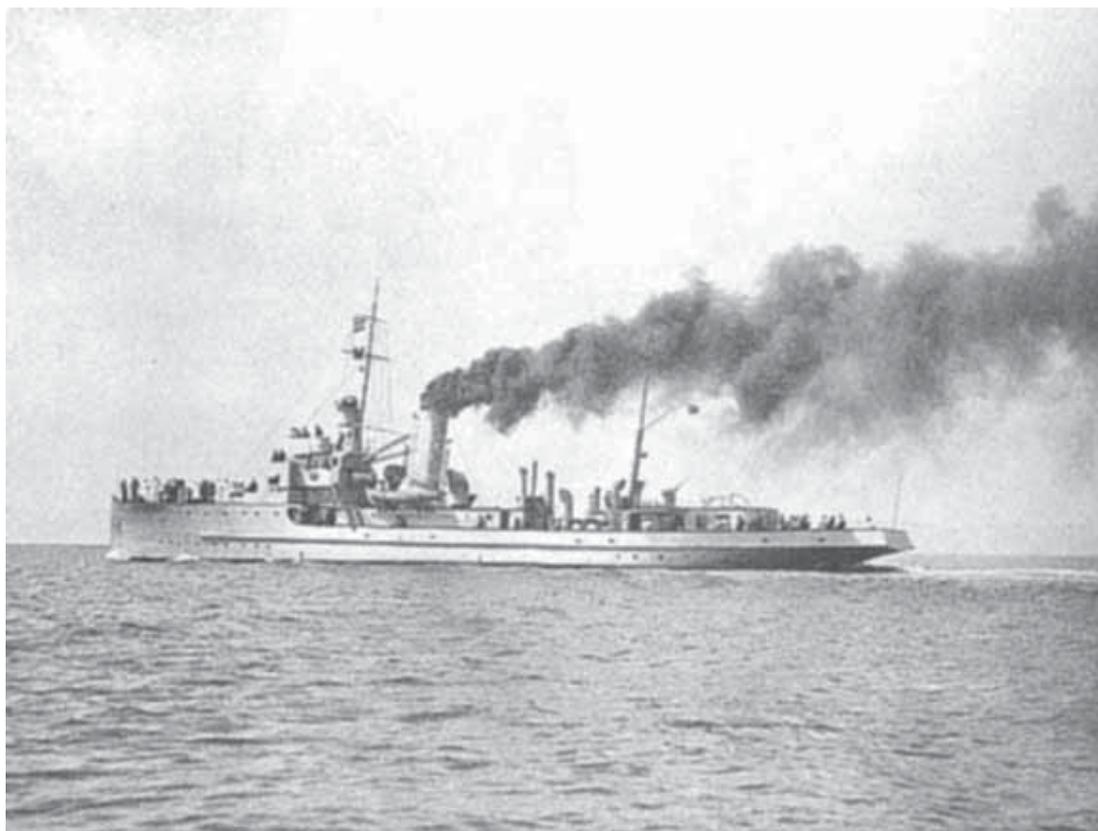
*Greitis.* Kadangi traleriai turės kovoti su povandeniniais laivais ir traluoti patranklaiviams farvaterį, jų greitis turi siekti 25 jūrmyles per valandą. Tokiam greičiui pasiekti reikalingi 5 000–6 000 HP galingumo varikliai. Dėl jau minėtų privalumų ir

dėl suvienodinimo visų laivų variklių, tinkamiausi būtų aukštojo slėgio turbininiai varikliai.

*Tonažas.* Dėl minėtų greičio ir apginklavimo reikalavimų ir dėl reikalo turėti pakankamai stabilų laivą banguotoje jūroje, kad galima būtų statyti minas ir šaudyti į jūros ir oro taikinius, laivo dydis negali būti mažesnis nei 350 tonos.

*Kaina.* Viena tona naikintojo, kurio mašinų pajėgumo ir tonažo santykis yra 37 HO tonai, kainuoja 5 800 Lt. Mūsų tralerių tas pats santykis išreiškiamas 10+15 HP tonai, tad vienos tonos kaina gali būti apie 4 000 litų, visas laivas atsieitų 1,5–1,6 milijonų litų.

## 5. Lietuvos karo laivas „Prezidentas Smetona“



Karo laivas „Prezidentas Smetona“

Kariniam laivynui bus reikalingas mokomasis laivas, kurio funkcijas mūsų sąlygomis keletą metų galės dar vykdyti dabartinis karo laivas „Prezidentas Smetona“. Tam tikslui jis turės būti tinkamai paruoštas: pastatyta artilerija, įrengti tralavimo prietaisai, minų bėgiai, priešlėktuviniai ginklai. Taip pat turės būti sutvarkytos jo gyvenamosios patalpos.

Šiuo metu jis, kaip vienintelis Lietuvos karo laivas, jau dabar turi būti ginkluotas. To reikalauja mūsų prestižas ir uosto saugumas. Uoste turi būti jėga, su kuria

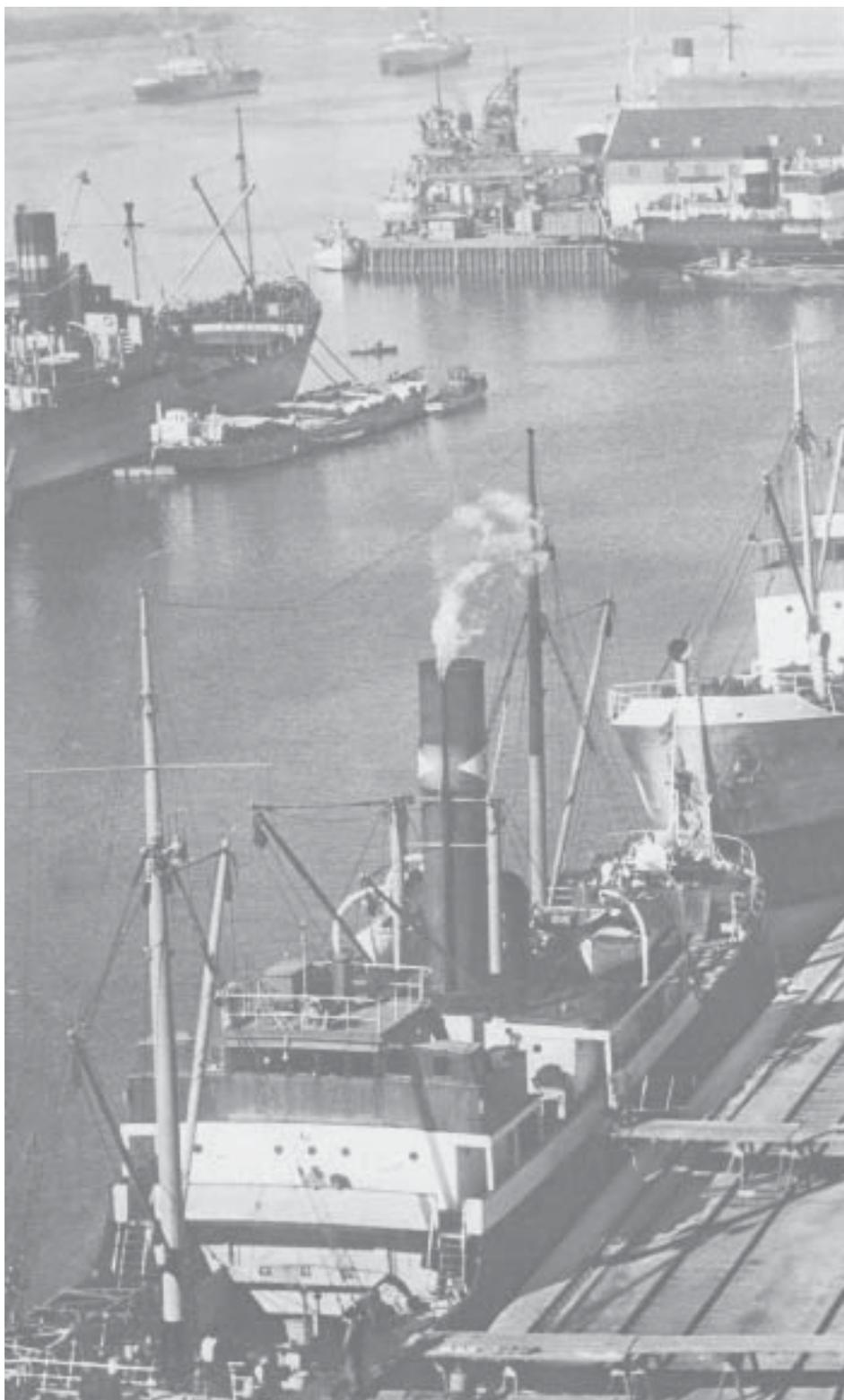
turėtų skaitytis bent prekiniai svetimų valstybių laivai, kol įsigysime savo karinį laivyną, kuris užtikrins visapusišką mūsų jūros saugumą.

Kaip vieninteliam mūsų karo laivui, jam, be to, tenka reprezentuoti ir visas mūsų ginkluotąsias pajėgas svetimiams karo laivams ir aukštiesiems užsienio svečiams atsilankant Klaipėdoje, įvykstančios šią vasarą tarptautinės regatos metu ir pačiam laivui plaukiant į užsienį (pvz., plaukiant į dokus). Todėl laivo reprezentacinės patalpos, šiuo metu esančios visiškai apleistos, nes apie dvidešimt vienerius metus neremontuotos, turėtų būti kuo greičiausiai sutvarkytos. To remonto išlaidos apie 3–5 tūkstančiai litų<sup>264</sup>.

## 6. Bazės

*a. Klaipėda.* Karinis uostas Klaipėdoje turėtų būti iškastas kuo arčiausiai molų angos, šalia švyturio, kad visas laivynas visada būtų pasiruošęs pasipriešinti mėginimui užversti uosto angą, o žiemos metu turėtų nuo ledų laisvą išėjimą į jūrą, kas ypač svarbu kateriams. Uostui įrengti pirmiausia reikia atlikti šiuos darbus<sup>265</sup>:

<b>Reikalingi atlikti darbai</b>	<b>Kaina, Lt</b>
1. Tarp krantinės ir dyzelinio kuro bakų statmenai kranto iškasti apie 200x30x5 m kanalą. Kadangi vidutiniškas žemės pakilimas virš vandens lygio yra apie 2 m, tad iš viso reikia kasti 200x30x7 m, 45000 m <sup>3</sup> . Vieno kubinio metro iškavimo kaina – 75 ct	33 000
2. Iškasti pagrindinį baseiną 350x350x7x m <sup>3</sup>	670 000
3. Sutvirtinti 400 m kanalo krantų	60 000
4. Įrengti 700 m krantinės (1 m po 1000 Lt)	700 000
5. Įrengti 700 m krantinės (1 m po 150 Lt)	105 000
<b>Uostui įrengti iš viso:</b>	<b>1 565 000</b>
<b>Bazei reikia pastatyti:</b>	
1. Dirbtuves.....	100 000
2. Sandėlius.....	100 000
3. Gyvenamuosius pastatus.....	500 000
<b>Iš viso bazei:</b>	<b>700 000</b>
<b>Iš viso Klaipėdos kariniam uostui:</b>	<b>2 300 000</b>



Klaipėdos uostas 1938 m. (KAA)

Šventosios kariniam uostui įrengti reikia atlikti šiuos pagrindinius darbus<sup>266</sup>:

<b>Reikalingi atlikti darbai</b>	<b>Kaina, Lt</b>
1. Iškasti kanalą 100x20x6x m <sup>3</sup>	9 000
2. Iškasti baseiną 200x200x6 m <sup>3</sup>	240 000
3. Pagilinti baseiną iškasant 3 000 m <sup>3</sup>	2 300
4. Sutvirtinti 200 m kanalo krantinės	30 000
5. Įrengti 600 m krantinės	120 000
6. Pastatyti dirbtuves	100 000
7. Pastatyti sandėlius	150 000
8. Pastatyti gyvenamuosius pastatus	100 000
<b>Iš viso Šventosios bazei įrengti:</b>	<b>750 000</b>

Taigi V. Kuizinas apskaičiavo, kad iš viso bazėms įrengti reikia per 3 milijonus litų.

### Upių laivynas

Upių flotilės pagrindiniai uždaviniai būtų šie:

- kova su priešo plaukiojamosiomis priemonėmis, ketinančiomis įsiveržti Nemunu į krašto gilumą;
- trukdyti Nemuno forsavimą, naikinti tiltus, tarp abiejų upės krantų esančios priešo kariuomenės ryšių pertraukimas;
- mūsų kariuomenės priedanga forsuojant Nemuną ir kitas didesnes upes;
- kariuomenės operacijų išilgai Nemuno parėmimas;
- veikimas Kuršių mariose.

Smulkiai negvildendamas priežasčių, nustatančių laivų tipus, manau, kad aukščiau minėtus reikalavimus patenkintų tokios sudėties upių flotilė:

- 4 laivai monitoriai – apie 100 t, grimzlė 40–60 cm, greitis – 15 mazgų, dvi 105 mm haubicos, keturios 400 mm automatinės patrankėlės, 6 kulkosvaidžiai, šarvai 10–30 mm storio.
- 6 ginkluoti motorlaiviai – apie 20 t, greitis 20–25 mazgai (38–45 km per val.), viena 40 mm automatinė patrankėlė, 2 kulkosvaidžiai, šarvuoti skydai.
- Keletas greitų mažų motorinių valčių, apginkluotų kulkosvaidžiais.
- Dvi bazės-kariniai uostai. Vienas – Nemuno aukštupyje, kitas – žemupyje<sup>267</sup>.

### Rezervas

Be grynai kovos vienetų, kariniam laivynui paprastai yra reikalinga nemažai priemonių, kurių taikos metu nėra galimybių arba neapsimoka įsigyti ir išlaikyti. Karo metu jos gaunamos mobilizuojant prekinis, uostų tarnybos ir žvejų laivus, jachtas ir kt.

Mums taip pat bus reikalinga keletas priemonių įvairiausioms tarnyboms, kurioms neapsimokėtų nuolat naudoti brangius karo laivus. Todėl reikia, kad šitos prie-

monės, kuriomis numatoma prireikus pasinaudoti, atitiktų savo paskirtį. Tuo tikslu jau dabar karo vadovybės kontrolei turi būti pavesta:

1. Lietuvos prekybos laivyno laivai.
2. Klaipėdos ir Šventosios uostų tarnybos laivai.
3. Pasienio policijos laivai.
4. Žvejų laivai ir valtys.
5. Pakrančių navigaciniai ir uostų įrenginiai.

Be to, visų minėtų priemonių remontui, pardavimui, įgijimui ir sunaikinimui turi būti gaunamas karo vadovybės sutikimas<sup>268</sup>.

## Laivyno personalas

### Karininkai

Kadangi esamos sąlygos verčia rengti būsimuosius laivyno karininkus užsienio laivyno mokyklose, reikia stengtis, kad dauguma karininkų būtų išėję mokslus vienoje ar daugiausia dviejose, bet būtina panašios jūreiviškai kariškos doktrinos šalyse.

Kandidatai stipendininkai turi būti kuo stropiausiai ir griežčiausiai atrinkami. Konkurso egzaminų rezultatų tam nepakanka. Dabartiniai kandidatai ateityje turės būti ne kanceliarijos, biuro žmonėmis, bet kovotojais – vadais, sugebančiais labiausiai netikėtomis sunkiausiomis sąlygomis padaryti staigų, nekeičiamą ir tikslų sprendimą. Iš būsimųjų laivyno karininkų reikia visų pirma reikalauti aukštų moralinių ir būdo savybių, ypatingo polinkio prie šitos sunkios tarnybos. Be šių savybių ir reikalaujamų mokslo žinių, kandidatai turi būti itin gerai pasirengę ir fiziškai, mažiausiai atitikti bent prancūzų laivyno mokyklos keliamus fizinio išsilavinimo reikalavimus. (Šiuo metu į šiuos reikalavimus nebuvo kreipiama dėmesio.)

Laivyno karininkai turi būti mokomi dviejų pagrindinių specialybių: vadovybės ir mašinų, nes šiuo metu nėra galimybės parengti abiem specialybėms tinkamus žmones (JAV nepriima mūsų stipendininkų). Atitinkamas vadovybės karininkų skaičius turi būti parengtas jūrų aviacijos tarnybai, be to, keletas dar kitoms specialybėms kaip ginklavimo, komisariato, hidrografijos, sanitarijos ir kt. Kiek kokios specialybės karininkų reikia kasmet išsiųsti apytikriai buvo nurodyta I šio memorandumo dalyje.

Kol bus rengiami nauji karininkai, laivyno steigimo paruošiamiesiems darbams atlikti ir pirmiesiems pagalbiniam laivams laikinai vadovauti reikia:

1. Perkelti į laivyno tarnybą plk. lt. A. Michelevičių.
2. Priimti į aktyviają tarnybą esančius atsargoje ir dimisijoje buvusius jūrų karininkus.

3. Priimti į karo tarnybą ir suteikti karininko laipsnį pasienio policijos laivyno kapitonui J. Tamošauskui. Žinioms atnaujinti šį rudenį jis galėtų būti pasiųstas į 6–12 mėn. stažuotę užsienyje (į Prancūziją).

4. Išsiųsti į atsargos karininkų mokyklą prekybos laivyno kapitoną Kaminską, baigusį Italijos prekybos jūrų mokyklą ir karinio laivyno Hidrografijos institutą Ženevoje. Tiek p. Kaminskas, tiek p. J. Tamošauskas yra pareiškę norą tarnauti kariame laivyne.

Kad būtų galima įvykdyti minėtus perkėlimus, reikia keletą metų jūrininkams netaikyti Karinės tarnybos įstatymų. Iš viso šiuo metu, kai laivynas dar tebėra kuriamas, nėra prasmės varžyti jo plėtimosi kai kuriais įstatymais, kurie gali būti taikomi tik jau gerai suorganizuotam ir turinčiam visus kadrus kolektyvui, koku šiuo metu jau yra mūsų sausumos kariuomenė ir aviacija. Besikuriant mūsų kariuomenei taip pat nebuvo itin griežtai nustatytas tarnybos amžius, avansavimo reikalavimai, egzaminai į aukštesnius laipsnius ir kt. Šiuo metu, kai laivynui yra būtini žmonės, nebūtų tikslinga jiems kelti daugelio reikalavimų, kurių jie negalės patenkinti, nors laivyne jie galėtų visiškai atlikti jiems pavestas pareigas.

Taip pat dar šiais metais reikia išsiųsti vieną vadovybės karininką tobulinti laivų statybos, jūrų artilerijos ir torpedų, elektrotechnikos ir apskritai modernaus karinio laivyno technikos žinias, nes šiuo metu pas mus tokių specialistų nėra. Kursas tokioje mokykloje trunka apie dvejus metus. Šitos rūšies specialistas bus būtinas svarstant mūsų pagrindinių laivyno vienetų statybos planus (vėliausiai reikės svarstyti 1940 m.), juos prižiūrint statybų eigoje ir galutinai priimant iš firmų. Ateityje tokie karininkai bus reikalingi visai techninio laivyno ir jo ginklų pajėgumų plėtrai<sup>269</sup>.

### Žemesnysis personalas

Tarnyba moderniuose karo laivuose ir iš žemesniojo personalo reikalauja geresnio teorinio pasirengimo ir ypač daug praktikos. Teoriniam pasirengimui vidutiškai reikia (priklausomai nuo specialybės) metų. Beveik tiek pat laiko reikia praktikai einant mažiau atsakingas pareigas. Naudingos tarnybos laikas neturėtų būti trumpesnis už parengiamąjį laikotarpį, taigi visa jūrų tarnyba turėtų trukti ketverius metus.

Tam, kad jūrų tarnyba būtų baigta tokia tvarka kaip ir karo prievolė, ėmimo laikas turėtų būti 18–19 metų. Jūreiviai turėtų būti savanoriai, ne žemesnio nei 2–4 klasių išsilavinimo (priklausomai nuo specialybės). Norint pritraukti tokiai sudėtingai ir atsakingai tarnybai geresnius jaunuolius, sutinkančius tarnauti ilgesnį laiką nei kariuomenėje, reikia nustatyti atitinkamo dydžio atlyginimus.

Jūreivių tarnyba turėtų vykti tokia tvarka:

1. Rengimo periodas krante, mokomuose daliniuose (apie metus laiko). Už tą tarnybą jūreiviai galėtų gauti 15 Lt per mėnesį.

2. Tarnyba laive 2-osios klasės jūreiviu, iki 18 tarnybos mėnesių imtinai (karo prievolės laikas), tokiomis pat atlyginimo sąlygomis kaip mokykloje – 15 Lt.

3. 30 mėn. tarnyba 1-osios klasės jūreiviu. Alga 40 Lt per mėnesį. Dalis pirmosios klasės jūreivių šiuo laikotarpiu galėtų būti pakelti į j. puskarininkio laipsnį. Alga – 50 Lt.

4. Baigę jūros tarnybą ir atitinką nustatytas sąlygas jūreiviai ir jaunesnieji puskarininkiai galėtų likti dar 2–4 metams tarnyboje turėdami jaunesniojo puskarininkio ir puskarininkio laipsnį. Alga iki 200 Lt. Šiam terminui pasibaigus, nepakeltieji į laivūnus puskarininkiai turėtų išeiti į atsargą. Išeinantiems jūreiviams ir puskarininkiams galėtų būti mokamos vienkartinės pašalpos iki 200 Lt. Kiekvienais metais tai sudarytų apie 40 000 Lt<sup>270</sup>.

## Laivūnai instruktoriai

Nustatytas sąlygas atitinkantys ir baigę reikalingus kursus puskarininkiai galėtų būti pakelti į laivūnus-instruktorius, kurių tarnyba vyktų turint:

- jaunesniojo laivūno,
- laivūno,
- vyresniojo laivūno laipsnius.

Laivūnų techninis išsilavinimas (pvz., mašinų specialybės) būtų panašus į prekybos laivyno mechanikų parengimą. Siekiant išvengti perėjimo į prekybos laivyną ir išlaikyti armijoje geresnius specialistus, būtina pakelti laivūnų atlyginimą iki 400 Lt per mėnesį, t. y. tiek, kiek gauna laivo civiliniai tarnautojai mašininkai. Prekybos laivyne buvę karinio laivyno puskarininkiai gauna apie 550 Lt per mėnesį.

Čia siūlomi jūreivių ir laivūnų atlyginimai leistų surinkti į laivyną geriausių vyrus. Ketverių metų tarnybos įvedimas gerokai sumažintų liktinių puskarininkių skaičių, todėl, nepaisant tariamai didesnių algų, ši sistema, palyginus su dabar praktikuojama, be ką tik minėto privalumo, leistų dar sutaupyti lėšų, kas matyti iš palyginamųjų lentelių. Pirmojoje iš jų nurodyta, koks turėtų būti procentas viršilų, puskarininkių ir jūreivių esant dabartinei padėčiai, pažymėtos atitinkamos tų laipsnių algos ir apskaičiuota vidutinė jūrininko alga. Antrojoje lentelėje liktiniai puskarininkiai pakeisti ilgesnės tarnybos jūreiviais.

Viršilų 10% x 350 = 3500	laivūnų 15% x 400 = 6000
Puskarininkių 20% x 300 = 6000	puskarininkių 10% x 200 = 2000
J. puskarininkių 40% x 240 = 9600	1-osios kl. jūreivių 50% x 50 = 2500
Jūreivių 30% x 6 = 1800	2-osios kl. jūreivių 25% x 15 = 3250
<hr/>	<hr/>
20 900	13 750
<hr/>	<hr/>
100	100
vidutinė alga – 209 Lt	vidutinė alga – 137,5 Lt

Taigi žmogui algos skirtumas susidaro apie 860 Lt.

Kol susidarys pakankamas karininkų ir prityrusių laivūnų skaičius, žemesnįjį personalą (pirmuosius laivūnus) reikia rengti užsienio mokyklose. Dėl to reikalinga susitarti su ta valstybe, kuri statys pirmuosius mūsų laivus. Kandidatus reikalinga išsiųsti keletą mėnesių prieš mokslo pradžią išmokti kalbos ir susipažinti su jūrininkyste, prašyti paskirti juos į pagalbinius karinio laivyno vienetus (vilkikai, cisternos ir kt.). Taip Iranas rengia savo puskarininkius Italijoje, kas davė teigiamų rezultatų.

Šiuo metu, stokodami prityrusių laivyno karininkų ir puskarininkių, negalėtume iš karto įsigyti visų mums reikalingų laivų. Ir personalo rengimas, ir laivų statyba turi vykti kartu. Atsižvelgiant į teoriniam ir praktiniam parengimui įgyti reikalingą laiką, ypač turint galvoje karininkus, galima būtų įsigyti per pirmąjį penkmetį:

- a) 1939–1943 metais du tralerius ir tris katerius,
- b) 1942 metais vieną patranklaivį,
- c) 1943 metais vieną povandeninį laivą,
- d) 1940 metais baigti įrengti Klaipėdos bazę.

Kad nurodytu laiku būtų galima įsigyti šiuos vienetus, 1943 metais reikia turėti:

1. apie 35 vadovybės karininkus,
2. apie 10 mašinų tarnybos karininkų,
3. apie 100 įvairių specialybių laivūnų.

Remiantis šiais skaičiais, šiais ir kitais metais reikia siųsti į užsienį 12 stipendininkų į karinio laivyno mokyklos vadovybės skyrių, 3 – į mašinų tarnybos skyrių. 1938 metais į puskarininkių mokyklas siųsti 15 žmonių, 1939 – 20, 1940 – 25, 1941 – 30 ir t. t.<sup>271</sup>

## IŠLAIDOS LAIVYNUI

Rengiant, o po to įgyvendinant planus, viena iš svarbiausių dalių yra reikalingų lėšų skaičiavimai. V. Kuizinas savo siūlomiems planams įgyvendinti pateikė detalius skaičiavimus. Pagal juos išlaidos turėjo būti tokios:

### Patranklaiviai

Plaukiojimas. 1 000 valandų per metus dyzeliniu motoru kreisuojant apie 12–15 mazgų greičiu motoras pasiektų apie 2 000 HP pajėgumą – apie 300 g 1 KP/val. (palyginimui „Deutschlend“ – 180 g su tepalu). Žibalo tona apie 100 Lt. Vienai plaukiojimo valandai visas motoras sunaudotų 0,4 t už 40 Lt, o 1 000 plaukiojimo valandų – 60 000 Lt.

500 valandų per metus turbinomis kreisuojant apie 18–20 mazgų, turbininio variklio pajėgumas apie 8 000 HP. Kuro sunaudojimas vienai HP per val. – 0,4 kg. Mazuto ir naftos tona apie 60 Lt. Vienai plaukiojimo valandai 3,2 t už 192 Lt. 500 plaukiojimo valandų – 96 000 Lt.

Šaudymai:

4 šaudymai 2 užtaisais po 6 salves – 144 sviedinių – 38 000 Lt

2 šaudymai 1 užtaisu po 6 salves – 72 sviediniai – 25 000 Lt

2 naktiniai šaudymai po 6 salves – 72 sviediniai – 18 000 Lt

40 mm automatinėmis patrankomis – 250 sviedinių – 10 000 Lt

13 mm kulkosvaidžiais – 600 šovinių – 3 000 Lt

Išlaikymas. 500 tonų dydžio laivui „Prezidentas Smetona“ išlaikyti metams išleidžiama apie 15 000 Lt. 2 000 t dydžio laivo išlaikymą galima apytikriai skaičiuoti 60 000 Lt. Remonto ir kt. darbams – dar apie 20 000 Lt.

Iš viso patranklaivio metinis išlaikymas 310 000 Lt<sup>272</sup>.

### Povandeniniai laivai

Plaukiojimas – 1 500 valandų per metus. Kreiserinis variklių pajėgumas apie 600 HP. Kuro sąnaudos apie 300 g HP/val. Naftos kaina 100 Lt už toną. Vadinasi, plaukiojimo valandai 180 kg – 180 Lt, 1 500 valandų – 27 000 Lt.

Šaudymai – artilerija ir kulkosvaidžiais apie 5000 Lt, torpedomis apie 5 000 Lt.

Išlaikymas – 30 000 Lt.

Remontai, dokai ir kt. – 10 000 Lt.

Iš viso povandeninio laivo išlaikymui 77 000 Lt<sup>273</sup>.

### **Kateriai**

Plaukiojimai. 1 000 val. per metus. Kreiserinis pajėgumas apie 500 HP. Naftos naudojimas 300 g HP/val. Vienai plaukiojimo valandai 150 kg – 9 Lt. 1 000 plaukiojimo valandų – 9 000 Lt.

Šaudymai – patrankomis ir kulkosvaidžiai – 4 000 Lt,

torpedomis – 1 000 Lt.

Išlaikymas, remontai, dokai ir kt. – 6 000 Lt.

Iš viso: 20 000 Lt.

### **Traleriai**

Plaukiojimas. 1 000 val. per metus. Kreiseruojant mašinų pajėgumas apie 1 000 HP. Naftos naudojimas 400 g HP/val. Vienai plaukiojimo valandai 0,4 t po 24 Lt. 1 000 val. plaukiojimo – 25 000 Lt.

Šaudymas.

3 šaudymai 2 užtaisais po 6 salves – 54 sviediniai – 5 400 Lt

1 šaudymas 1 užtaisu po 6 salves – 18 sviedinių – 2 700 Lt

2 naktiniai šaudymai po 6 salves – 36 sviediniai – 3 000 Lt

40 mm automatinėmis patrankomis – 150 sviedinių – 6 000 Lt

13,2 mm kulkosvaidžiais – 400 šovinių – 2 000 Lt.

Tralerio metinis išlaikymas – 44 000 Lt<sup>274</sup>.

### **Bazės**

Klaipėdos ir Šventosios kariniams uostams, gyvenamiesiems pastatams, sandėliams ir mokomajam laivui išlaikyti apytikriai – 200 000 Lt.

Taigi techniškai kariniam jūros laivynui išlaikyti reikia

2 patranklaiviams 660 000 Lt

2 povandeniniams laivams 154 000 Lt

4 traleriams 176 000 Lt

6 kateriams 120 000 Lt

2 bazėms 200 000 Lt

Iš viso per metus 1 310 000 Lt.

Prie šių tiesioginiam laivyno išlaikymui reikalingų lėšų reikia pridėti dar laivyno personalui išlaikyti skiriamas sumas, kurias sudarytų:

Algos karininkams 100 x 600 x 12 720 000 Lt

Algos jūrininkams 1200 x 137 x 12 1 975 000 Lt

Maistas jūrininkams 1200 x 360 432 000 Lt

Apranga jūrininkams 1200 x 200 240 000 Lt

Iš viso 1 365 000 Lt.

Visam laivyno išlaikymui, įskaitant nenumatytas išlaidas, metams reikia 5000000 Lt, t. y. 10 proc. sausumos kariuomenės išlaikymo<sup>275</sup>.

## LAIVYNO STATYBOS PLANAS IR SĄMATA

Šiuo metu visiškai neturint kariniam laivynui parengto personalo, laivyno statybą teks išdėstyti dviem penkmečiams. Dėl to pat personalo trūkumo net per užsibrėžtą gan ilgą 10 metų laikotarpį nebus galimybės įvykdyti visą numatytą šio memorandumo I ir II dalyse programą. Jei tuojau imtis metodinio ir planingo darbo, tai per 10 metų visgi galime išsigyti pakankamai priemonių, kurios suteiktų mums 60–70 proc. jūrinio saugumo.

Laivyno statyba turi būti vykdoma lygiagrečiai su personalo rengimu. Personalas rengimas pirmajam penkmečiui jau buvo aptartas IV dalyje. Laivyno statyba galėtų būti vykdoma apytikriai šitaip:

1939–1943 metai.

1938 m.: įsteigti karinio laivyno įstaiga;

pradėti Klaipėdos karinio uosto įrengimo darbus;

parengti laivyno statybos planus ir duoti reikalingoms statyboms užsakymus.

1939 m.: pastatyti 1 tralerį ir 1 torpedinį katerį.

1940 m.: pastatyti 1 tralerį;

pradėti Šventosios karinio uosto statybą.

1941 m.: pastatyti 2 torpedinius katerius;

užbaigti Klaipėdos uosto darbus.

1942 m.: pastatyti 1 patranklaivį.

1943 m.: pastatyti 1 povandeninį laivą.

1943–1948 metai.

1944 m.: pastatyti 2 tralerius;

užbaigti Šventosios uosto įrengimą.

1945 m.: pastatyti 3 torpedinius katerius.

1946 m.: pastatyti 1 patranklaivį.

1947 m.: pastatyti 1 povandeninį laivą.

1948 m.: užsakyti upių laivus.

Visų šių priemonių įsigijimas pareikalaus šių išlaidų:

2 patranklaiviai 25 000 000 Lt

2 povandeniniai laivai 6 000 000 Lt

6 torpediniai kateriai 7 200 000 Lt

4 traleriai 6 400 000 Lt

Bazės 3 000 000 Lt

Minos 1 200 000 Lt

Iš viso kariniam jūrų laivynui 48 800 000 Lt.

Išskirsčius šią sumą 10 metų, susidarytų 5 milijonai metinių išlaidų laivyno statybai. Prie to taip pat reikia pridėti laivyno išlaikymo išlaidas, kurios nuo kelių šimtų tūkstančių pirmaisiais metais augtų proporcingai įgyjamoms priemonėms iki 5 milijonų Lt paskutiniaisiais 1948 metais<sup>276</sup>.

Taigi, kaip jau buvo minėta, šis V. Kuizino memorandumas yra tarsi T. Daukanto memorandumo papildymas. Jame iškeliami panašūs klausimai, tik jis yra daug detalesnis, išsamesnis, pagrįstas skaičiavimais nurodant darbų atlikimo terminus.

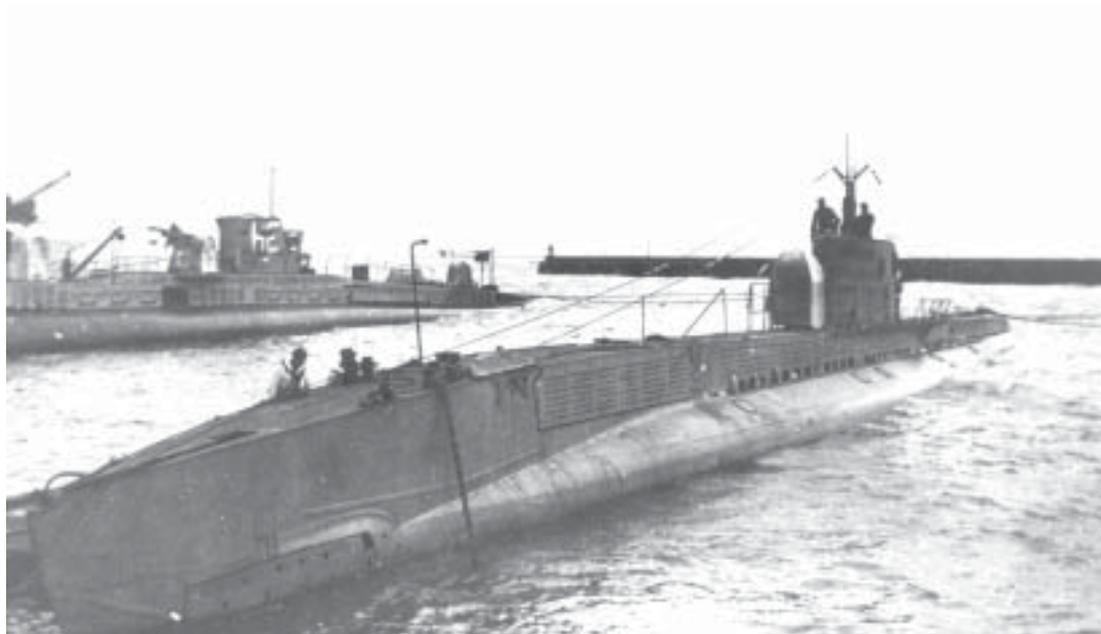
Susidaro įspūdis, kad V. Kuizinas buvo susipažinęs su T. Daukanto memorandumu, nors užtikrintai to teigti negalima, nes T. Daukanto memorandumas buvo pateiktas su grifu „Visiškai slaptai“, o dokumento, liudijančio, kad su juo buvo supažindintas V. Kuizinas, aptikti nepavyko. Gali būti, kad tai du atskiri dokumentai, tačiau laivyno ateities matymas tiek T. Daukanto, tiek V. Kuizino buvo panašus.

V. Kuizino siūlymai, išdėstyti aukščiau pateiktame memorandume, buvo visiškai realūs. Tą galima pailiustruoti Latvijos ir Estijos karinių laivynų pavyzdžiu. 1938 m. viduryje Latvijos kariniame laivyne tarnavo 25 karininkai ir 200 kareivių.

Latvijos karinis laivynas turėjo šiuos laivus:

Laivo tipas	Pavadinimas	Trumpi techniniai duomenys	Ginkluotė
Povandeninis laivas	„Ronis“	Pagamintas 1926 m Prancūzijoje. 385 t, greitis ant vandens – 14 mazgų, po vandeniui – 9 mazgai. Įgula 27 žmonės	1 pabūklas 75 mm, 2 sunkieji kulkosvaidžiai, 6 torpediniai 450 mm aparatai
Povandeninis laivas	„Spidola“	Pagamintas 1926 m Prancūzijoje. 385 t, greitis ant vandens – 14 mazgų, po vandeniui – 9 mazgai. Įgula 27 žmonės	1 pabūklas 75 mm, 2 sunkieji kulkosvaidžiai, 6 torpediniai 450 mm aparatai
Minininkas	„Imanta“	250 t, greitis 14 mazgų, įgula 39 žmonės	30 minučių, 3 kulkosvaidžiai, 1 pabūklas
Minininkas	„Viesturs“	250 t, greitis 14 mazgų. Įgula 39 žmonės	30 minučių, 3 kulkosvaidžiai, 1 pabūklas
Traleris	„Virsaitis“	525 t, 2 varikliai po 1850 HP, greitis 14 mazgų, įgula – 7 karininkai ir 60 jūreivių	
Ledlaužis	„Krisjans Voldemars“		

Be to, Rygoje ir Liepojoje buvo įsteigtos jūrų mokyklos, kur buvo rengiami jūrų karininkai. Mokykloms priklausė mokomasis laivas „Jurnieks“. Kiekvienais metais laivynas vykdė mokomuosius pratimus. Laivai plaukdavo į Estiją, Suomiją, Švediją ir Lenkiją<sup>277</sup>.



Latvijas povandeninis laivas „Ronis“ (KAA)



Latvijas karo laivas „Virsaitis“ (KAA)

Estijas kariniame laivyne tarnavo 75 karininkai ir 860 jūreivių. Laivyną sudarė du divizionai: Baltijos jūros ir Peipuso ežero.



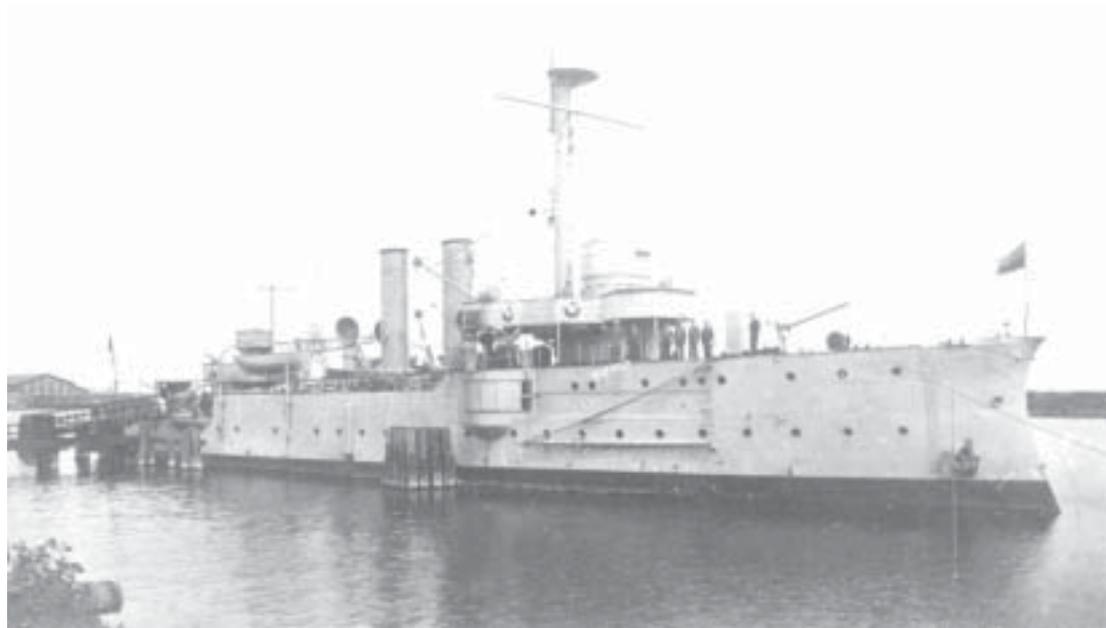
Estijos karo laivas „Lennuk“ (KAA)

Estijos karinį laivyną sudarė:

Laivo tipas	Pavadinimas	Trumpi techniniai duomenys	Ginkluotė
Prieštorpedinis laivas	„Lenuk“	1916 m. gamybos, 1800 t	5 pabūklai 102 mm, 1 pabūklas 75 mm
Prieštorpedinis laivas	„Vambola“	1585 t	4 pabūklai 102 mm, 1 zenitinis 40 mm pabūklas
Torpedinis kateris	„Suley“	1916 m. gamybos, 250 t	2 pabūklai 75 mm, 2 torpediniai 450 mm aparatai
Krantų apsaugos laivas	„Laine“	1915 m. gamybos, 400 t	2 pabūklai 47 mm, 2 kulkosvaidžiai
Krantų apsaugos laivas	„Key“	1919 m. gamybos, 130 t	
Krantų apsaugos laivas	„Mardus“	1919 m. gamybos, 180 t	2 pabūklai 75 mm, 2 kulkosvaidžiai
Minininkas	„Surop“	1906 m. gamybos, 500 t	2 pabūklai 37 mm, 250 minų
Minininkas	„Ristna“	1906 m. gamybos, 500 t	2 pabūklai 37 mm, 250 minų
Minų gaudytojas	„Kalev“	1914 m. gamybos, 50 t	1 pabūklas 37 mm
Minų gaudytojas	„Trall“	1914 m. gamybos, 50 t	1 pabūklas 37 mm
Povandeninis laivas	„Lembit“	1936 m. gamybos, 820 t., 58 m. ilgio, 7,5 m. pločio, 3,5 aukščio.	40 mm pabūklas
Ledlaužis	„Suurtyll“	4800 t, greitis 14,5 mazgų	
Ledlaužis	„Juri-Vilhs“	3800 t, greitis 15 mazgų	
Ledlaužis	„Tasupa“	1100 t, greitis 13 mazgų	

Peipuso ežero laivyną sudarė kanonierė „Tartu“ ir 2 ginkluoti garlaiviai – „Ahti“ ir „Laina“

Bazė – Talino uostas, mažesnių laivų bazė – Hoonzundo sąsiauris<sup>278</sup>.



Estijos karo laivas „Ristna“ (KAA)



Kpt. ltn. P. Labanauskas  
(Lietuvių dienos. – 1987 m. gegužė. – P. 18)

Kokia buvo kariuomenės vadovybės reakcija į aukščiau išdėstytus memorandumus, ar jie, ypač jūrų leitenanto V. Kuizino siūlymai, buvo pradėti įgyvendinti, duomenų nepavyko aptikti, tačiau, Arvydo Pociūno turimais neoficialiais duomenimis, 1939–1940 m. Prancūzijos Bordo ir Bresto laivų statyklose buvo pradėti statyti laivai Lietuvai<sup>279</sup>. Matyt, į šiuos memorandumus buvo pažiūrėta gana rimtai.

1939 m. gruodžio 12 d. einantis laivo „Prezidentas Smetona“ vado pareigas kpt. ltn. P. Labanauskas karo technikos viršininkui pasiuntė raportą, kuriame siūle policijos laivyną prijungti prie karinio laivyno. Jo nuomone, Lietuvai priėmus Neutralumo įstatymą ir vykstant karui, Lietuvos sienų apsaugą jūroje tvarko dvi visiškai savarankiškos institucijos: Krašto apsaugos ministerija ir Vidaus reikalų ministerija.

Vokietijai atplėšus nuo Lietuvos Klaipėdos kraštą, Lietuvai liko tik 21 km pajūrio juostos ir visas laivynas koncentravosi Šventosios

uoste. Be to, esamomis sąlygomis, kai šalia Lietuvos sienų vyko karas ir pagal Valstybės sienos apsaugos įstatymą, pasienio policijos pareigas gali atlikti karinis laivynas. Dėl to P. Labanauskas siūlė pasienio policijos laivyną perduoti Krašto apsaugos ministerijai. Jo nuomone, šis sujungimas būtų teigiamas finansiniu, administraciniu, personalo rengimo atžvilgiais. Būtų sumažėję administracinio ir techninio personalo. Iš tuo metu samdomų 20 asmenų aptarnaujančio personalo, buvo galima palikti tik 8, kitą galėjo aptarnauti šauktiniai jūreiviai.

P. Labanauskas siūlė pirmiausia perimti pasienio policijos laivą „Partizanas“, kuris buvo tinkamai apginkluotas, po to kitus laivus.

Toks perėmimas būtų naudingas ir karo laivui, nes personalui rengti, ypač praktikai atlikti, tiktų perimti policijos laivai, todėl karo laivą siūsti į atvirą jūrą reiktų kur kas rečiau.

Vykstant kovos veiksams tarp Vokietijos ir Lenkijos, SSRS ir Suomijos, Baltijos jūroje pasirodė nutrūkusios minos, kurios pradėjo kelti grėsmę civiliniams ir žvejų laivams. Karo technikos viršininko dėmesį į šią problemą 1940 m. vasario 21 d. atkreipė laivo „Prezidentas Smetona“ einantis vado pareigas kpt. lt. P. Labanauskas. Jis akcentavo, kad Lietuva, kaip būdama neutrali valstybė, privalo savo teritoriniuose vandenyse užtikrinti laivininkystės saugumą.

Atsižvelgdamas į tai, P. Labanauskas karo technikos viršininko prašė įpareigoti Ginklavimo valdybą ar Karo technikos tiekimo skyrių „Prezidentui Smetonai“, „Partizanui“ ir kitiems pasienio policijos kateriams parūpinti minų gaudymo tralų, sudaryti komisiją ar kitokią organą, kuriame būtų apsvarstytas minų gaudymo organizavimo, priemonių joms gaudyti parinkimo, policijos ir žvejybos laivų tam darbui naudojimo galimybės ir apskritai pasitarti apie pajūrio gynimo klausimus vykstančių karo veiksmų situacijoje<sup>280</sup>.

1940 m. kovo mėn. Kariuomenės štabo viršininkas paprašė P. Labanauską pateikti išsamesnius paaiškinimus, kokių priešmininių darbų reiktų imtis. Į tai 1940 m. balandžio 1 d. P. Labanauskas savo raporte nurodė šiuos reikalingus darbus:

1. Žvalgyti Lietuvos teritorinius vandenis ir jiems artimus vandens plotus ir naikinti juose pastebėtas dreifuojančias minas.

2. Į uostą vedančiuose pagrindiniuose farvateriuose periodiškai atlikti žvalgomuosius tralavimus.

3. Atsiradus Lietuvos vandenyse dreifuojančioms arba aptikus pastatytas minas atlikti farvaterių sisteminių tralavimų.

4. Kontroliuoti į Lietuvos teritorinius vandenis įplaukiančius laivus ir prireikus juos lydėti.

5. Nesant galimybės nuolat palaikyti saugius farvaterius, vesti laivus į Lietuvos teritorinius vandenis ir iš jų su tralų apsauga.

6. Atsiradus plūduriuojančioms minoms ir kitiems pavojams net ir už Lietuvos teritorinių vandenų, lydėti Lietuvos prekinis laivus, gabenančius vertingus krovinis (ginklus ir pan.), ir atviroje jūroje.

7. Prireikus vykdyti griežtesnę Lietuvos vandenis lankančių laivų kontrolę arba, norint užkirsti kelią kitų valstybių karo laivams įplaukti į mūsų vandenis, reikia turėti galimybių pastatyti bent keletą mažesnių užtvartų, jas kontroliuoti, taisyti ir apsaugoti<sup>281</sup>.

P. Labanauskas pirmiausia siūlė suformuoti priešmininių laivų grupę, kurią turėjo sudaryti šie laivai:



„Žaibas“ (KAA)

Laivo tipas	Tonažas	Greitis (mazg.)	Mašinų pajėg.	Ilgis, m	Plotis, m	Grimzlė, m	Įgula
K.l. „Prezidentas Smetona“	525	16	1850	60	7,4	2,2	76
P.l. „Partizanas“	60	12	200	21,5	4,5	2	13
Motor. „Ella“	13,46	10	60	12	3,1	1	6
Did.žv.kateris	40	8,1	45	14,4	4,7	1,8	5
Maž. žv.kateris	35	7,6	35	12,4	4	1,8	5

Kad būtų galima reikalui ištikus tuos laivus naudoti, siūlė operatyviniu ir mokymo atžvilgiu aukščiau minėtus laivus ir personalą perduoti Krašto apsaugos ministerijos žinion.

Paruošti bent šešis žvejybos katerius pakrantėms traluoti ir turėti parengtą jiems personalą.

Buvo atkreiptas dėmesys, kad policijos laivas „Partizanas“ ne visai tinka darbui audringoje jūroje.

Laivui „Prezidentui Smetona“ buvo siūloma neatidėliojant nupirkti 2 kertamuosius automatinius tralus, elektrinį užpakalinį špilį, tris paravonus, radijo stotis, 75 mm arba laikinai 40 mm „Bofors“ pabūklus, prožektorių. Policijos laivui „Partizanas“ – du ketvirtinius tralerius, dvi signalines lempas, gelbėjimo liemenių. Žvejų kateriams – keturis dviejų laivų valančius tralus<sup>282</sup>.

Jis neatidėliojant siūlė iš policijos laivyno perimti radijo stotis, sekimo bokštą aprūpinti signalinėmis lempomis ir vėliavomis, įsigyti motorinę valtį ir tris irklines valtis.

Priešmininiams darbams atlikti būtų reikalingas toks personalas (su sąlyga, kad įgula būtų kariška)<sup>283</sup>:

Laivo pavadinimas	Kari- ninkų	Laivū- nų	Psk.	J.psk.	Gr.	Jūr.	Iš viso
K.l. „Prezidentas Smetona“	7	4	11	17	13	31	76
P.l. „Partizanas“	1	2	3	4	1	3	13
Krante	4	2	9	12	10	37	70
Iš viso	12	8	23	33	24	71	160

P. Labanauskas siūlė netolimoje ateityje įsigyti tris „Prezidento Smetonos“ tipo laivus, tik moderniškai apginkluotus ir greitesnius. Laivai turėtų būti pritaikyti ne tik minoms gaudyti, bet ir joms į vandenį leisti, prekiniams laivams lydėti atviroje jūroje. Šiam tikslui jis siūlė įsigyti apie 200–250 minu, taip pat krantų ir priešlėktuvinę bateriją uosto gynybai. Vidaus reikalų ministerijai siūlė įsigyti bent tris „Partizano“ tipo laivus, tik greitesnius.

Sukūrus siūlomą materialinę bazę, reikėtų tokio personalo<sup>284</sup>:

Tarnybos pavadinimas	Karini- kų	Laivūnų	Liktinių	Būt.tar- nybos	Iš viso
3 minu statytojai	21	30	60	270	360
3 motorlaiviai	4	9	18	33	60
„Prezidentas Smetona“ Uoste (kartu su baterijų personalu)	6	6	18	50	74
Kariuomenės štabe	12	19	45	200	264
Iš viso (apytikriai)	2	1	1	5	7
<b>Iš viso (apytikriai)</b>	<b>45</b>	<b>65</b>	<b>142</b>	<b>558</b>	<b>765</b>

Siūlomas planas turėjo būti įgyvendintas per trejus metus, o personalo parengimas būtų užtrukęs 5–6 metus. P. Labanauskas siūlė pasinaudoti Italijos palankumu Lietuvai ir karininkus siųsti mokytis ten, o Italijos laivų statyklose užsakyti minėtus laivus, nes, anot raporto autoriaus, Italijoje statomi laivai yra vieni iš geriausių, o jų statyba atsieina pigiausiai<sup>285</sup>.

Kad galutinai būtų išspręstos šios problemos, kariuomenės vadas sudarė komisiją: pirmininkas – einantys laivo „Prezidentas Smetona“ vado pareigas kpt. ltn. P. Labanauskas, jūrų ltn. V. Kuizinas, policijos laivo „Partizanas“ vadas kpt. J. Tamošauskas ir Šventosios uosto atstovas technikas Toleikis. Komisijai buvo pavesta nustatyti, kokių neatidėliotųjų priemonių reikia imtis priešmininei tarnybai Lietuvos pajūryje organizuoti.

Tačiau komisija susirinko jau po Lietuvos okupacijos – 1940 m. birželio 19 d. Komisijos akte parašyta, kad komisija priėjo prie išvados, kad Lietuvos teritorinės jūros vandenų apsauga turėtų būti organizuojama Lietuvos karo laivo, bet, atsižvelgiant į esamas sąlygas (pabraukta akte – G.S.), taip pat į reikalą ir prievoles eventualiai padėti veikti draugingoms SSRS laivyno pajėgoms mūsų vandenyse, numato, jog pirmiausia skubiai reikia įsigyti priešminines priemones:

1. keturis tralų komplektus;
2. vieną paravanų komplektą;
3. du 105 mm arba 75 mm, arba laikinai bent 47 mm (Bofors) pabūklus;
4. vieną mechaninį špilį;
5. vieną rankinį špilį;
6. šešias signalines (akumulatorines) portatyvines lempas;
7. tris tarptautinio jūrų signalų kodo vėliavų ir knygų komplektus;
8. vieną pajėgesnę (bent „D“ tipo) radijo stotį;
9. penkiasdešimt gelbėjimo liemenių.

Be to, komisija siūlė priešmininei tarnybai parengti ir tam reikalingiems įgūdžiams įgyti pasienio policijos laivyną operatyviniu ir mokymo atžvilgiais pavesti karo laivo žinion, minų tarnybai priskirti bent 6 žvejų katerius, o pirmiausia siūlė iš Šventosios uosto valdybos išsinuomoti bent du katerius, juo labiau kad uosto valdyba jų turi ir sutinka nuomoti.

Karo laivo ir kranto tarnybų etatus buvo siūloma padidinti 39 žmonėmis: 2 karininkais, 2 laivūnais, 6 puskarininkiais, 6 jaunesniaisiais puskarininkiais, 12 grandinių, 11 eilinių<sup>286</sup>.

1940 m. liepos 15 d. karo laivo „Pirmūnas“ vadas kpt. ltn. P. Labanauskas, matyt, dar ne visai suprasdamas, kas atsitiko, ir rūpindamasis Lietuvos karinio laivyno ateitimi, rašo raportą karo technikos viršininkui dėl Lietuvos karinio laivyno raidos. Raporte jis rašė, kad jau nuo 1935 m. rudens, t. y. nuo pat mokomojo karo laivo įkūrimo dienos, buvo dėta daug pastangų šį laivą tinkamai apginkluoti, suteikti jam visas reikalingas navigacines ir mokomąsias priemones, sudaryti jūrininkams, puskarininkiams ir karininkams tinkamas gyvenimo ir darbo sąlygas bei galimybę kultūringai leisti laisvalaikį. Tačiau į šiuos elementarius reikalavimus nebuvo kreipiamas tinkamas dėmesys, visi reikalai buvo vilkinami arba tiesiog segami į bylą.

„Tikėdami, kad didysis istorinis posūkis mūsų tautos gyvenime turės būti pradžia kūrybinio, dinamiško ir veiklaus laikotarpio ir mūsų mažojo laivyno gyvenime, – rašo P. Labanauskas, – pakartotinai prašom Tamstos tarpininkauti, kad neatidėliojant būtų padaryti sekantieji žygiai:

a) Pajūrio apsaugos laivynui.

1. Apginkluoti Lietuvos karo laivą „Pirmūnas“ šiais ginklais: dviem 75 mm jūrų pabūklais (arba laikinai bent 40 mm „Bofors LAP-ais“), trimis LAP 20 mm pabūklais (vietoje dabartinių dviejų ŠAP) ir pastatyti du turimus 37 mm pabūklus.

2. Apginkluoti Lietuvos karo laivą „Partizanas“ dviem LAP 20 mm pabūklais vietoje dabartinio ŠAP.

3. Paskubinti priešmininės organizacijos įgyvendinimą pagal kariuomenės vado skirtos komisijos sudarytą planą.

4. Tuoju imtis žygių pilno priešmininio laivyno sudarymui. Tuo tikslu reikėtų susitarti su mūsų sąjungininke SSRS dėl reikalingų laivų pastatymo arba perleidimo ir dėl jūreivių, puskarininkių bei karininkų paruošimo, specializavimo ir stažuotės Raudonajame laivyne.

b) Laivyno personalui.

1. Tuoju aprašyti esamus laivyno etatus, nes jau nuo 1936 m. buvo įrodinėta, kad esamais laivyno etatais numatytas žmonių skaičius yra per mažas, dėl ko eilė pareigūnų yra priversti kiekvienas dirbti keleto asmenų darbą, o kiti yra nuolat užimti einamaisiais laivo darbais, todėl visiškai nėra galimybės organizuoti normalaus įgulų mokymo ir kariško paruošimo.

2. Patobulinti esamą laivyno uniformą, ją patvirtinti ir viešai paskelbti, kad būtų pagaliau išvengta iki šiol pasitaikančių nenormalumų, dėl to, kad laivyno uniforma viešai nėra žinoma.

3. Laivyno tarnyboje, be staigių susirgimų, neretai pasitaiko ir sunkių susižalojimų, reikalingų neatidėliotinos ir pilnos medicininės pagalbos. Tuo tarpu pajūrio apsaugos laivynas nei etatinio gydytojo, nei vaistinės neturi, o artimiausias nuo Šventosios uosto gydytojas ir vaistinė randasi už 15 km, o ligoninė beveik už 30 km, o jei nelaimė įvyksta jūroje, tas atstumas gali padidėti dvigubai, trigubai ir daugiau. Susisiekimas su tomis vietovėmis nėra nei reguliarus, nei patikimas, o neretai ir visai nutrūksta. Ši nenormali padėtis laivo vadovybės buvo ne kartą iškelta, bet patenkinamo sprendimo nesulaukė.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytąsias sanitarines ir susisiekimo sąlygas ir į tai, kad jau dabartiniu metu laivyne tarnauja virš 70 karių, kas su šeimomis viršija 100 asmenų skaičių, tuoju reikalinga paskirti:

a) vieną etatinį gydytoją;

b) vieną penkių lovų etatinę ligoninę su visomis reikalingomis gydymo priemonėmis ir įrankiais;

c) vieną vaistinėlę.

4. Jau nuo 1936 metų buvo įrodinėjama, kad mokomajam laivui reikalinga išsinuomoti ar pastatyti tokias patalpas, kuriose jūreiviams ir puskarininkiams būtų galima įrengti skaityklą, poilsio ir kultūros pramogų sales, taip pat žmoniškesnėse sąlygose apgyvendinti bent liktinius puskarininkius. Kultūringų gyvenimo sąlygų nebuvimas neigiamai moraliai veikė įgulą ir buvo svarbiausia priežastimi savo laiku nenormaliai paplitusio girtavimo. Sąlygos dar pablogėjo laivui išsikėlus iš Klaipėdos į Šventąją, kur dėl butų stokos žmonės buvo priversti gyventi apgriuvusiose lūšnose, o laisvalaikį praleisti paskutinės rūšies karčemosė. Žmonių neišleidimas į krantą, priverstinis sportavimas laisvalaikio metu galėjo būti laikomas tik laikinomis, tuo labiau kad ir ne visai legaliomis priemonėmis, tačiau problemos pilnai neišsprendžiančiomis. Tam būtina reikėjo tinkamų kultūrinių patalpų, t. y. tinkamo pastato. Nors planas tam pastatui buvo parengtas ir buvo statybai reikalinga medžiaga, bet projekto įgyvendinimas buvo vilkinamas be jokios svarbesnės priežasties arba teisiantis lėšų trūkumu, nors kai kurioms kitoms kariuomenės dalims apgyvendinimui net ir didesniuose miestuose, buvo statomos gražios ir erdvios kareivinės.

Šiuo metu toliau šio klausimo vilkinti negalima. Jau padidėjusiam ir dar padidėjančiam pajūrio apsaugos laivyno karių sąstatui tuoju turėtų būti pradėtos sta-

tyti pajūrio apsaugos laivyno kareivinės su tinkamomis patalpomis susirinkimams, paskaitoms, bendroms pramogoms bei kino salei, skaityklai, bibliotekai, liktinių puskarininkių ir jūreivių gyvenamiems butams, valgykloms ir klasėms. Antroje eilėje turėtų būti pastatytos kitos būtinos patalpos, kaip raštinės, radijo ir sekimo stotys ir pan., bei ginklų, navigacinių priemonių, maisto ir kt. sandėliai<sup>287</sup>.

Kaip matyti iš aukščiau išdėstytų pranešimų, buvo sukurti tikrai rimti, pagrįsti ir realūs Lietuvos karinio laivyno plėtros planai, kuriems, deja, dėl Lietuvai išskylančių ekonominių sunkumų, objektyvių ir subjektyvių veiksnių ir Lietuvos okupacijos 1940 metais nebuvo lemta būti realizuotais.

## 13. Pasienio apsaugos policijos laivai, perduoti karo laivui „Pirmūnas“

„Savanoris“, buvęs vokiečių motorinis barkasas „Argus“, atgavus Klaipėdą, pasienio policijai perduotas 1923 m. liepos 11 d. Laivo ilgis 17,5 m, plotis 3,9 m, du firmos „Daimler“ 1917 m. gamybos benzininiai varikliai po 65 PS. Du plieniniai volai ir 2 plieniniai propeleriai, šturvalas<sup>288</sup>. Maksimalus greitis 16 mazgų, du 37 mm artilerijos pabūklai, kulkosvaidis<sup>289</sup>.

1940 m. liepos mėn., jį perdavus Krašto apsaugos ministerijai, buvo konstatuota, kad ažuolinis laivo korpusas senas ir supuvęs. Trūko 1 motorų paleidžiamojo magneto, buvo sudaužyti 2 mašinų termometrų stiklai<sup>290</sup>.

1923 m. iš Klaipėdos krašto direktorijos pasienio policijos buvo perimtas motorlaivis „Moewe“ ir pavadintas „Lietuvaitė“<sup>291</sup>. Tai buvo 6,4 m ilgio ir 1,6 m pločio, 0,43 m grimzlės motorlaivis. Motorlaivis turėjo firmos „B.M.V.“ benzininį 4 cilindrų variklį su 2 magnetais, nuolatinės srovės generatoriumi, geltonvario vairu ir bronziniu propeleriu, ginkluotas 1 kulkosvaidžiu.

1940 m. liepos mėn. jį perdavus Krašto apsaugos ministerijai, buvo konstatuota, kad motorlaivio ažuolinis su raudonmedžio paviršiumi korpusas, supuvęs, trūko starterio<sup>292</sup>.

### „Šaulys“

Pasienio apsaugos kateris, pastatytas Klaipėdos laivų statykloje „Lindenau ir Cie“.

#### 1. Korpusas.

Korpuso ilgis 12,5 m, plotis 3,05 m, grimzlė 70 cm, borto aukštis 97 cm.

Priekyje 6,15 m ilgio ir 47 cm bakas. Centre 6 m ilgio ir 2 m pločio bei 47–68 cm aukščio priestatas, dengias vairinę variklio patalpą ir karininko kajutę. Bakas, šonai ir jutas uždengti deniu. Korpusas, kilis, špantai, apsiuvimas ir denis plieniniai. Centrinis priestatas iš medžio ir plieno, dengtas mediniu stogu, apraustu brezentu. Karininko kajutės užpakalyje atvira vairinė (kokpitas) ir elektros šviesos tinklas.



„Šaulys“ (KAA)

Denyje: a) ant bako:

1. flakštoko lizdas,
2. keturios lūpos trosams,
3. inkaro rankinė gervė ir inkaro mediniai guoliai,
4. vienas centrinis dvigubas geležinis knechtas,
5. du žalvariniai šoniniai knechtai,
6. inkaro dėžės vėdinimo gaubtuvai,
7. kulkosvaidžio pivotas be šakutės kulkosvaidžiui laikyti,
8. du geležiniai turėklai.

b) centre ir ant juto:

1. keturi žalvariniai išukami į denį dangčiai degiosioms medžiagoms ir vandens į bakus įpylimo angoms uždengti,
2. du žalvariniai knechtai,
3. pastovus geležinis buksyravimo kablys,
4. ant centrinio priestato stogelio du geležiniai turėklai, stiebo lizdas ir šakutė nuleistam stiebui atremti,
5. atvirame denyje (kokpite) du lizdai devitams,
6. du geležiniai devitai su blokais gelbėjimo valčiais,
7. ant centrinio priestato – karininko kajutės stogo vėdintuvo dangtelis.

Iš išorės, denio aukštyje, prie bortų pritvirtinti mediniai pristatomieji balkiai. Bortai dažyti prieš 1939 metus, ant bortų jokių užrašų ir raidžių nebuvo.

2. Patalpos.

1. Inkaro grandinės dėžė (patalpa).

Joje buvo geležinės durys, viena elektros lempa su stiklo gaubtuvu ir elektros šviesos jungiklis. Lubose anga grandinei prakišti.

2. Komandos kajutė.

Joje įrengti keturi iliuminatoriai su blendėmis, vienas viršutinis šviesos liukas, prie sienų pritvirtintos 4 medinės lovos. Prie sienų pritvirtintos dvi medinės drabužių spintos. Elektros lempa su stikliniu gaubtu. Elektros šviesos jungiklis. Grindys išklotos linoleumu.

### 3. Virtvė.

Du iliuminatoriai su blendėmis, vienas židinytis, naudojamas virimui ir centriniam laivo šildymui. Trys medinės spintelės su durelėmis, lentyna. Durys iš navigacinės patalpos medinės su žalvariniu užraktu ir tokiomis pat rankenomis. Viena elektros lempa su stiklo gaubtu.

Perdavimo dieną buvo konstatuota, kad centrinio šildymo krosnies vidaus plytos išbyrėjusios, vandens šildymo vamzdis perdegęs ir sutrūkęs į kelis gabalus, nuo pačios krosnies vandens vamzdžiai nupjauti.

### 4. Navigacinė ir mašinų patalpa.

3 priešakiniai ir 3 užpakaliniai keturkampiai langai, du šoniniai trikampiai langai. Patalpos šonai atviri su brezentu užuolaidomis (brezentu užuolaidos senos ir beveik netinkamos). Du skardiniai skydai, mediniai kilnojamieji laipteliai. Grindys klotos linoleumu. Laivo šturvalas medinis, apkaltas žalvariu. Trys įrankiams laikyti medinės spintelės. Trys bakai: du kuro ir vienas vandens. Vienas rankinis siurblys vandeniui iš laivo išsiurbti. Medinis kilnojamas suolas. Morzės signalizacijos raktas. Ruporas, rankena prožektoriumi sukoti. Viena armatūros dėžutė, dvi elektros lempos su stiklo gaubtuvais.

„Deutz Humbolt“ firmos dyzelinis variklis, 40 P.S. su nuolatinės srovės generatoriumi ir dviem akumuliatoriais. Variklis apgaubtas skardos gaubtuvu su 4 durelėmis. Už variklio buvo perdavimo dėžė su sraigto velenu. Sraigto velenas plieninis. Perdavimo dieną variklio starteris buvo perdegęs.

### 5. Karininkų kajutė.

Iš navigacinės patalpos vienerios vienušės, o iš atviros vairinės (kokpito) vienerios suveriamos iš dviejų dalių durys su užraktais ir žalvario rankenomis. Keturi keturkampiai langai su blendėmis. Kertėje viena medinė drabužių spintelė. Kitoje kertėje maža medinė su geležinėmis durimis spintelė kulkosvaidžiui įstatyti. Vienas praustuvas – stalelis su fajanso indu. Medinis staliukas. Sėdėti ir gulėti įtaisyti du spyruokliniai, aptraukti gobelenu čiužiniai. Vienas jų nuleidžiamas prie sienos ir gali būti kaip atlošas. Dvi elektros lempos su stiklo gaubtais. Elektros jungiklis, ventiliatorius, grindys, klotos linoleumu.

### 6. Atvira vairinė (kokpitas).

Grindys medinės. Trys suolai-dėžės. Dešiniajame šone įtaisyta spintelė dažams laikyti.

Denio inventorių: kablys laivui, lotas su virve, 2 gelbėjimo lankai, 6 gelbėjimo juostos, inkaro pagaikštis, spiritinis kompasas, gabaritinės lempos, lempa be gaubtuvo ir stiklo, audros žibintas su raudonu stiklu, prožektorius, gesintuvas<sup>293</sup>.

## „Aitvaras“



„Aitvaras“ (KAA)

Pastatytas 1932 m. Klaipėdoje, laivų statykloje „Lindenau & Cie“, 16 t talpos, ilgis 12,5 m, plotis 3,05 m, borto aukštis 1 m, grimzlė priekyje 50 cm, užpakalyje 60 cm.

Priekyje 6,15 m ilgio ir 47 cm aukščio bakas. Centre 6 m ilgio, 2 m pločio ir 147/48 cm aukščio priestatas, dengtas vairinę ir variklio patalpą bei karininko kajutę. Baka, šonus ir jutą dengė denis. Korpusas, kilis, špantai ir apdaila ažuolinė, denis pušinis. Centrinis pastatas ažuolinis, dengtas mediniu stogu, aptrauktu brezentu. Karininkų kajutės užpakalyje atvira vairinė (kokpitas). Motoras 40 AJ, pagamintas firmoje „Deutz Humbolt“, greitis 12 mazgų. Apginkluotas 37 mm artilerijos pabūklų, 2 kulkosvaidžiais.

Denio ir laivo patalpų įranga buvo beveik analogiška „Šauliui“.

Pats variklis perdavimo kariniam laivynui dieną buvo tokios būklės:

- a) degimo reguliatoriui trūko vieno guolio,
- b) prie variklio nebuvo siurblio vandeniui iš triumlo siurbti,
- c) jungikliui trūko jungiamosios žarnos,
- d) trūko daugelio varžtų, veržlių, poveržlių,
- e) akumulatoriai išsikrovę,
- f) trūko tepalo manometro, nebuvo ampermetro,
- g) trūko elektros saugiklio<sup>294</sup>.

## „Žaibas“



„Žaibas“ (KAA)

Pastatytas 1932 m. Klaipėdoje, laivų statykloje „Lindenau & Cie“, 16 t talpos, ilgis 12,5 m, plotis 3,05 m, borto aukštis 1,7 m, grimzlė priekyje 50 cm, užpakalyje 60 cm, motoras 40 AJ, pagamintas firmoje „Deutz Humbolt“, greitis 12 mazgų. Apginkluotas 37 mm artilerijos pabūklų, 2 kulkosvaidžiais.

Priekyje 6,15 m ilgio ir 47 cm aukščio bakas. Centre 6 m ilgio, 2 m pločio ir 147/68 cm aukščio priestatas, dengias vairinę ir variklio patalpą bei karininko kajutę. Baką, šonus ir jutą dengė denis. Korpusas, kilis, špantai ir apdaila ažuolinė, denis pušinis. Centrinis pastatas ažuolinis, dengtas mediniu stogu, aptrauktu brezentu. Karininkų kajutės užpakalyje atvira vairinė (kokpitas).

Denio ir laivo patalpų įranga buvo beveik analogiška „Šauliui“ ir „Aitvarui“.

Firmos „Deutz Humboldt“ firmos dyzelinis variklis, 40 P.S. su nuolatinės srovės generatoriumi ir dviem akumuliatoriais. Perdavimo dieną variklio starteris buvo perdegęs, o pačiam varikliui trūko:

- a) trijų varinių tepalo aušinimo vamzdžių,
- b) trijų varinių vamzdžių gazolinui iki siurblio tiekti,
- c) nebuvo gazolino vamzdžio tarp siurblio ir cilindro,
- d) prie variklio nebuvo siurblio vandeniui iš triumų siurbti,
- e) degimo reguliatoriuje nebuvo spyruoklių,
- f) nebuvo tepalo manometro, vamzdelio ir lemputės,
- g) trūko daug varžtų, veržlių, poveržlių ir kt.
- h) nebuvo ampermetro,
- i) variklio geležinis gaubtas aplaužytas ir sulankstytas,
- j) akumuliatoriai išsikrovę<sup>295</sup>.

## „Partizanas“



„Partizanas“ (KAA)

Pastatytas Klaipėdoje, firmoje „Lindeau & Cie“, 1933 m. Priimtas ir perduotas Klaipėdos krašto pasienio policijos tarnybai 1933 m. gegužės 5 d.

1937 m. krante ir „Partizane“ įrengtos radijo stotys.

1939 m. rugpjūčio mėn. „Partizanas“ buvo apginkluotas 20 mm „Oerlikon“ pabūklų, 37 mm pabūklų, 2 sunkiaisiais kulkosvaidžiais „Maxim 08“, lengvuoju kulkosvaidžiu „ZB“, 5 šautuvais „Mauser“<sup>296</sup>.

1940 m. liepos 3 d. laivą perdavus Krašto apsaugos ministerijai, jis buvo tokios būklės:

### 1. Bendrasis aprašymas

Laivo tipas – bako denio kreiseris. Ilgis 21,5 m, plotis 4,5 m, bortų aukštis 2,2 m, grimzlė 1,25 m, du stiebai, vienas sraigtas. Laive buvo elektros šviesos tinklas ir centrinis patalpų šildymas.

### 2. Laivo korpusas

Korpusas ir deniai iš plieno. Laive yra šios patalpos:

- a) inkaro grandinės patalpa;
- b) komandos gyvenamoji patalpa;
- c) prieangis;
- d) virtuvė;
- e) tualetas;
- f) vairinė;

- g) mašinų patalpa;
- h) atvira vairinė (kokpitas);
- i) salonėlis.

Prie korpuso pritvirtintas žalvarinių raidžių užrašas „Partizanas“. Dešiniajame šone vienas inkaro kliuzas. Visame laive buvo 22 langai iliuminatoriai su blendėmis. Be jų, mašinos patalpa turėjo 6 šviesos liukus, po du iliuminatorius kiekviename. Pastarieji turėjo iš viršaus uždedamas blendes. Vairinė turėjo 13 keturkampių langų su blendėmis. Laive buvo trejos išorinės geležinės durys su guminėmis tarpinėmis, veržlėmis, žalvario užraktais ir rankenomis: dvejų vairinės durys ir vienos salonėlio. Inkaro grandinės patalpa uždaroma dangčiu su tarpine ir veržle. Bako denio priekyje stovėjo inkaro indas, o šalia jo – kranelis (devis) inkarui pakelti ir inkaro gulykla. Iš viso deniai turėjo 5 knechtus, 4 lūpas trosui šliaužti, 5 mažus vėdintuvus ir du kulkosvaidžių pivotus. Ant mašinų patalpos stovėjo alavo dūmtraukis ir du dideli vėdintuvai su dangčiais. Geležinio vamzdžio relingas. Abiejuose laivo bortuose buvo mediniai laipteliai pakilti ant borto. Ant laivo, ties viduriu, buvo du gelbėjimo valčių stovai. Ant denio, užpakalyje, įrengtas buksyravimo kablys ir vėliavos stiebelis. Laivas turėjo du medinius stiebus: priešakinį su reja ir 10 štagų, užpakalinį su gafeliu ir 6 štagais. Be to, prie priešakinio stiebo buvo signalinis žalvario ragas ir signalinė elektros lempa, o prie užpakalinio – kranas gelbėjimo valčiai pakelti su 3 blokais ir plieno trosais. Ant vairinės stogo du lizdai gabaritiniams žibintams. 4 gabaritiniai elektros žibintai. Prie vairinės priešakio pritvirtintos geležinės kopėtelės ant bako užlipti.

### 3. Komandos patalpa

Pritvirtintos medinės lovos su jūros žolių čiužiniais, 7 medinės spintelės su užraktais, medinis stalelis su stalčiumi, medinis suolas su atlošu. Prie sienos pritvirtintos dvi gembės drabužiams. Prie lubų trys elektros lempos, o prie sienos vienas kontaktas ir vienas jungiklis. Sienos ir lubos iš lentų, grindys išklotos linoleumu. Vienos medinės durys su užraktu ir žalvarine rankena.

### 4. Priėngis

Jame buvo mediniai laiptai iš virtuvės nusileisti, o prie jų du žalvariniai turėklai. Grindys išklotos linoleumu. Tualetas durys su užraktu, žalvarine rankena, skląstuku.

### 5. Tualetas

Vienas fajanso klozetas su dangčiu ir rankiniu vandens siurbliu, fajanso praustuvai su čiaupu, veidrodis 52x37 cm, elektros lempuotė ir jungiklis. Grindys išklotos linoleumu.

### 6. Virtuvė

Grindys klotos linoleumu. Vienas židinytis virimui ir centriniam laivo šildymui, du stalai su spintelėmis, indų spintelė, lentynėlė, skardinė anglių dėžė, emaliuotas indų plautuvai su čiaupu. Elektros lempuotė su jungikliu. Medinės durys su užraktu ir žalvarine rankena.

## 7. Salionėlis

Sienos ąžuolo lentų. Jose įtaisytos šešios spintelės su užraktais ir dvi lovos su jūros žolių čiužiniais. Lubos fanerinės, elektros lemputė su stiklo gaubtu ir jungikliu. Prie kiekvienos lovos elektros lemputė su jungikliu. Grindys išklotos linoleumu. Iš atviros vairinės (kokpito) buvo mediniai laipteliai su trimis žalvariniais turėklais ir dviem vilnonėmis užuolaidomis. ąžuolinis praustuvas su porceliano indu, veidro-džiu ir 4 mažomis spintelėmis. Viena lentynėlė grafinui ir gembės drabužiams. Ties kiekvienu langu pakabinti pusapvaliai žalvario indeliai vandeniui subėgti. ąžuolinis stalas dengtas linoleumu. Trys minkšti suolai, vienas iš jų su atlošu. Suolai su spyruoklėmis, dengti mėlynu pliušu. Prie sienos pritvirtintas išpjaustytas ąžuolinėje lentoje valstybės ženklas Vytis. Kalbėjimo vamzdis.

## 8. Mašinų skyrius

Variklis „Diesel“ 200 P.S. firmos „Deutz Humbolt“. Agregatą sudarė:

1. firmos „Deutz Humbolt“ „Diesel“ variklis,
2. firmos „Lloyd“ 2,8 kw 32 V/45 nuolatinės srovės generatorius,
3. oro kompresorius ,
4. firmos „Weise Sohne“ vandens siurblys susirinkusiam vandeniui iš laivo išsiurbti ir gaisrui gesinti,
5. 16 dalių akumuliatorinės baterijos.

Buvo trys suslėgto oro balionai. Trys rankiniai vandens, gazolino ir alyvos siurbliai. Du gazolino bakai: vienas 3000 kg talpos, kitas 250 kg. Alyvos bakas su šildymo įtaisu ir dviem filtrais. Marmurinė elektros srovės skirstomoji lenta su ampermetru, automatiniu jungikliu akumuliatoriui įkrauti, 16 saugiklių ir 7 jungikliai. Prie sienos manometras. Keturios lempos su stiklo gaubtuvais ir vienas kontaktas. Stalelis-varstotėlis, medinė atsarginių dalių dėžė ir viena įrankių lenta. Kalbėjimo vamzdis ir vienas telegrafas. Prie lubų slankiojama geležinė sija variklio dalims pakelti. Iš vairinės geležiniai laipteliai. Medinė įrankių spintelė su užraktu .

## 9. Atvira vairinė (kokpitas)

Dveji mediniai laipteliai, trys mediniai suolai-skrynios su mediniais atlošais. Ant grindų medinis gretingas.

## 10. Vairinė

Medinis vairaratis, telegrafas mašinoms, du kalbėjimosi vamzdžiai, medinė spintelė signalinėms vėliavoms laikyti ir smulkių įrankių spintelė, elektros aparatūros lenta, žalvarinė prožektoriaus reguliavimo rankena ir stiklinis elektros gaubtas vairinei apšviesti<sup>297</sup>.

1940 m. liepos mėn. laivas, perduotas SSRS kariniam laivynui, išplaukė į Liepoją ir daugiau žinių apie jį surasti nepavyko<sup>298</sup>.

Internuotas lenkų laivas „**Banga**“ ( „NARACZ“). Korpusas išorėje ąžuolinis, vidinėje pusėje iš ąžuolo ir raudonmedžio. Vietomis šarvuotas 7–13 mm šarvais. Korpuso ilgis 8 m, plotis 2,2 m. Ginkluotas zenitinais kulkosvaidžiais<sup>299</sup>. Priešakinė dalis dengta, joje įrengta viena kajutė. 4 cilindrų benzininis variklis, pagamintas firmoje „Barker Factory Ing. Norvalk T. USA“<sup>300</sup>.

Internuotas lenkų laivas „**Vėjas**“ („CHRIS-CRAFT-RTILITY“). Korpusas 5,5 m ilgio, 1,75 m pločio, vietomis šarvuotas 7–10 mm storio šarvais. Ginkluotas zenitiniais kulkosvaidžiais<sup>301</sup>. 6 cilindrų benzininis variklis, pagamintas firmoje „Christler-ace Narine PC 7352“<sup>302</sup>.

Perduotas saugoti Finansų ministerijai iš kontrabandininkų konfiskuotas motorlaivis „**Elfa**“ buvo 13,46 tonų, ilgis 12 m, plotis 3,1 m, grimzlė 0,80 m, vidaus degimo variklio galingumas 50/60 AJ, varomas trisparniu sraigtu.

Korpusas pušinis su ažuoliniais špantais, denis pušinis. Korpuso povandeninė dalis apkaustyta skarda. Laivo priekyje įrengta patalpa igulai su 2 mažais iliuminatoriais, ventiliatoriumi, su 2 atlošiamais suolais ir metaline krosnele.

Mašinų skyriuje įrengta 4 cilindrų „Vaasa-Suomi“ benzininis-žibalinis variklis su dvigubu karbiuratoriumi, nuolatinės srovės generatoriumi. Užpakalinėje dalyje įrengtas krovinių triumus.

Laivas buvo perduotas saugoti gana prastos būklės. Trys borto lentos įlaužtos, vairinės stiklai išdaužyti, trūko vairaračio, denis perdžiūvęs ir leido vandenį, metalinės dalys labai aprūdijusios<sup>303</sup>.

## 14. Laivo „Prezidentas Smetona“ likimas sovietiniame kariniame laivyne

Sunaikinus Lietuvos kariuomenę, laivas „Pirmūnas“ buvo perduotas sovietiniam Baltijos kariniam laivynui. Iš Šventosios uosto jį ištraukė atplaukęs galingas vilkikas ir nubuksyravo į Liepojos uostą<sup>304</sup>. Liepojoje laivas buvo gerai apginkluotas, ir kaip sienos apsaugos laivas įtrauktas į SSRS vidaus reikalų liaudies komisariato Pabaltijo karinės apygardos pasienio apsaugos laivų 2-ąjį būrį. Toliau jo istorija žinoma laivo „Korall“ vardu.

Laivas buvo perduotas vienai pasieniečių karinei jūrų mokyklai, esančiai netoli Leningrado. Jame šios mokyklos kursantai atlikdavo praktiką plaukiodami po Suomijos įlanką ir Ladogos ežerą<sup>305</sup>.

1941 m. birželio 22 d., prasidėjus SSRS ir Vokietijos karui, laivas perkeltas operatyvinėn priklausomybėn, o 1941 m. rugpjūčio 19 d. kaip traleris įtrauktas į Baltijos karinį laivyną. 1941 m. rugsėjo 7 d. vėl buvo perkvalifikuotas į apsaugos laivą. 1943 m. lapkričio 25 d. vėl gražintas į tralerių klasę, o 1944 m. birželio 5 d. pertvarkytas į elektromagnetinį tralerį.

Karo metu dalyvavo kovose su vokiečiais, gynė komunikacijas ir bazes, atliko kovinius tralavimus Suomijų įlankoje, 1941 m. lapkričio mėn. dalyvavo evakuojant Chanko pusiasalio igulą. Ilgą laiką „Korall“ bazavimosi vieta buvo Levensario sala Suomijos įlakoje. Iš čia jis išplaukė vykdyti savo paskutiniosios užduoties – lydėti laivų vilkstinės iš Helsinkio į Taliną. Nuskendo 1945 m. sausio 11 d. Suomijų įlankoje, Aegnos salos rajone, užplaukęs ant minos. Sprogimo metu žuvo 28 „Korall“ igulos nariai, 27 buvo sužeisti<sup>306</sup>.

# 15. Lietuvos karinio laivyno karininkai

## Gen. ltn. Teodoras DAUKANTAS



T. Daukantas (Kavaliauskas V.  
Už nuopelnus Lietuvai. – P. 225)

Nors Teodoras Daukantas netarnavo Lietuvos kariniame laivyne, tačiau jo indėlis steigiant ir plėtojant Lietuvos karinį laivyną yra gana svarus.

Gimė T. Daukantas 1884 m. rugsėjo 8 (20) Peterburge. Čia baigė gimnaziją, 1903–1906 m. jūrų mokyklą. Iki 1911 m. tarnavo laivyne, o 1911–1914 mokėsi Jūrų akademijoje, kurią baigė sidabro medaliu. Po akademijos tarnavo Baltijos kariniame jūrų laivyne.

1919 m. jis dirbo Didžiosios Britanijos generalinio konsulo sekretoriumi Batume, 1919–1922 – anglų ir olandų prekybos firmose Kryme, Kaukaze ir Turkijoje, laivo, plaukiojusio su Olandijos vėliava, kapitono padėjėju ir laivo kapitonu Juodojoje jūroje.

Į Lietuvą T. Daukantas grįžo 1922 m. ir buvo paskirtas Aukštųjų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursų mokslo dalies vedėju, 1924 m. karo mokslo dalies viršininku. Nuo 1924 birželio 18 d. iki 1925 m. rugsėjo 26 d. buvo krašto apsaugos ministru.

Nuo 1925 iki 1930 m. dirbo docentu universitete, dėstė geografiją.

1927 m. jis vėl pašaukiamas į kariuomenę ir buvo paskirtas Vyriausiojo kariuomenės štabo viršininku. 1928 rugpjūčio 8 d. jis vėl skiriamas krašto apsaugos ministru ir šias pareigas ėjo iki 1928 m. lapkričio 24 d. 1928–1930 m. buvo Valstybės tarybos nariu. 1930 m. buvo paskirtas Lietuvos pasiuntiniu Pietų Amerikoje. Juo išbuvo iki 1934 metų.

Grįžęs iš diplomatinio darbo, dirbo Vytauto Didžiojo universiteto privat. docentu, 1936–1938 m. jūrininkystės inspektoriumi Klaipėdoje.

Lietuvą okupavus sovietams, 1941 m. sausio mėn. buvo suimtas ir į laisvę išėjo tik prasidėjus Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karui. Karo metais dirbo Vilniaus universitete geografijos docentu. Frontui ritantis į vakarus, pasitraukė į Vokietiją. 1949 m. birželį emigravo į Argentiną.

Mirė Teodoras Daukantas 1960 m. balandžio 10 d. Buenos Airese, Argentinoje.

## Jūrų kapitonas Antanas KAŠKELIS



A. Kaškelis (A A)

A. Kaškelis gimė 1879 m. balandžio 12 d. Panevėžio apskrities Kėmenų dvare. Mokėsi Linkuvos dviklasėje mokykloje.

1897 m. baigė Rusijos prekybos laivyno mokyklą, plaukiojo komerciniais laivais Juodojoje jūroje, vėliau įstojo į karą tarnybą. 1904 m. baigė Kronštato laivyno praporščikų kursus. Juos baigęs, 1904 m. rugsėjo 10 d. paskirtas į transportinį laivą „Chabarovsk“, o lapkričio mėn. perkeltas į 10-osios flotilės ekipažą. 1905 m. Rusijos ir Japonijos karo metu dalyvavo kontraadmirolo Nikolajaus Nebogatovo 2-osios Ramiojo vandenyno eskadros ekspedicijoje į Japonijos pakrantes. Ši eskadra japonų buvo sutriuškinta, o daugelis jos jūrininkų žuvo arba atsidūrė japonų nelaisvėje.

1905–1906 m. A. Kaškelis plaukiojo laivuose – Livonija“, „Mameliuk“. 1906 m. kovo 20 d. perkeltas į Sibiro flotilės ekipažą, o 1906 m. rugsėjo 25 d. išleistas į atsargą.

1907 metais A. Kaškelis mokėsi Vladivostoko Aleksandro jūros tolimojo plaukiojimo mokykloje. Įgijo tolimojo plaukiojimo kapitono kvalifikaciją.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, pašauktas į karą tarnybą, paskirtas į Baltijos laivyno garlaivį „Car“ vachtos viršininku. Nuo 1914 m. rugpjūčio 11 d. iki 1915 m. spalio 22 d. plaukiojo vyr. karininku transportiniame laive „On“.

1915 m. lapkričio 30 d. perkeltas į Archangelską ir paskirtas tralerio „Skum“ vadu. Vėliau vadovavo traleriams „T-7“, „T-4“, „T-20“, „T-22“, „T-13“, „T-23“, vadovavo minų tralerių grupei.

1917 m. liepos 18 d. suteiktas karo laiko mičmano laipsnis.

1918 m. gruodžio 31 d. dėl etatų mažinimo išleistas į atsargą.

Tarnyba carinėje kariuomenėje buvo įvertinta Šventojo Stanislovo trečiojo laipsnio ordinu, Šventosios Anos trečiojo laipsnio ordinu su kardais ir su kaspinu, Tangutko pergalės 200 metų jubiliejiniu Rusijos ir Japonijos karo jubiliejiniu medaliais.

Po Spalio revoliucijos Rusijoje A. Kaškelis sugrįžo į Lietuvą, kurį laiką dirbo Šiaulių geležinkelio stoties viršininku. 1919 m. lapkričio 26 d. įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Suteiktas artilerijos kapitono laipsnis. Nuo 1920 m. kovo 17 d. iki 1921 m. balandžio 1 d. buvo komandiruotas Kauno vandens kelių rajono viršininko žinion. 1921 m. balandžio 1 d. paskirtas Šiaulių stoties ir ruožo komendanto padėjėju. 1923 m. sausio 23 d. perkeltas laikinai eiti Mažeikių stoties komendanto pareigas, o 1923 m. kovo 5 d. paskirtas Mažeikių stoties komendantu.

1924 m. sausio 7 d. perkeltas į Transporto bataliono 2-osios kuopos vado pareigas, 1925 m. birželio 10 d. paskirtas kariuomenės centrinio sandėlio viršininko padėjėju, kelis kartus ėjo sandėlio viršininko pareigas.

1926 m. vasario 16 d. pakeltas į majorus.

1927 m. lapkričio 30 d. komandiruotas į Vidaus reikalų ministeriją, o gruodžio 1 d. paskirtas pasienio apsaugos laivo „Prezidentas Smetona“ vadu.

Jo tarnybą pasienio apsaugos laive labai tiksliai apibūdina atestacijų išvados. 1928 m. atestacijos dokumentuose pasienio policijos vadas E. Šneideraitis parašė „Senas prietyręs jūrininkas, gerai žino savo darbą, drausmingas, šiek tiek lėtas, kaip jūrininkas pilnai tinka užimamai laivo „Prezidentas Smetona“ vado vietai. Lietuvis – patikimas

pilnai. Politiniai pasyvus. Moraliai stovi aukštai. Vietos gyventojų ir jūrininkų gerbiamas ir aukštai statomas kaip specialistas“<sup>307</sup>.

1932 m. sausio 1 d. laivą įrašius į rezervą, jis buvo gražintas į KAM ir paskirtas ypatingų reikalų karininku prie vyriausiojo štabo viršininko.

1933 m. sausio 30 d. komandiruotas Klaipėdos krašto komendanto žinion prižiūrėti laivą „Prezidentas Smetona“ ir paskirtas komendantūros raštvedžiu. Čia, kada reikėdavo, pavadavo komendantą, tvarkė Klaipėdos krašto ir Kretingos apskrities mobilizacinius planus, atsargos karininkų apskaitą, registraciją ir kt.

1934 m. rugpjūčio 17 – rugsėjo 13 d. buvo išplaukęs „Prezidentu Smetona“ į Liepoją remontui.

1935 m. liepos 20 d. buvo paskirtas karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadu bataliono vado teisėmis.

Egzaminuojant prekinį laivų jūreivius, A. Kaškelis buvo kviečiamas egzaminų komisijos nariu.

1937 m. lapkričio 20 d. jūrų kpt. A. Kaškelis, sulaukęs įstatymo nustatyto amžiaus, buvo išleistas į atsargą su teise dėvėti kariinę uniformą, tačiau paliktas civiliniu tarnautoju eiti tas pačias laivo vado pareigas.

1939 m. gruodžio 1 d. A. Kaškelis iš tarnybos laive buvo atleistas.

Apdovanotas Vytauto Didžiojo V laipsnio ordinu, Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorio ir Lietuvos Nepriklausomybės 10 metų jubiliejiniu medaliais, Lietuvos skautų sąjungos garbės ženklu Svastika.

A. Kaškelis laisvai kalbėjo ir rašė rusų kalba, galėjo susikalbėti angliškai, su žodynu – latviškai ir lenkiškai.

Žmona estė Elena Mikin, turėjo dukrą Liudą, gimusią 1908 m.<sup>308</sup>

1940 m. A. Kaškelis sovietų buvo suimtas, tardytas ir kalintas iki 1941 m. kovo mėn. Namai, esantys Palangoje, buvo nacionalizuoti. Tačiau 1941 m. kovo mėn. A. Kaškelio šeima gavo leidimą repatriuoti į Vokietiją. A. Kaškelis buvo iškeistas į kelis suimtus vokiečių komunistus ir su šeima išvyko į Vokietiją.

1944 m. birželio 12 d. Antanas Kaškelis mirė Vokietijoje, palaidotas Schiibelweine<sup>309</sup>.



Jūrų kpt. A. Kaškelis, Švedijos karo laivyno atašė kpt. ltn. Nordgvenas (Nordgven), kpt. A. Saunoris. 1932 m. (LCVA)

## Jūrų kpt. **Adolfas DARGINAVIČIUS**



A. Darginavičius (AA)

Adolfas Darginavičius gimė 1886 m. balandžio 29 d. Telšių apskr., Gintylų dvare. Šeima buvo didelė, todėl tėvai, ieškodami geresnio gyvenimo, apie 1890 m. persikėlė į Liepoją, kur tuo metu vyko karinio uosto statyba ir lengvai buvo galima gauti gerai apmokamo darbo.

A. Darginavičius, baigęs realinės mokyklos 6 klases, dirbo braižytoju uoste. Atėjęs laikui tarnauti kariuomenėje, pateko į Baltijos karinį jūrų laivyną, 1910 m. baigė Peterburgo jūrų mokyklos Technikos skyrių ir pradėjo tarnybą kariniame jūrų laivyne laivo mechaniku. 1912 m. išėjo į atsargą, dirbo vyresniuoju laivų mechaniku pagalbinuose jūrų kariuomenės laivuose. 1915 m. spalio mėn. buvo mobilizuotas į carinę kariuomenę ir tarnavo laivų mechaniku karo laivuose, 1916 m. gruodžio mėn. baigė Karo jūrų mičmanų kursus ir 1917 m. balandžio mėn. pakeltas į mičmanus.

Prasidėjusi Rusijoje spalio revoliucija užklupo A. Darginavičių Helsingforse (dabar Helsinkis), kur jis tarnavo ledlaužio „Truvor“ vyriausiuoju mechaniku. 1918 m. žiemą visi ten buvę

karo ir prekybiniai laivai gavo įsakymą nedelsiant plaukti į Kronštata. Dvi savaites truko žygis per ledų laukus. Šis žygis įėjo į istoriją kaip garsusis ledo žygis.

Atsidūręs Kronštate, A. Darginavičius dirbo vandens transporto valdyboje, tačiau netrukus su šeima išvyko į Samarą, kur jau gyveno karo metais evakuoti tėvai, kurioje tuo metu siautė badas nusinešęs jo tėvų gyvybes.

Nuo 1919 m. iki 1921 m. balandžio dirbo garlaidžių ir vidaus degimo variklių gamyklos remonto skyriaus vedėju.

1921 m. vasarą grįžo į Lietuvą ir įsidarbino Tilmanso fabrike Kaune. 1921 m. spalio 4 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į centrinės kariuomenės dirbtuves. Tačiau, kaip jūrų laivyno karininkas, nepriklausęs mobilizacijai, buvo laikoma, kad į kariuomenę įstojo savanoriu. 1922 m. sausio 20 d. jam nustatytas inžinerijos vyr. leitenanto laipsnis vyresniškumu nuo 1919 m. balandžio 23 d.

1925 m. balandžio 8 d. perkeltas į Geležinkelių batalioną ir paskirtas 2-osios kuopos eksploatacijos būrio vadu, o gegužės 16 d. paskirtas technikos dirbtuvių viršininku.

1926 m. sausio 1 d. A. Darginavičius perkeltas į Technikos pulką. Čia ėjo įvairias pareigas. 1927 m. rugsėjo 1 d. perkeltas į Geležinkelių kuopą ir paskirtas dirbtuvių sandėlio viršininku.

1928 m. balandžio 10 d. komandiruotas į Vidaus reikalų ministeriją, kur ba-

landžio 26 d. paskirtas laivo „Prezidentas Smetona“ laisvai samdomu inžinieriumi mechaniku. Jam paskirta 800 Lt alga.

1932 m. sausio 1 d. buvo gražintas Krašto apsaugos ministerijos žinion ir sausio 19 d. paskirtas Geležinkelių kuopos eksploatacijos būrio vadu. 1932 m. vasario 15 d. paskirtas Geležinkelių kuopos ūkio vedėju.

1935 m. rugpjūčio 1 d. Geležinkelių kuopą reorganizavus į 2-ąją inžinerijos batalioną, paskirtas bataliono štabo ūkio kuopos viršininku, iš kurio pareigų buvo atleistas 1935 m. rugsėjo 12 d.

1935 m. rugsėjo 23 d., mjr. A. Kaškelio prašymu, perkeltas į karo laivą „Prezidentas Smetona“, kur rugsėjo 1 d. paskirtas inžinieriumi-mechaniku.

1936 m. buvo paskirtas dalyvauti jūrų terminologijos komisijoje prie Jūreivystės inspekcijos, kelis kartus ėjo laivo vado pareigas.

1937 m. sausio 30 d. pakeltas į kapitonus leitenantus.

Egzaminuojant prekinių laivų jūreivius, A. Darginavičius buvo kviečiamas egzaminų komisijos nariu.

A. Darginavičiaus atestacinės išvados kasmet būdavo panašios: „Domisi kariu laivyno ir prekybos laivyno dalykais. Tarnyboje punktualus, visada blaivus, rūpestingas ir suinteresuotas. Labai gerai sugyvena su karininkais, sugeba mokyti ir auklėti.“

1937 m. spalio 7 d. išleistas į jūrininkų karininkų atsargą pakeliant į jūrų kapitonus su teisė dėvėti uniformą, tačiau paliktas karo tarnyboje civiliniu tarnautoju eiti tas pačias laivo inžinieriaus-mechaniko pareigas.

1940 m. gegužės 9 d. jo paties prašymu iš tarnybos karo laive „Prezidentas Smetona“ buvo atleistas

Žmona Liucija Palcevskaitė. Sūnus Miroslavas Vladas, gimė 1919 m., Adolfas – 1921, dukra Aldona – 1924 m.

Apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino 4-uoju laipsniu, Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečio medaliu<sup>310</sup>.

A. Darginavičius laisvai kalbėjo ir rašė rusų kalba, galėjo susikalbėti vokiškai, latviškai, lenkiškai<sup>311</sup>.

## Jūrų kpt. Povilas LABANAUSKAS

Povilas Labanauskas gimė 1909 m. gruodžio 12 d. Nėmakščiuose, Raseinių apskrityje.

1927 m. baigė „Aušros“ gimnaziją Kaune, įstojo į Lietuvos universiteto Teisės fakultetą, kur išklausė pirmųjų metų kursą.

P. Labanauskas buvo aktyvus Lietuvos jūrų skautų narys, dalyvavo jos veikloje nuo pat įsteigimo 1922 m. 1924–1927 m. jis buvo išrinktas šios organizacijos vadu.

Nuo 1928 m. liepos 28 d. iki 1931 m. birželio 20 d. mokėsi Italijos jūreivystės akademijoje Livorne, kurią sėkmingai baigė.

Grįžęs į Lietuvą, 1931 m. rugpjūčio 26 d. buvo paskirtas į Šarvuočių rinktinę, kur ėjo būrio vado pareigas, bet 1931 m. gruodžio 19 d. buvo išsiųstas stažuotis į



P. Labanauskas (KAA)

Italijos karinį laivyną. Ten jis 1932 m. sausio 13 d. buvo paskirtas kontrtorpedinio laivo „Antoniotto Usadimare“ antrojo artilerijos karininko pareigoms. Laive jis plaukiojo iki 1932 m. rugsėjo 25 d. eidamas ir kitas, ne tik artilerijos karininko pareigas.

Nuo 1932 m. rugsėjo 27 d. iki 1933 m. vasario 23 d. tarnavo kreiseryje „Trento“ eidamas artilerijos ir elektrotechnikos karininkų padėjėjų pareigas, dalyvavo eskadros žiemos pratybose.

Nuo 1933 m. vasario 24 d. iki 1933 m. balandžio 18 d. plaukiojo povandeniniu laivu „Vettor Pisani“ eidamas navigacijos karininko pareigas. Dalyvavo eskadros manevruose. Nuo 1933 m. balandžio 18 d. iki rugsėjo 6 d. tarnavo povandeniniame laive „Giovanni Bausan“ eidamas navigacijos karininko padėjėjo, vėliau navigacijos karininko pareigas.

1933 m. rugsėjo 6 d. P. Labanauskas buvo komandiruotas į Aukštuosius karininkų kursus prie Italijos Karališkojo laivyno akademijos, kuriuos baigė 1934 m. liepos 1 d., kartu dalyvaudamas ir šaudymo, ir torpedų kursuose Aukštųjų kursų jūrų leitenantams<sup>312</sup>. Studijų metu užsirekomendavo kaip tvarkingas, drausmingas ir darbštus kursantas.

Besimokydamas užsienyje, P. Labanauskas gavo Lietuvos valstybės stipendiją, už ją jis turėjo 16 metų atitarnauti kariuomenėje pradėdamas nuo 1934 m. rugpjūčio 15 d.

1934 m. grįžo į Lietuvą ir rugsėjo 15 d. buvo paskirtas į II artilerijos pulką Kėdainiuose būrio vadu. Po septynių mėnesių tarnybos pulke buvo perkeltas į Ginklavimo valdybą.

Įkūrus karinį laivyną, perkeltas į karo laivą „Prezidentas Smetona“ artilerijos karininku. 1935 m. rugsėjo 8 d. jam suteiktas leitenanto laipsnis<sup>313</sup>.

1937 m. gegužės mėn. kariuomenės vadas išeitęs mokslus Italijoje įskaitė kaip egzaminą, suteikiantį teisę gauti aukštesnį kapitono leitenanto laipsnį.

1937 m. liepos 28 d. švietimo ministras, remdamasis Aukštojo mokslo įstatymu bei valstybinės egzaminų komisijos nutarimu, pripažino, kad P. Laba-



Italijos kreiseris „Trento“ (Lietuvių dienos. – 1987 m. gegužė. – P. 20)



Marina Militare

ACCADEMIA NAVALE

Direzione Studi

Certificato di Studio

Si certifica che il Signor Povilas LABANAUSKAS

nato a NEMAKSIAI (RASCINIAI) il 12 Dicembre 1908

ha frequentato ne gli Anni Accademici 1928/29, 1929/30 e 1930/31

la 3^, 4^ e 5^ Classe del Corso Normale in qualità di Allievo

Ufficiale del corpo di STATO MAGGIORE riportando agli esami

finali le seguenti votazioni espresse in <sup>Ventesimi</sup> ~~centesimi~~ nelle materie obbligatorie:

Anno Accademico 1928/29 - 3^ Classe

	1^ SESS.	2^ SESS.
- Analisi infinitesimale .....	11.00	
- Geometria analitica e proiettiva .....	10.00	
- Calcolo numerico .....	14.00	
- Fisica .....	14.00	
- Chimica .....	10.00	
- Disegno di architettura.....	14.40	
- Cosmografia e navigazione piana .....	13.60	
- Storia navale .....	12.00	
- Geografia economica .....	14.00	
- Lingua inglese .....	12.00	

Anno Accademico 1929/30 - 4^ Classe

- Analisi infinitesimale .....	11.20	
- Geometria descrittiva .....	12.60	
- Meccanica razionale .....	10.00	
- Fisica .....	12.00	
- Chimica .....	12.00	
- Disegno di macchine .....	15.00	
- Navigazione astronomica .....	14.00	
- Macchine termiche.....	4.00	10.20
- Storia navale .....	11.00	
- Lingua francese .....	12.20	
- Lingua inglese .....	10.40	

P. Labanausko Italijos karo akademijos baigimo pažymėjimo pirmasis puslapis (KAA)



Marquette universiteto profesorius (KAA)

nauskas yra baigęs aukštuosius jūreivystės mokslus ir pripažino aukštojo mokslo baigimo teises.

Nuo 1937 m. spalio 15 d. iki 1938 m. spalio 26 d. P. Labanauskas mokėsi Tulono karinio laivyno torpedų ir elektros karininkų mokykloje Prancūzijoje „Ecole des officiers torpilleurs“<sup>314</sup>. Besimokydamas 1938 m. rugsėjo–spalio mėnesiais atliko praktiką šarvuotajame karo laive „Condorcet“.

1939 m. vasario 2 d. paskirtas į Jūrų terminologijos komisiją prie Jūrininkystės inspekcijos.

1939 m. lapkričio 23 d. Respublikos Prezidento įsakymu P. Labanauskui suteiktas kapitono leitenanto laipsnis<sup>315</sup>.

1939 m. gruodžio 1 d. kpt. ltn. P. Labanauskas paskirtas laikinuoju karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadu.

1940 m. liepos 20 d. kartu su kpt. ltn. V. Kuizinu ir j. ltn. R. Naku jachta

„Nijole“ sėkmingai pabėgo į Vokietiją. Iš Vokietijos, tarpininkaujant buvusiam Lietuvos pasiuntiniui Vokietijoje plk. K. Škirpai, gavęs Brazilijos vizą, per Švediją išvyko į Braziliją, o iš jos 1941 m. pasiekė JAV.

1944 m. baigęs Kalifornijos technologijos institutą trejus metus dirbo inžinieriumi „General Electric“ bendrovėje. 1947–1950 m. dėstė elektros inžineriją Marquette universitete Milwaukee, Viskonsine. Nuo 1951 m. tarnavo „Amerikos balse“ (nuo 1952 m. redaktorius-režisierius, 1958 m. balandžio mėn. perkeltas į „Amerikos balso“ skyrių Miunchene, Vokietijoje).

Apdovanotas Skautų Ielijos ordinu<sup>316</sup>. Gedimino ordino V laipsniu. 1999 m. vasario mėn. Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus dekretu – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino II laipsnio ordinu.

Laisvai kalbėjo ir rašė italų, anglų kalbomis, gerai mokėjo prancūzų kalbą.

Mirė Povilas Labanauskas 1999 m. gegužės 28 d. Port St. Cucie, JAV.



P. Labanauskas prie laivo „Amerigo Vespucci“ Niujorke. (Lietuvių dienos. – 1987 m. gegužė. – P. 19)

## Kpt. ltn. Vytautas KUIZINAS



V. Kuizinas mokymosi Italijoje metais (LCVA)

Vytautas Kuizinas, baigęs Kauno „Aušros“ gimnaziją, 1928 m. liepos 28 buvo pasiūstas mokytis į Italijos jūreivystės akademiją Livorne. Mokyklos vadovybė, atsižvelgdama į V. Kuizino turimą mokslo cenzą, jį paskyrė į antrąjį kursą. Tais metais jis atliko praktiką burlaivyje „Christoforo Colombo“. 1929 m. perkeltas į ketvirtąjį kursą, o 1930 m., atlikęs visas praktikas ir išlaikęs egzaminus, – į penktąjį kursą.

1930 m. išlaikęs visus baigiamuosius egzaminus, buvo atšauktas į Lietuvą. Lietuvoje buvo informuotas, kad bus paleistas į atsargą, bet po kurio laiko pakeltas į puskarininkius. 1931 m. rugpjūčio mėn. pakeltas į jaunesnius leitenantus ir priskirtas į inžinerijos karininkų korpusą. Tęsti mokslų buvo išsiųstas į Švediją, bet po dviejų savaičių atšauktas ir 1931 m. gruodžio mėn. komandiruotas į Italijos karinį laivyną.

Italijos kariniame laivyne nuo 1932 m. sausio iki rugpjūčio mėnesio plaukiojo žvalgybos kreiseriu „Molocello“. Jame ėjo artilerijos karininko pavaduotojo pareigas. Tai buvo 2 000 t talpos, 38 mazgų greičio lai-

vas, ginkluotas šešiomis 120 mm patrankomis ir šešiais torpedų vamzdžiais.

1932 m. rugpjūčio mėn. V. Kuizinas buvo perkeltas į ką tik pastatytą 10 000 t kreiserį „Gorizia“. Kreiseris buvo ginkluotas aštuoniais 203 mm pabūklais, šešiolika 100 mm zenitinių patrankų. Laivas pasiekdavo 34 mazgų greitį. V. Kuizinas ėjo leitenantams skirtas pareigas, nors į leitenantus ir nebuvo pakeltas.

Nuo 1932 m. lapkričio 6 d. iki 1933 m. kovo 17 d. plaukiojo 2 000 t talpos laivu „Leone“. Laivas pasiekdavo 35 mazgų greitį, buvo ginkluotas aštuoniomis 120 mm patrankomis ir keturiais torpedų vamzdžiais.

1932 m. spalio 21 d. V. Kuizinas išlaikė Italijoje valstybinius egzaminus įgydamas visas Italijos karaliaus dekretu Nr. 2001 numatytas teises. Egzaminus laikė savo noru, nes jam tai nebuvo privaloma.

Nuo 1933 m. kovo 18 d. iki 1933 m. rugpjūčio 10 d. tarnavo povandeniniame laive „Mameli“, o nuo 1933 m. rugpjūčio iki 1933 m. spalio 31 d. – povandeniniame laive „Delfino“.

1933 m. lapkričio 1 d. buvo komandiruotas į Aukštuosius karininkų kursus prie Italijos laivyno akademijos ir į teorinius praktinius lengvosios jūrų ir zenitinės artilerijos ir torpedų kursus. Kursuose jis mokėsi iki 1934 m. liepos 1 d.<sup>317</sup>

Besimokydamas Italijoje, anot Lietuvos pasiuntinio Italijoje, pasiekė gerų rezultatų ir egzaminus išlaikė gerai, tačiau jis stokojo kariškos ir finansinės drausmės. Išskolino 490 Lt Livorno teniso klubui ir kt.

V. Kuizinas mokydamasis gavo Lietuvos valstybės stipendiją, už kurią jis turėjo atitarnauti Lietuvos kariuomenėje 16 metų ir 9 mėnesius.

1934 m. grįžo į Lietuvą ir buvo paskirtas į artilerijos pulką Plungėje. Po septynių mėnesių tarnybos pulke buvo perkeltas į Ginklavimo valdybą.

Įkūrus karinį laivyną, perkeltas į karo laivą „Prezidentas Smetona“ navigacijos karininku. 1935 m. rugsėjo 8 d. jam suteiktas leitenanto laipsnis<sup>318</sup>.

Sugrįžus į Lietuvą, niekas neskubėjo pripažinti jo Italijoje įgyto išsilavinimo. Todėl 1935 m. gruodžio 8 d. jis rašo raportą kariuomenės vadui, prašydamas pripažinti jam aukštąjį išsilavinimą, pakelti laipsnį ir suteikti aukštąjį mokslą turinčio asmens privilegijas.

Tačiau kariuomenės štabo viršininko general. št. plk. J. Černiaus atsakyme buvo pasakyta, kad jis tik įgijo teisę į karininko laipsnį, kas ir buvo padaryta. Daugiau jokių teisių jis neįgijo<sup>319</sup>.

Nesutikdamas su tuo, V. Kuizinas vėl rašo raportą ir, pasiremdamas Italijos

karaliaus direktyva Nr. 2001, reikalauja atleisti jį nuo visų prievolių pradedant nuo stipendijos grąžinimo arba atitarnavimo už ją kariuomenėje nustatytą metų skaičių<sup>320</sup>.

Šį kartą kariuomenės vadovybė sureagavo labai griežtai. Karo technikos štabo viršininkas, grąžindamas laivo vadui A. Kaškeviui V. Kuizino raportą, nurodė, kad karo technikos viršininkas laivo vadą išpėjo, kad daugiau panašių, be pagrindo raportų nesiuntinėtų, o spręstų pats<sup>321</sup>.

1937 m. gegužės mėn. kariuomenės vadas išėjus mokslus Italijoje įskaitė kaip egzaminą, suteikiantį teisę gauti aukštesnį kapitono leitenanto laipsnį.

1938 m. sausio 10 d. Lietuvos švietimo ministerija pripažino, kad V. Kuizinas nuo 1934 m. liepos 1 d. laikomas baigęs aukštąjį mokslą ir turintis visas aukštojo jūrinių mokslų baigimo teises<sup>322</sup>.



Italijos mokomasis karo laivas „Cristoforo Colombo“, kuriame 1928 m. plaukiojo V. Kuizinas ir P. Labanauskas. (Karys. – 1937. N. 31. – P. 374)

1938 m. rugsėjo 18 d. komandiruotas mokytis į Prancūziją į „Ecole d'application de Génie Maritime“. Baigęs mokslą, į Lietuvą sugrįžo 1939 m. spalio 26 d.

1940 m. vasario pabaigoje V. Kuizinas buvo atleistas iš navigacijos karininko pareigų ir paskirtas karo laivo artilerijos karininku, o nuo gegužės 24 d. – laivo inžinieriumi mechaniku..

1940 m. liepos 11 d. V. Kuizinas buvo pakeltas į kapitonus leitenantus<sup>323</sup>.

1940 m. liepos 20 d. kartu su kpt. ltn. P. Labanausku ir j. ltn. R. Naku jachta „Nijole“ sėkmingai pabėgo į Vokietiją. Vėliau emigravo į Švediją<sup>224</sup>.

Apdovanotas Švedijos kardų ordino II laipsniu.

V. Kuizinas laisvai kalbėjo ir rašė italų, anglų, rusų, lenkų kalbomis, galėjo susikalbėti prancūziškai, su žodynu – vokiškai.

## Ltn. Stasys JUREVIČIUS



S. Jurevičius (LCVA)

Stasys Jurevičius gimė 1903 m. kovo 27 d. Kretingos apskrities Palangos valsčiaus Joskaudų kaime. Baigė 5 realinės gimnazijos klases. 1923 m. spalio 26 d. priimtas į Karo mokyklą, kurią baigė 1925 m. rugsėjo 7 d., jam buvo suteiktas leitenanto laipsnis. Tarnauti paskirtas į 7-ąjį pėstininkų pulką mokomosios kuopos karininku.

1928 m. sausio 16 d. perkeltas į Šarvuočių rinktinę ir paskirtas šarvuočių autokuopos 2-ojo būrio šarvuočio komendantu. 1928 m. liepos 1 d. paskirtas šarvuočių autokuopos 2-ojo būrio vadu. 1929 m. rugsėjo 7 d. pakeltas į vyr. leitenantus, tačiau 1931 m. pertvarkius laipsnius, vėl buvo gražintas leitenanto laipsnis.

1934 m. S. Jurevičius baigė Kulkosvaidininkų kursų antrąją laidą<sup>325</sup>.

1934 m. liepos 11 d. už dalyvavimą 1934 m. birželio 6–7 d. voldemarininkų maište (su šarvuočiu buvo atvykęs prie Vyriausiojo štabo, vėliau prie pašto) iš kariuomenės buvo atleistas.

1935 m. gegužės 16 d. S. Jurevičius buvo priimtas Klaipėdos krašto pasienio policijos II eilės rajono viršininku, birželio 1 d. priskirtas prie Rusnės mokomojo būrio, o 1935 m. gruodžio 16 d. paskirtas šio būrio viršininku.

1936 rugsėjo 5 d. S. Jurevičius vėl pasiprašė priimamas į Lietuvos kariuomenę, tačiau atsakymas buvo neigiamas. Jo pakartotinis prašymas buvo patenkintas tik 1938 m. gegužės 5 d. Jis buvo priimtas į tikrąją karo tarnybą ir paskirtas į karo laivą „Prezidentas Smetona“. Į laivą jis atvyko 1938 m. birželio 11 d. ir paskirtas raštvedžiu-ūkio viršininku.

1939 m. balandžio 29 d. įsakymu kariuomenei ltn. S. Jurevičius atleistas iš

tarnybos karo laive ir perkeltas į Kariuomenės štabą. Čia jis paskirtas Rikiuotės skyriaus statistikos dalies vedėju. 1939 m. gegužės 30 d. buvo komandiruotas į Vytauto Didžiojo aukštąją karo mokyklą ir čia vykdė slaptus pavedimus. 1939 m. liepos 1 d. perkeltas į Kariuomenės štabo IV skyrių, kur rugsėjo 17 d. paskirtas raštvedžiu. 1939 m. spalio 6 d. vėl buvo komandiruotas į Aukštąją karo mokyklą, kur gruodžio 1 d. paskirtas mokyklos raštvedžiu.

Apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės 10 m. jubiliejiniu medaliu.

Mokėjo vokiečių kalbą.

Žmona Jadvyga Bakaitė. Duktė Danutė Stanislava, gimusi 1928 m. rugsėjo 17 d.<sup>326</sup>

## Ltn. Albinas KIJAUSKAS



A. Kijauskas (LCVA)

Albinas Kijauskas gimė 1905 m. sausio 26 d. Vilkaviškio apskrities Pajevonio valsčiaus II Karkliučių kaime, ūkininko šeimoje.

1918 m. pradėjo mokytis Kybartų gimnazijoje, nuo 1926 m. mokėsi Vilkaviškio gimnazijoje. 1926 m. įstojo į Karo mokyklą, kurią baigė 1929 m., spalio mėn. suteiktas leitenanto laipsnis. Lietuvai prisiekė 1928 m. lapkričio 18 d.

1929 m. spalio mėn. paskirtas tarnauti į 9-ąjį pėstininkų pulką, kuriame buvo paskirtas 6-osios kuopos jaunesniuoju karininku, kur tarnavo būrio vadu iki 1931 metų vasario mėnesio. 1931 m. vasario 18 d. išvyko į aukštųjų Vytauto Didžiojo karininkų kursų Aviacijos skyrių, kurį baigė 1932 m. gegužės 15 d. Paskirtas į karo lakūnų žvalgų eskadrilę II rango karo lakūnu kuopos vado teisėmis ir čia tarnavo iki 1935 m. rugsėjo 30 d. Iš tarnybos aviacijoje buvo atleistas. Atleidimo priežastis buvo neigiamos atestacijos. 1934 m. atestacijos lape eskadrilės vadas mjr. J. Jankauskas įrašė:

„Stoka inteligencijos. Aukštai vertina savo asmenį. Romantikas, ieškąs nuotykių. Elgešys kartais mažiausiai nerimtas. Savo specialybės žinojimas menkas. Darbą atlieka ne visai patenkinamai. Išgeria. 1935 m. sausio 2 d. šovėsi, kad įrodyti moteriai, jog ir jisai gali nusišauti. Visai netinka karinei tarnybai.“ 1935 m. sausio 18 d. kariuomenės vadas plk. Raštikis įrašė: „Turi būti paleistas iš kariuomenės.“

Atleistas iš kariuomenės, įsidarbino muitinėje. Dirbo įvairias pareigas Kaune, Smalininkuose, Varėnoje.

1937 m. vasario 9 d. A. Kijauskas parašė Respublikos Prezidentui prašymą vėl pašaukti į tikrąją karo tarnybą, tačiau atsakymas buvo neigiamas. Po to asmeniškai kreipėsi į Kariuomenės štabą prašydamas priimti tolesnei tarnybai. Kas ir kokius sprendimus priėmė, dokumentų surasti nepavyko, tačiau Respublikos Prezidento 1939 m. kovo 31 d. aktu Nr. 498 A. Kijauskas buvo vėl priimtas į tikrąją karo tarnybą.

1939 m. gegužės 15 d. įsakymu kariuomenei ltn. Albinas Kijauskas paskirtas į

karo laivą „Prezidentas Smetona“ raštvedžiu-ūkio viršininku. Čia jis jau charakterizuojamas kaip drausmingas, savarankiškas, atsakingas, sugebantis mąstyti karininkas.

1940 m. rugsėjo 1 d. ltn. A. Kijauskas tolesnei tarnybai buvo perkeltas į Karo technikos štabą.

1940 m. rudenį atleistas iš sovietinės kariuomenės 29-ojo teritorinio korpuso<sup>327</sup>.

1936 m. kovo 19 d. vedė Stanislavą Mykolaite. 1937 m. kovo 19 gimė dukra Irena Jadzė Žozefina.

Apdovanotas jubiliejiniu Lietuvos Nepriklausomybės 10 metų medaliu.

Mokėjo rusų ir vokiečių kalbas su žodynu<sup>328</sup>.

## Jūrų j. ltn. Juozas Baltramiejus TELEIŠA



J. B. Teleiša (LCVA)

Juozas Benediktas Teleiša gimė 1913 m. sausio 13 d. Marijampolės apsk., Veiverių vlsč., Mauručių kaime.

Baigė Aukštosios technikos mokyklos mechanikos skyrių. 1935 m. rugsėjo 18 d. buvo priimtas į Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos XI aspirantų laidą, kurią baigus 1936 m. rugsėjo 16 d. suteiktas jaunesniojo leitenanto laipsnis.

Nuo 1937 m. gegužės 1 d. iki 1939 m. birželio 25 d. plaukiojo Lietuvos Baltijos Lloyd laivuose eidamas antrojo mechaniko pareigas.

1939 m. liepos 4 – rugpjūčio 1 d. ats. j. ltn. J. Teleiša karo laive „Prezidentas Smetona“ atliko praktiką<sup>329</sup>. Po to išvyko mokytis į Latviją, į „Latvijas Krišjana Vol-demara Jūrskola“ Rygoje. Mokslus baigė 1940 m. balandžio mėn.

1940 m. gegužės 7 d. B. Teleiša buvo priimtas į karo tarnybą, priimtas į jūrininkų korpusą jūrų j. ltn. ir balandžio 7 d. paskirtas tarnauti į karo laivą „Prezidentas Smetona“. Laive jis paskirtas artilerijos karininku<sup>330</sup>.

1940 m. rugsėjo 1 d. jūrų j. ltn. J. Teleiša tolesnei tarnybai perkeltas į autorinktinę.

## Jūrų j. ltn. Ričardas Bernardas NAKAS

Ričardas Nakas gimė 1916 m. liepos 31 d. Latvijoje, Mintaujoje. Baigė Kauno „Aušros“ berniukų gimnaziją ir įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetą, kurio baigė du kursus. 1936 m. rugsėjo 19 d. priimtas į Karo mokyklos XII aspirantų laidą, kurią 1937 m. rugsėjo 16 d. baigus buvo suteiktas jaunesniojo leitenanto laipsnis.

Mokėsi karo jūreivystės mokykloje „Ecole Navale“ Breste, Prancūzijoje, į kurią



R. B. Nakas (LCVA)

buvo priimtas 1938 m. rugsėjo 1 d., tačiau dėl kilusio Antrojo pasaulinio karo mokslų baigti nespėjo.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, visi užsienio šalių moksleiviai iš karo mokyklos buvo išsiųsti, pasiliko tik du lietuviai, nes rašte, gautame iš Prancūzijos kariuomenės štabo, nebuvo nurodyta, kad juos reikia išsiųsti. Vėliau paaiškėjo, kad Lietuva buvo supainiota su Latvija, bet viešai pripažinti klaidos niekas nenorėjo, taip Lietuvos kariūnai tęsė mokslus. Nelaimėi, 1939 m. spalio pabaigoje į mokyklą atvyko laivyno vadas admiras Darlonas. Jis labai nustebė pamatęs užsieniečius ir įsakė juos per 24 val. išsiųsti. Nors Lietuvos karo atašė Prancūzijoje, būdamas pažįstamas su admiralu, bandė tarpininkauti, kad įsakymas būtų atšauktas, tačiau lapkričio 1 d. mokyklą teko palikti. Lapkričio 20 d. R. Nakas sugrįžo į Lietuvą ir 1940 m. sausio 4 d. buvo priimtas į tikrąją karo tarnybą.

Kadangi iki mokslų pabaigos buvo belikę tik du su puse mėnesio, 1940 m. vasario mėn. kariuomenės vado įsakymu sudaryta komisija, kurios pirmininkas plk. B. Gertus, nariai plk. ltn. A. Michelevičius ir kpt. ltn. P. Labanauskas, atsižvelgdama į geras Prancūzijos jūreivystės mokyklos viršininko viceadmirolo Barnonin rekomendacijas ir išlaikytus egzaminus, pripažino jį baigus jūrų karo mokyklos kursą<sup>331</sup>.

1940 m. vasario 16 d. įsakymu kariuomenei R. Nakas priimtas į tikrąją karo tarnybą, jam suteiktas jaunesniojo leitenanto laipsnis, priskirtas jūrininkų specialybei ir paskirtas tarnauti į karo laivą „Prezidentas Smetona“. Laive paskirtas navigacijos karininku.

1940 m. liepos 20 d. kartu su kpt. ltn. P. Labanausku ir kpt. ltn. V. Kuizinu jachta „Nijolė“ sėkmingai pabėgo į Vokietiją, vėliau emigravo į Švediją<sup>332</sup>.

Laisvai kalbėjo prancūziškai, mokėjo rašyti anglų ir rusų kalbomis.

## Kpt. ltn. Juozas TAMOŠAUSKAS

Juozas Tamošauskas gimė 1900 m. vasario 28 d. Peterburge, kalnų inžinieriaus šeimoje. Iki 1912 m. su tėvais gyveno Irkutske. Po to grįžo į Peterburgą, kur mokėsi realinėje gimnazijoje. 1917 m. vėl grįžo į Irkutską, kur su tėvais gyveno iki 1919 m. 1919 m. su tėvais išvyko į Vladivostoką, kur įstojo į Amūro upės flotilę. 1919 m. birželio 1 d. paskirta į karo laivą „Svir“, ėjo vyr. vairininko, signalininko, artileristo pareigas. 1920 m. sausio 30 d. perkeltas į laivą „Oriol“, kur atliko mokomąjį plaukiojimą Japonijai priklausančiuose vandenyse.

1920 m. kovo 2 d. paskirtas gardemarinu į Vladivostoko jūrų karo mokyklą. Besimokydamas per plaukiojimo praktiką buvo nuplaukęs į Indiją, iš jos laivu „Jakut“ į Afriką. Grįžęs 1920 m. gruodžio 10 d. paskirtas į mokomąjį laivą „Didžioji kunigaikštienė Ksenija Aleksandrovna“, su kuriuo plaukiojo iki 1921 m. vasario 10 d.

Nuo 1921 m. gruodžio 28 d. iki 1922 m. vasario 14 d. plaukiojo mokomuoju laivu „Mariak“. 1922 m. liepos mėn., išlaikęs egzaminus, karinio laivyno Bireznoje vado įsakymu pakeltas į karininko „karabelnij gardemarin“ laipsnį ir liepos 14 d. paskirtas tarnauti į laivą „Mariak“. Liepos 28 d. paskirtas jūrų karo mokyklos 4-osios kadetų kuopos jaunesniuoju karininku. 1923 m. liepos mėn. paskirtas gardemarinų kurso kuopos vadu ir tas pareigas ėjo iki 1924 m. gegužės 31 d., kai savo noru išėjo iš laivyno ir išvyko ieškoti giminaičių.

Kelis mėnesius pagyvenęs pas seserį Rumunijoje, išvyko į Balstogę, kur tikėjosi rasti tėvus, bet neradęs, patarnavęs banke ir užsidirbęs pinigų, 1926 m. rudenį atvyko į Lietuvą. Apsigyveno tėvų ūkyje, Telšių apskrityje (tėvai buvo sugrižę anksčiau, tėvas profesoriavo Kauno universitete ir 1925 m. mirė).

1927 m. liepos 1 d. ištojo į pasienio policijos jūrų apsaugos laivą „Prezidentas Smetona“. Čia tarnavo iki 1928 m. kovo 15 d., nes po sužeidimo, gauto suimant kontrabandinį laivą „Hassan Bier“, išėjo pasigydyti ir ūkininkavo žmonos ūkyje, Telšių apskrityje.

1934 m. spalio 1 d. vėl priimtas į tarnybą pasienio policijos laivyne. 1935 m. sausio 1 d. suteiktas jūrų apsaugos kapitono laipsnis.

1940 m. liepos 3 d. buvo priimtas Krašto apsaugos ministerijos civiliniu tarnautoju ir paskirtas I inžinerijos bataliono 1-osios kuopos būrio vadu. 1940 m. liepos 20 d. karo laivo vadui dar su dviem karininkais sėkmingai pasitraukus į Vokietiją, liepos 21 d. kpt. ltn. J. Tamašauskas laikinai ėmė vadovauti karo laivui „Pirmūnas“, įrašytas į jūrininkų specialybės karininkų atsargą atsargos kapitono leitenanto laipsniu<sup>332</sup>.

1940 m. rugsėjo 1 d. Juozas Tamašauskas perkeltas į Karo technikos štabą<sup>334</sup>.

## NUORODOS Į ŠALTINIUS

1. Karo technikos dalių dvidešimtmetis. 1919–1939. – K., 1939. – P. 212.
2. Jurg Meister. Lietuvos laivynas//Karys. – 1975. – Nr. 1. – P. 4
3. Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos. 1918–1940. – Chicago, 1986.
4. Liekis A. Lietuvos karyba ir ginkluotė (iki 1940 m.). – V., 2002. – P. 854–868.
5. Meister Jurg. Lietuvos laivynas//Karys. – 1975. – Nr. 1. – P. 6; Nr. 2. – P. 46–51.
6. Papartis T. Šis tas apie „Prezidento Smetonos“ laivą//Karys. – 1957. – Nr. 1. – P. 7–8.
7. Pociūnas A. Lietuvos Respublikos karo laivynas//Trimitas. – 1991. – Nr. 13. – P. 7–8, Nr. 14. – P. 3, Nr. 15. – P. 7.8. Jurkštas V. P. Jūrų kapitonas Antanas Kaškelis//Karys. – 1991. – Nr. 12. – P. 15–17.
9. Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos. – P. 375.
10. Papartis T. Šis tas apie „Prezidento Smetonos“ laivą//Karys. – 1957. – Nr. 1. – P. 7.
11. Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA). –F. 832. – Ap. 1. – B. 1. – L. 15.
12. Ten pat. –F. 929. – Ap. 9. – B. 81. – L. 102–103.
13. 1940 m. vasario 13 d. aktas Nr. 451// Ten pat . – F. 832. – Ap. 1. – B. 58. – L. 82.>
14. A. Kaškelio raportas karo technikos viršininkui// Ten pat. – B. 4. – L. 21.
15. Ten pat. –F. 929. – Ap. 9. – B. 81. – L. 103.
16. Papartis T. Šis tas apie „Prezidento Smetonos“ laivą//Karys. – 1957. – Nr. 1. – P. 7.
17. LCVA. –F. 929. – Ap. 9. – B. 81. – L. 103.
18. Papartis T. Šis tas apie „Prezidento Smetonos“ laivą//Karys. – 1957. – Nr. 1. – P. 7–8; Jurg Meister. Lietuvos laivynas//Karys. – 1975. – Nr. 1. – P. 50.
19. LCVA. – F. 929. – Ap. 9. – B. 81. – L. 95–96.
20. Butkus V. Laiko uždangą praskleidus//Karys. – 1991. – Nr. 3. – P. 32.
21. Papartis T. Šis tas apie „Prezidento Smetonos“ laivą//Karys. – 1957. – Nr. 1. –P. 7.
22. Ten pat. – P. 8.
23. LCVA. – F. 929. – Ap. 9. – B. 81. – L.102.
24. Ten pat . – F. 832. – Ap. 1. – B. 1. – L. 15.
25. Lentelė sudaryta: Ištrauka iš dienynų Klaipėdos krašto Pasienio policijos laivo „Prezidentas Smetona“ apie jo plaukiojimus// Ten pat. – L. 16.
26. Ten pat. – F. 929. – Ap. 9. – B. 81. – L. 102.
27. Ten pat. – L. 86.
28. Ten pat. – L.105.
29. Ten pat. – L.106.
30. Ten pat. – L. 97–99.
31. „Prezidento Smetonos“ perdavimo aktas// Ten pat. – L. 5–18.
32. Ten pat. – L. 70–71.
33. Ten pat. – L. 71.
34. 1934 m. sausio 18 d. įsakymas Šarvuočių rinktinei Nr. 18// Ten pat . – F. 832. – Ap. 1. – B. 1. – L. 2.
35. 1934 m. rugpjūčio 14 d. įsakymas Šarvuočių rinktinei Nr. 221// Ten pat. –L.36.
36. Raportas Šarvuočių rinktinės vadui// Ten pat. – L. 14.
37. 1934 m. balandžio 14 d. A. Kaškelio raportas Šarvuočių rinktinės vadui// Ten pat. – L. 29.
38. A. Kaškelio 1934 m. liepos 6 d. raportas Šarvuočių rinktinės vadui// Ten pat. – L. 37.
39. KAM Karo technikos štabo 1934 m. liepos 19 d. raštas// Ten pat. – L.38.
40. 1935 m. balandžio 15 d. raštas// Ten pat. – F. 930. – Ap 2 „K“. – B. 74. – L. 84.
41. Mjr. A. Kaškelio raportas Šarvuočių rinktinės vadui// Ten pat . – F. 832. – Ap. 1. – B. 1. – L. 13.
42. Klaipėdos uosto valdybos gilinimo darbų vedėjo raštas// Ten pat. – L. 32.
43. Karo technikos viršininko raportas kariuomenės vadui// Ten pat . –1364. – Ap. 1. – B. 415. – L. 37.
44. A. Kaškelio 1934 m. gruodžio 10 d. raportas Šarvuočių rinktinės vadui// Ten pat . – F. 832. – Ap. 1. – B. 1. – L. 67.
45. 1934 m. gruodžio 19 d. aktas// Ten pat. – B. 2. – L.16–17.
46. A. Kaškelio 1935 m. balandžio 10 d. raportas Šarvuočių rinktinės vadui// Ten pat. – B. 16. – L.21.
47. A. Kaškelio 1935 m. gegužės 3 d. raštas// Ten pat. – B. 2. – L. 31.
48. A. Kaškelio 1935 m. gegužės 4 d. raštas// Ten pat. – L. 32.

49. 1935 m. gegužės 8 d. Šarvuočių rinktinės Ūkio skyriaus raštas // Ten pat. - L. 33.
50. Aktas Nr. 1346 // Ten pat. - L. 26–30.
51. Šamata papildomiems darbams // Ten pat. - B. 2. - L. 43.
52. Ten pat. - L. 46.
53. Ten pat. - F. 930. - Ap. 5. - B. 466.
54. „Prezidentas Smetona“ // Mažoji Lietuva. - 1990, spalio 10 d.
55. Kariuomenės štabo rašto III pėstininkų divizijos vadui // LCVA F. 832. - Ap. 1. - B. 5. - L. 8.
56. Karo sanitarijos viršininko 1935 m. rugpjūčio 31 d. įsakymas Nr. 39 // Ten pat. - L. 24.
57. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ dienos tvarkaraštis // Ten pat. - B. 11. - L. 3.
58. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ savaitinis tvarkaraštis // Ten pat. - B. 10. - L. 6.
59. Įsakymas karo laivui „Prezidentas Smetona“ // Ten pat. - B. 3. - L. 14.
60. Laivūno teisės ir pareigos // Ten pat. - B. 11. - L. 9.
61. Ten pat. - F. 929. - Ap. 9. - B. 121. - L. 20.
62. Laivo „Prezidentas Smetona“ nenumatytų darbų sąrašas // Ten pat. - F. 832. - Ap. 1. - B. 2. - L. 50.
63. A. Kaškelio 1935 m. spalio 16 d. raštas Klaipėdos uosto valdybos Darbų tarnybos viršininkui // Ten pat. - L. 51.
64. Mjr. Kaškelio 1935 m. spalio 26 d. raportas karo technikos viršininkui // Ten pat. - F. 1364. - Ap. 1. - B. 415. - L. 137.
65. Raportas kariuomenės vadui // Ten pat. - L. 136.
66. Aktas Nr. 793 // Ten pat. - F. 832. - Ap. 1. - B. 2. - L. 66.
67. Karo laivas „Prezidentas Smetona“ // Karys. - 1937. - Nr. 31. - P. 850.
68. Kuizinas S. Lietuvos karo laivyno vėliavos aprašymas // Karys. - 1927. - Nr. 1. - P. 8.
69. Protokolas // LCVA F. 832. - Ap. 1. - B. 10. - L. 123.
70. 1936 m. kovo 30 d. Kariuomenės štabo raštas karo technikos viršininkui // Ten pat. - B. 13. - L. 122.
71. Ten pat. - L. 125.
72. Pociūnas A. Lietuvos Respublikos karo laivynas // Trimitas. - 1991. - Nr. 13. - P. 3.
73. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ priešlėktuvinės pasyvio apsaugos planas // LCVA F. 832. - Ap. 1. - B. 6. - L. 10–11.
74. Gen. mjr. K. Popeliučkos 1935 m. rugpjūčio 28 d. raštas karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadui // Ten pat. - L. 9.
75. A. Kaškelio 1935 m. lapkričio 11 d. raštas // Ten pat. - L. 11.
76. Ten pat. - L. 35, 51, 75–77, 78, 80.
77. Karo technikos štabo 1936 m. sausio 4 d. raštas // Ten pat. - B. 12. - L. 4.
78. Karo technikos štabo 1936 m. sausio 17 d. raštas // Ten pat. - L. 5.
79. Klaipėdos uosto kontrolės planas pavojaus būklės metu // Ten pat. - L. 14–15.
80. 1936 m. lapkričio 26 d. slaptas raštas 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vadui // Ten pat. - L. 13.
81. 1936 m. lapkričio 27 d. 6-ojo pėstininkų pulko vado raštas // Ten pat. - L. 16.
82. Pasienio policijos jūros laivyno mokymo programa // Ten pat. - L. 18–19.
83. Ten pat. - B. 5. - L. 175.
84. A. Kaškelio 1936 m. kovo 20 d. raštas karo technikos viršininkui // Ten pat. - L. 176–177.
85. Ten pat. - B. 21. - L. 5.
86. Ten pat. - L. 6.
87. Sutartis // Ten pat. - L. 1.
88. Sutartis // Ten pat. - L. 24.
89. Raštas kariuomenės tiekimo viršininkui // Ten pat. - F. 929. - Ap. 1. - B. 531. - L. 15.
90. Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos. 1918–1940 m. - P. 379–380.
91. A. Kaškelio raportas karo technikos viršininkui // LCVA F. 832. - Ap. 1. - B. 27. - L. 138.
92. Kariuomenės teismo prokuroro E. Vimerio raštas kariuomenės teismo pirmininkui // Ten pat. - F. 930. - Ap. 2 „K“. - B. 74. - L. 119.
93. 1937 m. gruodžio 15 d. raštas kariuomenės vadui // Ten pat. - L. 115.
94. Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos. - P. 380.
95. Įsakymas karo laivui „Prezidentas Smetona“ // LCVA F. 832. - Ap. 1. - B. 18. - L. 45; Aktas // Ten pat. - B. 20. - L. 138; B. 4. - L. 79.
96. Jūr. kpt. Kaškelio raportas karo technikos viršininkui // Ten pat. - B. 32. - L. 14.

97. Jūr. kpt. Kaškelio raportas karo technikos viršininkui // Ten pat. – L. 15.
98. Ten pat. – B. 26. – L. 8–10.
99. Ten pat. – L. 12.
100. Ten pat. – L. 14.
101. Ten pat. – F. 1364. – Ap. 1. – B. 586. – L. 54.
102. Ten pat. – L. 51.
103. Kariuomenės štabo viršininko 1938 m. birželio 12 d. raštas karo tiekimo viršininkui // Ten pat. – L. 49.
104. Jurg Meister. Lietuvos laivynas // Karys. – 1975. – Nr. 1. – P. 47.
105. Jūr. kpt. Kaškelio raštas karo technikos viršininkui // LCVA F. 832. – Ap. 1. – B. 38. – L. 28.
106. Jurg Meister. Lietuvos laivynas // Karys. – 1975. – Nr. 1. – P. 47.
107. Pirmosios Lietuvos laivų Velykos tremtyje // Iliustruotasis karys. – 1952. – Nr. 5.
108. Jūr. kpt. Kaškelio 1939 m. kovo 28 d. raportas karo technikos viršininkui // LCVA F. 832. – Ap. 1. – B. 38. – L. 28.
109. Įsakymas karo laivui „Prezidentas Smetona“. 1939 m. liepos 19 d. Nr. 88 // Ten pat. – B. 35. – L. 52.
110. Pociūnas A. Lietuvos Respublikos karo laivynas // Trimitas. – 1991. – Nr. 13. – P. 8.
111. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ vykstančio į Liepoją sąrašas // LCVA F. 832. – Ap. 1. – B. 38. – L. 31.
112. Karo technikos štabo 1939 m. gegužės 11 d. raštas A. Kaškeliiui // Ten pat. – L. 52; Įsakymai karo laivui „Prezidentas Smetona“. 1939 m. Nr. 56, 59, 62, 64, 69, 70, 84 // Ten pat. – B. 35. – L. 27, 28, 31, 33, 35, 37, 49.
113. Pociūnas A. Lietuvos Respublikos karo laivynas // Trimitas. – 1991. – Nr. 13. – P. 8.
114. LCVA. – F. 832. – Ap. 1. – B. 38. – L. 118.
115. Ten pat. – B. 48. – L. 114.
116. Ten pat. – B. 51. – L. 24 a, b, 58. – L. 110.
117. Ten pat. – B. 38. – L. 123–124.
118. Jurkšas V. Jūrų kapitonas Antanas Kaškelis // Karys. – 1991. – Nr. 12. – P. 16.
119. Įsakymas karo laivui „Prezidentas Smetona“. 1939 m. gruodžio 1 d. Nr. 124 // LCVA F. 832. – Ap. 1. – B. 35. L. 86.
120. Jurg Meister. Lietuvos laivynas // Karys. – 1975. – Nr. 1. – P. 48.
121. Įsakymai karo laivui „Prezidentas Smetona“ // LCVA F. 832. – Ap. 1. – B. 3. – L. 1–9, 12.
122. Įsakymas karo laivui „Prezidentas Smetona“ 1935 m. lapkričio 1 d. Nr. 71 // Ten pat. – L. 23; Karo technikos štabo viršininko 1935 m. spalio 19 d. raštas // Ten pat. – B. 5. – L. 68.
123. Žinios apie karo laivo „Prezidentas Smetona“ pasirengimą išvykti pavojui ištikus // Ten pat. – B. 12. – L. 3.
124. Įsakymai karo laivui „Prezidentas Smetona“ // Ten pat. – B. 3. – L. 16, 20, 21.
125. Įsakymas karo laivui „Prezidentas Smetona“. 1935 m. gruodžio 10 d. Nr. 84 // Ten pat. – L. 27.
126. Ten pat. – L. 28, 29.
127. Ten pat. – B. 14. – L. 160.
128. Karo technikos viršininko įsakymas Nr. 2 // Ten pat. – L. 29.
129. Įsakymas Šarvuotųjų rinktinei Nr. 3 // Ten pat. – B. 5. – L. 121.
130. Įsakymas karo laivui „Prezidentas Smetona“ 1936 m. rugpjūčio 11 d. Nr. 108 // Ten pat. – B. 18. – L. 40.
131. Karinės tarnybos įstatymas // Lietuvos valstybės teisės aktai. – V., 1996. – P. 951–952.
132. Pašinskas V. Karo laivas „Prezidentas Smetona“ // Klaipėda. – 1990 m. spalio 6 d.
133. 1936 m. gruodžio 28 d. įsakymas kariuomenei Nr. 79.
134. LCVA. – F. 832. – Ap. 1. – B. 18. – L. 119.
135. Įsakymas karo laivui „Prezidentas Smetona“ // Ten pat. – L. 128.
136. Ten pat. – B. 28. – L. 35, 41, 45.
137. Ten pat. – B. 14. – L. 275.
138. Įsakymai karo laivui „Prezidentas Smetona“ // Ten pat. – B. 28. – L. 71, 82.
139. Ten pat. – B. 15. – L. 16.
140. Ten pat. – B. 35. – L. 38, 41.
141. Įsakymas karo laivui „Prezidentas Smetona“. 1940 m. kovo 2 d. Nr. 15 // Ten pat. – L. 108.
142. Ten pat. – L. 124–126.
143. Jurkštas V. Jūrų kapitonas Antanas Kaškelis // Karys. – 1991. – Nr. 12. – P. 15., Butkus V. Laiko uždangą praskleidus // Karys. – 1991. – Nr. 3. – P. 31.

144. LCVA. – F. 832. – Ap. 1. – B. 18. – L. 14.
145. Įsakymas kariuomenei Nr. 16. 1936 m. kovo 16 d. Tiekimo sritis.
146. 1937 m. vasario 6 d. įsakymas kariuomenei Nr. 13.
147. Įsakymas kariuomenei Nr. 3 1938 m. sausio 11 d. Tiekimo skyrius.
148. LCVA. – F. 832. – Ap. 1. – B. 48. – L. 82.
149. P. Labanausko 1939 m. liepos 1 d. raportas karo technikos viršininkui// Ten pat. – L. 71.
150. 1939 m. liepos 29 d. sutartis Nr. 2247// Ten pat. – B. 35. – L. 109.
151. Ten pat. – B. 48. – L. 151.
152. Ten pat. – B. 51. – L. 15.
153. Sanitarijos viršininko 1939 m. spalio 25 d. raštas karo laivo vadui// Ten pat. – B. 38. – L. 158.
154. Ten pat. – B. 58. – L. 18, 20.
155. Ten pat. – L. 98.
156. Ten pat. – B. 42. – L. 7.
157. Vyr. kariuomenės kapeliono 1939 m. lapkričio 6 d. raštas karo laivo „Prezidentas Smetona“ vadui/  
/ Ten pat. – B. 41. – L. 6–7.
158. Jurg Meister. Lietuvos laivynas//Karys. – 1975. – Nr. 1. – P. 5
159. LCVA. – F. 929. – Ap. 2. – B. 999. – L. 11–12.
160. Ten pat. – L. 29.
161. Baltuška R. Lietuvos karo laivynas//Mokslas ir gyvenimas. – 1995. – Nr. 5. – P. 18.
162. LCVA. – F. 1364. – Ap. 1. – B. 507. – L. 23.
163. Ten pat. – B. 506. – L. 95.
164. Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos. 1918–1940 m. – P. 378.
165. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ įgulos jūreivių mokymo planas//LCVA F. 832. – Ap. 1. – B. 10. –  
L. 79.
166. III mokymo periodo bendrųjų jūreivystės dalykų mokymo programa//L. 80–82.
167. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ mėnesinis eiliniams jūreiviams užsiėmimų tvarkaraštis š. m.  
sausio mėn. 1–31 d.// Ten pat. – B. 11. – L. 31.
168. Karo technikos dalių dvidešimtmetis. 1919–1939. – P. 218.
169. Jūrininkų specialybės puskarininkų mokymo taisyklės//LCVA F. 1364. – Ap. 1. – B. 508. – L. 82.
170. Artilerijos karininko 1936 m. gruodžio 29 d. raportas laivo vadui// Ten pat. – F. 832. – Ap. 1. – B. 17.  
– L. 59.
171. A. Kaškelio 1935 m. rugpjūčio 27 d. raportas karo technikos viršininkui// Ten pat. – B. 13. – L. 16.
172. Krašto apsaugos ministerijos 1935 m. rugsėjo 10 d. raštas// Ten pat. – L. 25.
173. Ten pat. – L. 27–45.
174. Ten pat. – L. 65, 69.
175. Ten pat. – L. 45.
176. Karo technikos štabo 1935 m. lapkričio 30 d. raštas//Ten pat. – L. 63.
177. Ten pat. – L. 3.
178. Ten pat. – L. 71–90.
179. 1935 gruodžio 21 d. A. Kaškelio raportas karo technikos viršininkui// Ten pat. – L. 98.
180. Ten pat. – L. 100–106.
181. Karo laivyno uniformos dėvėjimo taisyklės// Ten pat. – L. 106–111.
182. Ten pat. – L.115, 120.
183. Ten pat. – B. 27. – L. 119.
184. Ten pat. – L.120.
185. Ten pat. – B. 13. – L.117, 120, 121.
186. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ įgulos aprangai pagaminti sąmata// Ten pat. – B. 20. – L. 457–458.
187. Aktas// Ten pat. – L.420–421.
188. Protokolas Nr. 7// Ten pat. – B. 13. – L. 138.
189. Ten pat. – B. 20. – L.460, 461, 462, 463, 467, 468, 469, 471, 472, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 481, 482, 483,  
484.
190. Ten pat. – B. 13. – L. 128.
191. Protokolas Nr. 7// Ten pat. – L. 138.
192. Ten pat. – B. 58. – L. 29.
193. Aktas Nr. 656// Ten pat. – B. 5. – L. 264–265.

194. Mjr. Kaškelio 1935 m. spalio 26 d. raportas karo technikos viršininkui // Ten pat. – F. 1364. – Ap. 1. – B. 415. – L. 137.
195. Slaptas pranešimas ginklavimo viršininko padėjėjui // Ten pat. – F. 832. – Ap. 1. – B. 17. – L. 48.
196. Ten pat. – L. 73.
197. Slaptas pranešimas ginklavimo viršininko padėjėjui // Ten pat. – L. 49.
198. Ten pat. – L. 35, 37, 38
199. Ten pat. – L. 47.
200. 1936 m. liepos 27 d. raštas ginklavimo viršininko padėjėjui // Ten pat. – L. 48.
201. Kaškelio raportas Ryšių bataliono vadui // Ten pat. – B. 4. – L. 48.
202. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ ryšių priemonės // Ten pat. – B. 12. – L. 10.
203. Liekis A. Lietuvių karyba ir ginkluotė. – P. 861.
204. Mjr. Kaškelio 1936 m. rugpjūčio 17 d. raštas karo technikos tiekimo skyriaus viršininkui // LCVA F. 832. – Ap. 1. – B. 17. – L. 51.
205. Ten pat. – L. 55–57, 61.
206. Ginklavimo viršininko 1939 m. rugpjūčio 5 d. raštas kariuomenės tiekimo viršininkui // Ten pat. – B. 38. – L. 84–85.
207. Karo laivo „Prezidentas Smetona“ taikos meto etatų 133 Nr. kareivių kategorijos suskirstymas // Ten pat. – B. 4. – L. 38.
208. Pociūnas A. Lietuvos Respublikos karo laivynas // Trimitas. – 1991. – Nr. 13. – P. 7.
209. Jūr. kpt. A. Kaškelio 1937 m. sausio 31 d. raportas karo technikos viršininkui // LCVA F. 832. – Ap. 1. – B. 9. – L. 14–15
210. Jūr. kpt. A. Kaškelio 1937 m. sausio 31 d. raportas karo technikos viršininkui // Ten pat. – L. 15–16
211. Ten pat. – L. 16–17.
212. Ten pat. – B. 4. – L. 100–101.
213. Jūrų kpt. A. Kaškelio 1938 m. spalio 31 d. raportas karo technikos viršininkui // Ten pat. – B. 9. – L. 12.
214. 1939 m. gruodžio 12 d. raportas karo technikos viršininkui // Ten pat. – L. 4.
215. Ten pat. – L. 2.
216. Ten pat.
217. Karo laivo „Pirmūnas“ vado 1940 m. liepos 15 d. raportas karo technikos viršininkui // Ten pat. – B. 51. – L. 89.
218. Karo laivas „Prezidentas Smetona“ // Karys. – 1937. – Nr. 31. – P. 850.
219. Labanauskas P. Vyr. ginkluotųjų jėgų viršininkas jūroje // Karo technikos dalių dvidešimtmetis. 1919–1939. – K., 1939. – P. 311–313.
220. Jurkšas V. Jūrų kapitonas Antanas Kaškelis // Karys. – 1991. – Nr. 12. – P. 16.
221. LCVA F. 832. – Ap. 1. – B. 5 – L. 217, 218, 219, 240, 259.
222. Ten pat. – B. 5. – L. 11, 12.
223. Latvių eskadra Klaipėdoje // Karys. – 1935. – Nr. 32. – P. 741.
224. Karys. – 1935. – Nr. 33. – P. 763.
225. Misiūnas J. A. SSRS karo laivas „Marat“ Klaipėdoje // Karys. – 1937. – Nr. 23. – P. 634–635.
226. Švedų kreiseris „Manligheten“ Lietuvoje // Karys. – 1937. – Nr. 31. – P. 856.
227. Jurg Meister. Lietuvos laivynas // Karys. – 1975. – Nr. 1. – P. 48.
228. Kpt. ltn. P. Labanausko raportas karo technikos viršininkui // LCVA F. 832. – Ap. 1. – B. 51. – L. 70.
229. Įsakymas karo laivui „Pirmūnas“. 1940 m. birželio 23 d. // Ten pat. – B. 35. – L. 130.
230. 1940 m. birželio 25 d. raštas Policijos departamento direktoriui // Ten pat. – B. 51. – L. 75.
231. 1940 m. liepos 3 d. aktas // Ten pat. – L. 80.>
232. Motorlaivio „Ella“ perdavimo aktas // Ten pat. – B. 58. – L. 135.
233. 1940 m. liepos 3 d. aktas // Ten pat. – B. 51. – L. 80.
234. Ten pat. – F. 930. – Ap. 5. – B. 2774. – L. 1–2.
235. Įsakymas karo laivui „Pirmūnas“. 1940 m. liepos 11 d. Nr. 47 // Ten pat. – F. 832. – Ap. 1. – B. 35. – L. 132.
236. Įsakymas karo laivui „Pirmūnas“. 1940 m. liepos 8 d. Nr. 45 // Ten pat. – L. 133.
237. Įsakymas karo laivui „Prezidentas Smetona“. 1940 m. liepos 21 d. Nr. 50 // Ten pat. – L. 138.
238. Telefonograma // Ten pat. – B. 15. – L. 63.
239. 1940 m. liepos 24 d. įsakymas karo technikos viršininkui // Ten pat. – B. 51. – L. 97.
240. 1940 m. liepos 26 d. Karo technikos štabo raštas karo laivo „Pirmūnas“ vadui // Ten pat. – B. 48. – L. 95.

240. 1940 m. rugpjūčio 3 d. raštas karo technikos viršininkui// Ten pat. – B. 51. – L. 99.
241. Aktas Nr. 1703// Ten pat. – F. 1364. – Ap. 1. – B. 738. – L. 82.
242. Karo technikos viršininko 1940 m. rugsėjo 17 d. raštas KAM Vyr. likvidacinės komisijos pirmininkui/  
/ Ten pat. – L. 22.
243. Ten pat. – F. 832. – Ap. 1. – B. 35. – L. 147.
244. Įsakymai karo laivui „Pirmūnas“ 1940 m. Nr. 61, 62// Ten pat. – L. 146.
245. Ten pat. – B. 58. – L. 218.
246. Ten pat. – B. 81. – L. 98–100.
247. Karo technikos viršininko raportas kariuomenės vadui// Ten pat. – F. 1364. – Ap. 1. – B. 415. – L. 37.
248. Raportas karo technikos viršininkui// Ten pat. – F. 832. – Ap. 1. – B. 4. – L. 16–17.
249. Ten pat. – F. 929. – Ap. 9. – B. 165. – L. 5–6.
250. Tiekimų valdybos viršininko raportas kariuomenės vadui// Ten pat. – L. 7–8.
251. Protokolas Nr. 8470// Ten pat. – L. 31–32.
252. Ten pat. – F. 832. – Ap. 1. – B. 17. – L. 78.
253. Ten pat. – L. 80.
254. Daukantas T. Mūsų pajūrio sienos gynimo klausimu 1937-10-23 memorandumas// Ten pat. – F. 929.  
– Ap. 9. – B. 232. – L. 29.
255. Ten pat. – L. 30.
256. Ten pat. – L. 32–33.
257. Ten pat. – L. 33–34.
258. Ten pat. – L. 34–35.
259. Ten pat. – L. 36–38.
260. Ten pat. – L. 38–39.
261. Ten pat. – L. 39–40.
262. Jūrų ltn. V. Kuizino 1938 m. vasario 8 d. memorandumas// Ten pat. – F. 832. – Ap. 1. – B. 17. – L. 95–  
97.
263. Ten pat. – L. 98–100.
264. Ten pat. – L. 102–106.
265. Ten pat. – L. 107.
266. Ten pat. – L. 108.
267. Ten pat. – L. 108.
268. Ten pat. – L. 109.
269. Ten pat. – L. 112–113.
270. Ten pat. – L. 113–114.
271. Ten pat. – L. 114–115.
272. Ten pat. – L. 116.
273. Ten pat.
274. Ten pat. – L. 116–117.
275. Ten pat. – L. 117.
276. Ten pat. – L. 118.
277. Latvijos kariuomenė 1938-06-01// Ten pat. – F. 929. – Ap. 2. – B. 1065.
278. Estijos kariuomenė 1938-07-01// Ten pat. – B. 1602. – L. 10–11.
279. Pociūnas A. Lietuvos Respublikos karo laivynas// Trimitas. – 1991. – Nr. 15. – P. 7.
280. P. Labanausko 1940 m. vasario 21 d. raportas karo technikos viršininkui// LCVA F. 832. – Ap. 1. – B.  
51. – L. 18.
281. 1940 m. balandžio 1 d. raportas karo technikos viršininkui// Ten pat. – L. 26.
282. Ten pat. – L. 26–27.
283. Ten pat. – L. 27.
284. Ten pat. – L. 27 a. p.
285. Ten pat.
286. Komisijos 1940 m. birželio 19 d. aktas// Ten pat. – L. 72.
287. 1940 m. liepos 15 d. raportas karo technikos viršininkui// Ten pat. – L. 89–91.
288. 1940 m. liepos 4 d. aktas// Ten pat. – B. 58. – L. 141.
289. Jurg Meister. Lietuvos laivynas// Karys. – 1975. – Nr. 1. – P. 50.
290. 1940 m. liepos 4 d. aktas// LCVA F. 832. – Ap. 1. – B. 58. – L. 141.

291. Jurg Meister. Lietuvos laivynas//Karys. – 1975. – Nr. 1. – P. 50.
292. 1940 m. liepos 4 d. aktas//LCVA F. 832. – Ap. 1. – B. 58. – L. 141.
293. Aktas// Ten pat. – F. 1364. – Ap. 1. – B. 739. – L. 100–102.
294. Ten pat. – L. 96–98.
295. Ten pat. – L. 93–95.
296. KAM ginklavimo viršininko 1939 m. rugpjūčio 5 d. raštas kariuomenės tiekimo viršininkui// Ten pat. – F. 832. – Ap. 1. – B. 38. – L. 85.
297. 1940 m. liepos 4 d. aktas// Ten pat. – B. 58. – L. 139–141.
298. Vilkas R. Lietuvos laivynas ir jo likimas//Karys. – 1985. – Nr. 8. – P. 361.
299. Pociūnas A. Lietuvos Respublikos karo laivynas//Trimitas. – 1991. – Nr. 14. – P. 3.
300. LCVA. – F. 1364. – Ap. 1. – B. 683 a. – L. 21.
301. Pociūnas A. Lietuvos Respublikos karo laivynas//Trimitas. – 1991. – Nr. 14. – P. 3.
302. LCVA. – F. 1364. – Ap. 1. – B. 683 a. – L. 21.
303. Aktas Nr. 1320// Ten pat. – B. 738. – L. 81.
304. Vaverskis V. M-59 – „Prezidentas Smetona“ – „Pirmūnas“ – T-51 „Oličnik“//Mažoji Lietuva. – 1991 m. lapkričio 14 d.
305. Butkus V. Laiko uždangą praskleidus//Karys. – 1991. – Nr. 3. – P. 33.
306. Ten pat.
307. LCVA. – F. 930. – Ap 2 „K“.- B. 74. – L. 63.
308. A. Kaškelio asmens byla// Ten pat.– Ap. 5. – B. 1206.
309. Jurkšas V. Jūrų kapitonas Antanas Kaškelis//Karys. – 1991. – Nr. 12. – P. 15–17., Butkus V. Laiko uždangą praskleidus//Karys. – 1991. – Nr. 3. – P. 32.
311. A. Darginavičiaus asmens byla//LCVA. – F. 930. – Ap. 5. – B. 466.
312. Ten pat. – F. 832. – Ap. 1. – B. 14. – L. 132.
313. Įsakymas kariuomenei.- 1935 m. rugsėjo 9 d.
314. LCVA. – F. 832. – Ap. 1. – B. 28. – L. 92.
315. Ten pat. – B. 15. – L. 16.
316. Ten pat. – B. 27. – L. 14.
317. 1935 m. gruodžio 8 d. V. Kuizino raportas kariuomenės vadui// Ten pat. – B. 14. – L. 62–63.
318. Įsakymas kariuomenei.- 1935 m. rugsėjo 9d.
319. LCVA. – F. 832. – Ap. 1. – B. 14. – L. 81.
320. Ten pat. – L. 84.
321. Ten pat. – L. 85.
322. Aukštojo mokslo pažymėjimas//Ten pat.– L. 217.
323. Ten pat. – B. 35. – L. 137.
324. Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953. – V., 2001. – T. 1. – P. 284.
325. LCVA. – F. 832. – Ap. 1. – B. 28. – L. 89.
326. S. Jurevičiaus asmens byla// Ten pat. – F. 930. – Ap. 5. – B. 1109.
327. Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953. – P. 248.
328. A. Kijausko asmens byla//LCVA. – F. 930. – Ap. 5. – B. 1286.
329. Ten pat. – F. 832. – Ap. 1. – B. 40. – L. 4.
330. J. Teleišos asmens byla// Ten pat. – F. 930. – Ap. 5. – B. 2808.
331. Ten pat. – F. 832. – Ap. 1. – B. 35. – L. 108.
332. Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953. – P. 286.
333. Įsakymas karo laivui „Pirmūnas“. 1940 m. rugpjūčio 2 d. Nr. 54//LCVA. – F. 832. – Ap. 1. – B. 35. – L. 141.
334. J. Tamošausko asmens byla// Ten pat. – F. 930. – Ap. 5. – B. 2774.

# PRIEDAI

Priedas Nr. 1.

## Laivui „Prezidentas Smetona“ nustatytos metinės medžiagų, skirtų eksploatacijai ir mokymui, normos

### A. Pavieniam ir kolektyviniam mokymui

Medžiagos pavadinimas	Vie- neto pa- va- dini- mas	Pavieniam mokymui	Kolekt. mokymui	Metinė medžiagų norma procentais, kurią galima suvartoti per metus nuo medžiagos normos, skirtos kolektyvi- niam mokymui
		Kiekvieno šaukimo kareiviams medžiagų kiekis vienam kariui	Medžiagų kiekis, leidžiamas naudoti mokymo reikalams karo laive per vienerius metus	
<b>I. Ryšių medžiaga</b>				
1. Anodinių baterijų	vnt.	-	1	100
2. Ebonito ar kt. izol.medžiagos	kg	-	2	50
3. Gumotos juostos po 10 m	dėž.	1	-	-
4. Guminės juostos	kg	-	0,25	100
5. Izoliatorių antenai	vnt.	-	6	50
6. Kištukų vienpolių	vnt.	-	10	50
7. Kabel.švin.šarvuoto	m	-	50	50
8. Kabelio elektr.instaliacijai	m	1	100	50
9. Įvairių kontaktų	vnt.	-	12	100
10. Vienpolių lizdų kištukams	vnt.	-	10	50
11. Radijo lempučių	vnt.	-	2	50
12. Riedučių su sraigtais	vnt.	-	24	50
13. Sausų elementų	vnt.	-	10	100
14. Cinkuotos vielos 2-5 mm	kg	-	100	25
15. Vielos varinės izol.montažui	m	-	100	50
16. Vielos anteninės	m	-	20	50
17. Silitinių veržlių	vnt.	-	4	25
18. Veržlių su sraig. įvairių	vnt.	-	20	50
<b>II. Techninė medžiaga</b>				
1. Įvairių adatų	vnt.	-	20	100
2. Baterijų kišeninių švyt.	vnt.	0,5	-	-
3. Brezento	m <sup>2</sup>	-	5	100

4. Angliško švino	kg	0,1	-	-
5. Suriko švininių dažų	“	0,20	-	-
6. Baltų emalinių dažų	“	0,15	-	-
7. Pilkų cinko dažų	“	0,25	-	-
8. Bleiveiso dažų	“	0,25	-	-
9. Ochros dažų	“	0,5	-	-
10. Druskos rūgštis	“	0,01	-	-
11. Įvairios geležies	“	3	-	-
12. Kreidos gabalų	“	0,1	-	-

Eksploatacijai ir išlaikymui medžiagų normos:

Medžiagos pavadinimas	S t o v i n t			P l a u k i o j a n t			
	Vie- nam katilui užkur- ti, ga- rams pakel- ti ir tepi- mui užtai- syti	Garui palai- kyti (pa- galbi- niams me- cha- niz- mams ) 1 val.	Cent- riniam laivo šil- dymui (24 val.)	Manev- ravimo ir mažu greičiu (iki 100 aps/min ) plau- kiant 1 val.	Vidu- tiniu grei- čiu (nuo 100 iki 150 aps/ min) plau- kiant 1 val.	Visu grei- čiu (nuo 150 iki 230 aps/m in) plau- kiant 1 val.	Mo- to- rinei val- čiai 10 P.S., 1 val.
1. Malkų, erdm.	0,2	-	-	-	-	-	-
2. Akmens anglies, ton.	1	0,05	1	0,5	1,2	1,7	-
3. Mašininio tepalo, kg	6	-	1	2	4	5	-
4. Cilindrų tepalo, kg	2	0,1	0,4	0,2	0,5	0,8	-
5. Benzino, kg	0,5	0,5	-	-	-	-	0,3
6. Siūlgalių, kg	-	-	-	-	-	-	3
	-	0,02	-	0,2	0,2	0,2	-

Pastaba: Laivas šildomas nuo rugsėjo mėn. 1 d. iki gegužės mėn. 1 d.

## II. Kiekvieno 100 val. plaukiojimo laikotarpio medžiagų normos mašinoms ir katilams tvarkingai išlaikyti

Medžiagos pavadinimas	Mato vienetas	Skaičius
1. Kaulinės alyvos	kg	2
2. Azbesto lapų	“	5
3. Azbesto virvės	“	5
4. I rūšies babito	“	3
5. Baterijų kišen. lemputėms	vnt.	8
6. Borakso	kg	1
7. Brezento vamzdžiams aptraukti	m <sup>2</sup>	4
8. Angliško cinko	kg	2
9. Druskos rūgštis	“	1
10. Įvairios geležies	“	40
11. Grafito	“	2
12. Guminių žiedų vandenrodžių stikl	vnt.	24
13. Izoliacinės juostos	m	30
14. Aukštojo slėgio įkamšos	kg	4
15. Žemojo slėgio įkamšos	“	4
16. Vandens įkamšos	“	4
17. Negesintų kalkių	“	30
18. Klingerito lapų	“	7
19. Įvairių geležinių kniedžių	“	2
20. Varinių kniedžių	“	1
21. Linų	“	3
22. Šamoto	“	100
23. Švitro drobės	lap.	40
24. Švitro miltelių	kg	1
25. Kietos odos	“	1
26. Pašukų	“	20
27. Plieno įrankiams	“	4
28. Plieno skardos	“	3
29. Plieno saviagrūdžio	“	1
30. Šamotinių plytų	vnt.	100
31. Vilnonių siūlų dagčiams	kg	0,7
32. Varinės skardos	“	4
33. Žalvarinės skardos	“	4
34. Cinkuotos skardos	“	8
35. Geležinės skardos	“	30
36. Stiklų vandenrodžiams	vnt.	8
37. Suvirinimo jungalo	kg	1
38. Žalvarinių tarpiklių	“	0,5
39. Solidolo	“	2
40. Cinkuotos vielos	“	5
41. Varinės vielos	“	3

### III. Garo katilų valymo ir plovimo vieną kartą medžiagų norma

Medžiagos pavadinimas	Mato vienetąs	Skaičius
1. Cinko plytų apie 9 kg svorio	vnt.	8
2. Flanelės filtras	m <sup>2</sup>	2
3. Kokso filtras	kg	150
4. Siūgalių	“	6
5. Kaustinės sodos	“	4
6. Paprastos sodos	“	40
7. Žibalo	“	80
		50

### IV. Medžiagų norma mašinoms valyti po kiekvieno plaukiojimo

Medžiagos pavadinimas	Mato vienetąs	Skaičius
1. Pastos armatūrai valyti	kg	0,5
2. Siūgalių	“	5
3. Skudurų	“	2
4. Žibalo	“	3

### V. Medžiagos, reikalingos laivo takelažui ir denio inventoriui išlaikyti vienerius metus

Medžiagos pavadinimas	Mato vienetas	Skaičius
1. Adatų burėms ir brezentams lopyti bei siūti	vnt.	50
2. Anglių prožektoriumi 20; 25 mm	“	12
3. Brezento įvairiems apdangalams taisyti	m <sup>2</sup>	30
4. Kabelio, izoliuoto guma, signalizacijos laidams	m.	60
5. Šarvuoto kabelio prožektoriumi	“	25
6. Dailidės klijų	kg	2
7. Dagčių lempoms (žibintuvams)	vnt.	12
8. Laidininko gupero signalizacijai	m	50
9. Lentų	m <sup>3</sup>	1
10. Skalb. muilo vėliavoms ir uždangalams plauti	kg	24
11. Žalio muilo apdangalams plauti	“	48
12. Smaluotų pakulų	“	50
13. Metalų valymo pastos	“	25
14. Skudurų	“	200

15. Paprastos sodos	“	60
16. Spirito kompasams papildyti	l	2
17. Medvarsčiai	kg	2
18. Variniai medvarsčiai	“	1
19. Stiklų žibalinėms lempoms	vnt.	12
20. Švitrinio popieriaus	lap.	36
21. Škimušgaro	kg.	25
22. Vaško siūlams vaškuoti	“	0,5
23. Varinių vinių valtims	“	1
24. Įvairių vinių	“	18
25. Zomšos instrumentams valyti	m <sup>2</sup>	0,5
26. Žibalo	kg	50
27. Guminių žiedų plovimo žarnoms	vnt.	12

## VI. Medžiagų norma laivo korpusui ir patalpoms perdažyti

Medžiagos pavadinimas	Mato vienetas	Skaičius
1. Beico	kg	0,5
2. Cemento	“	600
3. Baltos bronzos dažų	“	3
4. Geltonos bronzos dažų	“	2
5. Baltų emalinių dažų	“	75
6. Bleiveiso dažų	“	50
7. Baltų patentuotų dažų	“	5
8. Baltų cinko dažų	“	160
9. Juodų cinko dažų	“	15
10. Raudonų dažų	“	2
11. Mumijos	“	10
12. „Neobitum“ dažų	“	25
13. Ochros dažų	“	40
14. Pilkų cinkinių dažų	“	200
15. Raudonų dažų	“	15
16. Anglišių suodžių dažų	“	25
17. Paprastų suodžių dažų	“	25
18. Geležinio suriko dažų	“	50
19. Švininio suriko dažų	“	150
20. Ultramarininių dažų	“	10
21. „Umbras“ dažų	“	10
22. Žalių dažų	“	20
23. Žalio glazurito	“	2
24. Geltono krono	“	1

25. Smulkios kreidos	“	40
26. Bepalvio lako	“	4
27. Vyšninio lako	“	12
28. Žalio muilo	“	90
29. Pokosto	“	560
30. Sikatyvo	“	30
31. Dervos pikio	“	40
32. „Blekvarnic“ dervos	“	100
33. Terpentino	“	60
34. Tinktūros	“	5

Pastaba: Laivo korpusas ir patalpos perdažomos vieną kartą per metus. <1936 m. gegužės 19 d. krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 34.>

(Kai kurios medžiagos pateiktos šiuo metu nebevartojamais terminais, todėl joms nepavyko pateikti paaiškinimų. – G. S.)

Priedas Nr. 2

### Karo laivo „Pirmūnas“ 1940 m. liepos 1 d. turėta ginkluotė:

Ginkluotės pavadinimas	Priklauso pagal tabelį	Laivas turi	Trūksta
<b>PABŪKLAI IR JŲ REIKMENYS</b>			
1. Pabūklų „Oerlikon“ 20 mm Nr. 97 ir 98	2	2	-
2. Stovų stacionarių „Oerlikon“ pabūklams	-	1	-
3. Dėžių su 5 apkabomis	2	2	-
4. Dėžių su įrankiais ir atsarginėmis dalimis	2	2	-
5. Taikymo įtaisų žemės taikiniams	2	2	-
6. Taikymo įtaisų oro taikiniams	2	2	-
7. Šovinių 20 mm P.Z.	100	100	-
8. Šovinių 20 mm P.Z.L.	20	20	-
9. Šovinių 20 mm U.L.	56	56	-
10. Šovinių 20 mm S.G.	330	330	-
11. Šovinių 20 mm S.L.	500	500	-
12. Brezentinių makščių	2	2	-
13. Šovinių 20 mm U.G.	78	78	-
14. Ortoskopų 20 mm „Oerlikon“	2	2	-
<b>MINOS IR JŲ REIKMENYS</b>			
15. Povandeninių mokomųjų HMk5 tipo	100	4	96
16. Mechanizuotų inkarų minoms HMk3	-	4	-
17. 28 vnt. ragų minoms su dėže	-	1	-
18. Mokomųjų detonatorių minoms	-	4	-

19. Mokomiesiems detonatoriams laikyti dėžių	-	1	-
20. Laikiklių detonatoriams	-	4	-
21. Dėžių saugoti detonatorių laikikliams	-	1	-
22. Dėžių su 5 kompl. atsarg. dalių ragams ir saugikliams	-	1	-
23. Dėžė su 31 vnt. atsarginių dalių	-	1	-
24. Dėžė su 44 vnt. atsarginių dalių	-	1	-
25. Dėžė su 19 vnt. įrankių minoms	-	1	-
26. Dėžė su 16 vnt. įrankių minų inkarui	-	1	-
27. Dėžė su 4 vnt. prietaisų elektros srovei tikrinti	-	1	-
28. Dėžė su 5 vnt prietaisų minoms tikrinti	-	1	-
29. Dėžė su 3 vnt. prietaisų minų inkarams tikrinti	-	1	-
30. 10 l talpos skardinių alyvai	-	1	-
31. Alyvos minoms tepti (l)	-	1	-
SUNKIEJI KULKOSVAIDŽIAI SU PRIEDAIS			
32. Vokiškų kulkosvaidžių 08	2	2	-
33. S.k. 08 gražinamųjų spyruoklių	-	2	-
34. S.k. 08 kautynių atatrankos didintuvų	-	1	-
35. S.k. 08 gertuvių	-	1	-
36. S.k. 08 atatrankos didintuvų raktų	-	1	-
37. S.k. 08 valomųjų raktų	-	1	-
38. S.k. 08 trauklių	-	1	-
39. S.k. 08 valyklių	-	1	-
40. S.k. 08 žirklių	-	1	-
41. S.k. 08 žnyplių	-	1	-
42. S.k. 08 makščių įrankiams	-	1	-
43. S.k. 08 kaliklių storų	-	1	-
44. S.k. 08 kaliklių plonų	-	1	-
45. S.k. 08 cinko plaktukų	-	1	-
46. S.k. 08 šovinių kimštuvų (perd. iš rusų)	-	1	-
47. S.k. 08 šovinių kimštuvui dėžių	-	1	-
48. S.k. 08 šovinių juostų po 100	-	30	-
49. S.k. 08 šovinių kimštuvų	-	1	-
50. S.k. 08 atsarginių vamzdžių	-	2	-
51. S.k. 08 atsarginių spynų	-	4	-
52. S.k. 08 lėktuvinių kryptukų	-	2	-
53. S.k. 08 petiramsčių	-	2	-
54. S.k. 08 brezentų	-	2	-
55. S.k. 08 šovinių būgnų	-	20	-
56. S.k. 08 žiūronų su tinkleliu	-	2	-
57. S.k. 08 vandens dėžių	-	2	-
58. Makščių žiūronams	-	2	-
59. S.k. 08 optinių taikiklių	-	2	-
60. S.k. 08 stovų	-	2	-
61. Šovinių „Ss“	6400	20559	-
62. Naštasaičių	-	8	-
63. Lygintuvų šoviniams	-	1	-

64. Kovinių šovinių „Ša“ LENGVIEJI KULKOSVAIDŽIAISU PRIEDAIS	-	1500	-
65. GB 26 1k Nr. 2531 ir 2547	2	2	-
66. GB 26 1k vamzdžių	-	-	-
67. GB 26 1k apkabų	-	20	-
68. GB 26 1k skiltuvų	-	2	-
69. GB 26 1k trauktukų	-	2	-
70. GB 26 1k gražinamųjų spyruoklių	-	4	-
71. GB 26 1k šovinių kimštukų	-	2	-
72. GB 26 1k raktų	-	-	-
73. GB 26 1k valiklių	-	2	-
74. GB 26 1k manevrinių gesiklių	-	2	-
75. GB 26 1k skiltuvo spyruoklių	-	8	-
76. GB 26 1k trauktuko spyruoklių	-	4	-
77. GB 26 1k guminių kamščių	-	6	-
78. GB 26 1k vamzdžių rankenos ašių	-	2	-
79. GB 26 1k leistuvo kabliuko ašių	-	2	-
80. GB 26 1k spynos dugno spragtuko ašių	-	2	-
81. GB 26 1k leistuvo trauktuko ašių	-	2	-
82. GB 26 1k vamzdžio rankenos spyruoklių	-	2	-
83. GB 26 1k įrankių dėžutės	-	2	-
84. GB 26 1k įpakavo dėžių	-	2	-
85. GB 26 1k kotinių trauklių	-	2	-
86. GB 26 1k brezentinių makščių	-	2	-
87. GB 26 1k diržų	-	2	-
88. GB 26 1k diržams sagčių	-	2	-
89. GB 26 1k lėktuvinių taikytuvų	-	2	-
90. GB 26 1k stovų	-	2	-
91. GB 26 1k valyklių	-	4	-
92. GB 26 1k valyklėms rankenų	-	2	-
93. GB 26 1k trauktuko laikyklių	-	1	-
94. GB 26 1k plokštelių kimštuvams	-	2	-
95. GB 26 1k ortoskopų	-	2	-
ŠAUTUVAI SU PRIEDAIS			
96. Šautuvų v.z. 24 mt.ser. S2 su grūstuvais	35	35	-
97. Šautuvų „Mauser“ 24 L	3	3	-
98. Durtuvų su makštimi	38	38	-
99. Kryptuko rėmelių veržlių	-	32	-
100. Šautuvo kryptuko rėmelių	32	32	-
101. Kepuraičių v.z. šaut. 24 mt	-	14	-
102. Odinių diržų šautuvams	-	38	-
103. Odinių pakabų durtuvams	-	38	-
104. Vokiškų odinių šovininių	-	38	-
105. Paslankių sagčių šautuvų diržams	-	38	-
106. Šautuvo diržo sagų	-	35	-
107. Šautuvams valyti virvelių	-	38	-

108. Anglių dėžių šautuvams	-	3	-
109. 98 mt. Mokomųjų vokiškų šovinių	-	100	-
110. Tepalinių „Mauser 24 L“ šautuvams	-	76	-
111. Kepuraičių „Mauser 24 L“ šautuvams	-	2	-
112. Stovų šautuvams valyti	-	2	-
113. Valyklių be antgalių	-	8	-
114. Valyklių antgalių	-	16	-
115. Valyklių stumtuvų	2	16	-
116. Valyklių šepetukų	-	16	-
117. Odos valikliams	-	16	-
118. Valomųjų vamzdžių	-	2	-
119. Kovinių šovinių „S“	3420	9304	-
120. Įskardintų dėžių šautuvų šoviniams	-	27	-
121. Ortoskopų šautuvams	-	2	-
<u>Granatos su priedais.</u>			
122. Vokiškų rankinių kotinių senesnio pavyzdžio patobulintų granatų	76	76	-
123. Sprogdiklių vokiškoms granatoms	-	76	-
124. Degtuvų vokiškoms granatoms	-	76	-
125. Odinių šovininių granatoms nešioti	-	10	-
<u>Dujokaukės su priedais.</u>			
126. Vokiškų dujokaukių Nr. 2	48	48	-
127. Makščių dujokaukėms	48	48	-
128. Filtrų mokomosioms vokiškoms dujokaukėms	-	48	-
129. Filtrų kovinėms vok. Dujokaukėms	-	48	-
130. Skaidrinamųjų plokštelių vok. Dujokaukėms	-	192	-
131. Skritulių kartoninėms plokštelėms	-	48	-
<u>Tolimačiai su priedais.</u>			
132. Tolimačių „Ceisso“	-	1	-
133. Trikojų tolimačiui	-	1	-
134. Skalių tolimačiui	-	1	-
135. Makščių tolimačiui	-	1	-
136. Makščių tolimačio trikojui viršut. dal.	-	1	-
137. Makščių brezentinių tolimač. skalei	-	1	-
<u>Pistoletai 7,65 mm su priedais.</u>			
138. Pistoletų „Mauser“ 7,65 mm	10	10	-
139. Makščių	-	10	-
140. 7,65 mm šovinių	400	684	-
<u>9 mm pistoletai su priedais.</u>			
141. Pistoletų „Browning“ 9 mm su viena atsargine apkaba ir grūstuvėliu	20	20	-
142. 9 mm šovinių	1000	4323	-
143. Makščių pistoletams „Browning“	-	20	-

<u>Vietinis turtas.</u>			
144. Žiūronų jūrininkams	-	2	-
145. Chronometrų jūrininkams	-	2	-
146. Sekstantų jūrininkams	-	2	-
147. Kardų jūrininkams	9	2	7
148. Išskardintų medinių įpakavimo dėžių	-	9	-
149. Lietuviškų kardų karininkams	-	1	-
150. Žiūronų „Husun“	1	1	-
151. Chronometrų „Husun“	1	1	-
152. Šratinių šovinių	3000	1200	-
153. Medinių įpakavimo dėžių	-	3	-
154. Stovų kulkosvaidžių vamzdžiams valyti	-	1	-
155. Medinių statinių	-	1	-
156. Ilgų mažo kalibro šovinių	-	1530	-
<u>Taikiniai.</u>			
157. Galvos taikinių	-	5	-
158. Figūros taikinių	-	7	-
159. 12 žiedų taikinių šaudyti šratais	-	45	-
160. 10 žiedų taikinių šautuvams	-	27	-
161. 10 žiedų taikinių pistoletams	-	35	-
162. Lėktuvinių taikinių į kairę	-	20	-
163. Lėktuvinių taikinių į dešinę	-	20	-
164. 24 žiedų taikinių	-	30	-
165. Krūtinės taikinių	-	7	-
166. 12 žiedų taik. mažo kalibro šautuvams	-	8	-
167. Iššaudymo lapelių formos	-	80	-
168. Taikinių A lengviesiems kulkosvaidžiams	-	10	-
169. Taikinių B lengviesiems kulkosvaidžiams	-	10	-
<u>Tepamoji valomoji medžiaga.</u>			
170. Vazelino	-	5	-
171. Pakulų	-	5	-
172. Skudurų	-	9,88	-
173. Asbesto virvių	-	0,04	-
174. Alyvos kulkosvaidžiams	-	2,5	-
175. Šarminės alyvos	-	2	-

Lentelė sudaryta pagal Karo laivo „Pirmūnas“ žinias apie ginklavimo turto būklę 1940 m. liepos 1 dienai//LCVA. – F. 832. – Ap. 1. – B. 51. – L. 91–94.

# ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

## ŠALTINIAI:

Lietuvos centrinis valstybės archyvas. – F. 832 (Karo laivo „Prezidentas Smetona“ dokumentai), F. 929 (Lietuvos kariuomenės štabo dokumentai), F. 930 (Lietuvos kariuomenės karininkų asmens bylos).

## LITERATŪRA:

- Baltuška R. Lietuvos karo laivynas//Mokslas ir gyvenimas. – 1995. – Nr. 5.  
Butkus V. Laiko uždangą praskleidus//Karys. – 1991. – Nr. 3.  
Jurkštas V. Jūrų kapitonas Antanas Kaškelis//Karys. – 1991. – Nr. 12.  
Karo laivas „Prezidentas Smetona“//Karys. – 1937. – Nr. 31.  
Karo technikos dalių dvidešimtmetis. 1919 – 1939. – K., 1939.  
Kuizinas S. Lietuvos karo laivyno vėliavos aprašymas//Karys. – 1927. – Nr. 1.  
Latvių eskadra Klaipėdoje//Karys. – 1935. – Nr. 32.  
Liekis A. Lietuvos karyba ir ginkluotė (iki 1940 m.). – V., 2002.  
Lietuvos valstybės teisės aktai. – V., 1996.  
Meister Jurg. Lietuvos laivynas//Karys. – 1975. – Nr. 1.  
Misiūnas J.A. SSRS karo laivas „Marat“ Klaipėdoje//Karys. – 1937. – Nr. 23.  
Papartis T. Šis tas apie „Prezidento Smetonos“ laivą//Karys. – 1957. – Nr. 1.  
Pašinskas V. Karo laivas „Prezidentas Smetona“//Klaipėda. – 1990 m. spalio 6 d.  
Pirmosios Lietuvos laivų vėlykos tremtyje//Iliustruotas karys. – 1952. – Nr. 5.  
Pociūnas A. Lietuvos Respublikos karo laivynas//Trimitas. – 1991. – Nr. 13–15.  
„Prezidentas Smetona“//Mažoji Lietuva. – 1990 m. spalio 10 d.  
Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos. 1918–1940. – Chicago, 1986.  
Švedų kreiseris „Manligheten“ Lietuvoje//Karys. – 1937. – Nr. 31.  
Vaverskis V. M-59 – „Prezidentas Smetona“ – „Pirmūnas“ – T-51 „Otlčnik“//Mažoji Lietuva. – 1991 m. lapkričio 14 d.

## VARTOTŲ TERMINŲ AIŠKINIMAI

**Akselbantai** – karininkų ir kartais kareivių perpetiniai raiščiai (pynelės) su metaliniais antgaliais, nešiojami ant dešiniojo peties.

**Aksiometras** – vairavimo įrenginio prietaisas, rodantis pakrypimo kampą.

**Akvatorija** – jūros, įlankos arba uosto vandens paviršiaus plotas, skirtas laivams stovėti. Uosto akvatoriją sudaro vandens prieigos, reidas ir prieplauka.

**Anemometras** – prietaisas vėjo greičiui matuoti.

**Asbestas** – pluoštinis mineralas, atsparus ugniai, rūgštims, šarmams, blogas šilumos, garso, elektros laidininkas.

**Avralas** – visos laivo įgulos bendras darbas laive.

**Babitas** – antifrikcinis alavo arba švino lydinys su kitais metalais.

**Baretė** – (apdovanojimo baretė) ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų simbolinė juostelė.

**Barkasas** – nedidelis savaeigis laivas įvairioms uosto reikmėms.

**Barografas** – prietaisas, automatiškai užrašantis atmosferos slėgį ir jo pokyčius.

**Bitengas** – *tvirtas stulpas* – dažniausiai du – virš denio, ištempiantys lyną.

**Blendė** – gaubtas.

**Blokas** – metalinis arba medinis paprasčiausias kėlimo prietaisas, susidedantis iš korpuso ir skridinio ant ašies. Per blokus perveriamos laivavirvės arba grandinės.

**Bonai** – plaukiojančios užtvaros, saugančios laivų stovėjimo vietą nuo priešų laivų (antvandeninių ir povandeninių), torpedų, plaukiojančių minų.

**Branderis** – pakrautas akmenų ir nuskandintas įėjime į uostą laivas.

**Brandspoitai** – kilnojamasis rankinis siurblys laivo deniui plauti, gaisrui gesinti.

**Brandšpilis** – suktukas su horizontaliu velenu, ant kurio sukamas lynas inkarui pakelti, laivui priešvartuoti.

**Brandvachta** – sargybinis laivas, stovintis reide ir stebintis, kaip laivai laikosi eismo taisyklių.

**Brūsas** – sija.

**Brustveras** – šarvų priedanga karo laive ties patrankos bokštu.

**Buja** – plūduras (vandens signalizacijos ženklas).

**Bušlatas** – jūreiviška striukė.

**Chronometras** – laikrodys su paleidimo ir stabdymo įtaisu, tiksliai matuojantis laiko tarpus.

**Ciferblatas** – skalės pagrindas, kuriuo slenkančios rodyklės smaigalys rodo matuojamąjį dydį.

**Desantas** – 1. kariuomenės išlaipinimas į priešų teritoriją; 2. parengta išlaipinti priešų teritorijoje kariuomenė arba joje išlaipinta kariuomenė.

**Detonatorius** – cheminė medžiaga, kuri sprogdama sukelia kitų medžiagų sprogdimą.

**Deviacija** – magnetinės kompasos rodyklės nuokrypis nuo magnetinio dienovidinio krypties. Magnetinė rodyklė nukrypsta dėl arti esančių įmagnetintų kūnų.

**Derivacija** – artilerijos sviedinio šoninis nukrypimas nuo šaudymo plokštumos.

**Divizionas** – vienos klasės karo laivų taktinis vienetas, atskiras arba įeinantis į laivų junginį.

**Dokas** – įrenginys laivams iš vandens iškelti povandeninės dalies apžiūrai, remontui, dažymui.

**Drednoutas** – didelis šarvuotasis karo laivas.

**Dreifuoti** – 1. plaukti pavėjui arba pasroviui, kai inkaras neištrauktas ir velkasi dugnu; 2. plaukti pavėjui arba pasroviui be variklio.

**Ebonitas** – juodas stangrus, elektrai nelaidus, chemiškai atsparus kaučiuko arba gumos vulkanizatas, kuriame yra 60 proc. sieros.

**Epoletai** – karininkų paradinės uniformos reikmuo: antpečiai suapvalintu galu, papuošti atitinkamais ženklais, auksiniais arba sidabriniais galionais, spurgais.

**Eskadra** – didelis karo laivų arba lėktuvų junginys.

**Fajansas** – baltas arba kremos spalvos akytas koalinas, paprastai dengtas skaidria glazūra.

**Falšbortas** – ištisinis viršutinis denio aptvaras.

**Farvateris** – saugus vandens kelias tarp kliūčių, žymimas signaliniais ženklais.

**Flakštokas** – vėliavos stiebas.

**Flotilė** – tam tikras jūros, ežero, upės karinių laivų junginys.

**Forsuoti** – didinti, spartinti veiklos tempą, įtampą.

**Forstenga** – viršutinė stiebo dalis.

**Fortas** – įtvirtintas statinys, pritaikytas ilgai žiedinei gynybai visiškoje apsuptyje.

**Gabardinas** – vienspalvis vilnonis audinys iš šukuotų vilnų, austas smulkiais ranteliais, sudarančiais 60–70° kampą su audinio kraštu.

**Gafelis** – įstrižas judamasis skersinis stiebas, vienu galu pritvirtintas prie laivo stiebo, keliamas norint ištempti bures.

**Galionas** – siaura auksinė, pinta arba nerta juostelė, kuria apsiuvinamos mūro detalės. Daromas iš aukso, sidabro, nikelio, šilko, medvilnės ir kitokių siūlų.

**Gardemarinas** – Rusijos karinio jūrų laivyno Jūrų akademijos (vėliau Jūrų kadetų korpuso) vyresniųjų kuopų auklėtinių laipsnis.

**Gazolinas** – butano, pentano ir heksano mišinys, išskiriamas iš naftos dujų; lengvasis benzinas.

**Gembė** – santvara, kita laikančioji konstrukcija ar tokios konstrukcijos dalis, kurios vieno galo poslinkiai nesuvaržyti jokiais ryšiais.

**Giluminė bomba** – ginklas kovai su povandeniniais laivais. Suveikus hidrostatiškam sprogdikliui, sprogsta nustatytame gyleje atsitrenkusi į laivo korpusą arba priartėjusi prie laivo nustatytu atstumu (tai priklauso nuo sprogdiklio rūšies).

**Giuisas** – I ir II rango karo laivų, kai jie stovi išmetę inkarą, vėliava. Iškeliamas ir nuleidžiamas kartu su karinių jūrų pajėgų vėliava.

**Gretingas** – grotelės.

**Grotstiebis** – pagrindinis stiebas, didžiosios burės stiebas.

**Hidroaviacija** – hidroplanų aviacija.

**Hidrofonas** – prietaisas akustinėms bangoms priimti vandenyje ir jas paversti el. virpesiais. Hidrofonas priima vibratorių, laivo sraigtų, vibruojančių korpusų skleidžiamus signalus.

**Hidroplanas** – lėktuvas, kylantis nuo vandens paviršiaus, tupiantis ant jo ir plūduriuojantis.

**Intendantas** – kariuomenės ūkio reikalų tvarkytojas, tiekėjas.

**Intendantūta** – įstaiga, tvarkanti kariuomenės ūkio reikalus, tiekimą.

**Internavimas** – kariaujančių valstybių karinių dalinių, peržengusių neutralios valstybės sieną, uždarymas prievarta specialiose stovyklose.

**Jachta** – sporto, turizmo, pramogų burlaivis ar motorlaivis.

**Jūrininkystės tarnyba** – jūrinių žinių šaka, nagrinėjanti laivo denio, inkaravimo, švartavimo, buksyravimo ir kt. įrenginius, valčių įrengimą, valdymą ir takelažinius darbus.

**Jūrlapis** – jūrų žemėlapių rūšis.

**Jūros mylia** – 1,852 km.

**Jutas** – viršutinio denio užpakalinė dalis, antstatas laivagalyje.

**Kajutė** – laivo gyvenamoji patalpa.

**Kalibras** – šaunamojo ginklo vamzdžio kanalo, sviedinio (kulkos) skersmuo, dažniausiai matuojamas milimetrais.

**Kampanija** – karo laivo plaukiojimo laikotarpis

**Kanonierė** – jūrų pakrančių, ežerų ir upių karo laivas, ginkluotas artilerija.

**Kateris** – nedidelis motorinis laivas. Kariniuose jūrų laivynuose yra torpedinių, desantinių, sargybinių ir kitokios paskirties katerių.

**Kepstenas** – suktuvas su vertikaliu velenu.

**Kilis** – laivo dugno išilginė sija nuo priekio iki galo.

**Kingstonas** – vožtuvas povandeninėje laivo dalyje užbortiniam vandeniui išleisti.

**Klingeris** – sukepusios keramikos plytos pavidalo dirbinys, atsparus šalčiui ir rūgštims, nepraleidžia drėgmės.

**Klinketas** – pleištinis čiaupas – laivo vamzdyno uždaromasis įtaisas.

**Kliuzas** – ovali ar apskrita anga laivo borte inkaro grandinei, švartfalui išleisti.

**Klotikas** – apskritas medinis ritinėlis užapvalintais kraštais, kuris uždedamas ant flagštoko arba stiebo topo.

**Kokarda** – metalinis uniforminės kepurės ženkliukas.

**Krantinė** – hidrotechninis įrenginys, sustiprinantis krantą, saugantis jį nuo vandens išplovimo. Uosto krantinėse yra laivų pritvirtinimo ir kitų įrenginių.

**Krepdešinas** – tankus ir plonas šilkinis audinys.

**Knechtai** – poriniai (sujungti vienu pagrindu) ketiniai arba plieniniai stovai laivo denyje švartavimo, buksyravimo lynams tvirtinti.

**Kokpitas** – atdara patalpa jachtos, burinės valtys, katerio laivagalyje.

**Komingsai** – vertikalūs plieniniai lakštai arba mediniai tąšai virš denio, aptveriantys jo angas (liukus, šachtas).

**Kreiseris** – šarvuotasis judrus karo laivas. Saugo plaukiojančius laivų jungi-

nius, kovoja su povandeniniais laivais, daro minų užtvaras, patrankų ugnimi remia desanto operacijas.

**Kulisė** – judanti mašinos arba mechanizmo grandis, turinti išpjovą, kurioje slankioja slankiklis (kulisės akmuo).

**Kurbelis** – sukamoji rankena.

**Kursas** – kryptis, eiga.

**Lafetas** – stovas, ant kurio tvirtinamas ir mechanizmais nutaikomas artilerijos pabūklo vamzdis.

**Lagas** – navigacijos prietaisas laivo greičiui matuoti (virvė su mazgais ir plūdriuotu inkaru gale).

**Locmanas** – uosto tarnybos specialistas laivams vesti tam tikro ploto ribose (įplaukiant į uostus, plaukiant kanalais ir kitose vietose, kur reikia tiksliai žinoti vietines plaukiojimo sąlygas).

**Loidas** – Amerikos ir Europos šalyse jūrinio draudimo ir laivybos bendrovės.

**Lotas** – navigacijos įtaisas vandens gyliui matuoti iš laivo.

**Manometras** – prietaisas dujų ir skysčio slėgiui matuoti.

**Mazgas** – laivo greičio vienetas, lygus vienai jūros myliai per valandą, arba 1,852 km/val.

**Milinė** – iš milo pasiūtas viršutinis karinis drabužis.

**Minų gaudytojas** – žr. traleris.

**Molas** – statinys uosto akvatorijai apsaugoti nuo bangavimo, ledonešio, užnešimo sąnašomis.

**Monitorius** – šarvuotasis karo laivas, kurio paskirtis kovoti su kranto apsaugos artilerija, griauti kranto įtvirtinimus, naikinti laivus jūrų pakrantėse, ežeruose ir upėse.

**Morzės abėcėlė** – ženklų sistema, kurios kiekvieną ženklą atitinka derinys iš trumpų (taškas) ir triskart ilgesnių (brūkšnys) elektros srovės, šviesos, garso impulsų, atskirtų trumpais (kaip taškas) tarpais.

**Morzės aparatas** – elektromagnetinis rašomasis telegrafo aparatas pranešimams Morzės abėcėle siųsti ir priimti.

**Mundur** – karinis arba civilinis uniforminis švarkas.

**Naikintojas** – karo laivas, lydintis ir saugantis nuo povandeninių laivų prekynių laivų vilkstines, kautynių laivus.

**Naktauzas** – medinė cilindro arba prizmės formos spintelė, ant kurios viršaus įtaisomas laivo magnetinis kompasas.

**Neiškeliamasis inkaras** – sunkiasvorės, metalinės arba gelžbetoninės konstrukcijos švartavimosi statinėms, plūdriesiems švyturiams, bujoms ir kt. išlaikyti vietoje.

**Ortoskopas** – prietaisas kristalo grafiniams stebėjimams.

**Paravanas** – povandeninis prie laivo tvirtinamas įtaisas, saugantis nuo inkarnių kontaktinių minų (nutraukia minos inkarą, nuplukdo išplaukusią miną į šoną ir nupjauna jos lyną).

**Pelengas** – kryptis nuo stebėtojo į žemės arba dangaus orientyrą, matuojama kampu tarp kompasos rodyklės krypties ir krypties, kuria matomas tam tikras objektas arba girdimas garsas.

**Pelengatorius** – prietaisas kryptčiai (pelengui) į žemės, dangaus arba radijo

bangų šaltinį nustatyti.

**Periskopas** – optinis prietaisas aplinkai stebėti iš slėptuvės, tanko, povandeninio laivo.

**Pivotas** – stacionarusis lafetetas.

**Rangautas** – laivo įranga virš viršutinio denio: stiebai, skersiniai, krovinių kėlimo strėlės.

**Rautas** – iškilmingas kviestinis pokylis.

**Reidas** – laivų inkaravimo ir stovėjimo vieta uoste arba netoli kranto. Vidinis reidas – molais apribota uosto akvatorijos dalis, išorinis reidas – uosto prieigų akvatorija arba vieta netoli kranto.

**Rėja** – laivo stiebo skersinis tiesiosioms (rėjinėms) burėms, jūrų signalams tvirtinti.

**Rekuperatorius** – paviršinis šilumokaitis, naudojantis išleidžiamųjų dujų šilumą.

**Rumbas** – nesisteminis plokščiojo kampo vienetas; jūrų navigacijoje, lygus 0,19635 radiano (1/8 stačiojo kampo).

**Ruporas** – garsintuvas.

**Sekstantas** – astronavigacinis kampamatis laivo arba lėktuvo vietai nustatyti pagal dangaus šviesulių aukštį.

**Sekvestras** – valstybės interesais daromas draudimas arba apribojimas naudotis ir disponuoti tam tikru turto.

**Sekvestruoti** – sekvestro naudojimas.

**Semaforas** – regimosios (vėliavomis, žibintais, kitokiais signalų įtaisais) signalizacijos būdas tarp laivų arba tarp jų ir kranto.

**Separatorius** – atskyrimo, perskyrimo aparatas, įtaisas.

**Sikatyvas** – medžiaga, spartinanti aliejinių dažų ir lakų džiuvimą.

**Skriemulys** – diržinės arba lyninės pavaros ratas.

**Stuporas** – kaištis.

**Surdutas** – viršutinis, dvieilis, per liemenį siauresnis vyrų drabužis ilgais skvernais.

**Surikas** – neorganinis pigmentas, susidedantis iš švino arba geležies oksidų su molio ir kvarco priemaiša.

**Šliaukas** – žarna vandeniui pumpuoti.

**Špantai** – laivo korpuso, lėktuvo fiuzelažo griaučių skersinės sijos, prie kurių tvirtinama išorinė apkala.

**Špilis** – laivo gervė su vertikaliu būgnu inkarui nuleisti ir pakelti, tinklui traukti, švartavimo lynui įtempti.

**Štagas** – plieninis lynas, einantis nuo viršutinės stiebo dalies į laivo pirmagalį ir į laivūgalį, kad stiebas neišlinktų.

**Šturvalas** – vairavimo mechanizmo įtaisas, vairaratis.

**Švartfalis** – lynas arba grandinė laivui pririšti prie prieplaukos, kito laivo.

**Takelažas** – burių įrangos dalis: laivavirvės, lynai, grandinės burlaivio rangautui sustiprinti ir burėms valdyti.

**Talis** – laivo prietaisas, turintis kelis blokus, per kuriuos pervertas lynas, skirtas kroviniams, burėms kelti ir t. t.

**Telemetras** – tolimatis.

**Tiltelis** – denio antstatas, kuriame yra įrenginiai ir prietaisai, reikalingi laivui valdyti.

**Tolimatis** – prietaisas atstumams iki objektų ar taikinio matuoti.

**Tonažas** – laivo vandens talpa, t. y. laivo patalpų tūrio arba laivo masės matas, išreikštas svorio tonomis.

**Topenantas** – laivavirvės ir skryščiai rangauto skersiniams pakelti ir laikyti reikiamoje padėtyje.

**Torpeda** – povandeninis savaeigis sviedinys laivams, dokams, prieplaukoms naikinti. Sprogsta paveikta smūgio arba nekontaktinio degtuvo.

**Torpedinis aparatas** – karo laivo įrenginys torpedoms leisti. Pagrindinės dalys – sukamoji platforma ir vienas ar keli vamzdžiai torpedoms leisti.

**Torpedos paleidimo vamzdis** – torpedinio aparato dalis, į kurią talpinama torpeda prieš ją paleidžiant. Vamzdžio skersmuo ir ilgis atitinka torpedos kalibrą. Vamzdyje yra torpedos laikiklis ir kreipiamosios, torpedos paleidimo įtaisas.

**Tralas** – specialus karo laivo įrenginys minoms vandenyje aptikti ir naikinti.

**Traleris** – karo laivas minoms vandenyje ieškoti ir naikinti tralu.

**Transportyras** – matlankis.

**Valtbalkiai** – valčių kėlimo įtaisas, kurių sudaro metalinės išlenktos sijos su galuose pritvirtintais skryščiais, ant kurių kabinama valtis laive.

**Vėjų rožė** – diagrama, vaizduojanti kurios nors vietos vėjų režimą.

**Vinkelis** – kampainis.

**Vimpelas** – ilga siaura skelta laivo vėliava, iškeliamą grotstiebyje esant laivui kampanijoje.

**Vizyras** – taikiklis su išpjova (plyšiu).

**Žvakahalsas** – galinis inkaro grandinės gabalas, kuriuo grandinė pritvirtinama prie laivo korpuso.

## ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

### A

Adamkavičius E. – 102  
Adamkus V. – 168  
Aksamitas – 9  
Alšauskas J. – 2, 207  
Andžiejauskas J. – 27  
Azguridi – 5

### B

Babarskis – 5, 15  
Babarskis V. – 5, 14, 15  
Bakaitė J. – 172  
Balkis B. – 48, 49  
Balkys P. – 15, 36, 44, 45, 48, 112  
Baltrušiusas J. – 57  
Baltuška R. – 179, 193  
Banys A. – 19  
Barnonin – 174  
Barzda J. – 111  
Bitlieris P. – 109  
Bliumchenas O. – 17  
Braziulevičius N. – 71  
Bryton R.K. – 7  
Bručkus – 109  
Bruvelaitis – 103  
Bubelis B. – 45  
Bučinskas M. – 5  
Bučys L. – 109  
Budreikienė J. – 207  
Bukelis A. – 48  
Butkus V. – 176, 182, 193

### C

Chackevičius M. – 86  
Chmieliauskas P. – 110  
Cukermanas – 111  
Cvironka – 9

## Č

Černius J. – 71, 92, 104, 105, 116, 170  
Čepas A. – 111  
Čyžas – 9

## D

Dagilis V. – 5  
Dagys S. – 5  
Darginavičius A. – 12, 13, 14, 15, 17, 21, 24, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 53, 63, 70, 87, 91, 96, 164, 165, 182  
Darlonas – 174  
Daugirdas A. – 9  
Daukantas T. – 5, 6, 56, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 122, 124, 142, 143, 161, 181  
Dirmantas S. – 34, 35, 38, 72, 82, 98  
Diršė B. – 45  
Dobkevičius B. – 17, 23  
Dobrodziejus J. – 86  
Domeika Z. – 5  
Draugelis V. – 57  
Druktainis V. – 86  
Drungėla – 5  
Dulksnys K. – 104

## F

Filipavičius B. – 112  
Freidankas S. – 109

## G

Gaivenis J. – 48  
Gertus B. – 116, 174  
Gerulaitis Z. – 12, 13  
Giedrimas P. – 109  
Girdvainis S. – 24  
Girštautas – 9  
Gravrogkas J. – 5  
Gribas – 111  
Gronis – 63  
Gučiauskas V. – 48

## H

Heidrichas A. – 86  
Hitleris A. – 42

## I

Ivanovas – 104, 105

## J

Jagminas J. – 45, 112  
Jakubaitis A. – 48  
Jakutis B. – 102  
Janavičius B. – 45, 48, 53, 108, 109, 112  
Jankauskas J. – 172  
Janulaitis Z. – 48  
Jarošius A. – 45  
Jonušys L. – 109  
Jurevičius S. – 27, 51, 171, 172, 182  
Jurg M. – 6  
Juras K. – 7  
Juknevičius A. – 45  
Jurkevičius A. – 48, 49  
Jurkšras V. – 6, 176, 178, 180, 182, 193  
Jutka A. – 112

## K

Kairys A. – 48, 49  
Kajeckas – 104  
Kalninš – 56  
Kaminskas – 137  
Kaminskas J. – 5  
Karčiauskas J. – 45  
Kasperavičius S. – 45  
Kaškelis A. – 6, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 34, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 71, 72, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 98, 104, 105, 114, 116, 117, 162, 163, 170, 176, 177, 178, 180, 182, 193  
Keiserlingas A. – 6  
Kelpša – 9  
Kijauskas A. – 51, 109, 111, 112, 172, 173, 182  
Kiškis P. – 112

Klostermanas – 35  
Korizna P. – 45  
Končius P. – 45, 112  
Krasauskas S. – 48  
Krilovas N. – 109  
Krištopaitis A. – 5  
Kryževičius M. – 109  
Kubilius J. – 105  
Kudirka S. – 5, 193  
Kuizinas S. – 177  
Kuizinas V. – 6, 19, 21, 41, 48, 49, 50, 51, 56, 63, 70, 71, 91, 108, 110, 124,  
125, 126, 136, 142, 143, 146, 149, 168, 169-171, 174, 181, 182  
Kuprevičius J. – 48, 112  
Kutka P. – 42, 111  
Kvietkauskas B. – 48  
Kvyklys M. – 50

## L

Labanauskas P. – 6, 17, 19, 21, 24, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 56, 57, 83, 89,  
90, 96, 98, 104, 108, 109, 110, 146, 147, 148, 149, 150, 165-168, 170, 171, 174,  
179, 180, 181  
Labanauskas V. – 109  
Landskoronskis J. – 102, 103, 104, 105  
Lapas V. – 57  
Laucius J. – 109  
Lesauskis P. – 91, 116  
Lesčius V. – 2  
Liekis A. – 2, 6, 176, 180, 193  
Limga M. – 5  
Liormanas L. – 102, 104, 105

## M

Macijauskas J. – 110, 111  
Mankevičius B. – 5  
Marcinkus F. – 5  
Marcinauskas F. – 57  
Mataitis Z. – 110  
Matulionis A. – 45, 112  
Mazurkevičius V. – 48  
Meister J. – 6, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 193  
Michelevičius A. – 5, 9, 12, 14, 15, 24, 41, 71, 113, 116, 137, 174

Mikin E. – 163  
Mykolaitė S. – 173  
Milevas – 105  
Miliauskas A. – 45  
Misiūnas J.A. – 180, 193  
Morkūnas J. – 109

## N

Nagius Nagevičius V. – 5, 24, 114  
Nakas R.B. – 51, 57, 110, 168, 171, 173-174  
Namajūnas B. – 48, 112  
Nebogatovas N. – 162  
Nemanis P. – 48, 49  
Niauronis J. – 14, 15  
Nordgvenas – 163  
Norvila M. – 110

## P

Papartis T. – 6, 176, 193  
Palavykas – 9  
Palcevskaitė L. – 165  
Pašinskas V. – 178, 193  
Paškevičius V. – 45  
Paulikas J. – 109  
Petrauskas S. – 45, 48, 112  
Petryla A. – 48  
Petrulis J. – 48, 112  
Platakis – 9  
Plavaitis V. – 45  
Pociūnas A. – 6, 146, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 193  
Podolskis – 104  
Polgorodnikas – 111  
Popeliučka K. – 24, 25, 26, 34, 87, 98, 113, 114, 116, 177  
Povilaitis J. – 110  
Pranaitis K. – 86  
Prielaida Z. – 45  
Pulkaitis – 9  
Pundzevičius S. – 110

## R

Račinskas J. – 109  
Račkauskas A. – 55  
Ramanauskas – 36

Rasiulis A. – 5  
Raštikis S. – 23, 41, 72, 98, 116  
Raudonikis – 5  
Reingardas T. – 5, 24  
Repečka A. – 45  
Rėklaitis – 5  
Rėklaitis M. – 104  
Ribentropas J. – 41  
Riegertas A. – 109  
Rimdžius V. – 23  
Rudminas K. – 36  
Rupšys L. – 116  
Rušinas K. – 15, 48

## S

Sabeckis J. – 45  
Sakalauskas – 102, 104  
Saunoris A. – 104, 163  
Savickas A. – 109  
Seja – 102  
Semsys S. – 109  
Sinkevičius – 14, 15  
Sližys B. – 32, 40  
Smetona A. – 6, 98, 99, 103  
Smulkevičius J. – 110  
Skrebys – 9  
Snarskis – 9  
Sperauskas A. – 111  
Stakauskas A. – 45  
Stankūnas V. – 55  
Statkus V. – 6, 35, 176, 177, 179, 193  
Stonkus K. – 45  
Suckelis S. – 112  
Svirskis – 121

## Š

Šakenis J. – 54  
Šakenis K. – 102  
Šaltenis P. – 5  
Šapočnikovas – 111  
Šedys J. – 109  
Šimkus – 9

Škirpa K. – 168  
Šlapkauskas A. – 48  
Šneideraitis E. – 9, 163  
Šoluchas P. – 45  
Šova A. – 109  
Švanys V. – 48  
Švedas B. – 27

## T

Taujenis L. – 109  
Tamošauskas J. – 9, 109, 110, 111, 112, 137, 149, 174-175, 182  
Teleiša B. – 51, 109, 110, 111, 112, 173, 182  
Tiagunovas – 105  
Toleikis – 149  
Trainovas L. – 110  
Tuminas – 63

## U

Umbrasevičius J. – 45  
Urbšys J. – 41

## V

Varvuolis A. – 45, 112  
Vanagas – 102  
Vasiliūnas J. – 5  
Vaverskis V. – 182, 193  
Večinas V. – 109  
Veinbergas S.G. – 104, 105  
Verba J. – 48, 112  
Vibrys P. – 48  
Vilkas R. – 182  
Vimeris E. – 177  
Vitkauskas V. – 110  
Voldemaras A. – 56

## Z

Zavestavičius – 5  
Zdanauskas V. – 45, 48  
Zienius P. – 112  
Zizas P. – 55  
Zubkus A. – 48

## Ž

Žemaitis F. – 110, 111  
Žiaugra P. – 45  
Žitkovas – 5  
Žižys L. – 45  
Žvirblis A. – 45, 48, 112

Serijos „Lietuvos kariuomenės istorija“ išleista:  
1. Krašto apsaugos departamentu generalinio direktoriaus įsakymai 1990 –  
1991. – V., 2003. – 222 p.

Gintautas Surgailis  
**Lietuvos karinis laivynas 1935–1940**

Atsakingasis redaktorius jūrų kpt. Juozas Alšauskas  
Redagavo Jolanta Budreikienė

2003 11 20. Tiražas 700 egz. Užsakymas GP-544.  
Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,  
Šilo g. 5A, LT-2055 Vilnius  
Maketavo ir spausdino KAM Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba,  
Totorių g. 27, LT-2001 Vilnius





















































































